

ION

A 33/12

DE ACELAȘ AUTOR:

- GOLANII, nuvele și schițe, editura „Cartea Românească”.
- MĂRTURISIRE, nuvele și schițe.
- CALVARUL, povestire, editura „Cartea Românească”.
- CADRILUL, comedie în 3 acte.
- NOROCUL, nuvele și schițe.
- PĂDUREA SPÂNZURAȚILOR, roman, editura „Cartea Românească”.
- NUVELE ALESE, colecțiunea „Scriitorii Români Contemporani”.
- PLICUL, comedie în trei acte, editura „Cartea Românească”.
- ADAM și EVA, roman, editura „Cartea Românească”.
- APOSTOLII, comedie în trei acte, editura „Cartea Românească”.
- CIULEANDRA, roman, editura „Cartea Românească”.
- CRĂIȘORUL, roman, editura „Cartea Românească”.
- METROPOLE, Berlin-Roma-Paris, Editura „Cartea Românească”.
- ȚIC ȘTRUL DEZERTOR, trei nuvele, editura „Cartea Românească”.
- RĂSCOALA, roman.
- JAR, roman.
- GORILA, roman.

LIVIU REBREANU

I O N

R O M A N

VOLUMUL I

GLASUL PĂMÂNTULUI

1939

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

BUCURESTI

Cota

Inventar

111 210
774 925

89792

B.C.U. "Carol I" Bucuresti

C774925

TOATE DREPTURILE REZERVATE

pe 170/11

Draghei mele Fanny

L. R.

CAPITOLELE

- I INCEPUTUL
- II SVÂRCOLIREA
- III IUBIREA
- IV NOAPTEA
- V RUȘINEA
- VI NUNTA
- VII VASILE
- VIII COPILUL
- IX SĂRUTAREA
- X ȘTREANGUL
- XI BLESTEMUL
- XII GEORGE
- XIII SFÂRȘITUL

Genele
1940

CAPITOLUL I

INCEPUTUL

1.

Din șoseaua ce vine dela Cârlibaba, întovărășind Someșul când în dreapta, când în stânga până la Cluj și chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece râul peste podul bătrân de lemn, acoperit cu șindrilă mucegăită, spintecă satul Jidovița și aleargă spre Bistrița, unde se pierde în cealaltă șosea națională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bârgăului.

Lăsând Jidovița, drumul urcă întâi anevoe până ce-și face loc printre dealurile strâmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzându-se printre fagii tineri ai Pădurii Domnești, mai poposind puțin la Cișmeaua Mortului, unde picură veșnic apă de izvor răcoritoare, apoi cotește brusc pe sub râpele Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într'o scrântitură de coline.

La marginea satului te întâmpină din stânga o cruce strâmbă pe care e răstignit un Hristos cu

fața spălăcită de ploi și cu o cununiță de flori vestede agățată de picioare. Suflă o adiere ușoară și Hristos își tremură jalnic trupul de tinichea ruginită pe lemnul mâncat de carii și înegrit de vremuri.

Satul parcă e mort. Zăpușeala ce plutește în văzduh țese o tăcere năbușitoare. Doar în răstimpuri fâșie alene frunzele adormite prin copaci. Un fuior de fum albăstrui se opintește să se înalțe dintre crengile pomilor, se bălăbănește puțin ca o matahală amețită și se prăvăle peste grădinile prăfuite, învăluindu-le într'o ceață cenușie.

În mijlocul drumului picotește câinele învățărului Zaharia Herdelea, cu ochii întredeschiși, suflând greu. O pisică albă ca laptele vine în vârful picioarelor, ferindu-se să nu-și murdărească lăbuțele prin praful uliței, zărește câinele, stă puțin pe gânduri, apoi iuțește pașii și se furișează în livada îngrădită cu nuiele, peste drum.

Casa învățătorului este cea dintâi, tăiată adânc în coasta unei coline, încinsă cu un pridvor, cu ușa spre uliță și cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului, cercetătoare și dojenitoare. Pe prichiciul pridvorului, în dreptul ușii, unde se spală dimineata învățătorul, iar după amiază, când a isprăvit treburile casei, d-na Herdelea, străjuește o ulcică verzue de lut. În ogradă, între doi meri tineri, e întinsă veșnic sfoara pe care acuma atârână niște cămăși femeiești de stambă. În umbra cămășilor, în nisipul fierbinte se scaldă câteva găini, păzite de un cocoș mic cu creasta însângerată.

Drumul trece peste Părâul Doamnei, lăsând în stânga casa lui Alexandru Pop-Glanetașu. Ușa e închisă cu zăvorul; coperișul de paie parcă e un cap de balaur; pereții spoțiți de curând deabia se văd prin spărturile gardului.

Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetașu, pe urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele... Intr'o curte mare rumegă, culcate, două vaci ungurești, iar o babă șade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare, nemișcată, parc'ar fi de lemn...

Căldura picură mereu din cer, îți usucă podul gurii, te zugrumă. În dreapta și în stânga casele privesc sfioase din dosul gardurilor vii, acoperindu-și fețele sub streșinile știrbite de ploii și de vite.

Acum un dulău lătos, cu limba spânzurată, se apropie în trap leneș, fără țintă. Din șanț, dintre buruenele cărunțite de colb, se răpede un cățel murdar, cu coada în vânt. Lătosul nu-l iea în seamă ca și când i-ar fi lene să se oprească. Numai când cellalt se încapăținează să-l miroase, îi arată niște colți amenințători, urmându-și, însă calea cu demnitatea cuvenită. Cățelul se oprește nedumerit, se uită puțin în urma dulăului, apoi se întoarce în buruene unde se aude îndată un ronțait căznit și flămând...

Deabia la cârciuma lui Avrum începe să se simtă că satul trăește. Pe prispă doi țărani îngândurați oftează rar cu o sticlă de rachiu la mijloc. Din depărtare pătrund până aici sunete de viori și chiuituri...

2.

Duminecă. Satul e la horă. Și hora e pe Ulița din dos, la Todosia, văduva lui Maxim Oprea.

Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuța veche, pleoștită și dărăpănată. Văduvia-i sărăcie lucie. Femeea a dat din rău în mai rău. Ce agonisește un cap de bărbat într'o viață în-

treagă, o muiere nepricepută prăpădește într'un an de zile, și mai puțin. Când a împreunat Maxim mâinile pe piept, în ogradă erau clăi de fân, în cele două grajduri nu mai încăpeau vitele, în șură și sub șopron n'aveau loc carele. Se vedea de departe belșugul... Acuma ograda-i goală bă-tătură, iar în grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă și veșnic flămândă.

Hora e în toiu... Locul geme de oameni... Nucii bătrâni de lângă șură țin umbră. Doar câteva pete albe de raze răzbesc printre frunze gâdilând fețele aprinse de veselie. Zăduful ațâță sângele lumii. Peste Măgura Cocorilor atârnă soarele îngălbenit de necaz că mai are o postată bună până la asfințit.

Cei trei lăutari cântau lângă șopron să-și rupă arcușurile. Briceag, cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stâng pe genunchi, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închiși, își sfârâie degetele pe strune și cântecul saltă aprig, înfocat. Holbea e chior și are un picior mai scurt, iar la vioară numai trei coarde, dar secondează cu aceeași patimă cu care Găvan, un țigan urât și negru ca un harap, apasă cu arcul pe strunele gordunii. Din când în când Briceag se oprește să-și acordeze vioara. Holbea și Găvan atunci își îndoesc meșteșugul ca să păstreze măsura. Apoi Briceag reîncepe mai aprins, strâmbându-se uneori la Holbea, alteori la Găvan, cu deosebire când schimbă melodia.

Sub tropotele jucătorilor se hurducă pământul. Zecile de perechi bat *Ardeleana* cu atâta pasiune că potcoavele flăcăilor scapără scânteii, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învălto-rește, se așează în straturi groase pe fețele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală și de mulțumire. Cu cât Briceag iuțește cântecul, cu atât flăcării se îndârjesc, își înfloresc jocul, trec fetele pe sub mână, le dau drumul să se învărtească singure, țopăe pe loc ridicând tălpile, își ciocnesc

sgomotos călcâele, își plesnesc tureacii cizmelor cu palmele nădușite... Glasurile se îneacă în noul de praf ce-i îmbrățișează pe toți... Rareori începe vre-unul mai poznaș câte-o chiuitură, în tactul svăpăiat al jocului, cu ochii pe dos, cu gâtul răgușit, Dar după două-trei versuri o sfârșește într'un iuit aspru, istovit. Apoi jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatec. Flăcăii își încolăcesc brațele mereu mai strâns pe după mijlocul fetelor... Sâniile acestora tremură sub iile albe și ating din când în când pieptul flăcăilor, turburându-le ochii și inima. Nu schimbă nici o vorbă. Nici nu se privesc. Doar pe buze fâlfâie zâmbete plăcute și fugare...

Invărtita ține de vre-un ceas, fără întrerupere, și tinerii nu se mai satură. De două ori Briceag, cu cârcei în degete, a încercat să se oprească și, de amândouă orile, flăcăii s'au năpustit la el urlând desperați, cu priviri amenințătoare și rugătoare:

— Zi, țigane! Mai zi, cioară!...

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. Câțiva băețandri, îngăduiți de curând la horă, amețiți de atâta învârteală, se clatină de ici-colo deabia mai ținându-se în picioare, spre marea rușine a fetelor cu care joacă. Vre-o trei perechi s'au retras în sură, mai la larg, unde însă praful se urcă până'n căpriori, des de să-l tai cu cuțitul...

La câțiva pași de pâlcul jucătorilor stau fetele care au rămas nepoftite, privind cu jind, șoptindu-și uneori cine știe ce și izbucnind în râsete silite. La urechi și în cosițe au și ele buchețele de vâzdoage pestrițe și în mână câte un mănunchiu mai mărișor pe care să-l dăruiască flăcăului cutare să-l pună în pălărie. Printre fete se mai rătăcește și câte o nevastă tânără, cu năframă de mătase în cap, gata să intre în horă dacă s'ar întâmpla să-i vie chef bărbatului ei să joace. Mai laoparte ma-

mele și babele, grămadă, forfotesc de necazuri și-și admiră odraslele. Copii neastâmpărați aleargă printre femei și chiar prin horă, fură florile fetelor și fac haz când victimele îi ocărăsc sau se infurie. Vre-o câțiva mai îndrăciți se lasă pe vine aproape de jucători, uitându-se cu mare băgare de seamă la poalele fetelor, iar când poalele sboară mai tare, desvelind picioarele goale mai sus de genunchi, se întreabă repede:

— Ai văzut?

— Văzut. Da' tu?

— Și eu.

Și apoi urmează să pândească poalele până ce vre-o babă indignată îi ea la goană, ceace nu-i oprește ca peste câteva minute să reînceapă...

Bărbații se țin mai pe departe, pelângă casă, pela poartă, grupuri-grupuri, vorbind de treburile obștești, aruncând numai rareori câte-o privire spre tineretul dimprejurul lăutarilor.

Primarul, cu mustăți albe răsucite tinerește, cu niște ochi albaștri mari și blajini, caută să-și păstreze demnitatea apăsând vorbele și însoțindu-le cu gesturi energice, în mijlocul unui pâlcc de bătrâni frunțași. Ștefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată ce și-o mângâie într'una parcă ar avea junghiuri, găsește fel de fel de clenciuri primarului numai ca să arate celorlalți că el de nimeni nu se sinchisește. Intre dânșii Trifon Tătaru, mititel, cu părul gălbui și glasul subțire, se uită când la unul când la altul, înfricoșat parcă să nu se încoare, fiindcă amândoi îi sunt rude, cam de departe, nici vorbă. Pe-alături, ca un câine la ușa bucătăriei, trage cu urechea și Alexandru Glanetașu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuși să se vâre între bogătași.

Pe prispă stăpânește Simion Butunoiu care acum vre-o douăzeci de ani a fost învățător în sat, iar azi mănâncă o pensie de cinci zloți pe lună și

muncește la pământ mai abitir ca un flăcău. Im-
prejurul lui s'au adunat Macedon Cercetașu, cu
straja Cosma Ciocănaș, cu Simion Lungu, cu Toa-
der Burlacu, cu Ștefan Iliina și cu alții, ascultând
cu evlavie palavrele dascălului, auzite și răsauzite.
Din când în când Simion Butunoiu strănută atât
de sgomotos că toate femeile se întorc spăimân-
tate, sau se pornește pe tusa lui obișnuită cu care
de multeori scoală noaptea tot satul din somn.
Macedon așteaptă cuviincios pânăce isprăvește
dascălul cu tusa, apoi iea din fereastră, o sticlă
cu rachiu, închină foarte ceremonios, trage o dușcă
zdravănă și trece băutura bătrânului care mormăe
scurt „să ne ție Dumnezeu pe toți“ și pune gâr-
liciul la gură. Sticla pe urmă umblă din mână în
mână. Macedon e cam cherchelit și comandă mi-
litărește tuturor să bea:

— Forvert, Simioane! Vaităr, Cosma!... Vaităr,
vaităr!...

A făcut oastea doisprezece ani, i-a fost dragă
foc și, când e beat, ș'acuma numai în comenzi
nemțești se ceartă cu nevastă-sa. Altminteri însă
are o inimă de ceară și în douăzeci și opt de ani
nu și-a bătut muierea niciodată; mai curând
Floarea s'a întâmpat să-l muștruluiască.

Sticla ajunge la Toader Burlacu goală.

— Goală, ai? râde Macedon încântat. Goală?...
Halt!... Haptac!... Unde ești căprar de zi?... For-
vert!...

Un copil de vre-o zece ani sare drept în pi-
cioare pe prispă și strigă râzând:

— Hir!

— Nu râde la front, măgarule! se răstește
Macedon. Na sticla și dă fuga la cantină la A-
vrum să-ți mai dea o porție pentru mine!... In-
teles, căprar?

Căprarul însă refuză ordinul, răspunzând:

— A zis jupânul că nu-ți mai dă fără bani, bade

Macedoane, nici să nu mă mai trimiți, că-i degeaba...

Macedon își saltă puțin mustața, încruntă din sprâncene privind aspru la copil, apoi se așează pe prispă clătînd din cap și oftînd:

— Ehei, unde-i vremea când eram eu strajameșter!... Atunci să fi poftit jupânul să nu-mi dea, că-i arătam eu supunere...

Mai boscorodește ceva, pe urmă încetează și se uită ursuz la nevastă-sa care are bani, dar nu-i dă și care tăifăsuște cu alte femei fără să se sinchisească de comenzile lui...

Tocmai atunci se târăște pe poartă, printre picioarele oamenilor, Savista, oloaga satului. E vară cu fata cea mai frumoasă din Pripas, cu Florica, și ceva neăm cu nevasta lui Trifon Tătaru. Are picioarele încârcite din naștere, iar brațele lungi și osoase ca niște cângi anume spre a-și târi schilozenia, și o gură enormă cu buzele alburii de sub care se întind gingiile îmbălate, cu colți de dinți galbeni, rari și lungi. Trifon Tătaru o ține pe lângă casă, să-i vază de copii. Când e vreme bună apoi Savista șade în poartă, se ciorovăește cu toți copiii din sat și primește pomana trecătorilor miloși... Vine cu gălăgie mare. Gâgăe ceva cu glasul ei aspru, speriat. N'o bagă în seamă nimeni. Doar Trifon face un semn nevestei, care se apropie, repede, supărată:

— Da acasă nu puteai sta, măi femee? Zău, parcă te mănâncă tălpile... Lași tu ograda pustie pe vremea asta... Și nici baremi slugile nu-s la îndemână... Ce vrei? Ai? Spune ce vrei, Savisto?

Oloaga făcuse două ceasuri din Ulița cea mare, unde stătea Trifon, până aici. Incepe să bâlbăie foarte grăbită și cu importanță, însoțindu-și sforțările cu niște gesturi desperate și nepricepute.

— Ce face? zise Maria lui Trifon, care se silește să ghicească ce spune. S'a bătut Vasile Ba-

ciu... cu Avrum?... Cu Florea Căruntu?... Ei ș'a-poi? Ce-ți pasă ție, femeea lui Dumnezeu? Și pentru asta ai venit tu atâta cale? Vai de mine, că ești mai rea ca copiii cei fără minte... Uite ce ți-ai făcut poalele! Și numai azi te-am primenit... Of, bată-te...

Savista urlă ceva ce vrea să însemne că ei nu-i pasă de poale, și pe urmă se pornește brusc pe un râs prostesc de bucurie.

— Cum ai zis?... Cine-i beat?... Vasile Baci... Parcă azi s'a îmbătat întâi...

Maria o lasă rușinată și se întoarce între femei. Oloaga se târâe în mijlocul fetelor, se frământă să-și facă loc și privește apoi cu mare plăcere la horă. Are douăzeci și cinci de ani și tremură de fericire când aude lăutarii ori când vede vre-o petrecere...

3.

Savista n'are parte să se desfete multă vreme. Până să se așeze bine, până să se certe cu fetele pentru un loc mai bun, jocul încetează. Briceag, asudat și istovit, încheie *Invârtita* cu o apăsare zdravănă de arcuș încât îi și plesnește o strună la vioară. Ion, feciorul Glanetașului, ținând de mijloc pe Ana lui Vasile Baci, se repede la lăutari, rugându-i:

— Mai zi, mă Briceag... numai un pic, auzi? Un picuț de tot, țigane!

Alți flăcăi strigă poruncitor:

— Trage, țigane! Ce te codești?... De ce te plătim, cioara dracului?

Briceag aruncă o privire disprețuitoare spre cei ce-l ocărăsc, lui Ion însă îi răspunde convingător, arătându-i vioara:

— Nu mai pot, Ionică... Zău, nu mai pot... Crede-mă!... Mi-au amorțit degetele... Pe urmă și struna mi s'a rupt.

— Un pic, omule, nu 'nțelegi? stăruie flăcăul. Țiganul însă se înfurie brusc, întoarce spatele, trânteste vioara în brațele lui Holbea și începe să blesteme cătrănit:

— Fire-ar ale dracului toate ceterile din lume, pleznire-ar acolo unde-o fi cine m'a învățat să țin arcușul... Că io-i spus cu frumosul că nu pot și el mă omoară să mai zic... Dare-ar Dumnezeu să trăznească toate jocurile cu pe cine le-a născocit...

Ion ascultă câteva clipe mirat cum înjură Briceag. Apoi deodată se încinge ca focul și izbucnește răgușit:

— Ho, cioară, fi-ți-ar neamul de răs, ho!... Și închide pliscul că te pocnesc de-ți sar măselele tocmai în curtea bisericii!...

Briceag a mai pățit-o cu Ion; tace. Numai după ce flăcăul se îndepărtează bodogănind, începe iar să se necăjească cu ceilalți lăutari, pe țigănește.

Flăcăii îmbrățișează pe fete, mulțumindu-le pentru joc. Fetele se sbat în brațele lor și șoptesc cu sfială și cu plăcere:

— Mulțumim...

Ion strânge la piept pe Ana cu multă gingășie, dar mai prelung.

— Dă-mi drumul, Ionică! murmură fata ușor, cu mulțumire în glas.

— Să vii, Anușo... știi tu unde! zice Ion domol.

Ana nu răspunde, privirea ei însă lucește de bucurie. Se smuncește să scape din îmbrățișare, șoptind într'una moale:

— Dă-mi drumul Ionică... zău, dă-mi drumul!...

Flăcăul o trage mai aproape, cu un zâmbet aprins, o apucă cu o mână de țate și i le strânge ca pe două mere, încât Ana sâsâie de durere.

— Să nu cumva să nu vii! repetă Ion înfigând în ochii ei o privire poruncitoare și lacomă.

Ana fuge glonț la fete, îmbujorată și scuturându-și poalele de praf. Apoi, potolindu-și sufletul, spune Margaretei lui Cosma Ciocănaș, o ființă ursuză, voinică, cu picioare cât donițele, cu brațe bărbătești și cu o față osoasă roșcată:

— Și Ionică... mereu... zău așa...

Dar, încurcându-se, schimbă repede vorba:

— Vai de mine ce căldură... toată m'am făcut o apărae...

Margareta nu jucase și-i era necaz pe fetele care au avut noroc. Nu răspunse nimic Anei, ci urmă să privească cu jind la ceata flăcăilor, care închinau cu rachiu sau aprindeau țigări; părea îngrijorată rău să nu se întâmple s'o poftască la joc cineva și să nu bage de seamă...

Ion urmări din ochi pe Ana câteva clipe. Avea ceva straniu în privire, parcă nedumerire și un viclesug neprefăcut. Tot atunci zări mai alături și pe Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, cu care se ținuse până acuma, puțin posomorâtă, dar mâi frumoasă cu oricând. Flăcăul clipi aspru, ca și când ar fi vrut să-și alunge un gând din creeri, și strigă la un băețel:

— Aduseși, bre?

— Adus, bade Ionică — făcu copilul cu importanță. Am dat-o lelii Zenobia, s'o ție...

Și, în vreme ce Ion se duse spre grupul unde era mamă-sa, băețelul urmă:

— L'a făcut tare jupânul, bade, ș'a pus zece bucățele de zahăr, de zice că-i mai bun ca mierea...

Zenobia, cu sticla de rachiu în mână, se plângea Todosiei, vădanei, de un afurisit de junghiu care o tăia prin șale de câteva zile și nu-i mai trecea.

— Ia dă sticla cea, mamă! zise Ion scurt și înghiți îndată o dușcă zdravănă. Da d-ta bei o leacă?

— Lasă-mă pe mine în plata lui Dumnezeu că

doar nu-s însărcinată — răspuse Zenobia luând totuși sticla și trăgând o gură. Aoleu, da știu că-i bun... Vezi numai, dragul mamei, să nu bei mult că ți se urcă la cap și cine știe ce poznă ți-o veni să faci... Omul la beție să-l ferească Dumnezeu...

Ion îi luă sticla și întoarse spatele fără să-i mai asculte sfaturile.

Copilul rămăsese pironit locului, cu ochii pofticioși la rachi. Când se îndepărtă flăcăul, avu parcă o supărare. Dar îi trecu repede și, șterpelind într-o clipire un struț de flori din mâna Margaretei, o zbughi ca săgeata, urmat de blestemele aprige ale fetei care aștepta mereu s'o cheme cineva la joc...

4.

Ion trecu încet pârleazul de lângă gard, întorcând capul spre Ana care nu-l scăpa deloc din ochi și care, peste câteva clipe, îl urmă cu pași grăbiți, roșă ca focul de rușine, inchipuindu-și că toată lumea o pândește.

În dosul șurii era o livadă mărișoară, presărată cu pomi, tăiată în două de o cărare ce cobora până la Gârla Popii și se oprea chiar în spatele cârciumii lui Avrum. Fânul cosit de curând, adunat în câteva clăițe proptite cu pari, umplea văzduhul cu un miros îmbătător.

Ion merse pe cărare doi-trei pași, apoi coti în stânga și se așeză sub un nuc bătrân și scorburos, pe o rădăcină încovoiată ca un jilț. Fata sosi tremurând de emoție, dar cu o strălucire bucură în ochi.

— Aici erai? murmură Ana așezându-se repede, fără să se uite la dânsul.

— Că parcă-i mai bine aici — făcu flăcăul încet; apoi îndată ridică sticla: Să trăim, Anuțo!

— Să trăești Ioane! răspunse ea privind neliniștită spre cărare, pe unde treceau mereu oameni, care la cârciumă, care înapoi.

— Bea și tu, Anuțo, că pentru tine l'am luat și l'am făcut dulce ca gura ta!

— Despre mine poate să sece rachiul — zise fata mai potolită. Mi-e silă și când îi simt mirosul, că taica nu mai lasă să treacă nici o ziuică fără băutură și fără beție... Nu știu, zău, ce s'o mai alege de noi.

— Apoi așa bea omul la supărare — zise Ion, adăogând pe urmă cu alt glas: Bea, Anuțo... Mi-a cășunat și mie așa odată...

Ana își înmuieă buzele în rachiu, se strâmbă și dădu repede sticla înapoi, tușind și râzând:

— Avai de mine... nu pot... parcă-i otravă...

— Ba-i bun—zise Ion ducând iarăși sticla la gură.

Tăcură amândoi un răstimp, fără să se privească. Apoi flăcăul își trecu brațul pe după mijlocul ei și oftă:

— Hei, Anuțo, mult aleanu-i în inima mea!

Fața Anei, lunguiață, arsă de soare, cu o întipărire de suferințe, se posomorî.

— Ce îndur eu, să ferească Dumnezeu pe toată lumea — gemu dânsa. Acu tata și-a pus în gând să mă mărite cu George-a-Tomii și o ține morțiș cu George. Și Doamne greu îți mai vine să taci și să înghiți când nu ți-i drag omul...

Ion se uită lung la buzele ei subțiri care se mișcau ușor desvelindu-i dinții cu strungulițe, albi ca laptele, și gingiile trandafirii de deasupra. Știa dânsul că Vasile Baciul e într'o ureche și că de o apucă hăis, apoi hăis o ține să știe de bine că dă cu carul prin toate șanțurile. Dar tocmai aceasta îl întărâta și pe el.

Nu-i fusese dragă Ana și nici acuma nu-și dă-

dea seama bine dacă i-e dragă. Iubise pe Florica și, de câte ori o vedea sau își amintea de ea, simțea că tot o mai iubeste. Purta în suflet râsul ei cald, buzele ei pline și umede, obrazii ei fragezi ca piersica, ochii ei albaștri ca cerul de primăvară. Dar Florica eră mai săracă decât dânsul, iar Ana avea locuri și case și vite multe...

Ii asculta glasul plângător și-l cuprindea mila, în acelaș timp însă se gândea la Florica. Apoi deodată tresări, o strânse la piept, și, fără să rostească vre-o vorbă, o sărută lung pe buze. Fata cuprinse cu brațele gâtul lui Ion, moleșită și aprinsă, și inima-i bătea atât de năvalnic, încât el o auzea.

— Noroc, noroc, Ioane! strigă atunci un glas aspru pe cărare.

Flăcăul ridică ochii furioș și văzu pe Ilie Onu care, întorcându-se dela cârciumă cu o sticlă de rachi, râdea gros și batjocoritor.

— Du-te 'n... Doamne iartă-mă — sâsâi Ion încruntat.

Ilie Onu ajunsese la șură și se făcu nevăzut. Era frate de cruce cu George al Tomii și unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea, fiindcă odată, la o nuntă, îl umpluse de sânge ca să-l îmblânzească.

Ion începu să sudue și să se cătrânească, dar întâlnind ochii căprui, înlăcrămați de fericire și de teamă ai Anei, se potoli...

Ilie aducea rachiul pentru George care se silea din răspuțeri să învețe pe Briceag un cântec nou ce-l auzise dela lăutarii din Bistrița la un chef al doctorului Filipoiu, la berăria cea mare din Armadia. Briceag, cu ochii țintă la buzele flăcăului, care fluera melodia, țărâia nesigur cu arcușul pe strune; Holbea, credincios, încerca și el să secondeze. George se umfla, închidea puțin ochii și fluera din ce în ce mai aprig, căci împrejurul lor

se adunase un pâlcc de flăcăi care-l priveau cu admirație.

— Ei, acu ai înțeles? zise George oprindu-se în mijlocul cântecului.

— Las că l'am prins — mormăi Briceag pornind să tragă cu mai multă încredere.

— Am sosit, George — strigă Ilie întinzând sticla.

— Iute te-ai întors — vorbi cellalt blând și trecând îndată rachiul lui Ilie ca el să poată reînchepe dăscălirea lăutarilor.

— Nouă nu ne dai un păhărel, vere? se linguși Holbea, sgândărindu-l cu arcușul.

— Să vă dau, cioroilor, fire-ați ai naibii! râse George foarte mulțumit că au să vadă toți cum cinstește el pe țigani.

— Beți-o toată — zise apoi către Găvan când vru să-i înapoieze sticla.

Dar atunci sări Ilie ca un cocoș:

— Ia stați, bre, să mai bem și noi, că cioarele astea o să pleznească de atâta holircă...

Urmă o ciorăvăială lungă între Ilie și țiganii care nu mai voiau să renunțe la băutura și era cât pe-aci să se încingă o bătae, deoarece Ilie aprinzându-se, se repezea mereu cu piciorul să spargă gorduna.

5.

Deodată toată lumea se întoarse spre uliță. Toți bărbații scoaseră pălăriile, iar cei de pe prispă se sculară în picioare... Venea preotul Belciug împreună cu d-na Maria Herdelea, nevastă învățătorului, cu domnișoara Laura și cu Titu. Primarul și fruntașii satului eșiră în poartă într-o întâmpinare a domnilor.

— Petreceți, petreceți? zise preotul cu un zâmbet binevoitor.

— Apoi ce să facem, domnule părinte — răspunse primarul cu pălăria în mână. Dumnezeu de-aceea a lăsat sărbătorile, să se mai veselească și prostimea.

— Negreșit, negreșit — murmură Belciug lărgindu-și zâmbetul.

— Da de ce nu poftiți și d-voastră să vedeți petrecerea noastră? reluă Florea Tancu cu un glas foarte blajin, punându-și pălăria în cap.

Țăranii deasemenea se acoperiră unul câte unul, în vreme ce preotul șopti câteva cuvinte d-nei Herdelea, care răspunse răspicat, dându-și capul pe spate cu mândrie:

— Da, putem privi puțin și noi... Mie chiar îmi plac petrecerile poporului...

Maria Herdelea era fată de țăran de pela Monor, dar — fiindcă umblase totdeauna în strae nemțești și mai ales că s'a măritat cu un învățător, se simția mult deasupra norodului și avea o milă cam disprețuitoare pentru tot ce e țărănesc.

— Poftim mai aproape! făcu atunci primarul, bucuros, dând la o parte pe țăranii care se îmbulzeau: la faceți loc, măi oameni!... Dați-vă la o parte!...

Vre-o câțiva frunțași dădură îndată ajutor primarului strigând:

— Laoparte!... Laoparte!...

Belciug intră binișor în ogradă și se opri aproape de poartă. Babele cucernice se repeziră numai decât să-i sărute mâna.

— Lăsați, lăsați! murmura preotul, întinzând însă dosul palmei spre sărutare cu o mulțumire ce-i înviora fața tăbăcită de slăbiciune.

Flăcăii, obosiți și cu gândul la joc, rămăseseră tot împrejurul lăutarilor. Numai George, totdeauna silitor să-și arate istețimea, se vâri printre bătrâni, îmbulzindu-se ca s'ajungă cât mai a-

proape de popa și familia învățătorului, Ilie se ținea și aici după dânsul ca un cățel.

Titu Herdelea, un tânăr de vre-o douăzeci și trei de ani, în haine curățele, și sărăcuțe, cu o cravată albastră azurie la gulerul înalt și țepăn, ras de mustăți și lung cât un par, cum văzu pe George, îi întinse prietenește mâna îmbrăcată în mănuși de ață cenușie:

— Noroc, George!... Nu mai jucați?... Tocmai ne abăturăm și noi să vă vedem...

— Cum nu, domnișorule! Numai să se hodi-nească o țără țigani, c'au zis atâta de-a amorțit și sufletul dintr'inșii — spuse flăcăul cu glas îndulcit. Apoi apropiindu-se mai bine, adăogă: Da d-ta nu vrei să joci cu noi, domnișorule?

Titu râse și se uită la Laura, care zâmbi încurcată.

— Eu?... Nu, George. Altădată. Acuma nu se poate.

Dar flăcăul stăruie:

— Iți dau eu o față, domnișorule, de să te lingi pe buze. Ușoară ca pana și frumoasă ca o domnișoară... Dar trebuie să joace și domnișoara Laura...

Sora lui Titu se făcu deodată serioasă, și se agăță înfricoșată de brațul mamei sale, murmurând:

— O, auzi ce idei!... Mă mir că nu vi-i...

Preotul vorbea cu primarul și cu ceilalți țărani despre mersul vremii, toți fiind înțeleși că ar fi bine să mai dea Dumnezeu o gură de ploaie, să se mai înmoaie pământul, căci altfel rămâne porumbul nesăpat de-al doilea... George însă se ținea scai de Titu și Laura, spre marea indignare a doamnei Herdelea care n'ar fi îngăduit nici în ruptul capului ca fata ei să se amestece printre țărani.

Ca să schimbe vorba, fiindcă se mai strângeau

și alți oameni să asculte stăruința flăcăului, zâmbind puțin batjocoritor, Titu se uită deodată împrejur, ca și când și-ar fi adus aminte ceva, și apoi întrebă:

— Oare Ion unde-i?

George, deși știa că, dintre toți feciorii satului, domnișorul numai cu Ion e mai prieten, se simți aproape jicnit auzind acum întrebarea. De aceea răspunse cam în silă:

— Pe-aici trebuie să fie și dânsul...

Dar Ilie Onu, dela spate, se amestecă iute 'n vorbă:

— Ba e 'n grădină, sub nuc, cu Ana...

— Unde? făcu George întorcându-se brusc la el, parcă i-ar fi tras o palmă.

— Acolo, unde zic — încheiă Ilie scurt, rânjind mulțumit.

George puse nasul în pământ și tăcu. Nimeni nu mai deschise gura, iar Titu, bucuros c'a scăpat ușor de invitația la dans, se apropie și el de Belciug care începuse să povestească oamenilor cum i-au scos doctorii cei mari un rinichiu în spitalul din Cluj.

Vorbele lui Ilie loviseră pe George drept în suflet. Ana lui Vasile Baciș îi era făgăduită lui de nevastă. Ea fată cu stare, el fecior de bocotan, — se potriveau. Părinții lor erau înțeleși mai demult, iar Ana îi plăcea. Nu zicea că-i cine știe ce frumoasă, dar nici el nu pica. Era greoi, spătos și umeros ca un taur; umbla legănat și cu genunchii înmuiați.

Fierbea. Se gândea mereu să-și croiască drum până în grădină, s'o vadă cum șade ochi în ochi cu Ion. Dar mereu își lua seama, zicându-și că poate mai mult ar strica decât ar folosi, dacă cumva nu s'ar isca și o bătae, căci Ion e arțăgos ca un lup nemâncat. De va ști fata că el știe, mai rău se va înrăi. Mai bine să-i lase în pace.

O lingură de istețime face uneori mai mult decât un car de putere.

Dar Ion, ce vrea Ion? De ce caută să-i învârtească el capul fetei?... Iși aruncă ochii, fără să vrea, spre Florica vădanei lui Maxim. Stătea tot așa de pleoștită ca și dânsul. Se vede că și ea știa și o băteau aceleași gânduri... Asta îi mai potoli supărarea. Când nu ești singur, suferința se ușurează. Oftă odată din baerile inimii și-și trase pălăria pe ochi, zicându-și:

— De-amu am să joc numai cu Florica... Cel puțin să pleznească fierea și într'insul!...

6.

Lăutarii își potriveau zgomotos instrumentele pentru a da de știre tuturor, și mai ales celor răzlețiți prin grădină, că începe jocul. Flăcăii băteau nerăbdători din călcâie, scoteau câte-un chiot de veselie și-și aruncau privirile din ce în ce mai des printre fetele care așteptau cu inima strânsă să fie poftite la horă.

În clipele acelea sosi, de pe uliță, Vasile Baci, lălăind un cântec de beție, cu pălăria într'o ureche, cu ochii înroșiți și tulburați de băutură. Se clătina ușor în mers și dădea într'una din mâini parcă s'ar sfădi cu un dușman închipuit. Când zări grupul cu domnii în mijloc, se opri puțin, înțepenindu-se gânditor, apoi se duse glonț la preotul Belciug și-i zise:

— Eu, domnule părinte, spun drept, îs mare păcătos.... Maaare!... 'S bețiv și stricat, cum nu se mai pomeneste în șapte sate, zău cruce!... Așa-s eu, ce mai calea-valea!... Ce-i drept nu-i păcat, așa-i domnule părinte? Că de supărare beau dacă beau, așa-i?... Și beau pentru că beau dintr'al meu...

Preotul își curmase povestirea și luase o înfățișare gravă, privind foarte aspru pe Vasile Baci. Tăranul însă avea acum un zâmbet bun pe buze și vorbea aplecat ca la spovedanie, parcă nici n'ar fi vrut să știe de nimeni în lume:

— 'S amărât rău, domnule părinte, crede-mă! Poate că nu mă crezi? De-aceea beau și iar beau și iar!... Uite-așa! Ai să zici d-ta: da de ce ești amărât, bețivule? Apoi cum să nu fiu, domnule părinte? Că o fată am și eu și nu-mi place deloc fata pe care o am. Nu-mi place, auzi? Că nu vrea să mă asculte. Și tare mă doare inima și tare-s supărat că nu vrea să se uite în gura mea. Am dreptate ori n'am, spune d-ta!

Belciug nu suferea mirosul de rachiu, căci era bolnăvicios, iar Vasile mereu îi duhnea în nas și râgăia. Purtarea țaranului îl indigna însă mai ales pentrucă-i știrbea demnitatea în fața poporului. Doamna Herdelea asculta foarte seriosă, cu capul sus, cu buzele strânse punga și privea mânioasă la oamenii care se îmbulzeau împrejurul lor, curioși, râzând pe înfundate de Baci. Lui Titu, dimpotrivă, îi plăceau îngăimările bețivului și nu știa cum să-l zgândăre, fără să bage popa de seamă.

Belciug își înghiți mânia și căută să-l potolească cu o dojană blândă:

— Rău faci, Vasile, că nu te sfiеști măcar de tineretul care te vede mereu pe două cărări. Omul de treabă nu se ține toată ziua numai să îmbogățească pe jidovi și să-și otrăvească trupul cu hâlbăriile lor drăcești... Așa, Vasile!...

Baci luă deodată o înfățișare solemnă, se dădu doi pași înapoi și răspunse cu o muștrare caraghioasă în glas:

— Vai de mine, domnule părinte? Dar cui i-am făcut vre-un rău? Băut-am eu banii cuiva, ori a-veea cuiva? Că beau, beau... Da beau din munca

și din sudoarea mea... Atunci de ce să mă năpăstuești? Ce ți-am greșit eu d-tale, spune drept!

Primarul găsi cu cale să se amestece, îl luă de braț și vru să-l dea laoparte, mulcomindu-l:

— Bine, bine, măi Vasile, așa-i cum zici... Dar lasă pe dumnealor în pace, că dumnealor au venit să vadă jocul, nu să audă prostiile tale...

Apoi, întorcându-se spre flăcăi, strigă poruncitor:

— Da voi ce faceți, măi feciori? Jucați ori nu jucați?

Atunci însă Vasile Baciuzări pe George, care stătea posomorât, ca un copac cu măduva uscată, și îndată îl apucă de mână și-l târi în fața preotului:

— Uite-l, domnule părinte! Il vezi? Asta-i ginerele meu care mi-i drag! Cu dânsul ai să-mi cununi d-ta fata, măcar de-aș ști că are să crape inima dintr'însa!...

— Bine, bade Vasile, lasă că... — făcu George rușinat, râzând silit.

Omul se încapățâna însă din ce în ce și începu să răcnească:

— Nu vreau să te las, ai înțeles? Mie-mi trebuie ginere cum se cade, nu fleandură... Io-ți dau fata, iar tu să ai biciu, să-i scoți din cap gâr-găunii!... Eu nu vreau să știu de alde calici țanțoși care umblă să-i împuieze capul. Eu nu vreau și nu vreau, și dacă nu vreau, îi pun gâtul pe tăetor și numai una-i trag cu barda, măcar să știu că mă duc pe urmă la spânzurătoare. Așa-i, măi George?

— Așa, așa—murmură flăcăul, vrând să-l astâmpere.

Vasile se uită împrejur triumfător și scuipească tocmai între picioarele primarului. Apoi, ca și când și-ar fi adus aminte de ceva, porni spre grupul fetelor, trăgând pe George după dânsul și strigând în gura mare:

— Anuțo!... Anuțo! Unde ești tu, fata tatii?

George roși parcă l'ar fi băgat într'un cuptor aprins. O furie amestecată cu rușine îi cuprinse sufletul. Și deodată îi zise încet, să nu-l audă și alți oameni:

— Las'o pe Anuța, că-i cu Ion-a-Glanetașului în grădină, sub nuc...

Baciu tresări înțepat. Scoase un țipăt scurt și se îndreptă cu pași mari spre colțul șurii, unde tocmai se ivea Ana, tremurând de spaimă, căci îi auzise glasul. Țăranul o văzu, se opri în mijlocul ogrăzii, unde ajunsese, își rășchiră picioarele, își trânti mâinile în șolduri și își împinse burta înapoi, privind săgetător pe Ana. Stătu așa câteva clipe, apoi izbucni:

— Bine, Anuțo, așa ne-a fost vorba?

Și se repezi spre ea cu pumnul ridicat, gata s'o izbească.

O femeie țipă desperată:

— Tulai! Săriți c'o omoară!

Până să ajungă însă la fată, Vasile zări pe Ion, sosind tot de după șură, și numai decât uită de Ana și se întoarse amenințător spre flăcău. Văzându-l cum vine drept la el, Ion avu o tresărire ușoară, dar își urmă calea, liniștit, ca și când n'ar înțelege nimic, cu o privire nepăsătoare către Baciu.

— Ce ți-am spus eu ție, sărăntocule, ai? urlă apropiindu-se mereu, Vasile Baciu, pe care liniștea lui Ion îl întărâta mai rău.

Flăcăul primi ocară ca o lovitură de cuțit. O scăpărare furioasă îi țâșni din ochii negri, lucitori ca două mărgele vii. Răspunse cu o voce puțin tremurătoare, dar batjocoritoare:

— Ce-s eu, sluga dumitale, să-mi poruncești?

— Am să-ți poruncesc, tâlharule, și dacă nu ascuți de vorbă, am să te umplu de sânge! răcni țăranul aprins de mânie până în măduva oaselor aruncându-se la el.

Acum Ion se opri, încleștă pumnii și strigă înăbușit, parcă ar fi căutat să se stăpânească:

— Să nu dai, bade Vasile, că... Să nu dai!... Să nu dai!...

Câțiva bărbați și flăcăi se svârliră la Vasile, ostoindu-l. Ion stătea neclintit, ca un lemn, doar inima îi bătea coastele ca un ciocan înfierbântat. Dintru 'ntâi se gândise să-l lase în plata Domnului, că-i beat și e tatăl Anuței... Dar de când l'a suduit și s'a apropiat să-l lovească, și-a pierdut cumpătul. Ii clocotea tot sângele și parcă aștepta înadins să-l atingă baremi cu un deget Vasile, ca să-l poată apoi sfârtica în bucățele, mai ales că la spatele lui văzuse pe George care privea disprețuitor și mulțumit.

Baciu se svârcolea în brațele oamenilor, răcnind neîncetat:

— Lăsați-măăă!... Lăsați-mă să-i scot blohotăile!... Trebuie să-i beau sângele, altminteri pleznesc!... Lăsați-mă!...

Țăranii însă îl duseră, aproape pe sus, până la poartă, în vreme ce el nu mai contenea și se smucea din răspuțeri:

— Ce are hoțul cu fata mea? Ce are!... Uuuh!... Lasă-mă, Nistore!... Tfff!...

Ion schimba fețe-fețe. Genunchii îi tremurau, iar în cerul gurii simțea o uscăciune parcă i s'ar fi aprins sufletul. Fiece vorbă îl împungea drept în inimă, cu deosebire fiindcă auzea tot satul. Mereu îi fulgera să se repează și cu un pumn zdravăn, să-i înăbușe în gât ocările. Deodată cu gândul acesta însă îi răsărea în minte și Anuța, oprindu-l pe loc. Se uită după ea, dar în învălmășeală fata o ștersese acasă plângând. Femeile și fetele se împrăștiară care încotro, ca un cârd de galițe speriate de uliu, și priveau din uliță și de prin ogrăzile vecine, așteptând în fiecare minut să înceapă

bătaia. Profitând de încăerare, preotul plecă, spunând scandalizat doamnei Herdelea:

— Asemenea destrăbălați trebuiesc dați pe mâna jandarmilor să le înmoaie ciolanele. Numai așa s'ar face oameni de omenie... Păcat că Ion nu l'a scuturat puțin... Ar fi meritat...

Invățătoarea clătină din cap în culmea indignării, își ridică ușor rochia, să nu măture praful uliței, și porni repede împreună cu Belciug și cu Laura. Titu rămase mai în urmă. Ii părea rău că nu poate vedea cum se isprăvește cearta și, mergând, întorcea mereu capul.

Hora se sparse. Țigani se retrăseseră spăimântați în șură; Găvan își rezemase gorduna într'un colț, hotărît s'o apere cu orice preț, să nu i-o spargă bătăușii. Flăcăii se adunară împrejurul lui Ion, ațâțându-l:

— Ce te-ai lăsat, Ionică, să te ocărăscă?... Trebuia să-i tragi măcar vre-o două scatoalce, să te pomenească!...

Alții, câțiva prieteni de-ai lui George, stăteau mai deoparte rânjind. Mai târziu veni între ei și George, urmat de Ilie Onu, care nu-l slăbea, ca o umbră credincioasă.

— Uite cum se strică toată veselia din pricina...! zise George, supărat puțin, cu o privire spre feciorul Glanetașului.

Ion însă nu vedea, nu auzea. Rușinea îl țin-tuise locului. Se uita mereu după grămada de oameni între care se sbătea Vasile Baci, mereu muncit de pornirea de a-l zdrobi.

George mai schimbă câteva cuvinte cu tovarășii lui, apoi strigă lăutarului cu glas mândru:

— Hai, țigane, la Avrum!... Ce mai stăm aici de pomană?...

Glasul acesta zbârnâi ca o trâmbiță în urechile lui Ion. Din doi pași fu lângă Briceag și-i porunci scurt:

— Hai!

Țiganul stătea încurcat, uitându-se când la unul, când la altul, neștiind pe care să-l asculte.

— Apoi stai, Ioane — făcu George tot trufaș — că eu l'am arvunit!...

Ion, parcă nici nu l'ar fi auzit, repetă mai aspru:

— Hai!

În ochii lui ardea atâta mânie că Briceag strânse din umeri spre George, puse vioara la obraz și începu îndată un cântec de veselie. Prietenii lui Ion porniră să chiuie și să pocnească din degete, în semn de izbândă, apoi să tropăie de răsuna bătătura. Ion o luă înainte spre poartă, iar ceilalți după el, fluerând și chiuind. Lăutarii îi urmară cântând; Găvan, cu gorduna agățată de-a umăr, sufla greu ca un găscan îndopat. În uliță ceata poposi o clipă, tropăind furtunos pe loc spre marea admirație a fetelor care se uitau din porțile ogrăzilor. Pe urmă porniră cu toții în stânga, chiuind în tactul cântecului, întovărășiți de o droaie de copii...

George rămase, cu ai lui, lângă șură, furios, dar neîndrăznind să se împotrivescă. Ii era necaz mai cu seamă că el dăduse arvună țiganilor și tot el avea să le plătească restul până la patru zloți. Adevărat că banii îi strângea dela flăcăi, câte douăzeci de creițari de căciulă, dar până să-i adune trebuia să se sfădească cu mai toți și să-și bată capul, căci Briceag nu mai vrea să aștepte, de când a pățit-o odată de-a rămas neplătit. Însărcinarea aceasta îi plăcea, nici vorbă, fiindcă i se părea că-l înalță deasupra tuturor. Acuma, însă, văzând că flăcăii țin totuș partea lui Ion, se simți umilit, mai ales că aceasta venea după ce aflase că Ion umbla serios după Ana... Se uitase cu jind cum au plecat toți cu lăutarii și avusese o clipă gândul să se amestece și el între ei și să se arate că nu-i supărat. Dar își dăduse seama că s'ar

cobori prea mult în ochii tovarășilor lui. Drept răzbunare și mângăere, după ce ceilalți cotiră spre Ulița cea mare, zise zâmbind:

— Eu nu mai dau țiganilor nici un creițar. Să dea Ion, că Glanetașul are destui.

Flăcăii însă nu pricepură batjocura lui. Erau plouați c'au rămas bătuți și fără lăutari. Ilie Onu rupse tăcerea:

— Noi ce mai păzim aici? S'a inserat, toată lumea a plecat... Hai și noi la crășmă!...

Nu mai zise nimeni nimic. Se cărăbăniră încet, prin grădină, peste Gârla Popii, să ajungă cel puțin mai curând la Avrum...

Todosia, în pragul tinzii, așteptă până ce rămase ograda goală și apoi se închină, murmurând:

— Mulțumescu-ți ție Doamne că nu i-ai încăerat, că mai dădeam și de poznă cu jandarmii!...

Lângă prispă, aproape de poartă, Savista-Oloaga ședea ghemuită, speriată moartă de răcnetele oamenilor, ferindu-se să nu fie călcată în picioare. Todosia nici n'o zări până când merse să închidă poarta.

— Da tu n'ai plecat, Savisto? Bine că nu te-au strivit... Acu du-te și tu, draga lelii, du-te, că ai o postată bună până acasă și uite-acușica se inoptează...

Savista nici nu mai sufla de groază. Iși suflecă poalele, își prinse'n brâu zadiile și se târi cât putu mai repede până'n uliță și apoi o apucă mai incetșor pe marginea șanțului spre casă.

7.

Cârciuma nu era mai răsărită ca alte case din sat, doar că avea acoperișul de țiglă și spre uliță, în două ferestruici, apărate cu rețea de sârmă, sticle de băuturi colorate, borcănele de bonboane pestrițe și diferite mărfuri căutate de țărani. Odaia din față era mai mare, podită și mobilată numai cu câteva mese lungi și de două ori atâtea bănci de brad, pe care slujnica le freca cu nisip și le spăla în fiecare Vineri de se făceau albe ca varul pentru Duminecile când sătenii veneau să-și inneze necazurile în băutura. Intr'un colț, lângă tejgheaua adăpostită într'o cușcă de leațuri, Avrum împreună cu fiul sau Aizic, se învăteau îngrijorați printre șiragurile de sticle și în jurul unui butoi uriaș de rachiu. Din când în când Aizic se cobora, cu lumânarea aprinsă, în pivnița de sub cușcă, unde se odihneau alte butoaie și damigene cu rachiu, și chiar cu vin și cu bere pentru fețele spălate care, dacă aveau poftă să petreacă, se retrăgeau în fund, în odaia cârciumarului, spre a fi mai feriți de ochii norodului...

Indată ce s'a stricat hora, bărbații au început să se îndrepte, mai singuratici, mai în grupuri spre Avrum. Când sosi George cu prietenii lui, prispa gema de oameni care desbăteau întâmplarea dela joc, unii luând partea lui Baci, alții lui Ion. Flăcării intrară de-a dreptul în crâsmă. Mesele și băncile erau oprite înadins pentru dânșii ca să poată petrece mai în tihnă. Se așezară tăcuți. Se simțeau înfrânți.

Avrum eși repede din cușcă, cu două sticle de rachiu pe care le puse pe masă, în fața lui George, întrebând:

— Cine plătește?

— Lasă că plătim noi, jupâne! răspuse Ilie Onu întinzând mâna după o sticlă.

— Dacă-i vorba să scot banii dela tine, apoi slabă nădejde — zise cârciumarul uitându-se pe rând la toți, ca și când ar fi vrut să le citească pe față ce au în pungă. Pe obrazul tău nu dau eu nici o dușcă de apă chioară... Ei, cine plătește? Vreau să știi. Ori iau rachiul și-l torn înapoi în butoi...

George scormoni din buzunarul laibărului, o pungă soioasă și numără gologanii cuveniți fără să deschidă gura. Avrum îi strânse cu băgare de seamă și plecă spre cușcă zornăindu-i în pumni. Ilie însă nu se putu răbda să nu-i strige mândru, parcă el ar fi cheltuit:

— Ai văzut, jupâne?... Altădată apoi să nu mai cârtești!

În flăcău, aprins brusc, de mirosul băuturii, izbi cu pumnul în masă și începu să chiuiască dârdâiau geamurile. Ceilalți se desmorțiră, ca și când le-ar fi turnat în suflet o undă de bucurie. În câteva clipe toată cârciuma se încinse de strigătele lor năstrușnice.

Când chiuiască mai cu foc, se auziră pe uliță alte chiote de veselie, mai furtunoase și mai sălbatece. Un răstimp cele două grupuri părea că s'au luat la întrecere care să se înăbușe. Cei de-afară însă cu cât se apropiau, cu atât vuiiau mai cuprinzător. Iar când năpădiră în crâșmă, amuțiră de tot pe oamenii lui George. Dealtfel în curând conteniră și noii sosiți împreună cu lăutarii, osteniți de sfortări, chiotele prefăcându-se într'un sgomot asurzitor de chemări răgușite, de porunci mâniașe, de țipete nerăbdătoare, din care numai uneori se înțelegea mai lămurit:

— Jupâne, o cupă, da dulce!...

— Hai mai iute, Avrumel!...

— Unde te ascunzi, târtane, fi-ți-ar neamul de ocară!...

Feciorii nu mai încăpeau pe bănci. Țiganii se potriveau la masa lui Ion, afară de Găvan care trebui să stea în picioare, în colț, lângă gordună. O sumedenie de sticle și pahare răsări pe mese. Mirosul de rachiu se frământa cu fumul greu de tutun și cu zăpușala acră de sudori. Toată lumea vorbea deodată închinând, strigând, lălăind. Toate gurile înjurau de Dumnezeu, de soare și de lună pe lăutari sau pe Avrum sau pe Dumnezeu însuși.

Intre timp se înoptase și odaia nu mai era luminată decât de o lampă funinginită, spânzurată de o grindă din tavan. În lumina galbenă-bolnavă și tremurătoare oamenii păreau mai beți decum erau aeeva, ochii luciau mai sălbatec, iar brațele goale, ciolănoase, cu mușchii umflați ca niște șerpi flămânzi, se ridicau mereu peste capetele turburate, amenințând ori prevestind o primejdie. Glasurile se îngroșau și răgușiau din ce în ce, vorbele deveneau mai grosolane și sudălmile mai mânioase. Fețele asudate clipeau care roșii-pară, care galbene verzui, iar din gălăgia amețitoare se înălțau, stăpânitoare, râsete svăpăiate, câte un râgâit larg, urlete prelungi...

Simion Lungu, beat leucă, răzimat de un colț de masă, își înjura nevasta care stătea lângă el, în picioare, cu un copilăș la țată. Femeea îl trăgea într'una de mânecă, zicându-i cu glas monoton, fără să se sinchisească de ocările lui:

— Hai, Simioane, hai zău acasă, că mâine trebuie să te scoli cu noaptea 'n cap să te duci după lemne, că nu mai am nici cu ce ațâța focul... Hai, hai, zău!...

Simion se plângea comesenilor care nu-l ascultau, injura, bea, până ce în cele din urmă femeea își făcu loc alături de dânsul, astupând gura copilului cu sfârcul pieptului, râzând și trăgând za-

darnic cu ochiul spre un flăcău pe care băutura îl posomorâse.

Toți flăcăii, închinau, pe rând, cu lăutarii care cântau, din ce în ce mai cu suflet, doine de beție, târăgănite și lăbărțate ca niște femei desmățate. Briceag se amețise bine de băutură, dar arcușul lui trăgea parcă mai frumos, pe când Holbea, mai trăznit, secula atât de fals că lui însuși îi era rușine. Numai Găvan rămăsese treaz, întâi ca să-și poată păzi gorduna, apoi fiindcă era un bețiv fără pereche, în stare să sugă o vadră de spirt fără măcar să clipească.

Ion se simțea atât de amărât că nici rachiul nu-i tihnea. Rușinea ce i-o făcuse Vasile Baciul se așezase pe inimă ca o piatră de moară. Se silia să nu se mai gândească la ce-a pățit și totuși mintea îi era otrăvită numai de ocară. O dorință grozavă îl cuprindea din ce în ce mai stăruitor în mrejele ei: să lovească, să spargă, să se descarce ca să se răcorească. Se uita în răstimpuri cu coada ochiului spre cealaltă masă, unde George, înviorat, închina mereu și dăndănea, cu glasul gros și neplăcut, un cântec domnesc, cu ochii fulgerători, cu o trufie provocatoare pe față. Privindu-l așa, hoțeste, Ion simți deodată ca și când i-ar cădea o pânză de pe ochi. Iși aminti că Ilie Onu l'a văzut în grădină, îmbrățișându-se cu Ana. Acum Ilie ședea lângă George. Ilie trebuie să-i fi dat de veste, iar George a asmuțit pe Baciul. Și, fiindcă nu s'a putut răfui cu Baciul, i se înfipse în creier gândul că trebuie să se răfuiască cu George. Indată ce-i veni hotărârea aceasta, începu să-l chinuiască. Se frământa și suferea pentru că nu știa cum să înceapă?

Atunci pică în cârciumă Titu. Intrarea lui curmă o clipă gălăgia.

— Bună seara! rosti Titu puțin încurcat, căci toate privirile se întorseseră spre dânsul.

— Bună seara! răsună aproape în cor răspunsul tuturor, după care zgomotul își reluu stăpânirea mai avan ca înainte.

Titu venise mai ales împins de curiozitate. Avea o presimțire că cearta dela horă nu va rămâne fără urmări și nu s'a putut stăpâni să nu treacă pela Avrum, să vază ce se mai petrece? La cină familia Herdelea desbătuse amănunțit întâmplarea și cu toții căzuseră de partea lui Ion, și pentrucă li-é era vecin, și pentrucă feciorul Glanetașului era mai deștept decât toți flăcăii din Pripas. Discuția o încheiase Titu, declarând grav:

— Bine-ar face să-i tragă o bătae zdravână!

Dar n'a spus cui să-i tragă și nimeni din casă nu l'a mai întrebat, căci se făcuse târziu și pe toți îi cuprinsese somnul, iar învățătorul chiar adormise îmbrăcat în timpul convorbirei. Dupăce s'a culcat toată familia, Titu s'a așezat să lucreze pentru tatăl său, la niște registre de înscriere. A lucrat ce-a lucrat, pe urmă nu și-a mai putut opri nerăbdarea. Și, cum tutunul îi era pe isprăvite, și-a luat pălăria și s'a dus glonț la cârciumă.

Dădu mâna cu Avrum, cum obișnuia totdeauna când lua ceva pe datorie, ceru un tutun, îi spuse să-l treacă la cont și apoi, ca să mai poată zăbovi, vorbi cine știe ce cu ovreiul, trăgând cu ochiul spre mesele flăcăilor. Il rodea să întrebe ce s'a mai întâmplat, dar se sfia. Ce-ar zice oamenii să afle că el se interesează de hârjonelile prașcăilor? Insfârșit porni mângâindu-se cu gândul că nu se poate să fi fost nici o încăerare de seamă, altfel n'ar fi toți împreună.

Trecând pe lângă masa lui Ion, zâmbi prietenește. Flăcăul se sculă în picioare și-i zise respectos, întinzându-i un pahar de rachiu:

— Fă bine, domnișorule, și închină cu noi un pahărel!

Titu se codi puțin, mai mult de ochii lumii, căci prilejul i se păru bun să afle câte ceva. Așteptă deci să stăruiască și ceilalți, și atunci luă paharul și-l ridică în sus în semn că vrea să închine. Ion strigă deodată poruncitor să se facă tăcere, și toate glasurile se stinseră într'o clipire. Domnișorul însă acuma se zăpăci, nefiind meșter în hiristirile lungi și ceremonioase care plac țăranilor.

— Să trăești, Ioane!... Să trăiți cu toții și... noroc! zise dânsul, după o pauză, cu vocea răgușită ușor de emoție.

Bău și dădu înapoi paharul, pătruns de un fior de greață. Ion îi răspunse cu o închinare iscusită, acoperită însă de gălăgia care reîncepuse. Titu îi întinse mâna:

— Noapte bună, Ionică, și mulțumesc!

— Mulțumim noi de cinste, domnișorule! făcu flăcăul petrecându-l până afară.

În fața cârciumei, pe prispă și în uliță, pâlcuri-pâlcuri de oameni închinau, povesteau sau se sfădeau. Fete mai curioase și copii mai neostoți căscau gura pela ferestrele dinspre grădină, lipindu-și nasul de geamuri. Macedon Cercetașu, mort de beat, comanda militărește, tolănit în marginea șanțului, de vuia satul.

— Ai văzut ce mi-a făcut badea Vasile, domnișorule? zise Ion încetinel, să nu-l auză și alții.

— Da, și-ți spun drept, m'am mirat cum ai putut sta așa, cu mâinile în sân — răspunse Titu clătinând din cap.

— Ce puteam face, domnișorule? șopti Ion scrâșnind dinții. Dacă-l plezneam, poate-l omoram și îfundam temnițele... Ș'apoi, vezi d-ta, nu-i de vină cine face, ci de vină-i cine-l pune să facă!...

Titu se apropia să nu piarză cumva vre-o șoaptă. Iar fiindcă Ion tăcu, îl scormoni:

— Zău, mă? Adică tu crezi că l'a pus cineva?
— L'a pus, pot să jur pe sfânta cruce... D-ta nu știi că vrea să dea pe Ana după George-a-lui Toma Bulbuc.

— Aa? După George?

— Vezi bine că-așa. Doar mereu o spune în gura mare, s'audă toți câinii. Apoi acu vezi și d-ta cine-i de vină...

Titu, ca să-l întărate, îl mulcomi:

— Bine, dar poate că George nu l'o fi îndemnat să...

Ion, cătrănit, îl întrerupse:

— Vai de mine, domnișorule, cum poți grăi așa? Că doar eu știu bine că George nu mă suferă ca sarea 'n ochi... Nu știi d-ta cum umblă dânsul după Ana, și încă de când? Anuța nu-l vrea, că nu-i place și-apoi acu el cată să se răzbune pe mine...

Titu tăcu un răstimp, se gândi și pe urmă vorbi rar:

— Rău, foarte rău că George umblă cu d'astea...

— Crezi d-ta că mă las eu astă-seară până nu-l muștruluesc? Poate numai de m'ar trăzni Dumnezeu din senin... Altminteri în cearceaf o să-l ducă de-aici...

Glasul flăcăului se înăbușise de furie. Titu se spăimântă și-i zise foarte încet și sincer:

— Astâmpără-te Ioane, să nu dai de vre-o pozna!

— Să știu că zece ani nu scap din temniță și tot nu mă las până nu-i văd sângele! murmură Ion, aprins ca un balaur încleștând pumnii și cutremurându-se...

8.

Titu ştia acum sigur că va fi scandal mare şi nici nu se mai duse acasă. Voia să vadă bătaia, să aibă ce povesti mâine familiei şi poate chiar prietenilor din Armadia. Merse deci încet, plimbându-se, până la gura Uliţii din dos, se întoarse iar înapoi, trecu prin faţa cârciumii până spre casa lui Simion Butunoi, nevrând să se depărteze prea mult şi să nu poată sosi grabnic la faţa locului când va începe încăerarea.

Făcu plimbarea aceasta de zece ori, de douăzeci de ori, şi tot degeaba... Ion, oricât era de hotărât, nu îndrăznea să se agaţe tam-nesam de oameni. Ii trebuia o pricină, cât de mică, şi n-o găsea, căci George petrecea între tovarăşii săi şi nici nu se uita spre masa lui, parc'ar fi bănuit că-i caută gâlceavă.

Buba se sparse deabia pe-aproape de miezul nopţii. Lăutarii, vrând să plece, căci erau tocmai din Luşca şi aveau de mers vre-o două ceasuri, se sculară cerând plata dela George, care parcă aşteptase clipa aceasta ca să se răzbune. Se răsti la Briceag cu pumnii:

— Ce mă, cioară, mie-mi ceri bani? Mie mi-ai zis?

— Nu m'ai tocmit tu? se sborşi țiganul presimţind că va rămâne neplătit.

— Plătească-ţi cui i-ai zis şi are bani, că eu nu plătesc!

— Apoi n'ai strâns tu banii dela feciori?

— N'am strâns — încheă George mândru şi batjocoritor, punând sticla la gură şi trăgând o duşcă zdravănă.

În răstimp Ion se sculase şi se apropiase de masa lui George.

— Plătește mă! sâsâi dânsul încrunțat.

— Eu, mă! Eu? strigă cellalt sărind în picioare, încurajat de liniștea lui Ion pe care o lua drept slăbiciune.

— Tu!

— Da crezi tu că io-s cărpa voastră, mă? răcni George tot mai dârz și amenințător. Și încă mai sare la mine! Și încă cine?...

Nu mai putu urma căci Ion îl izbi brusc cu amândoi pumnii, peste masă, drept în obraji. În cealaltă clipă se repezi și George, dar Ion îl lovi a doua oară mai țeapăn... Pe urmă se încăerară. George mugea ca un taur și-l apucă de cheotoarea cămășii, sucind-o așa încât vinele lui Ion se umflau, iar fața i se roșea din ce în ce mai tare. Cu toate acestea Ion îl lovea aprig când în cap, când în burtă, încât pumnii i se umpluseră de sângele ce curgea șiroi din nasul lui George, stropindu-le hainele.

În cărciumă toată lumea se adunase ciopor în jurul lor, strigând:

— Nu-i lăsați! Săriți!...

Dar nu sărea nimeni, ca și când toți ar fi vrut să vadă întâi care-i mai tare? Numai Avrum, înfricoșat să nu-i prăpădească sticlele și paharele sau să-i spargă geamurile, se năpusti la dânsii cu un curaj uimitor, nu ca să-i despartă, ci silindu-se din răspuțeri să-i împingă spre ușa dela uliță. Lampa începu să fumege mai greu, gata să se stingă în vălmășeală. Jertfind câteva smocuri din barba-i roșcovană și primind bucuros o droaie de pumni, Avrum izbuti în cele din urmă, să-i scoată afară. După bătăuși năpădiră toți oamenii în uliță încât în câteva clipe odaia se goli. Ovreiul, fericit c'a scăpat fără pagube, închise repede ușa și trase drugul de fier, să nu se întâmple cumva să se mai reîntoarcă mușteriii.

Rostogolindu-se în uliță, cei doi se descleștară. Ion se repezi la gardul cârciumarului, smulse un par și, mai înainte să-l poată opri cineva, croi pe George peste spinare, încât acesta căzu grămadă, gemând prelung:

— Valeu! M'a omorit tâlharul!

Gura, mustățile, bărbia, cămașa lui George erau vopsite de sânge, dar numai lovitura de par îl biruise. Mai bolborosi câteva sudălmii, încercând să se ridice din șanțul în care se prăvălise, durerea însă îl copleşii curând, parcă i-ar fi rupt șira spinării. Rămase încârcit în buruienile murdare, înconjurat de unii flăcăi ce săriseră să-l ajute. Niște femei porniră să țipe, bărbații injurau, iar copilașul lui Simion Lungul, speriat de gălăgia care se întetea mereu, scăpând sfârscul țâței din gură, începu să sbiere. Ilie Onu se căznea să rupă un lătunoi dintr'un gard de peste drum ca să crape capul lui Ion, urlând furios:

— Aesta-i ucigaș, oameni buni, aesta-i hoț!...

Ion era mulțumit acuma și răcorit, și nu se mai sinchisea de nimic. Stătea sprijinit în par, ciobănește, privind triumfător și amenințător, dacă cumva ar mai îndrăzni cineva să-l supere.

Smuncind la lătunoi, Ilie își astâmpără mânia și apoi împreună cu alți flăcăi, luară pe brațe pe George și-l duseră acasă, suduind care de care mai năpraznic. În urma lor mergeau o mulțime de femei spăimântate și câțiva copii întârziți pe uliță...

Pe cer eșise o jumătate de lună luminoasă și rece, argintând șoseaua și vârfurile pomilor...

9.

Ceilalți flăcăi se strânseseră în jurul lui Ion, privindu-l cu respect și aruncându-i câte o vorbă glumeață prin care voiau să-i arate prietenia și admirația: Ar mai fi avut poftă de petrecere, dar țigani o șterseseră în vremea bătaiei, iar în ușa lui Avrum zădarnic bătură, căci nu se deschise. Mai povestiră un răstimp în fața crâșmei, pe urmă se împrăștiară, unii pe-acasă, alții pela drăguțe... Ion svârli parul în grădina ovreiului și porni spre casă, agale, mulțumit, ca după o ispravă bine făcută. Trecea pe dinaintea casei lui Vasile Baci, a treia dela cârciumă. Se opri, gândindu-se să intre la Ana. Se simțea doar acum răzbunat și mai vrednic. Dar își zise că fata poate nu știe ce vitejie a săvârșit dânsul adineaori, iar să-i spună el, nu i se părea potrivit. Mai bine să afle ea dela alții și să-l dorească mai mult. Se uită însă lung la casa nouă, ascunsă în umbra celor trei meri bătrâni din grădiniță, la ferestrele negre ca niște ochi somnoroși, la ograda largă, la grajdurile adormite, la poarta de scânduri cu stâlpi înalți, și îl cuprinse o bucurie ca și cum acuma toate acestea ar fi ale lui.

În dosul porțiței Ana pândea cu inima cât un purice. Auzise larma dela Avrum și se strecurase afară, bănuind că Ion trebuie să fi stârnit vre-o poznă. Îi tremura sufletul să nu i se întâmple ceva. Ar fi eșit în uliță, dar îi era frică să nu scârțâie porțița și să se trezească tatăl său, care sforăia pe prispă de când îl aduseseră acasă oamenii de la horă. Văzu apoi cum îl duceau pe George și-și făcu cruce, mulțumită că cel zdrobit nu era Ion. Acum îl aștepta pe el, mișcată de mândrie și parcă simțind cum îi crește în inimă iubirea stăpâni-toare, iubirea care pecetluște soarta oamenilor.

Simțirea aceasta o înfiora și în aceeași vreme îi aprindea toate tainețele sufletului... Pe urmă îl auzi apropiindu-se. Pe urmă îl văzu oprindu-se. Vru să-l cheme ca să se arunce în brațele lui vâjnoase și ocrotitoare, și totuș nu se putu clinti. Pe urmă când el nu se urni, se înfricoșă, își frânse mâinile și șopti drăgostoasă, rugătoare, cu buzele uscate și atât de încet că singură nu-și auzi glasul:

— Ionică!... Ionică!... Ionică!...

Ion însă își reluă calea, fluierând și pășind mai apăsat. Cizmele lui bocăneau pe ulița colbuită, iar uneori potcoavele zângăneau izbînd vre-o piatră...

Când ajunse aproape de-acasă, Ion se pomeni din urmă cu niște pași foarte grăbiți. Era Titu care alerga gâfâind. N'avusese noroc să vadă bătaia și era nemîngăiat. Se plictisise plimbându-se de colo până colo, mereu prin fața cărciumei și, în cele din urmă, ca să-i treacă mai ușor vremea, se duse bîna la răscrucea din cellalt capăt al satului. Acolo a auzit zgomotul încăerării. Și-a iuțit pașii cât a putut, dar până să sosească la Avrum se mulcomise tot și nu mai găsisese țipenie de om.

— Ei, ce-a fost, Ioane? întrebă dînsul frecându-și mâinile.

— Nimic — murmură flăcăul liniștit. M'am răcorit o leacă...

Mai mult nu putu smulge dintr'însul Titu, oricât îl descusu.

Se despărțiră zicându-și în acelaș timp:

— Noapte bună!

Cocoșii porneau să vestească miezul nopții...

CAPITOLUL II

SVÂRCOLIREA

1.

O lumină cenușie, tulbure privea pe ferestre când se trezi Glanetașu. Din depărtare se auzi un cucurigu slab, pierdut și răgușit. Peste o clipă altul, mai aproape, răspunse subțire și tăios. Pe urmă altele, din ce în ce mai apropiate și mai țanțoșe, până ce o bătae surdă din ariși, în tindă, urmată de un cântec de cocoș, poruncitor, gros, sfârșindu-se într'un cârâit vesel, cutremură toată căsuța, încât Glanetașul tresări de spaimă și-și făcu cruce.

— Bată-te Dumnezeu, cocoș nebun! murmură bătrânul mai svârcolindu-se puțin în pat până să se desmeticească bine.

— Dormi, muiere? întrebă apoi, atingând cu cotel pe Zenobia.

— Ba — răspunse femeea repede cu glasul limpede.

Tăcură amândoi, scărpinându-se și icrind bătrânește.

— Da câte ceasuri să fie, hai? căscă iar bărbatul, într'un târziu.

— Hai, scoală că-i vremea de sculat — mormăi Zenobia mai ursuză acum și urnindu-se din așternut.

— Oare? se miră Glanetașul pocnindu-și alene oasele.

— Scoală, zău, măi bărbate, până mă duc să trezesc pe Ion, că el știu că n'are să se trezească singur, c'a jucat toată ziua și a mai stat și pe la Avrum până târziu... Scoală, scoală, să te duci la lucru, să nu ne-apuce prânzul lenevind, că-i mai mare rușinea!...

Bătrânul se scărpină iar în cap, în barbă, pe piept, căscă prelung cu poftă, se mai uită spre ferestre și apoi murmură întrebător:

— Oare lună-i ori ziuă?

În clipa aceea, în tindă, cocoșul răspunse mai aspru și mai poruncitor:

— Cucuriguuu!...

— Apoi n'auzi că-i ziuă? făcu Zenobia care se dăduse jos din pat și-și lega zadiile, bolborosind rugăciuni.

Glanetașu se ridică întâi pe jumătate, se mai gândi și în sfârșit sări din culcuș, silindu-se să fie sprinten ca să-și alunge moleșeala din ciolane.

— Aprinde lampa! zise apoi căutând el însuși chibriturile în firida hornului, dar negăsindu-le se necăji și se răsti la femeie: Da unde dracu le-ai mai pus iar?

Zenobia însă nu răspunse. Se închină larg de mai multe ori, bâiguind sfârșitul rugăciunilor și numai după ce isprăvi, strigă la Glanetașu, furioasă:

— O, trăzni-te-ar să te trăznească, om nebun și fără Dumnezeu, că nu mai poate omul de tine nici să-și zică ocinașele!

Eși trântind și blestemând. În tindă găinile se ciocăneau și cârâiau nerăbdătoare, iar când Zenobia deschise ușa spre ogradă, năvăliră afară parc'ar fi scăpat din temniță. Femeea le aruncă câțiva pumni de porumb, afurisind mereu pe Glanetașu și numărând în gând găinile care se sbăteau să înghiță cât mai repede și cât mai multe grăunțe, în vreme ce cocoșul, veșnic neîncrezător cu Zenobia și îngăduitor față de consoartele sale, apuca doar din când în când câte un fir. Găinile bătrâne se ghemuiau sfioase când stăpâna se apropia și le căuta de ou, pe rând, spre marelă necaz al cocoșului, care sbârlea creasta amenințător, se ferea călcând țanțoș și cotcodăcea clo-cotind de indignare...

Apoi când galițele se împrăștiară, Zenobia se sui în podețul cu fân și strigă din ușă:

— Ionică!... Măi Ionică!... Scoală, dragul mamei, să te duci să dobori iarba ceea, să nu ne pomenin c'o ploaie, să ne-o prăpădească!

— Bine, bine, las că mă scol! mormăi flăcăul somnoros.

Zenobia nu-l mai cicăli. Știa bine că băiatul, când e vorba de muncă, nu se codește și nu le-nevește ca Glanetașu.

Ion dormea toată vara în podul cu fân de deasupra grajdului. Astfel nu mai deștepta din somn pe bătrâni când venea el noaptea de pe ulițe, ș'apoi mai auzea mereu și pe Dumana, singura lor văcuță, ronțâind sau rumegând sau suflând aspru pe nări, pe când alegea fânul din ogrinții ce-i puneă dânsul seara în iesle.

Iși birui repede lenea somnoroasă, se târi până la gura podului și coborî în ogradă.

Satul dormea. Numai câte un cocoș întârziat mai vestea ici colo zorile. O ceață ușoară, străvezie plutea peste coperișurile fuguiate. Dealurile hotarului parcă se legănau, tremurându-și porum-

biștile multe, lanurile puține de grâu și de ovăs, în vreme ce vârfurile împădurite, negre și nemișcate vegheau odihna satului ca niște capete de uriași îngropați în pământ până 'n gât.

O adiere de vânt, răcoritoare, pătrunse până'n sufletul flăcăului, alungându-i cele din urmă rămășițe de somn din oase. Iși roti privirile prin ogradă, scărpinându-se în ceafă, ca și când s'ar fi gândit de ce să se apuce. Zenobia, eșind iar din casă, se minună:

— Vai de mine, băete, mi se pare că te-ai culcat în cămașa de sărbători?

Ion se zăpăci de părere de rău, în vreme ce bătrâna urmă mai jalnic:

— Ferfeniță ai făcut toate înfloriturile și mărgelețele, și ai înegrit-o de nu știu zău cum am s'o scot din boală!... Ba ai mai umplut-o și de sânge... Cu cine te-ai bătut?

Flăcăul se uită cu băgare de seamă și deabia atunci văzu că pieptul și poalele cămășii sânt pătate de sânge.

— Cu George a lui Bulbuc, — mormăi, drept răspuns, și intră în tindă.

Iși lepădă cămașa, se îmbracă în hainele de lucru, încălță opincile și pe urmă se spală pe obraji în Pârâul Doamnei care se vărsa chiar lângă casa lor în Gârla Popii.

Era gata de drum. Zenobia îi pusese în traistă un codru de pâine de mălai, niște brânză și ceapă, toate învelite într'o pânzătură curată. Luând de sub grindă tocul și gresia, flăcăul întrebă pe Glanetașu care se tot suceea și se 'nvârtea căutând cine știe ce:

— D-ta te duci la notar la lucru?

— M'oiu duce, că m'am tocmnit de alaltăeri, de când a umblat după oameni prin sat...

— Apoi bine... Numai să nu bei banii că trebuie să-i strângem. Ca mâine ai să vezi că începe să

umbe iar din casă în casă subprimarul cu straja după bir — adăogă Ion foarte așezat.

— Acu lasă că doar nici eu nu-s copil — făcu Glanetașu.

— Mi-ai pus de mâncare, mamă? întrebă iar flăcăul, cântărind traista.

— Ți-am pus, și la prânz oi veni și ți-oiu mai aduce — răspunse Zenobia suflând din răspuțeri în tăciunii din vatră care fâsâiau, afumau și nu se aprindeau deloc.

— Să vii nesmintit să întorci d-ta pologul, să nu mă mai întârzii eu și cu asta, altfel nu isprăvesc cu cositul, că delnița-i măricică — murmură Ion închinându-se și eșind.

— Umblă sănătos!

În tindă flăcăul își luă coasa din cuiu, agăță traista în coasă și coasa pe umăr, și porni. Trecu repede pe dinaintea casei învățătorului Herdelea, care dormea dusă, în vreme ce găinile în cotețul de lângă gard săriau, cârâiau și se sfădeau. Merse pe șoseaua revenită de rouă până unde se desparte drumul cel vechiu, apoi coti în dreapta și sui încet pe o cărare lină, printre porumbiști care mai late, care mai înguste, despărțite de răzoare crescute cu iarbă grasă. Pășea grăbit să ajungă mai curând, să apuce a cosi o bucată cât mai zdravănă înainte de răsăritul soarelui, căci iarba umedă se taie mai bine și mai lesne.

Hotarul era încă pustiu. Doar pe Simion Lungu îl găsi cosind de zor în livada ce o ținea cu arendă dela Avrum, lângă o holdă de ovăs a lui Vasile Baciu. Trecând, îi strigă în loc de binețe:

— Harnic, harnic!

Simion mai trase câteva brazde, pe urmă se opri să-și ascută coasa și răspunse lui Ion, care se depărtase deabinelea, încât nici nu-l mai auzi:

— Apoi ce să facem?... Muncim, că de aceea ne-a lăsat Dumnezeu pe lume...

2.

Mai urcă Ion vre-un sfert de ceas. Locul era tocmai în inimă hotarului; o fâșie lungă și îngustă, de vre-o trei care de fân. Atâta rămăsese din livada de douăsprezece care ce mersese până'n Ulița din dos și care fusese zestrea Zenobiei. Incetul cu incetul Glanetașu îl tot ciopârțise... Ii cam plăcuse bătrânului rachiul, iar munca nu prea îl îndemnase. În tinerețele lui a fost mare cântăreț din fluer, de i se dusese vestea până prin Bucovina. Zicea atât de frumos din trișcă, parc'ar fi fost clarinet. Deaceea l'a și poreclit lumea „Glanetașu“. Fusese băiat curățel și isteț, dar sărac iască și lenevitor de n'avea pereche. Fugea de munca grea. Se zicea că în viața lui n'a tras o brazdă cum se cade, adâncă și cât trebuie de lată, că nici nu știa ține bine coarneaua plugului; coasa iarăș îl doboră repede și-i stătea în mână ca un băț. I-au plăcut mai mult lucrurile muerești: săpatul, pologul, căratul, semănatul. Dar și mai bucuros trândăvea prin ogrăzile domnilor, pela notar, pela preot, pela învățător și chiar pela ovreii din Armadia și din Jidovița. Niciodată nu i-au crescut bătăture în palmă de muncă nici nu i s'a plămădit pământul în piele... Norocul lui a fost Zenobia, o femeie ca un bărbat. Fără de ea câinii l'ar fi mâncat. S'a măritat cu dânsul fără voia părinților, care-i ziceau că din frumusețe nu se face porumb și nici din istețime mămăligă. Fată singură, din oameni cu stare, ar fi putut lua fruntea satului. Ea însă l'a vrut pe Glanetașu și părinții, ca să nu-i iasă din voe, în cele din urmă au dat-o și au înzestrat-o cu patru table de porumb și două de fâneată, trecându-i și casa din capul satului cu grădina dimprejur. Când s'au mutat tinerii în casa unde stătuse bătrânii până

și-au clădit-o pe cea de peste drum de-a popii, au găsit până și oalele pe foc, iar în ogradă o pereche de boi și două vaci, o droaie de găini și vre-o cinci rațe... Gospodărie deplină, numai Glanetașu să fi fost bărbat, s'o îngrijească.

Glanetașu însă nici după ce s'a însurat, nu și-a schimbat năravurile. Zenobia l'a lăsat cât l'a lăsat, pe urmă văzând că nu-i nici o nădejde, s'a făcut ea bărbat și a dus casa. Era harnică, alergătoare, strângătoare. Dacă n'a dus-o mai bine, n'a fost vina ei. Unde nu-i cap, nu-i spor. Din zi în zi s'au înglodat tot mai rău. O datorie naște pe alta. Ca să astupe o gaură, stârneau o spărtură cât o șură. Azi se duce pe apa Sâmbetei o limbă de porumbiște, mâine o livadă întregă... Mare noroc că Dumnezeu nu le-a hărăzit decât un singur copil. Dacă ar fi venit mai mulți, poate c'ar fi ajuns de minunea lumii...

Când au murit părinții Zenobiei, Glanetașu stătea tocmai în două porumbiști ciopârțite și în două vaci sterpe. Moartea bătrânilor iar i-au mai ridicat puțin deasupra nevoilor: vre-o zece capete de vite, vre-o cinci locuri bunișoare și casa cea nouă... Aceasta au și vândut-o îndată lui Iftode Condratu, ca să se mai ușureze de datorii.

Măcar acum de-ar fi pus umărul Glanetașu... Dar nu l-a pus. S'a lăsat de fluer și s'a apucat de beție. Cât e Armadia de mare, toate crășmele le bătea. În loc să muncească la coasă ori la plug pe pământul lui, umbla pela ovreii din Jidovița, să facă bani, iar banii să-i bea. Nu se îmbăta însă niciodată rău și era blând la beție; râdea într'una și povestea fel de fel de minciuni, de-ți era mai mare dragul de el...

Așa apoi, în câțiva ani, iar s'a încuscrit cu sărăcia. În zadar se jura Zenobia pe toți sfinții din calendar, după fiecare ciopârțire de moșie, că mai curând se spânzură decât să mai vândă o palmă

de loc. Picau hârtoagele de judecată și trebuia să dea de bună voie, dacă nu vrea să vină cu toba să-i facă haram și puținul din care-și mai târau viața.

Când s'a ridicat Ion, stăteau numai în trei petece de pământ: fâneața, spre care se grăbea acum, și două porumbiști, dincolo de șosea, tocmai în hotarul satului Sărăcuța. Ce-ar fi trebuit să fie Glanetașu, a fost feciorul. Era iute și harnic, ca mă-sa. Unde punea el mâna, punea și Dumnezeu mila. Iar pământul îi era drag ca ochii din cap. Nici o brazdă de moșie nu s'a mai înstrăinat de când s'a făcut dânsul stâlpul casei. În schimb, cum necum, în doi-trei ani a plătit și datoriile ce le aveau la „Someșana“ din Armadia, încât a putut ațâța focul cu cărțuliile verzi și roșii care pricinuiseră Zenobiei atâtea zile fripte...

Flăcăul sosi încălzit de drum. Se opri în marginea delniței, pe răzorul ce-o despărțea de altă fâneață, tot așa de lungă și de lată, pe care Toma Bulbuc o cumpăraseră acum vre-o zece ani dela Glanetașu. Cu o privire setoasă, Ion cuprinse tot locul, cântărindu-l. Simția o plăcere atât de mare văzându-și pământul, încât îi venea să cadă în genunchi și să-l îmbrățișeze. I se părea mai frumos, pentru că era al lui. Iarba deasă, grasă, presărată cu trifoi, unduia ostentiv de răcoarea dimineții. Nu se putu stăpâni. Rupse un smoc de fire și le mototoli pătimaș în palme.

Se așeză pe răzor, înțepeni nicovala în pământ, potrivi tăișul coasei și apoi începu a-l bate cu ciocanul, rar, apăsător, cu ochii țintă la oțelul argintiu. Când isprăvi, se sculă, scoase dela brâu gresia, o înmuia bine în apa din toc și apoi mângâia ascuțișul coasei cu gresia, schimbând mereu degetele mâinei stângi. Pe urmă, cu un pumn de iarbă, șterse toată coasa. În clipa aceea privirea i se odihnea pe delnița lui Toma Bulbuc, cosită, cu

fânul adunat în căpițe care stăteau încremenite ici-colo, ca niște mormoloci speriați. Pământul negru-gălbui părea un obraz mare ras de curând... Privindu-l, Ion oftă și murmură:

— Locul nostru, săracul!...

Se gândi puțin de unde să înceapă și hotărî să pornească brazda dela capătul dinspre sat, cu fața către răsărit, să-l vadă soarele când se va înălța de după dealurile Vărărei. Incercă întâi coasa în colț, făcându-și loc, apoi croi brazda în latul locului ca să se usuce mai deodată și mai repede.

Când ajunse la marginea delniței, se opri să mai netezească coasa cu gresia. Acuma stătea cu fața spre satul care, sub o ceață străvezie, tremura ușor, se întindea și se strângea, ca și când s'ar feri de îmbrățișarea răcoroasă a dimineții. Vedeau casa lor peste drum de a învățătorului Herdelea, chiar în capul satului dinspre Jidovița, despărțite prin Ulița Mare ce coboară până la Avrum, suie iar până pe la preotul Belciug, mai merge drept o bucată și apoi urcă dealul, grăbindu-se spre Sărăcuța. Lângă casa nouă a lui Vasile Baciuc pornește Ulița din dos care face un ocol mare ca să treacă prin fața bisericii și să se arunce iar în Ulița Mare, dincolo de grădina popii, printre bordurile țigănimii. Fundătura pleacă din Ulița din dos, de lângă biserică, se adâncește mereu între dealuri și, la Ștefan Ilina, se despică în două. Un braț mai scurt o ia la stânga, numai printre vre-o trei-patru căsuțe, apoi se face drum de car, se cațără pe coastă și se pierde în câmp; cellalt însă merge înainte, cu casele tot mai rare, pe urmă mereu pe lângă Pârâul Dracului, din ce în ce mai serpuit, până ce intră în Pădurea Fulgerată...

Satul părea mititel să-l cuprinzi tot într'un pumn și să-l pui în traistă, ca o jucărie pentru copii. Hotarul însă se mândrea atât de mare, încât Ion nu se mai sătura privindu-l, ca o slugă credincioasă pe un stăpân falnic și neîndurat.

Din șosea și dela marginea satului începea coasta lină cu sute de parcele, unele galbene, altele verzi, altele cenușii, învălmășite și încurcate, țintuite ici-colo cu câte-un păr sau măr pădureț. Urcă încet până la pădurea Vărărei, din care deabia se vedea de aici o dungă liliachie, coborând din ce în ce mai groasă și mai întunecată spre Jidovița, până se pleșuvește și se schimbă în lanuri de grâu și de porumb... Dincolo de Pârâul Dracului se înalță Zăhata, mai piezișă, mai îngustă, cu multe cânepiști, adumbrită toată de Pădurea Fulgerată care merge până la Păuniș și până la Săscuța, dar fără să treacă peste șosea. Peste drum, în zare, albăstrește Pădurea Spânzuratului, unde se zice c'ar fi fost spânzurători pe vremea revoluției, dar care ține de satul Săscuța. Măgura Cocorilor însă e a pripăsenilor. Mai poartă și azi în vârf o căciulă zdravănă de pădure, dar trupul i-e lăzuit, arat și semănat. Tocmai la picioarele Măgurii se înșiră casele din Ulița mare... Apoi viu Lazurile, dela Pârâul Doamnei până la hotarul Sărăcuței și până la Pădurea Domnească ce se coboară pe țarmul Someșului între Jidovița și Armadia.

Sub sărutarea zorilor tot pământul, crestăt în mii de frânturi, după toanele și nevoile atâtor suflete moarte și vii, părea că respiră și trăește. Porumbiștile, holdele de grâu și de ovăs, cânepiștile, grădinile, casele, pădurile, toate zumzeau, șușoteau, fâșăiau, vorbind un graiu aspru, înțelegându-se și bucurându-se de lumina ce se aprindea din ce în ce mai biruitoare și roditoare. Glasul pământului pătrundea năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, copleșindu-l. Se simțea mic și slab, cât un vierme pe care-l calci în picioare sau ca o frunză pe care vântul o vâltoarește cum îi place. Suspină prelung, umilit și înfricoșat în fața uriașului:

— Cât pământ, Doamne!...

În acelaș timp însă iarba tăiată și udă parcă începea să i se svârcolească sub picioare. Un fir îl înțepa în gleznă, din sus de opincă. Brazda culcată îl privea, neputincioasă, biruită, umplându-i inima deodată cu o mândrie de stăpân. Și atunci se văzu crescând din ce în ce mai mare. Vâjăiturile stranii păreau niște cântece de închinare. Sprijinit în coasă, pieptul i se umflă, spinarea i se îndreptă, iar ochii i se aprinseră într'o lucire de izbândă. Se simțea atât de puternic încât să domnească peste tot cuprinsul.

Totuș în fundul inimii lui rodea ca un cariu părerea de rău că din atâta hotar el nu stăpânește decât două-trei crâmpes, pe când toată ființa lui arde de dorul de-a avea pământ mult, cât mai mult...

Iubirea pământului l'a stăpânit de mic copil, Veșnic a pizmuit pe cei bogați și veșnic s'a înarmat într'o hotărâre pătimașă: trebuie să aibă pământ mult, trebuie! De pe-atunci pământul i-a fost mai drag ca o mamă...

Când a umblat la școala din sat a fost cel mai iubit elev al învățătorului Herdelea, care mereu i-a bătut capul Glanetașului să dea pe Ion la școala cea mare din Armadia, să-l facă domn. Glanetașu sa și învoit până în cele din urmă, mai ales că toată treaba n'avea să-l coste multe parale. Doar cărțile, pe care le putea lua vechi, și taxa de înscriere, vre-o trei zloți. Ba Herdelea a alergat și s'a sbătut până ce l'au iertat și de cei trei zloți, fiindcă băiatul era silitor și cuminte. De gazdă n'avea nevoe. Copilul putea merge la școală în fiecare dimineață, să-și ducă merinde pentru amiază, iar seara să se întoarcă acasă; din Pripas până în Armadia e o plimbare de o jumătate de ceas... După două luni de învățătură însă Ion n'a mai vrut să se ducă la școala cea mare. De ce

să-și sfarme capul cu atâta carte? Cât îi trebuie lui, știe. Și-apoi i-e mai drag să păzească vacile pe câmpul pleșuv, să ție coarnele plugului, să cosească, să fie veșnic însoțit cu pământul... Și Glanetașu, pe cât de greu l'a dat la liceu, tot atât de lesne s'a împăcat să nu mai urmeze; doar de cei câțiva zloți aruncați pe cărți îi părea rău. Mai bine să-i fi băut decât să-i fi băgat în alde bazaconii nefolositoare. Ion însă nu s'a despărțit de tot nici de ele. Le-a păstrat și 'n sărbători le-a citit și răscitit până li s'au ferfenițit foile. Iar mai târziu mereu cerea învățătorului ba cărți de povești, ba câte-o gazetă veche, să se desfete...

Acuma Ion cosea din răspuțeri. Brazdele se prăvăleau, drepte, grele, mirositoare. Când răsări soarele, roșu și somnoros, Ion simția o amorțeață ușoară în șale și degetele parcă i se încheștau pe codoriștea coasei. Se îndrepta din spinare la capătul brazdelor, ștergea tăișul cu șomoaioage de iarbă moale, îl atingea cu gresia, răsufla greu și iar se așeza pe lucru. Oboseala îl întărâta ca o patimă. Munca îi era dragă, oricât ar fi fost de aspră, ca o râvnă ispitoare.

Soarele urca mereu pe cer, culegând, cu razele-i calde, stropii de rouă de pe câmpuri, înviorând din ce în ce văzduhul. Pretutindeni pe hotar oamenii, ca niște gândaci albi, se trudeau în sforțări vajnice spre a stoarce roadele pământului. Flăcăului îi curgea sudoarea pe obraji, pe piept, pe spate, iar câte-un strop de pe frunte i se prelingea prin sprâncene și, căzând, se frământa în humă, înfrățind parcă mai puternic omul cu lutul. Il dureau picioarele din genunchi, spinarea îi ardea și brațele îi atârnavă ca niște poveri de plumb.

Înspre prânzul cel mic, oprindu-se să-și șteargă sudorile care-i țâșneau acum din sângele încins

de dogoarea soarelui, iar se uită în vale, spre sat. Deodată fața i se însenină de bucurie. Pe cărare suia încet Ana, cu un coș pe care-l muta mereu dintr'o mână în cealaltă.

— Uuu mă Anuțoooo! strigă Ion, uitând într'o clipire osteneala și fierbințeala.

Fata, cam departe, ridică fruntea, îl văzu și răspunse cu glas subțire ca o ață:

— Uuu mă Ionicăăă!...

Ion îi eși înainte la capătul dinspre cărare al locului. Obrajii Anei erau îmbujorați de căldură și umezi de nădușeală. Puse coșul jos și zise încet:

— Duc demâncare tatii... A eșit cu doi oameni să taie iarba din deal.

Ion o privea, și fără să vrea, se gândea:

— Cât e de slăbuță și de urâtică!... Cum să-ți fie dragă?...

Fata însă, cu ochii în pământ, vorbi dojenitoare și cu imputare în glas:

— N'ai venit aseară... Și te-am așteptat până după miezul nopții...

— Am fost necăjit rău, Anuțo, știi bine... Ai văzut doar ce rușine mi-a făcut badea Vasile?...

— Parcă tu nu-l știi pe dânsul cum e la beție?...

Apoi, după o tăcere scurtă, adăogă:

— Și te-ai răzbunat pe George...

— Că George-i cu viclesugul, ehe! făcu repede Ion cu o lucire atât de stranie în căutătură încât Ana se cutremură.

Mai stătură câteva clipe, fără să mai vorbească și chiar fără să se privească. Pe urmă fata, zăpăcită, își luă coșul, zicând:

— Acu mă duc, că m'o fi așteptând tata...

— Du-te, du-te — zise Ion simplu.

Ana porni pe cărare la deal. După câțiva pași mai întoarse capul, cu un zâmbet blând pe buze,

care însă pe Ion îl făcu să se gândească iarăş mai ursuz:

— Tare-i slăbuţă şi urâţică, săraca de ea!...

Rămase cu ochii pe urmele ei până ce dispăru la o cotitură. Şi văzând-o cum se legăna în mers, ca o trestie bolnăvicioasă, fără vlagă, slăbănoagă, avu o tresărire şi o părere de rău:

— Uite pentru cine rabd ocări şi sudălmi!

Incremeni așa un răstimp. Dar deodată își reveni, scutură din cap, ca și când s'ar încăpățâna să-și lepede o slăbiciune, și-și zise aspru:

— Mă moleşesc ca o babă neroadă. Parcă n'aş mai fi în stare să mă scutur de calicie... Las că-i bună Anuţa! Aş fi o nătăfleaţă să dau cu piciorul norocului pentru nişte vorbe...

Dădu să se întoarcă la coasă, când un glas plăcut răsună la spatele lui:

— Leneveşti, leneveşti?

Ii pieri din suflet toată frământarea văzând pe Florica, cu faţa rumenă, plină şi zâmbitoare, apropiindu-se sprintenă ca o ispită. Bâlbâi zăpăcit de mulţumire:

— M'am odihnit o leacă... A trecut pe aici Ana lui Vasile Baci şi...

Îşi curmă glasul brusc, întâlnind întristarea ce răsărise în ochii fetei. Ii păru rău că n'a tăcut şi vru s'o dreagă, făcând un pas ca să schimbe vorba. Florica însă nu-i mai dădu răgaz să înceapă şi-i zise cu imputare:

— Am văzut... Cum să nu vă fi văzut... Că doar nu-s oarbă... Umbli după ea ca armăsarul după iepe... Mă mir că nu ți-i ruşine...

Ion porni să râdă. Nu izbuti, dar răspunse cald, mângâind-o din ochi:

— Nu vezi tu cum e lumea azi, Florico?... Vai de sufletul meu... Crede-mă! În inima mea însă tot tu ai rămas crăiasă...

Ochii fetei se umplură de lacrimi îngăimând

— Te faci de râsul lumii ca s'o iei pe ea...

Flăcăul tăcu. Apoi oftă. Clocotea. Fără să mai scoată o vorbă, o luă în brațe, o strânse s'o înăbușe și o sărută pe gură cu o patimă sălbatecă. Fata se svârcolea, dar cu fiecare mișcare se lipea mai tare de pieptul lui și, printre sărutări, murmura:

— Ionică... lasă-mă... Te văd oamenii... Lasă-mă... Te văd... oamenii...

— Așa muncești tu, dragul mamei? strigă în clipa aceea Zenobia care venea cu mâncarea, grăbită și supărată.

Tinerii se despărțiră îndată. Florica, roșă foc de rușine, deabia putu îngâna câteva vorbe și se făcu nevăzută printre delnițe. Ion însă, ca să-și ascundă zăpăceala, se răsti la mă-sa:

— Că și d-ta, zău, vii c'o falcă 'n cer și cu una 'n pământ, parcă eu aș sta toată ziua cu mâinile 'n sân! Mai bine veneai mai de vreme că vezi bine că soarele-i într'amiază și pologul s'a uscat ca hârtia...

3.

Ana ajunse în deal găfâind.

Vasile Baci, împreună cu doi lucrători, coseau din răspuțeri, schimbând doar din când în când câte-o vorbă.

— Ai venit? întrebă Vasile cam morocănos, văzând pe Ana.

Ar fi vrut să mai fi întârziat cu mâncarea, să poată oamenii să lucreze mai mult până'n prânz, că tot îi plătea dânsul destul de scump.

Era un bărbat silitor Vasile Baci când se găsea în toane bune. A avut o viață grea și plină de trudă, dar s'a ținut totdeauna printre frunțași. Pă-

rinții nu i-au dat decât sufletul dintr'insul. S'a în-
surat cu o fată bogată și urâtă, dar a iubit-o ca
ochii din cap, căci ea îi întruchipa pământurile,
casa, vitele, toată averea care-l ridicase deasupra
nevoilor. Bogăția îi deschisese mai mare dragoste
de muncă. Râvna de a agonisi îi puse stăpânire
pe suflet. Ii era frică mereu că un trăsnet din
senin îi va zdrobi toată truda vieții. Trei copii,
cei dintâi, îi muriseră înainte de a împlini un an
de zile. Ana a fost al patrulea. In urma ei au mai
venit doi, dar fără zile... Vasile Baciu nădăjduia
mereu un băiat. In cele din urmă a sosit, dar încăpătânându-se
să intre în lumea necazurilor cu picioarele înainte
a stârnit numai jale și nenorocire. Moașa satului,
care era chiar mama femeii, a încercat toate descântecele
și buruienile. Zadarnic. O săptămână încheiată
casa a tremurat de gemete și vaete. Atunci Vasile
s'a repezit de a chemat pe doctorul Filipoiu din
Armadia. Cum a văzut-o, doctorul s'a crucit și,
după ce i-a ocarât pe toți pentru că nu l'au înștiințat
mai de vreme, le-a spus că acum e prea târziu,
că femeia a început să învinetească, apoi că
numai Dumnezeu face minuni și că ar fi trebuit
s'o ducă la spital, în Bistrița, să-i scoată
copilul prin burtă. Baciu i-a plătit un zlot
de argint, l'a întors acasă cu căruța. Până să
vie dânsul, femeia și-a dat sufletul. Copilul
a mai mișcat într'insa vre-o două ceasuri,
în cât moașa era cât pe-acți să-l înțepe
cu un ac, să nu se întâmple cumva să-l
îngroape de viu, să se facă moroiu și să
vie din cealaltă lume să spăimânte oamenii...
Impreună cu nevasta, Vasile Baciu a înmormântat
o parte din sufletul său propriu. Ii slăbi
pofta de muncă, parcă n'ar mai avea pentru
cine să se ostenească. Ii rămăsese o mângâiere
în Ana, care semăna cu mă-sa, dar în acelaș
timp o și ura, fiindcă din pricina unui copil
s'a tras moartea femeii ce-i fusese reazămul
vieții. Căută

să-și inece jalea în rachiu. Și, deoarece când era beat uita tot, se îmbăta din ce în ce mai des. Inima i se înăcrise ca o pungă de piele arsă. Ce agonisea acuma, dădea pe băutură. Se făcea zi cu zi mai dârz. Numai moșia îi mai era dragă ca odinioară. Il durea gândindu-se că va trebui s'o ciotărească spre a potrivi zestre Anei la măritiș. Se frământa deseori să găsească vre-un chip de a nu da nimic cât va trăi dânsul. George al Tomii Bulbuc i se părea singurul care ar putea lua fata, așteptând zestrea până la moartea lui. Ana nu se împotrivea pe față. Asta îl cătrănea mai rău. In Ion simțea un vrăjmaș. Cum a fost dânsul în tinerețe, așa e feciorul Glanetașului azi. Ii vrea averea. Deaceea fierbea de ură chiar numai văzându-l. Și ura i se revărsa asupra Anei mai aprigă, pentru că ea era mai aproape de sufletul lui...

Ii aruncă pe sub sprâncene câteva priviri mâniașe, apoi ascuțindu-și coasa, o întrebă peste umăr:

— Da cu cine te-ai oprit pe coastă?

— Cu Ion — răspunse fata fără înconjur.

— Mhm, cu Ion — mormăi Vasile Baciuc. Apoi vezi bine c'ășa... Se vede că degeaba îți spun eu ție, ca un părinte, că tu faci tot cum te taie capul... Bine, draga tatii, bine... Bine că știi. Că dacă-i vorba pe așa, apoi eu ți-s popa...

Vorbind se înfuriă din ce în ce mai tare și se porni pe ocări și sudălmi. Coasa însă n'o lăsa din mână; ba parcă trăgea brazdele mai zdravăn. Cei doi lucrători, vrând nevrând, trebuiau să urmeze pilda lui, căci el mergea în frunte. Astfel omul se răvenea injurând, dar în aceeași vreme nu îngăduia pe muncitori să lenevească.

Ana scotea oalele din coș, în umbra unui măr pădureț, la marginea fâneței... Vorbele grele ce o plezneau în fața oamenilor o chinuiau. Răbda totuș cu inima împăcată, zicându-și că suferă pentru Ion.

Cu gândul acesta în minte, se așeză lângă coș și întoarse privirea în vale, unde știa că muncește el. Il zări tot acolo, dar parcă nu mai era singur... O zgudui un fior. Clipi de câteva ori, ca și când i s'ar fi lăsat o ceață pe ochi. Vedea însă bine. Ion strângea în brațe o femeie. Pe ea n'a sărutat-o, iar pe cealaltă o îmbrățișează. Tot sângele i se adună în obraji și, parc'ar fi avut un ochian, atât de bine văzu acum pe Florica. O durere mare i se sfredelea în piept și ochii nu și-i mai putea smulge dela dânșii. Auzia ca prin vis amenințările tatălui ei:

— Mai bine te tai eu în bucățele, decât s'ajungi bătaia de joc a Glanetașilor... Barem să știu că eu te-am făcut, eu te-am omorât...

Glasul lui însă nu-i pătrundea în suflet, căci sufletul ei se împietrise de amărăciune. Se simțea neputincioasă și părăsită. Imbrățișarea celor doi i se părea nesfârșită, îi sorbea toată lumina ochilor. Doar buzele subțiri, înălbite mai puteau murmura, tremurând de durere:

— Nu mă iubește... Tot nu mă iubește... Of. Doamne, Doamne!...

4.

Satul fierbea. Cearta dela horă și mai ales bătaia dela cârciumă treceau din casă în casă, din ce în ce mai umflate.

Dis-de-dimineață Toma Bulbuc a sculat din pat pe preotul Belciug și i s'a plâns că Ion i-a schilodit feciorul. Popa s'a indignat, fiindcă Toma era un stâlp darnic al bisericii, și i-a făgăduit că Dumineca viitoare are să dojenească pe bătăușul Glanetașului de pe amvon, ca să-l învețe omenie. Toma, foarte mulțumit cu răspunsul, a povestit

tuturor oamenilor ce i-a întâlnit, cum s'a supărat preotul și ce i-a spus, apoi a eșit la lucru împreună cu George care, înafară de o dungă vânăta pe spinare, lată de vre-o palmă, era bun teafăr, ca și când nici n'ar fi pățit nimic.

Femeile mai cu seamă, care unde se zăreau, născociau amănunte noi. Multe se jurau c'au fost de față și au văzut cum a crăpat țeasta lui George, când l'a izbit Ion cu lătunoiul, cum i s'au imprăștiat creerii prin colbul uliții. Altele știau că feciorul Tomii trage să moară, iar câteva mai îndrăznește strigau c'a murit încă de azi noapte și că Toma s'a dus la popa pentru înmormântare...

Familia învățătorului Herdelea n'a mai vorbit toată ziua decât de întâmplările grozave de eri. Titu, care de obicei nu se cărăbănea din pat până pela amiază, acum a sculat pela nouă și numai decât a aruncat întrebarea:

— Ați auzit ce bătae a fost azi-noapte?

Toți știau. Herdelea, fiindcă se culca totdeauna odată cu găinile, se scula veșnic cu noaptea'n cap, eșea în ogradă și schimba noutăți cu toți trecătorii. Vestea cea mare o aflase dela Macedon Cercetașu care în toate Lunile își găsea de lucru pe acasă spre a-și putea vindeca oboseala beției de Dumineca.

— Eu tocmai m'am nemerit pe-acolo, când s'a întâmplat... — zise Titu misterios trăgându-și ghețele.

Laura și Ghighi, mezina familiei, tăbărâra pe el, să le povestească tot, din fir în păr. Chiar și d-na Herdelea își ascuți urechile de lângă sobă, unde se învărtea cu gătirea bucatelor pentru amiază. Titu însă se închise, ca un sfinx, în fața tuturor stăruințelor.

— Stați, stați! strigă într'una îmbrăcându-se cu o iuțea militărească. Intăi am să-mi cumpăr un tutun, pe urmă vă spun...

Se simțea atât de mândru parcă el însuși ar fi

fost eroul sau cel puțin victima bătăliei. Deși era în stare să ticluiască un șirag de amănunte, care de care mai cumplite și mai mincinoase, avea totuși ambiția acuma să se documenteze înainte de-a vorbi. Deaceea pretextul tutunului. Avrum, izvorul cel mai sigur, îi va împrumuta toate știrile.

Cârciumarul însă se posomorî ca o zi de ploaie când Titu vru să-l descoase. N'a văzut nimic, nu știe nimic... Ii era frică să nu aibă urmări bătaia, în care să fie amestecat și dânsul, riscând poate chiar să i se închidă prăvălia. Poate să vie jandarmii sau poate vre-o judecată... cine să știe? Tăcerea negustorului e totdeauna de aur...

Norocul lui Titu a fost c'a întâlnit pe Dumitru Moarcăș, un client credincios al cârciumii, dela care a aflat repede atâta încât să poată înflori o povestire mai senzațională. Astfel a putut împuia urechile mamei și surorilor sale, cu amănunte, până la prânz.

Toată familia Herdelea era cu trup și suflet de partea lui Ion. Ziceau că bine a făcut dacă a scuturat puțin pe butoiul cela de George. De ce să-și bată joc de un băiat cum se cade ca Ion?... Părtinirea însă nu era prea dezinteresată. Invățătorul făcuse o clacă iarna trecută, să-i aducă satul lemne de foc. Au lipsit tocmai bogătașii, în frunte cu Toma Bulbuc. Deatunci familia n'avea la inimă nici pe tată nici pe fiu. Herdelea chiar a spus odată, de față cu mai mulți țărani: „Las că-mi pică ei în mână, și Toma și ceilalți... Și am să-i joc și eu cum se cuvine...”

Când sleiră deabinelea toată întâmplarea, Titu simți indemnul să ducă știrea mai departe. Frământă bine în cap hotărârea, iar la prânz, după ce mănacă zdravăn și bău câteva pahare de apă, strigă încântat:

— Să vedeți ce-o să se mai mire cei din Armada și din Jidovița!

Se sculă dela masă inaintea tuturor, se îmbracă

tactiocos în hainele cele mai bune, se ferchezui ca o păpușă și plecă bombănind cu o nemulțumire prefăcută:

— Mă duc să mă mai plimb, că am să putrezesc de atâta plictiseală...

O luă spre Jidovița, agale, fluerând din vârful buzelor și învârtind între degete un baston de trestie...

Titu era mândria familiei Herdelea. Avea douăzeci și trei de ani și era înalt, cam deșirat, cu o față lătăreață, ochi albaștri spălăciți și o frunte largă. Mustățile nu-i prea creșteau și deaceia le rădea, zicând că se poartă după moda anglo-americană. Toată casa jura că tânăr mai deștept ca dânsul nu se pomenește în împrejurime. De altfel în școală a învățat binișor. A început-o sub mâna tatălui său care l-a și scos „eminent”. Când a trecut la liceul din Armadia, a mers puțin mai anevoie; prin clasa a treia se plângea că-l persecută profesorii, ceace pe Herdelea l'a făcut să-l mute la liceul unguresc din Bistrița. „Las că-i bine să învețe și ungurește — a zis învățătorul — că'n ziua de azi nu faci nimic dacă nu rupi limba stăpânirii”. Dar nici aici nu s'a prea înțeles cu profesorii, încât după ce a terminat clasa a șasea, familia s'a învoit să urmeze la liceul săsesc. „Cu limba nemțească — a zis iar învățătorul — poți umbla toată lumea”. Taxele de înscriere însă fiind prea mari și Herdelea neavând banii trebuincioși în Septembrie, Titu a rămas să studieze acasă ultimele două clase. Pe urmă, când a sosit vremea examenelor, băgând de seamă că taxele pentru particulari sunt și mai urcate și, nemerindu-se ca Herdelea să aibă acuma și mai puțini bănișori, Titu, după o ciorăvăială violentă, a renunțat la școală, mai ales că și el se cam săturase de atâta buchiseală searbădă. Într'un sfat de familie următor apoi a triumfat părerea fetelor: Titu să se facă

notar comunal. Hotărîrea aceasta însă a întristat adânc pe d-na Herdelea, care veşnic visase pe Titu preot în Monor, satul ei de baştină, căci băiatul semăna mult cu ea, având o voce prea frumoasă... Până să plece însă Titu la cursul de notari, s'au înăsprit condiţiile de primire: i se ceru bacalaureatul. Herdelea atunci a propus să urmeze şcoala normală şi să vie învăţător în Pripas, în locul lui; până ar eşi băiatul, el tocmai ar împlini anii de pensie. Dar Titu avea groază de dascălie. Mai curând salahor, decât dascăl... Şi împotrivirea lui a fost atât de înverşunată, în cât nimeni n'a mai îndrăznit să-i pomenească de dascălie. Cu toate acestea nici degeaba nu se putea să stea. Era doar om în toată firea. Cum să trândăvească? L'ar lua lumea la ochi... Deci Herdelea, fiind prieten bun cu notarul din Salva, l'a convins să iea pe Titu ca ajutor şi practicant, dându-i casă, masă şi ceva de buzunar. Titu s'a dus, a stat trei luni, a lucrat mai nimic, s'a plictisit mult şi pe urmă a venit iară acasă. În zadar, nu-i plăcea notariatul şi pace. Şi chiar de i-ar plăcea, ce perspective ar avea într'o carieră, fără diplomă? Ar însemna să rămână toată viaţa practicant, un fel de jălbar nenorocit, batjocura satelor. Tocmai el, care era plin de ambiţii, care simţea că poate şi trebuie să ajungă cineva în lume... Citea cu patimă versuri, romane. Mai ales de când s'a lăsat de şcoală, a citit tot ce i-a căzut în mână. Şi, tot citind, a început şi el să scrie. Întâi mai pe furis, pe urmă mai pe faţă şi în sfârşit cu tot dinadinsul. Iar când, într'o bună zi, „Familia“ i-a publicat o poezie de trei strofe, s'a hotărît definitiv, dar în taină: va fi poet. Surorile lui îl priveau ca pe un bărbat însemnat, iar părinţii, deşi în sinea lor nu prea înţelegeau cum va mânca şi se va îmbrăca Titu din poezii, îm-

părtăseau părerea fetelor. Domnii din Armadia și cu deosebire doamnele și domnișoarele au citit cu mirare și invidie numele băiatului învățătorului din Pripas sub o poezie tipărită. În curând tot județul l'a consacrat poet. Și Titu citea și scria mereu până noaptea târziu; stingea lampa, aștepta prin întuneric inspirația, înjgheba câte-un vers în cap, aprindea repede lumina, îl eterniza pe hârtie... Herdelea cam mormăia uneori că prăpădește prea mult petrol, dar Titu, vrăjit de muza lui, nici nu voia să audă asemenea imputări pământene...

Apropiindu-se acum de Jidovița, se gândea unde să se ducă? Să se oprească în Jidovița, sau să treacă în Armadia? Inima îl îndemna și ici și dincolo. În Armadia era fata profesorului de matematici, Valentin Dragu, domnișoara Lucreția, micuță, oacheșă, visătoare. O iubea de vre-o trei ani. O iubire foarte eterică, alcătuită numai din rare priviri cu înțeles, din suspine dese, din câte-o strângere de mână mai vie, din cărți poștale ilustrate și mai ales din declarații timide, exprimate în limbajul florilor, al mărcilor sau al culorilor. De câteori se abătea prin Armadia, și se abătea mai în toate zilele, Titu făcea ce făcea și întâlnea pe Lucreția. Atunci roșeau amândoi, vorbeau despre mersul vremii, se priveau și apoi tăceau. Tăcerea spune mai mult decât orice fraze — își zicea Titu. Dealtfel Lucreția a fost una din cauzele de căpetenie ale chemării lui poetice. Chiar versurile din „Familia“, preamăreau frumusețea ochilor ei verzi...

Dar și în Jidovița avea pe nevasta învățătorului Lang. Învățătorul era ovreu, iar nevastă-sa unguroaică. Veniseră de curând la școala statului și nu știau o boabă românește. Ovreei din Jidovița s'au apucat prea târziu să practice patriotismul cel nou și rupeau atât de prost limba ofi-

cialității încât nici ungurii cei mai binevoitori nu-i puteau înțelege. Soții Lang deci au fost bucuroși când au cunoscut pe Titu, singurul om cu care puteau vorbi mai ca lumea. Bărbatul era bețiv și petrecea mai în toate nopțile prin cârciumile din Jidovița sau prin cele din Armadia. Femeea, drăguță, cochetă, se plictisea grozav. Oamenii povesteau c'a avut câteva aventuri de dragoste prin Maramureș, unde a trăit înainte de a sosi în Jidovița. Lui Titu mai ales din pricina aceasta îi plăcea și umbla s'o cucerească. Deși ofta după Lucreția, râvnea mult și o iubire pasionată. Dar nu prea știa cum trebuie cucerită o femeie și de-aceia îi era frică să nu se facă de râs în fața ungueroaicei. Cât a dorit dânsul și n'a fost în stare să cucerească nici o fată din Pripas, cu toate că i se scurgeau ochii după unele. Simțea însă că doamna Lang îl simpatiza și aceasta îi dădea imbold să stăruiască.

Ajunse aproape de Jidovița. Pe drum ghetele i se prăfuiseră; se opri și le șterse cu o batistă murdară, adusă înadins pentru treaba aceasta. Ii plăcea să se înfățișeze totdeauna curat, cu atât mai mult când bănuia că are să întâlnească pe cine-i era drag. Scoase din buzunar o oglindă, își potrivii bufanții lavalierii, își netezi frizura și-și picură pe piept puțin parfum ca să nu miroase a sudoare. În vremea când se ferchezuia, luă hotărârea definitivă: va rămâne în Jidovița.

Soții Lang stăteau în casa hahamului, în fund. Din curte intrai în tindă, apoi venea în stânga și în dreapta câte-o odaie. Cea din stânga îl interesa mai mult pe Titu. Acolo era dormitorul.

Bătu la tindă. Nu răspunse nimeni.

— Te pomenești că n'o fi acasă — se gândi Titu apăsând clanța.

Ușa se deschise. Intră incetișor. Tinda era cam întunecoasă. În dreapta, ușa odăiei care slujea de

sufragerie, salon și biou, era dată de perete. Înăuntru nimeni. Avu o tresărire de bucurie gândindu-se că găsește acasă numai pe d-na Lang care obișnuia să stea după amiază trântită pe pat, citind romane de dragoste, visătoare ca o cadână din panorame. Se apropie de ușa dormitorului, în vârful picioarelor, și ciocăni ușor. Nici un răspuns.

— O fi dormind — își zise Titu, cu mintea aprinsă brusc de o droaie de speranțe și planuri, bătând iarăși, mai tare.

— Cine-i? murmură un glas somnoros, răgușit și gros.

— Eu, eu — răspunse tânărul, nemulțumit, recunoscând vocea soțului.

— A, tu ești, Titule? Intra dragă! urmă glasul dinăuntru mai înviorat puțin.

Titu intra amărât. Intr'o clipire i se spulberaseră toate închipuirile: că va găsi pe iubita lui cu somnul în gene, că va profita de ocazie și o va săruta pe ochi, să-i fure visurile, pe buze să-i soarbă gândurile... și poate chiar mai mult.

— Ești singur? întrebă dânsul rotindu-și ochii prin odaie.

— Singur, dragul meu — gângăvi învățătorul, căscând. Nevastă-mea s'a dus în plimbare până'n Armadia, să cumpere nu știu ce... Sunt obosit, dragă prietene, de nici nu-ți poți închipui. Azi-noapte am făcut un chef monstru cu solgăbirăul, cu popa din Runc, cu doctorul Filipoiu, cu profesorul Oancea și încă câțiva cari au venit mai pe la spartul târgului de nici nu mi-i mai amintesc. Tocmai pela șapte dimineața ne-am despărțit, la Berăria Rahova, după ce cutreerasem vre-o cinci cârciumi... În sfârșit ceva colosal!... Și mi-e un somn!...

Ascultându-l, Titu se posomorî de tot. Iată cine are parte de o comoară de femeie ca Rozica! Il

cântări cu dispreț. Lang avea niște mustăți ungu-rești, un nas gros, ochii vii negri și un păr creț negru tăciune. Acuma însă era atât de tăbăcit la față că părea cu zece ani mai bătrân, deși încă nu împlinise treizeci. De necaz, Titu își pierduse și plăcerea de a-i mai povesti bătălia.

— Atunci te las — zise, dându-i mâna. Imi pare rău că n'am găsit pe nevastă-ta... Transmite-i complimentele mele!

— Da, da — căscă Lang. Mă, i-ascultă, bei un coniac?

— Nu, nu — mormăi Titu ursuz, eșind. Sunt grăbit... Trebuie să mă duc și prin Armadia...

— Bine, dragă, cum vrei — vorbi învățătorul, luă o sticlă de pe meșcioara de noapte, bău o dușcă țeapănă, își trase plapoma peste cap și începu îndată să sforăe ca o dihanie.

În uliță Titu se răsândi. Ce să se mai oste-nească prin Armadia? Cum e pornit azi pe ghi-nion, e în stare să nu întâlnească nici pe doamna Lang, nici pe Lucreția Dragu. Iar asta i-ar mo-horî sufletul pentru o săptămână încheiată... Dar nici acasă nu voia să se întoarcă. Ce să facă, ce să facă?

Era tocmai în fața cancelariei comunale. Soa-rele ardea să topească zidurile. Fierbințeala îl chinuia. Urcă repede în cancelarie, să mai stea de vorbă cu notarul Stoessel. Dar găsi numai pe practicantul Hornstein, un flăcăiandru slăbuț, sfrijit, cu ochelari, cu o tremurătură nervoasă din cap, care făcea sforțări eroice să vorbească ungurește.

— N'am noroc, degeaba — își zise Titu, așe-zându-se la biroul notarului, răspunzând numai din vârful buzelor la salutarea practicantului pe care nu-l putea suferi, cu toate că nu-i greșise nimic.

Aici cel puțin avea gazete și putea să citească până se va mai însera și se va mai potoli zăpu-

șeala. Ziarele îl pasionau, dealtfel ca și pe bătrânul Herdelea. Lor însă nu le mai venea nici unul, căci nu le ajungeau banii să plătească abonamentele. Au ținut acum câțiva ani „Gazeta Transilvaniei“. Herdelea își rupsese dela gură și achitase un sfert de an, primind-o apoi, un an încheiat și punând pe foc toate somațiile cu care îl asalta administrația, că „la caz contrar vom înceta trimiterea foaiei“. Pe urmă Titu a descoperit ceva mai bun: să ceară abonamente de probă dela ziarele ungurești. Câte o săptămână, două primea jurnalul gratis. Când nu mai venea, se adresa altuia pentru abonamente de probă. Astfel, în schimbul unei cărți poștale, au avut ziare aproape un an de zile. După ce le-au încercat pe toate, au vrut ei s'o iea dela început dar zadarnic; cărțile lor poștale au rămas fără răsups. Astfel acum erau nevoiți să împrumute gazeta preotului Belciug, care plătea regula abonamentului, dar numai spre a dovedi că e bun român, căci el n'avea vreme să citească minciunile ziarelor. Titu, umblând mai în fiecă zi prin Jidovița, o lua dela cancelarie și nici n'o mai dădea popii. Și notarul ținea vre-o trei ziare ungurești, deasemenea fără a le citi, dar păstrându-le pentru ațătatul focului, așa că Titu nu le putea duce acasă, ci doar să le soarbă în cancelarie.

Scufundându-se în gazete, Titu își uită curând necazul. Ceti până se întunecă, iar înainte de a pleca, simțindu-se înviorat, povesti totuși întâmplările din Pripas, și încă, spre marea fericire a practicantului, i le povesti pe ungurește...

5.

Când se îngână ziua cu noaptea, familia Herdelea se afla în păr în pridvor, ca totdeauna în zilele frumoase de vară.

Herdelea, în vacanță, pierdea vremea mai curățind câte un pom prin grădina din spatele casei, mai plivind câte-o buruiană, iar după masă se odihnea un ceas două în stupină, alintat de zumzetul harnic al albinelor. Doamna Herdelea robotea toată ziua cu bucătăria. N'ar fi îngăduit fetelor pentru nimica 'n lume să se apropie de cuptor. Doar spălatul vaselor și căratul apei cădeau în sarcina Ghighiței, pe când curățenia casei rămânea în stăpânirea Laurei, care, fiind fată mare, avea ambiția să potrivească toate astfel în cât să se vadă pretutindeni gustul ei delicat... Treburile se isprăveau însă până pe înserat. Urma odihna în pridvor, unde femeile, brodând sau croșetând, vorbeau și râdeau, în vreme ce Herdelea, cu pipa 'n gură, răsfoia câte-o carte. Sătul întreg și jumătate din hotar, se întindeau în fața lor ca o hartă mare cu reliefuri în culori. Oamenii care se întorceau dela câmp sau mergeau spre Jidovița, trăsurile care umblau între Armadia și Bistrița, defilau pe dinaintea lor, oferindu-le prilejuri mereu noi de vorbă. Apoi când venea întunerecul, fetele, în frunte cu mama lor, începeau să cânte romanțe vechi românești cu niște voci simpatice de sopran, acompaniate uneori de basul învățătorului...

Doamna Herdelea era cântăreață înflăcărată și o femeie foarte evlavioasă. Toată ziua, ținând țigăile de coadă și amestecând în oale, lălăia cântece sau rugăciuni, iar Dumineca, fiindcă n'avea răgaz să meargă la biserică, cânta singură, acasă, toată liturghia. De altfel a avut o tinerețe, glo-

rioașă. Fată de țărani săraci, rămasă de mică orfană de tată, a ajuns sub oblăduirea unchiului ei, Simion Munteanu, învățător pe vremuri în Monor. Dela unchiul ei i s'a tras tot norocul în viață. Munteanu a fost un dascăl harnic și un român infocat. Ca să ferească de ungurizare târgușorul, reședință de vara a unei familii de conți, a muncit din răspuțeri. Din „irozii“ de Crăciun el a făcut un fel de teatru religios, cu costume, cu cântece și cu dialoguri. Maria Drujan întruchipa pe Ingerul Domnului, îmbrăcată în alb. Ii ședea foarte bine și s'a distins prin râvna și istețimea cu care îndemna pe cei Trei Crai dela răsărit să se închine în fața Mântuitorului ce se naște în fiecare an.

Spre fericirea Mariei, învățătorul Munteanu nu s'a mulțumit numai cu „irozii“. Incurajat de buna primire, a organizat mai pe urmă reprezentații de teatru, recrutând dintre fetele și flăcăii mai deștepți pe interpreții operelor lui Alecsandri, care atunci începeau să pătrundă mai bine și în Ardeal. S'a dus vestea acestor reprezentații în tot ținutul Someșului. Oamenii veneau din toate satele să vadă și să audă teatru românesc, dornici de-a se însufleți. Și diletanții lui Simion Munteanu jucau cu atâta inimă încât uimeau lumea. Sufletul lor însă era tânăra și drăgălașa Maria Drujan care, în scurtă vreme, a cucerit admirația tuturor, fiind cea mai isteată. În „Piatra din casă“ și mai cu seamă în „Rusaliile“ a cules succese neuitate. La un banchet, după reprezentația „Rusaliilor“, protopopul din Șoimuș, om foarte învățat și umblat prin lume, a ținut un toast în care, slăvindu-i însușirile artistice, a proclamat-o, în aplauzele tuturor, primadonă diletantă. Maria a plâns de bucurie, deși n'a înțeles ce înseamnă porecla ce i-a hărăzit-o. În urma cuvântării protopopul a încercat să ciupească puțină curte primadonei, dar zadarnic...

Azi își amintește cu lacrimi în ochi de vremile acelea de aur. Cum au mai pierit, parcă nici n'ar fi fost! Atunci a învățat ea cântecele pe care acuma le învață dela ea fetele ei. Atunci! Treizeci de ani au trecut de atunci... După „Rusaliiile“ a cunoscut pe Zaharia Herdelea, învățător cu mult viitor în Lechința, s'a măritat, a avut nouă copii, i-au murit șase, toți după ce i-a scos din nevoi, a muncit ca o roabă, a uitat orice petreceri și a îmbătrânit. Din frumusețea ei de atunci n'au mai rămas decât urme și amintiri. Și cântecele, sărmanele, scrise de mâna ei într'un caet mare, ca să nu le uite. Mângâerea o găsește acuma în credința în Dumnezeu, fierbinte și neclintită, și în bucuria că-și vede copiii mari, gata să-și iea sborul în viață...

Noaptea se înălța din ascunzișuri, sugrumând cele din urmă svârcoliri de lumină. Peste sat albăstreau valuri de fum, iar hotarul respira greu, învăluit într'o boare ușoară. Sgomotele se deslușeau din ce în ce mai limpede. Se auzeau câinii cum își răspundeau lătrând, chemările scurte pe țarină sau din casele îndepărtate, șoaptele oamenilor ce soseau dela lucru pe șoseaua albă, răscolind colbul cu pașii lor grei și osteniți, scârțâitul carelor goale întovărășite de țărani sleiți de muncă și de câini ce cu botul în pământ și cu coada în vânt, miroseau șanțurile și gardurile... Ajungând la crucea din capul satului, trecătorii își curmau brusc vorbele, se închinau descoperindu-se și apoi dădeau „bună seara“ familiei Herdelea care cânta neobosită. Toți ascultau cu drag cântecele. Copiii se opreau pe podul de peste Pârâul Doamnei, căscau gura câte-o bucată de vreme și pe urmă porneau în goană...

Erau pe la strofa a treia din „Răpirea Basarabiei“ când Ghighi șopti misterios:

— Uite pe Toma Bulbuc și pe George!..

Laura și bătrânul Herdelea curmară brusc cântecul, curioși să vadă victima bătăliei de-aseară. Doamna Herdelea însă nu voia să-și piarză seriozitatea pentru un lucru de nimic și continuă singură toată strofa următoare. Totuș, când Toma și feciorul se opriră la poartă, intrând în vorbă, își domoli și ea glasul, biruită de curiozitate, lălăind doar melodia ca să poată auzi ce spun pricinașii.

Toma ar fi putut coborî de pe hotar de-a dreptul acasă. A vrut însă înadins să treacă pe aici, să povestească și învățătorului pozna. Se aprinse repede și începu să-și laude feciorul și să ocărască pe Ion. În cele din urmă puse pe George să-și ridice cămașa, să arate domnilor vânătaia din spinare.

— Sudui, măi Tomo, sudui și nu te temi de Dumnezeu care vede și aude toate relele! strigă atunci Zenobia, de peste drum, din mijlocul ogrăzii.

Țăranul, speriat de gura Glanetașitei, se potoli îndată. Nu mai răspunse nimic, ci își luă doar rămas bun dela Herdelea și plecă plouat și grăbit urmat de George. Zenobia îl petrecu în afurisenii până ce îl pierdu din ochi. Pe urmă eși în uliță, se apropie până pe pod.

— Nu se mai satură, mânca-l'ar peștii Dunării de sgârcit și afumat! Imi ponegrește băiatul parcă i-ar fi prăpădit averea și nu alta!

Familia învățătorului râse cu mare poftă de pățania lui Toma, iar Herdelea răspunse zâmbind femeii:

— Ehei, Zenobio, crezi tu că cei bogați vreau să știe de necazurile altora?

— Da să-i ardă focul, că prea-s căinoși la suflet... Din tindă l'am auzit cum se îmbăla și n'am mai putut răbda, zău așa...

— Umblă mereu să sucească mințile Anuții, că doar-doar m'o face să i-o dau — vorbi țaranul prin-zând iar curaj.

— Ș'adică de ce nu i-ai da-o? zise dascălița, aprinzându-se. De ce? Crezi c'ai face rău?

— Nu i-aș da-o să știu de bine că... — făcu Vasile cu un glas înăbușit, cu ochii înflăcărați de-odată de îndărătnicie.

— Apoi vezi c'așa sunteți voi proștii... Uite-așa, nătângi și căpcăuni!... Adică pentrucă tu ai câteva petece de pământ, nu-ți mai încapi în piele de fudulie. In loc să iai un fecior care știi că n'are să-ți hărtăpânească ce-i dai, tu te gândești numai la avere. Parcă cu averea ai să te îngropi... Duceți-vă, duceți-vă, să nu vă mai aud nici de nume!

Doamna Herdelea se necăjea totdeauna re-pede. Acuma însă simțea că, dacă ar mai întinde vorba, ar ajunge la sfadă. Deci se sculă și intră în casă.

— Femeile judecă foarte ușor — zise Belciug, mâhnit de cuvintele dascăliței care i se păru că-l priveau pe dânsul. Viața e totuș mult mai complicată. Fiecare își știe necazurile lui și le po-trivește cum crede mai bine...

Pe uliță venea încet Ion, cu o pală de fân proaspăt, agățată în coasă. Cum îl zări, preotul îngălbeni. Se sili să se stăpânească, dar când flă-căul murmură respectuos „bună seara“, mânia îi porni limba:

— Să-ți fie rușine, Ioane, de cele ce faci! Ru-șine să-ți fie!

Ion se opri uluit și deabia după un răstimp putu răspunde:

— De ce, domnule părinte?

— Fiindcă ești un stricat și un bătăuș ș'un om de nimic! Asta ești! Ai putea să dai pilde celorlalți feciori, că te ții mai deștept ca toți,

dar umbli numai după blestemății... mai mare rușinea!...

Flăcăului îi pieri brusc oboseala din oase. Sângele îi năvăli în obraz. Vru să răspundă cu o sudalmă, dar își mușcă buzele și-și urmă apoi calea zicând nepăsător doar atâta:

— Bine, bine... Noapte bună!

— Obraznic! sâsâi Belciug mai îndârjit. Las c'am să-ți dau eu o lecție să n'o uiți așa curând!...

— Și tu ești prea aspru cu el, părinte — observă Herdelea împăciuitor.

Blândețea învățătorului însă îl infuriă mai rău.

— Sunteți voi îngăduitori cu dânsul și pentru mine! Deaceea și-a luat nasul la purtare!...

Belciug plecă fierbând, fără a-și mai lua rămas bun. Apărarea lui Ion de către familia Herdelea i se păru o jicnire personală. Dealtfel, din ziua când a intrat învățătorul în sat, a cam simțit el că umblă să-i sape și să-i știrbească autoritatea. A înghițit multe răutăți mărunte numai să nu zică lumea că doi surtucari români nu pot trăi într'un sat, nedesbinați. Dar acuma s'a lămurit deplin. Acuma și-au dat arama pe față. Ei apără totdeauna pe cei care-i osândește dânsul.

— Dacă-i așa, așa să fie — își zise, pășind foarte grăbit, încât Vașile Baciș deabia se ținea alături de el. Eu însă n'am să-mi schimb părerile de dragul nimănui!...

Baciș îi pofti noapte bună. Nici nu-l auzi. Mânia îl rodea. Când ajunse acasă nu se mai gândea la Ion. Era furios pe Herdelea.

6.

După ce plecă Belciug, învățătorul murmură printre dinți:

— Uite cum se burzuluește ponihosul, bată-1 Dumnezeu!

Dar pe urmă, gândindu-se mai bine, îi păru rău c'a ajuns la ciorovăială cu popa, care e un suflet cam acru, în stare să se răzbune când nici nu visezi. Până acuma se mai folosea cu câte ceva dela Belciug: ba trăsura pentru balurile din Armadia, la care trebuia să-și ducă fetele, ba „împrumută-mi vre-o doi zloți, frate Ioane, până la leafă“, ba câte altele... Om cu om trăește. Cearta fățișă i-ar despărți ca un zid... Se hotări deci să caute să îndrepte lucrurile... Mai întâi trebuie să potolească pornirea dăscăliței împotriva preotului. Apoi trebuie să se facă a nici nu-și aduce aminte de ce s'a întâmplat și să continue a vorbi cu Belciug, când se vor întâlni. Astfel cel puțin aparențele prieteniei vor fi salvate, popa nu va putea face nimic pe față și toate se vor întoarce în bine...

Doamna Herdelea cu fetele, încălzind bucatele pentru cină și așternând masa, făceau pe Belciug cu ou și cu oțet. Aci îl ocărau, aci râdeau de barba lui țepoasă, bătută parcă în cuie, sau de redingota lui unsuroasă și tocită pe care, după cum spune el însuși, n'a schimbat-o de șapte ani încheiași. În cele din urmă toate trele se sileau să-i găsească o poreclă caraghioasă potrivită.

Învățătorul le ascultă un răstimp clătînând doar din cap nemulțumit, apoi își luă inima 'n dinți și zise:

— Când se amestecă femeile în vorbele bărbaților, nici dracu nu te mai descurcă...

Toate trei se repezira la dansul indignate. Se incinse o desbatere strasnică în care însă Herdelea nu mai avu răgaz să deschidă gura... În toiul neînțelegerii pică și Titu din Jidovița.

— Ce-i, ce-i? întrebă dansul aruncându-și pălăria pe pat și trântindu-se obosit pe un scaun lângă masa pusă. Am asudat ca un cal... Groaznică zăpușeală!

Ca în totdeauna, bucurându-se de o încredere deosebită în familie, fu poftit sgomotos să-și spună părerea în chestia Belciug. Ascultă cu mare seriozitate amândouă părțile și, la sfârșit, dădu dreptate tuturor:

— Bine-ați făcut că i-ați mai tăiat puțin din nas. A început să se cam obrăznicească. În privința asta nu mai încape vorbă... Dar iarăși nu trebuie să ajungem la cuțite. Nu-i frumos și nu se cuvine. Nu uitați că aveți nevoie de trăsura popii pentru balul din Octombrie. Dacă rămânem certați, cum mai mergem la bal? Ori poate vreți să mergem pe jos? Bine v'ar ședea, în toaletă de bal, cu pantofi albi și pe jos!

Titu râse cu superioritate. Ghighi tot nu se dădu învinsă:

— Ce ne pasă? Luăm trăsura notarului și gata!

— Ești tu sigură, că notarul ne-o dă? răspunse Titu, hotărâtor. Ș'apoi chiar dacă ne-ar da-o, nu uita că a notarului e stricată și nici n'are arcuri. Ne-am face de minunea lumii trăgând în Armadia, la bal, într'o hodorogă de căruță ca a notarului!..

Judecata lui Titu mulțumi pe toți și în câteva clipe pricina popii se stinse...

După cină ieșira iar în pridvor. Luna tocmai se ivea mândră și rece de după un deal, întinzând o pânză albă de lumină peste sat. Stelele licăreau sfioase pe cerul vânat închis. Cântecul reîncepură, întâi fricoase, apoi tot mai răsunătoare.

Ion al Glanetaşului veni în capul gol şi se înfipse în poartă, ca să audă mai bine cum horesh domnii.

Intr'o pauză, Laura, amintindu-şi de isprăvile flăcăului, murmură:

— Spune, Ioane, adevărat, ți-e dragă ție Anuța?

Ion șovăi, zâmbi încurcat:

— De, domnișoară, mi-e dragă... Adică de ce să nu-mi fie dragă?

Laura vru să-i spue că Ana e mai urâtică de cât Florica, dar se răsghândi și tăcu.

— Bine zice el — adăogă Herdelea. Ana-i fată foarte bună...

— Păcat numai că are un tată ticălos — observă dascălița.

— Așa-i, doamnă — mormăi flăcăul. Dar mie nu-mi pasă de tat-său... Cu tat-său am eu să mă însor?

Pe uliță trecu o caleașcă elegantă, în goana cailor.

— Cine-o fi? șopti Ghighi visătoare.

Tăceau acum toți. În Gârla Popii, peste drum, orăcăiau broaștele. Câinele stătea lungit în mijlocul uliții. Din sat porni un cântec vesel de fluer, atât de vesel încât lumina albă parcă tremura de plăcere... Deodată Ion oftă lung și, îmbrățișând cu o iubire pătimașă pământurile adormite, îngână ca și când ar fi vorbit cu sufletul său:

— Ce să fac?... Trebuie s'o iau pe Ana!... Trebuie!...

CAPITOLUL III

IUBIREA

1.

Belciug rămăsese văduv din primul an al preoției. Își iubise mult nevasta și pierderea ei i-a înăcrit sufletul. Era bolnăvicios și atât de jigărit că, văzându-l, te întrebai: cum de se mai târește în viață? Când apoi a zăcut câteva luni la spitalul din Cluj, unde doctorii i-au scos un rinichi, toată lumea i-a pus cruce. Și totuși, slab, galben, prăpădit cum era, hrănindu-se mai mult cu lapte și ouă, popa trăia și se înverșuna parcă și-ar fi pus în gând să îngroape el tot satul. Văduvia și strășnicia i-au dobândit faima de sfânt. Veneau la dânsul oameni și din al cincilea județ, să le citească sau să-i spovedească. Țăranii îl respectau mai ales pentru că, de când i-a murit preoteasa, nimeni nu l'a simțit umblând după femei. Alți popi, chiar mai bătrâni ca dânsul, își luau țititoare tinere, care să le îndulcească văduvia. Belciug, pentru a-i găti de mâncare și a-i

deretica prin casă, avea pe baba Rodovica, atât de vestită ca evlavioasă încât ea frământa întotdeauna prescurile; încolo două slugi la vite și în ogradă...

Dar preotul mai era și o fire încăpățanată. Orice contrazicere îl întărâta și chiar îl chinuia. Zile și uneori săptămâni întregi îl rodea un cuvânt sau o privire neplăcută. Dacă doriai să-ți faci vre-un bine, trebuia să-i ceri să-ți faci rău.

Acum Herdelenii și Ion nu-l lăsau să se odihnească. Se infuria în gând când pe învățătoare, când pe feciorul Glanetașului. Dacă familia Herdelea n'ar fi luat partea lui Ion, s'ar fi potolit singur. Bătăile între flăcăi fac doar parte din programul multor Dumineci și sărbători. Astfel însă întâmplarea lua în ochii lui o înfățișare provocatoare. Se simțea îndemnat să se apere. Ii părea rău că dascălul nu se arăta supărat nici după ciocnirea de deunăzi. Aceasta îl silea să-și ascundă și el mânia. Rămânea însă hotărât să pedepsească pe Ion, mângâindu-se că o parte se va resfrânge, măcar indirect, asupra învățătorului...

Miercuri seara, când, ca de obicei, flăcăii s'au strâns în fața cârciumii să mai stea de vorbă, s'a făcut pace între Ion și George, încât și-au dat mâna. Pentru un fleac de bătae nu se poate să fie supărați niște oameni de treabă. A doua zi apoi Toma, mânat de George, s'a dus iar la Belciug să-l roage frumos să ierte pe al Glanetașului.

Aceasta a pus vârf la toate. Supărarea preotului trebuia să se reverse. Până acuma mai șovăise, căci încă nu probozise pe nimeni în biserică deosebit. Totdeauna vorbea, povățuia, amenința sau dojenea de pe amvon numai în general. Intervenția împăciuitoare a lui Toma însă l-a hotărât definitiv.

Și deci Dumineca următoare, răzimat cu cotul de un sfeșnic împărătesc, cum avea dânsul obi-

ceiul să predice, după ce îndemnă pe oameni să mai dăruiască din când în când câte ceva pentru biserica cea nouă ale cărei lucrări vor începe în curând, vorbi de ceice stârnesc vrajba între săteni, ispitiți și mânați de Necuratul. Apoi, oprindu-se deodată, dădu ca pildă de învrăjbire pe feciorul Glanetașului.... Toată lumea întoarse capul, ca la comandă, spre Ion care se făcu galben, puse ochii în pământ, tremurând de rușine, simțind privirile celorlalți cum îl sfredeleau, neîndrăznind nici măcar să se miște pe loc. Popa urmă din ce în ce mai aspru, numindu-l capul tuturor relelor din sat, pomeni despre bătaia dela Avrum și de altele mai de demult și, cu ochii ridicați spre tavanul bisericii de lemn, îl amenință cu mânia lui Dumnezeu aici și dincolo de moarte.

Dojana preotului îl șfichiuia ca un biciu de foc. Numai ticăloșii sunt astfel loviți în fața lumii întregi. Dar el de ce e ticălos? Pentru că nu se lasă călcat în picioare, pentru că vrea să fie în rândul oamenilor? Ii ardeau obrazii și toț sufletul de rușine și de necaz... Așteptă un prilej, când isprăvi popa predica, eși afară, se duse glonț acasă, se luă la harță cu tatăl său, pentru cine știe ce, și pe urmă porni, fierbând, spre Jidovița, unde intră deadreptul în cârciuma Zimălei. Bău toată ziua. Cel puțin dacă popa l'a făcut netrebnic în biserică, să fie cu adevărat netrebnic. Se plânse de necinstea ce-a pățit-o, tuturor țărănilor care se adunau de prin împrejurimi, Dumineca în Jidovița, singurul sat ovreesc din toată țara, așezat la încrucișare de drumuri, având o fabrică de spirt și în fiecare casă câte-o crâșmă. Mai spre seară, când rachiul îi amoriți de tot simțirea, se lăudă că n'are să se lase nici mort până nu va lua pe Ana de nevestă, numai ca să-i arate el popii că, dacă-i la adicătelea, nu-i pasă lui de nimeni în lume. În cele din urmă

se sfădi că un flăcău din Parva, care, fiind treaz, îl bătuse măr...

A doua zi, desmeticindu-se din beție și din aiureala probozeniei, îi păru rău că și-a cheltuit bănișorii prin Jidovița și că s'a jeluie străinilor de ce i s'a întâmplat. Isi zise că tot bine i-a făcut popa, căci e vinovat. Adică ce vrea dânsul? Să se însoare cu o fată care nu i-e dragă, oricât caută să se prefacă, numai pentru că are avere?... Isi aminti de Florica. Ce bunătate de fată... Și frumoasă... Și cât a iubit-o până ce nu i-a trăznit prin minte Ana!... Pe Florica i-ar da-o vădana lui Maxim Oprea cu amândouă mâinile, ar fi mulțumit, ar avea copii, s'ar trudi împreună și poate c'ar agonisi mai mult decât luând pe cealaltă...

Se puse pe muncă mai vârtos, ca și când de azi pe mâine ar trebui să se însoare cu fata Todosei. Seara era frânt de oboseală și totuș se simțea mai zdravăn ca până acuma, mai pornit să înfrunte viața. Gândurile însă îl frământau mereu. Iși zicea din ce în ce mai des că, robotind, oricât, nu va ajunge niciodată să aibă și el ceva. Va să zică urmează să fie veșnic slugă pela alții, să muncească spre a îmbogăți pe alții? Toată istețimea lui nu plătește o ceapă degerată, dacă n'are și el pământ, mult, mult... Mâine, poi-mâine îl vor copleși poate copiii. Cu ce-i va hrăni și mai cu seamă ce le va lăsa la moarte? Nici baremi cât i-au lăsat lui, căci el tot rămânea cu trei locșoare, bune rele, cum sunt... Și-l vor blestema copiii precum blestemă și el, în clipele de desnădejde, pe tatăl său, pentru că a irosit pământul ce l-a avut, și pe mamă-să, pentru că nu i s'a împotrivit...

Umbla pe uliță cu ochii în jos și parcă nu mai îndrăzneala să se uite în fața oamenilor. Iși închi-puia că ar întâmpina numai priviri compătimi-

toare, care l'ar necăji, sau batjocoritoare, care l'ar înfuria. Zenobia, trăgând cu urechea pe ici și pe dincolo, ca toate femeile, auzea și-i spunea că lumea vorbește c'ar fi mai bine să se astâmpere cu Ana care nu-i de nasul lui. Acestea îl mâniiau și-l încăpățâneau întâi, apoi îl moleșeau. Uneori se gândea că numai dela George pornesc svonurile rele. Intr'o seară a alergat ca un nebun să-l bată. Dacă-l întâlnea poate că-l omora. I-a rămas însă în inimă un fel de sfială față de feciorul lui Toma Bulbuc. Il ocolea ca să nu dea ochii cu dânsul. I se părea că George are o bucurie ascunsă în privire, pentrucă l'a umilit. Cu cât vorbele lui erau mai bune și mai blânde, cu atât îl ațâțau mai tare.

Acuma nu se mai ducea seara pe la Ana, cum obișnuia înainte de poznă. Când a aflat însă că, în schimb George a început să dea târcoale fetei, l'a cuprins o mânie furtunoasă, a trântit și a suduit toată ziua, s'a certat cumplit cu Glanetașu și era cât pe-aci să-l snopească fiindcă l-a făcut fără noroc, iar pe urmă a băut singur, tăcut și posomorât, un litru de rachiu, la Avrum, pe prispă. Ii venea să turbeze gândindu-se că pă-mânturile lui Vasile Baciú vor înmulți averea lui George, pe când el va rămâne tot calic, mai rău chiar decât o slugă...

Se întâlnea totuș cu Ana uneori, dar nu-i vorbea. Ii dădea binețe ca oricine. Fata avea un zâmbet dureros pe buze... Poate că nici ea nu-l mai vrea? Poate că dragostea ei a fost numai o inchipuire a lui? Mai ales că acum, dela o vreme încoace, Vasile Baciú prea îl îmbulzea cu prietenia, ceea ce putea însemna că nu-i mai pasă de dânsul...

Apoi, într'o Sâmbătă seara, a stat prin prejurul cârciumii, cu flăcăii, până pela miezul nopții. Era foarte vesel; singur nu-și dădea seama de ce.

Cânta din frunză, iar ceilalți chiuiiau și tropăiau. Dintre zecile de glasuri, Ion parcă auzea numai pe al lui George, aspru și răgușit, ca de cocoș bătrân. În întunerecul cenușiu îl vedea ca ziuă, burduhos, țopăind greoi, printre ceilalți... I se păru atât de caraghios, încât îl umflă râsul... Când s'au despărțit însă, l-a pândit unde se duce? George a trecut prin fața casei lui Baci, s'a uitat puțin, a fluerat scurt ca și când ar fi întrebat ceva, apoi, neprimind răspuns, și-a urmat calea în mers legănat și leneș... Inima lui Ion svâcni sălbatec de bucurie. Suspină ușurat și se notări să intre la Ana, să-i mulțumească și să-i ceară iertare. Totuș trecu pe dinaintea casei fără să se oprească. O luă pe Ulița din dos, grăbit, înfierbântat de bucurie, și intră încetișor în ograda văduvei lui Maxim. Doi câini ciobănești, cât niște viței, hămăiră de două ori, îl recunoscă și se gudurară la picioarele lui. Se apropiă tiptil de fereastră, plecându-se ca să nu-l vadă cineva dinăuntru, și bătu cu degetul în geam de trei ori, ușor, ca o arătare. Pe urmă se așeză pe prisă și așteptă. Un câine veni lângă dânsul, îi linse mâinile noduroase, își culcă pe genunchii lui capul. Gândurile flăcăului erau atât de încâlcite că nici nu mai încerca să le limpezească. Numai bucuria îi tremura în inimă, mereu vie și stăpânitoare... Apoi ușa tinzii se deschise fără sgomot. Florica eși, în cămașă, liniștită, ca o nălucă blândă.

— Tu ești, Ionică? șopti ea foarte domol, fără mirare în glas.

— Eu, eu — mormăi Ion.

Fata se ghemui pe prispă. Răcoarea nopții îi cutremura carnea. Se lipi de flăcău, murmurând cald:

— Presimțiam că ai să vii... Te-am așteptat...

Lui Ion vorbele ei i se păreau prefăcute. Cum

a știut ea că are să vie, când nici el însuși n'a știut? Totuși se pomeni cuprinzând-o de mijloc și sărutându-i obrazii. Căldura ei îl îmbăta. Simți că începe să-i clocotească sângele, o strânse năvalnic în brațe și-i zise deodată, cu glas răgușit, ca și când o mână dușmană i s'ar fi încleștat în beregată:

— Florico, ascultă, să știi că te iau de nevastă măcar de-ar fi oricare!...

Fata tresări de mulțumire. Lucirea ochilor ei străbătea întunerecul nopții și se înfigea în sufletul lui.

Imbrățișând-o, Ion îi simțea sânii cum se striveau pe pieptul lui. Ii găsi buzele și i le crâmpoși în sărutări.

2.

Probozirea lui Ion în biserică a deslănțuit un potop de mânie în casa Herdelea împotriva preotului. Chiar învățătorul, cât era de împăciuitor, nu s'a sfiit să declare în mai multe rânduri, în familie:

— Popă-i ăsta?... Asta-i porc, nu popă! Și încă porc de câine!...

— Pământul! a strigat dăscălița văzând pe fereastră cum trecea Belciug pe uliță, posac, cu niște fire de paie în barba încurcată, plin de praf, murdar, asudat și desmățat ca un vizitiu nesimțitor.

Fetele au găsit porecla aceasta atât de minunată că, de-atunci încolo, de câte ori vorbeau de dânsul, numai „pământul“ îi ziceau, prăpădindu-se firește de râs.

Totuș Herdelea se ferea să nu-i ajungă indignarea până la urechile preotului. Râvna lui era să

fie bine cu toată lumea, să nu jicnească pe ni-
meni și astfel să se strecoare mai lesne prin viața
aceasta plină de dureri. Soarta îl bătuse doar cu
atâtea necazuri, încât avea nevoie de bunăvoința
tuturor...

Se afla acum de vre-o cincisprezece ani în
Pripas, la școala statului. A ajuns aici printr'o
favoare deosebită a inspectorului Cernatony, care
il iubea ca pe un frate. În Feldioara, unde fu-
sese mai înainte învățător comunal, avusese o stu-
părie vestită în tot județul. Inspectorul, și mai
ales nevasta și copiii lui, erau mari iubitori de
miere curată. Herdelea, simțind slăbiciunea a-
ceasta a lui Cernatony, de câte ori se duceau prin
Bistrița, niciodată nu uita să se înființeze la
doamna inspectoare cu o lădiță de faguri ca ză-
pada. Drept mulțumire, Cernatony, când s'a ivit
locul din Pripas, l'a întrebat prietenește: „Vrei
să fii învățător de stat?“ Asemenea cinste lui
Herdelea nu i se mai întâmplase. Inspectorul, în
fața căruia tremura toată dăscălimea, îi oferea o
înaintare!... Cu toate acestea nu se putu hotări
să-i dea îndată un răspuns lămurit. Chestiunea
era prea serioasă. La școala statului se cerea
limba ungurească pe care el o rupea cu greu de
tot. Nu-i vorba, s'a mai îndreptat dânsul, făcând
„suplici“ și „lăcrămații“ țăranilor din Feldioara
— pricina unor boclucuri triste cu notarul — dar
își dădea seama că ungureasca lui nu-i deajuns.
Apoi a trece la stat, însemna o dezertare la vrăj-
maș. Românul, care trebuie să învețe pe copiii ro-
mâni să vorbească numai ungurește, nu mai e ro-
mân, ci renegat sadea... În cumpăna cealaltă însă
apăsau socoteli tot așa de însemnate. La comună,
leafa lui era pe sfert din cât îi oferea statul. A-
devărat că el mai câștiga binișor din jalbele oa-
menilor, fiindcă lucra mai ieftin, mai repede și
chiar mai bine ca notarul, dar veniturile acestea

atârnau de un fir de păr; o intervenție energetică din partea notarului putea să i le taie scurt și pentru totdeauna. Pe urmă, la comună, n'avea nici drepturi la pensie și nici înaintări în leafă, cum ar avea la stat, unde inspectorul îi mai făgăduia să-i socotească și anii ce-i servise până atunci, adică vre-o șaptesprezece... S'a frământat și s'a gândit mult Herdelea, s'a sfătuit și s'a certat cu dascălița, care-l îndemna să se grăbească, să nu scape prilejul de a se mai scutura puțin de sărăcie. Când șovăirea îl rodea mai aprig, s'a pomenit cu o scrisoare dela inspectorul Cernatony. O păstrează și azi, ca un document de neprețuită valoare. Scrisoarea aceasta l'a decis. Iată ce-i scria inspectorul: „Iubite Herdelea, doresc să am răspunsul d-tale precis, în trei zile. Țin mult să te numesc pe d-ta la Pripas. Salutări cordiale. — Cernatony“.

În Pripas, la început, a dus-o parcă mai greu ca în Feldioara. Când s'a înființat aici școala statului, comuna s'a însărcinat să dea un local potrivit și o grădină pentru pomicultură. Cu vremea statul promitea să clădească o școală nouă, în care să aibă un apartament cum se cade învățătorul. Deocamdată însă Herdelea a fost nevoit să cheltuiască din buzunarul lui spre a repara o casă țărănească în care să se poată adăposti mai omenește. După un an, țăranul, șiret, văzându-și bordeiul schimbat într'o căsuță arăfioasă, a desfăcut contractul de închiriere, ca să se mute el într'însa. Învățătorul a trebuit să risipească alți bani, cu altă casă, unde a pățit la fel... Și, fiindcă statul nici nu se mai gândea la școala cea nouă, Herdelea a luat o hotărîre mai mare. Pentru grădina de pomicultură, comuna oferă un loc de-al bisericii, în marginea satului. Cu învoirea lui Belciug, învățătorul s'a apucat de și-a zidit o casă proprie pe locul bisericii. Pe-

atunci erau prieteni foarte buni. Preotul l-a încredințat că grădina va rămâne proprietatea lui Herdelea ca o donație din partea comunei și a bisericii pentru râvna lui întru luminarea copiilor din Pripas. Nici prin gând nu i-a trecut atunci învățătorului să-i ceară vre-un înscris. Vorba unui prieten e mai sfântă ca orice hârțoagă. Mai târziu i-a cerut, dar preotul a început să se co-dească.

— Este vreme, frate Zaharie —, îi zicea cu un zâmbet ciudat, în care Herdelea citea o amenințare ascunsă.

Cu cât se răceau legăturile între dânșii, cu atât învățătorul simțea mai crunt amenințarea. Și, parcă înadins, împotriva eforturilor lui de-a ocoli o primejdie, neînțelegerile lor sporeau zi cu zi. Iși mai vorbeau, căci Herdelea îi înghițea toate toanele, dar sufletele lor se depărtau mereu.

Învățătorul se gândea cu groază, mai ales din pricina casei, la clipa când ruptura va veni totuși odată. Era sigur că atunci Belciug ar face tot ce i-ar sta în putință să-l scoată din casa lui, clădită din muncă lui, singura avere agonisită în atâția ani de sbuciumări. Și aceasta tocmai acum, când fetele lui au ajuns ca azi mâine să le ajute Dumnezeu să se mărite și când toată zestrea și nădejdea lor era căsuța aceasta. Căci, fără nimic, oricât ar fi ele, sărăcuțele, de frumoase și de istețe, anevoe s'ar găsi cineva să le iea „în vremurile acestea materialiste” — cum zicea Laura cu multă dreptate.

Primejdia o simția bine toată familia și tocmai din pricina aceasta ura împotriva preotului creștea fără voia lor, din ce în ce mai puternică, atârțată parcă de mâna soartei. Cu cât îi revoltau mai mult isprăvile lui Belciug, cu atât își aduceau mai des aminte de atârnarea lor de dânșii și cu atât aceasta îi înfuria mai avan pe toți.

Atunci apoi dăscălița cu fetele tăbărau asupra învățătorului cu imputări și cu jelanii amare. În deosebi d-na Herdelea era mare meșteră în a zugrăvi nenorocirile ce s'ar abate asupra familiei dacă „pămătuful“ i-ar pofti afară din casa ridicată cu bănișorii ruși dela gura copiilor, sau dacă într'o bună zi Herdelea ar închide ochii și i-ar lăsa pe drumuri, mai ales că toate nopțile tușește ca un buhai și a început să slăbească de s'a făcut ca un ogar... Și, cum prevestirile ei negre găseau răsunet în inimile tuturor, se înnecau veșnic cu lacrimi multe care pe învățător îl înduioșau, iar pe Titu îl enervau fiindcă el mai totdeauna atunci avea inspirații poetice și se văita că nu poate „lucra“ de atâta gălăgie fără rost...

Tocmai acuma, când fierberile se înteaiau, a picat un peșitor în casa Herdelea. Era așteptat și totuș a stârnit o ceartă care mai-mai să se încheie cu scandal.

Vara trecută, prin Iulie, la băile din Sângeorz, cu prilejul unui bal săptămânal, unde se dusesse întovărășită de Titu, Laura a cunoscut un student în teologie, pe George Pinteă. Tânărul mai avea un an până să iasă preot și a îndrăgit pe Laura foarte mult. Prin șaptezeci și nouă de scrisori și cărți poștale ce i le-a trimis pe urmă, și-a desvăluit încetul cu încetul pasiunea pe care i-a aprins-o frumusețea, blândețea, cultura aleasă și celelalte calități, descoperite de dânsul dintr'o singură ochire, dar așa de numeroase că i-a trebuit mai bine de un an de zile și atâta hârtie până să le înșire pe toate. După întâile scrisori, Laura a stat la îndoială: să-i răspundă ori să nu-i răspundă? Inima ei se întâmpla să fie tocmai liberă. Un elev dela liceul din Armadia, care-i făcuse curte vre-o doi ani și începuse s'o intereseze, a plecat îndată ce și-a luat bacalaurea-

tul, fără să-i mai scrie un rând, silind-o să-l smulgă din suflet, deși cu durere. Indoelile i le-a risipit Titu cu o povață înțeleaptă : poate să-i scrie, dar cu multă băgare de seamă. Astfel a trimis Laura teologului George Pinteă douăzeci de scrisori și douăzeci și trei de cărți poștale ilustrate, în care s'a dedat la puțin sentimentalism cochet, fără însă a-i făgădui, nici măcar cu o aluzie, iubirea ei. Căci Laura, deși deabia de nouăsprezece ani, avea despre amor idei prea serioase și nu-și putea închipui că, după o cunoștință de câteva ceasuri, să iubească a ceea pe cineva, oricine ar fi. „Iubirea e un lucru gingaș — zicea ea melancolic — și se sfarmă dacă o atingi cu îndemnuri grăbite“. De Pinteă nu-și aducea aminte decât că e cu vre-o două degete mai scund ca dânsa, care avea oroare de bărbații mici. Apoi, în vreme ce teologul o bombardă cu scrisori, a făcut cunoștința unui tânăr înalt, sfios, delicat și frumos, student în medicină, Aurel Ungureanu. S'au văzut întâia oară la balul studenților, în Armadia ; în vacanța Crăciunului a venit în Pripas de patru ori, în vacanța Paștilor de zece ori, iar acum, în vacanța mare, aproape în fiecare zi. Din întâlnirile dese apoi s'a încheșat o iubire cu atât mai prețioasă pentru Laura, cu cât Aurel se mulțumise numai să-i strângă mâna ceva mai puternic și să-i apese pe degetul mijlociu, ceea ce, în limbajul îndrăgostiților, voia să zică „te iubesc din fundul inimei“.

Indată ce iubirea pentru Aurel Ungureanu s'a limpezit în sufletul Laurei, scrisorile stăruitoare ale lui Pinteă începură s'o plictisească. I se părea că îi pătează dragostea pe care dorea s'o păstreze neprihănită numai medicinistului. Spre a-i da o dovadă deosebită de sinceritate, i-a mărturisit, la Paști, că Pinteă îi bate capul cu răvășele de iubire. Aurel cunoștea bine pe Pinteă de prin liceu, s'a zăpăcit și a zis tulburat:

— Pinte, mă rog, e un băiat tare cum se cade... tare... tare...

Laura a simțit cât trebuie să-l doară descoperirea aceasta și nici nu i-a mai pomenit de dânsul, iar când Aurel o întreba, răspundea cu o indiferență zdrobitoare, din care să poată citi că inima ei este numai a lui în vecii vecilor...

Bătrânii însă nu cinsteau deloc sentimentele Laurei. Văzând scrisorile din ce în ce mai aprinse ale teologului, întâi se gândiră și apoi spuseră pe față că omul care scrie cum scrie Pinte trebuie să fie foarte bun. Li-era drag, fără să-l fi văzut vreodată, și simpatia lor pentru el creștea cu cât se înflăcăra pasiunea lui în scrisorile către Laura.

— Bine ar fi de-ar fi ceva serios — ofta din ce în ce mai des dăscălița.

— Ei Doamne, unde-i norocul s'o ia un fecior așa de seamă! adăoga învățătorul cu un plescăit de limbă, semn de mare mulțumire.

Pe Laura o revoltau gândurile bătrânilor mai ales că veneau totdeauna după tânguirii îndelungate despre sărăcie, despre nesiguranța cu casa, despre greutățile vieții, fără număr, despre vremile materialiste... Când ajungeau la „vremile materialiste“, fata se supăra, simțind că e lovită cu însăși armele ei. Plângea, blestema, se închidea în salon și, mângâindu-se că suferă pentru Aurel, îl îndrăgea și mai mult. Ghighi, care adora pe soră-sa, rămânea să țină piept părinților, sleia toate argumentele împotriva teologului, până ce sfârșea și ea în lacrimi. Atunci Laura o chema să mai bocească puțin împreună, să-și bată joc de scrisorile lui Pinte și apoi să se răcorească vorbind despre Aurel...

Scrisoarea a optzecea a lui Pinte însă, sosită la câteva zile după ce Belciug dojenise pe Ion în biserică, era adresată bătrânilor și cerea pentru

totdeauna mâna drăgălașei lor Laura, cu adaosul că, în cazul unui răspuns favorabil, își va lua voce și el să vină în curând spre a auzi cuvântul fericirii din gura ei și a lor. Senzația cea mare se afla totuș în post-scriptum, unde spunea: „Cred de prisos să vă amintesc că chestiunile materiale îmi sunt cu totul străine și indiferente. Prea Sfinția Sa Episcopul mi-a și desemnat o parohie bună în Sătmar, așa încât vom fi la adăpost de grijile vieții de toate zilele“. Aceasta însemna, nici mai mult nici mai puțin, că Pinteia dorește să iea pe Laura fără zestre.

— Insfârșit te-ă bătut norocul! strigă Herdelea fericit. Vestea asta merită o băutură. Ce zici, nevestico!

— Să dea Dumnezeu să fie într'un ceas bun! lăcrămă dăscălița mestecând mișcată în tocana ce se perpelea pe foc.

Invățătorul scormoni îndată o sticlă, o clăti cu apă și plecă mândru la Avrum după rachiu și pentru a-i împărtăși bucuria cea mare.

Pe Laura scrisoarea a uimit-o atât de cumplită că, până ce a eșit Herdelea, n'a putut scoate nici o vorbă. Când însă s'a desmeticit, i s'a părut că vede deodată pe Aurel privind-o trist și cu impuțare. Ochii i s'au umplut de lacrimi și a strigat îndurerată:

— Nu mă mărit! Nici să nu vă gândiți că am să-mi leg viața de un...

Ghigghi, care aștepta doar să deschidă Laura focul, a sărit numai decât să lămurească dăscăliței că măritișul acesta ar fi o nenorocire nemai pomenită, pentru că Laura urăște pe Pinteia, pentru că Pinteia e mai mic decât Laura...

D-na Herdelea se uită la ele mirată. Dar cum a înțeles, cum s'a sculat ca o leoaică:

— Apoi credeți voi că are să vă lase cineva să dați cu piciorul norocului?... Că vouă vă arde de

nebunii și de blestemății, în loc să vă mai gândiți și la greutățile cu care ne sbatem... Măine poi-măine e și nebuna cealaltă de măritat... D'apoi zestre de unde credeți să luați?

— Ei, parcă toată lumea-i ca Pinteaa, să se uite numai la zestre! zise repede Ghighi.

— Mă mir că nu vi-i rușine să mințiți cu atâta sfruntare... Apoi da, carul vostru e într'o roată, puteți umbla după cai verzi pe pereți... Vă închipuiți că oamenii de treabă se uită la sindrofiile și la luxurile voastre... Alta ar fi sărit cu amândouă mâinile, ticăloaso, și ar mulțumi lui Dumnezeu că i-a trimis acasă norocul! Tu însă vrei mofturi și drăcii... Obraznico și nerușinato!...

— Poți să mă ocărăști cât vrei, dar nu mă mărit! repetă Laura cu o liniște tristă de martiră, care pe mă-sa o înfură și mai rău.

În odaia de alături Titu, smulgându-și mereu părul pentru a smulge din creeri o rimă, răcni deodată desperat:

— Aveți să mă nebuniți cu atâtea țipete! Am ajuns să nu mai pot lucra nici ziua, nici noaptea... Imi zdrobiți viitorul cu gălăgia!

Când se întoarse Herdelea dela Avrum, care-l felicitase și se însărcinase să vestească tuturor că domnișoara Laura se mărită, auzi din uliță cearta.

— Uite ce fată ne-a dat Dumnezeu! Uite și bucură-te și mănânc-o friptă! îl întâmpină dascălița. Dumneaei nu vrea să se mărite cu un biet popă, auzi? Domnișoarei îi trebuie doftori, baroni, poate chiar un împărat!...

Laura nu spusese că nu-i trebuie popă, dar d-na Herdelea îi ghicise gândul. În sufletul ei fata își zisese de multe ori, că între un doctor și un popă e o deosebire ca între cer și pământ, cerul fiind doctorul, iar popa fiind pământul. Părerea aceasta a avut-o dinainte de a cunoaște pe Aurel, iar acum devenise convingere.

Cearta se înăspri așa de rău că Titu fu nevoit să renunțe la activitatea poetică și să asculte discuția din ce în ce mai aprinsă. Bătrânii dovedeau fetelor că Aurel Ungureanu e o pușlama care-și pierde vremea făcând curte Laurei, fără să-i treacă măcar prin minte s'o iea de nevastă; și chiar de ar fi om de treabă și ar avea gânduri serioase, tot nu le-ar putea înfăptui decât peste vre-o cinci ani, când va termina studiile, dacă le va termina, și încă și atunci va pretinde ceva zestre, iar de nu-i vor putea da nimic, îi va întoarce spatele repede-repede. Pinteau însă e om chibzuit, cu cariera deschisă, fără pretenții, sincer și cinstit, gata s'o iea chiar fără cămașă, fiindcă o iubește aeeva. Dacă Laura se va codi și va scăpa norocul din palmă, va îmbătrâni fată mare ca și domnișoarele Bocu din Armadia, care au bătut cincizeci de ani și tot mai așeptă vreun nebun să le pețească, deși ele au la spate miișoare multe. Dealtfel Laura e în vârsta cea mai frumoasă. Fata, după ce trece de douăzeci de ani, începe a se veșteji și a se urâți. Invățătura și frumusețea nu-ți folosesc nimic, dacă n'ai minte să prinzi norocul când îți vine... Laura, sprijinită viguros de Ghighi, descria în culorile cele mai negre pe Pinteau, blestema des minutul în care l-a cunoscut, plângea și iar declara c'ar trebui să fie smintită să-și îngroape ea tinerețele alături de o stârpitură de om pe care-l urâște tocmai fiindcă a avut obrăznicia s'o ceară în căsătorie. Se închina și se jura că mai bine moartea decât Pinteau. De măritat ar mai avea destulă vreme, căci azi fetele nu se mai mărită ca altă dată, înainte de a fi deschis bine ochii în lume. Ea însă nu vrea să se mărite niciodată, are oroare de bărbați și nici pentru Aurel nu simte, la urma urmelor, decât o simpatie nevinoată și nici prin gând nu-i trece să fie vreodată soția lui...

Titu, deși rugat în mai multe rânduri, să-și spună părerea, tăcea ca un filosof. Pela miezul nopții însă, văzând că desbaterea nu s'ar mai isprăvi niciodată, interveni cu o amânare:

— Destul acum!... Haidem la culcare! V'ați cer-tat deajuns, mai lăsați și pe mâine!

Totuși sfada, ca o lumină ce moare, mai pâlpâi, când mai moale, când mai puternică, până când Herdelea, infuriat brusc peste măsură, ridică pum-nul la Ghighi, răcnind:

— Marș, nerușinatelor!... Marș, netrebnicelor...

Titu împiedică însă căderea pumnului, luă blând pe fete de spate și le trecu în salon, unde era patul lor, mângâindu-le că dreptatea este cu ele și că bătrânii nu pricep năzuințele idea-liste. Pe urmă se întoarse și spuse grav părin-ților:

— Aveți dreptate, ce mai calea-valea, și v'ați gân-dit foarte bine... Ei, dar ce vreți? Sunt tinere și fără minte.... Parcă știu ele ce vorbesc?... Parcă știu ele ce-s greutățile vieții?....

3.

Vremea se posomorâse. Toamna bătea la ușă, stă-ruiitor. Hotarul se pleșuiea mereu. Ici-colo, se mai înălțau clăițe de fân sau stoguri de paie, pe care însă țaranii se grăbeau să le care acasă. Plugu-rile spintecau, din ce în ce mai dese, ogoarele o-bosite. Petele arate, negre și lucioase, păreau niște răni deschise pe un trup îmbătrânit.

Cu cât trecea vremea, cu atât neliniștea spo-rea în sufletul lui Ion. Muncea ca și când și-ar fi pus în gând să se îmbogățească într'o clipire, să scape de orice grije și mai ales de orice râvnă. Se infuria însă că rodul muncii lui deabia se

vedea. După o roboteală de o vară întreagă pela alții, rămânând chiar în urmă cu pământurile lui, s'a ales cu vre-o sută de zloți. Urmând așa nu va ajunge să facă nici un pas înainte.

Svârcolirile acestea îi aduceau totdeauna aminte pe Ana și pe Vasile Baci, și-l întărâtau. Se simțea înfrânt și neputincios, iar simțământul acesta îi aprindea sângele și-i umplea creierii de planuri și hotăriri care de care mai năzdrăvane. Totuș nu mai îndrăznea să se apropie de casa lui Vasile Baci și nici să schimbe vre-o vorbă cu Ana. În schimb se ducea mai în fiecare seară pela Florica. Ochii ei albaștri îi mulcomeau sbuciumarea. Râdea însă când își amintea de făgăduința lui că o va lua de nevastă. Cum s'o iea, dacă toată zestrea ei e un purcel jigărit și câteva bulendre vechi? Dragostea nu ajunge în viață... Dragostea e numai adaosul. Altceva trebuie să fie temelia. Și îndată ce zicea așa, se prindea cu mintea la Ana...

În curând Zenobia află că Florica, împreună cu mama ei, au umplut satul că Ion a cerut-o de nevastă. Dacă ar fi lovit-o cineva cu parul în cap tot parcă nu s'ar fi supărat atât de rău. Veni acasă galbenă și se răsti la Ion din poartă:

— Tot la sărăcie tragi, dragul mamei, tot? Altă mireasă, afară de Florica vădanei lui Maxim, n'ai găsit câtu-i satul de mare?... Da ce mă mai mir, dragul mamei, ce mă mai mir?

Flăcăul înțelese îndată și se infuriă, dar nu de cele ce răspândea Florica, ci de mânia Zenobiei.

— Nu-s eu destul de cătrănit, mă mai amărăști și d-ta?

Zenobia însă nu-l slăbi, încât peste câteva clipe Ion, scos din fire, se repezi la ea s'o lovească. Glanetașu sări în ajutorul femeii, ostoindu-l:

— Ionică, taci mulcom, las-o!

Ion se opri și apoi, în vreme ce Zenobia eși în uliță să se vaite și să afurisească, începu să se sfădească cu tatăl său:

-- De ce mi-ai mâncat și mi-ai băut pământurile, hodorogule?

Glanetașu, cu niște ochi foarte triști, îi zise jalnic:

— Acu ce să-ți mai fac, omule, și ce să-ți dau, dacă n'am? Sufletul din oase să ți-l dau?... Iacă, ți-l dau!...

Auzindu-l, Ion răcni și mai procllet:

— Mai bine să nu mă fi făcut, decât să fiu batjocura oamenilor!...

În ziua aceea, spre seară, flăcăul întâlni pe Ana, pe drumul cel vechiu dinspre Jidovița. Prin prejur nici țipenie de om. El a oprit-o, a luat-o de mână, iar ea a început îndată să plângă cu hohote și să-i impute că a părăsit-o. Ion vru s'o liniștească, dar nu-i putu spune decât:

— Lasă, Anuțo, fii hodinită, că noi tot împreună... împreună... împreună...

Mai stătură un minut, tăcuți, și se despărțiră. Pe când însă fata plecă cu aceeași desnădejde în suflet, Ion simți o înviorare mare. Lacrămile Anei i-au încolțit în inimă o încredere nouă. Iși urmă calea mai sprinten și atât de mulțumit, că-i venea mereu să râdă și-și zicea:

— De-acuma nu-mi pasă de nimic!

Încă nu știa ce va face, dar încrederea îi creștea într'una schimbându-i parcă toată ființa.

Din clipa aceea se simți alt om, mai puternic, mai îndrăzneț, gata să se lupte cu toată lumea. Era vesel, glumea tam-nesam, râdea, încât Zenobia, speriată că l'a fermecat cineva, era cât pe-aici să-i descânte de întors.

De-a doua seară se pregăti să meargă la Ana. Auzi însă că George, dacă a aflat că de atâtea

săptămâni dânsul nici nu se mai uită la fată, a început să se apropie iar de Vasile Baci. Deaceea Ion mai așteptă. Increderea îi dădea puterea să pândească liniștit. În câteva seri văzu într'adevăr pe George intrând în casă. Dar lampa rămânea aprinsă, ceea ce însemna că mai mult sta de vorbă cu Baci decât cu fata... Aceasta îi sporea nădejdea. Nu mai era grăbit deloc... Cât va aștepta el, va aștepta și Ana...

Trecea deseori, parcă înadins, pe lângă pământurile lui Vasile Baci. Le cântărea din ochi, se uita dacă sunt bine lucrate și se supăra când vedea că nu sunt toate cum trebuie. Se simțea stăpânul lor și-și făcea planuri cum va ara fâneța cutare, iar cutare porumbiște cum va semăna-o cu trifoi...

Intr'o dimineață mohorâtă eși cu plugul să-și ogorească și el o porumbiște pe care, la primăvară socotea s'o semene cu grâu. Vremea de ogorât era cam târzie. Dar el, având o singură vacă, trebuia totdeauna să aștepte până isprăvesc alții, ca să mai poată împrumuta o vită să-și muncească pământul.

Porumbiștea era îngustă, tot o rămășiță dintr'o tablă mai mărișoară, din care Glanetașu vându-se odinioară jumătate lui Dumitru Moarcăș, de unde apoi a încăput în seama lui Simion Lungu. Dealtfel și acuma cele două delnițe erau despărțite numai printr'o brazdă mai adâncă și mai lată.

Ion opri vitele cu plugul, pregătindu-se de muncă. Ochii lui însă rătăceau mereu pe partea lui Simion Lungu, care odinioară a fost a lor. De jur-împrejur câmpul era pustiu.

— Măcar o brazdă să-mi iau înapoi din pământul meu! se gândi deodată flăcăul, cu obrazii aprinși de o poftă nestăpănită.

Apoi repede înfipse plugul dincolo de hat, în

petecul vecinului, și porni să curme o nouă despărțitură. Lutul gălbui scârțâia, se răsturna lucios, în bulgări aspri. Ion strângea dârz coarnele plugului, apăsa fierul adânc în trupul pământului și, cu pălăria pe ceafă și cu fruntea umedă de sudoare și de infrigurare, îndemna blând și stăruitor vacile care trăgeau din răputeri, încovoindu-și spinarea.

După ce croi un hat nou și sfârși de arat câteva brazde din delnița lui Simion, astupând hotarul cel vechiu, flăcăul respiră adânc și ușurat. Deacuma nu mai trebuia să se teamă. Inima îi tremura de bucurie că și-a mărit averea. Trei patru brazde nu e mult, nici nu se bagă de seamă.

Pela prânzișor dădu drumul vitelor să mai pască ce-or găsi pe ogoarele dimprejur, iar el se așeză să îmbuce din merindea ce și-o adusese, în tihnă, mulțumit și cu gândul numai la brazdele noi... Când să isprăvească mâncarea, văzu pe Simion Lungu, venind și dânsul ca să-și ogorească locul. Ion tresări.

— Are să bage de seamă — își zise cu un zâmbet neliniștit.

Intr'adevăr, Simion văzu că delnița i s'a îngustat și îndată începu să injure, deocamdată însă fără a se uita înapoi, ca și când n'ar fi luat în seamă pe Ion. Flăcăul deasemenea se făcu că nu-l aude și strângea cu mare grijă fărămiturile de pâine în pânzătură, scuturându-le și privindu-le îndelung parcă cine știe ce adâncit ar fi în gânduri. Numai când simți că Simion vine spre dânsul, cu biciul în mână, răcnind și suduindu-l de-a dreptul, numai atunci înfășură repede rămășițele de mâncare, le vârî în traistă și se sculă în picioare.

Harța se încinse iute. Ion se jura pe toți sfinții că a brăzdat hatul numai pentrucă nu se mai cunoștea bine, dar că l'a tras în acelaș loc. Simion,

ocărându-l, îl duse între delnițe, îi arătă că i-a intrat îndains cu plugul în pământul lui, îl sili să măsoare cu pasul, împreună, lățimea locurilor și, din două în două vorbe, îi striga:

— Jumătate delnița mi-ai furat-o, tâlharule!

Ion văzând că nu-l răzbește cu vorba, începu să injure și apoi, ca să rămână deasupra, se năpusti la Simion cu pumnii.

Se bătură ca orbeții vre-o jumătate de ceas, sfâșiindu-și cămășile și sgâriindu-și obrazii. Fiindcă nu era nimeni să-i despartă, numai oste-neala îi mulcomi. Pe urmă se apucară amândoi de lucru, înjurându-se într'una, toată ziua. Simion Lungu se jură pe copiii lui că-l va trage în judecată și nu se va lăsa până ce nu-l va vedea în temniță, chiar de-ar ști că-și cheltuește și opincile, ca să-l învețe să mai intre altă dată în locurile oamenilor de treabă. Ion însă scuipă cu dispreț, strigând că nici de Dumnezeu din cer nu-i pasă.

4.

În fiecare seară familia Herdelea desbătea acuma în toate amănuntele scrisoarea a optzecea. Învățătorul voia să răspundă lui Pinteia numai decăt, fata însă stăruia s'o lase în pace măcar până Luni, căci Duminecă îi vin prietenele din Armadia și nu vrea să fie supărată. Dar până Luni mai sunt atâtea zile — nu se poate întârzia răspunsul într'o chestie așa de mare. Ș'apoi ce au a face prietenele ei cu răspunsul lui Pinteia? Din potrivă, ar trebui să fie mândră că are un pețitor de seamă și în curând se va mărita... Aceasta exaspera pe Laura atât de rău, încât amenința că, dacă vor sufla o singură vorbă fetelor despre obrăzni-

cia lui Pinteia, ea imediat se va arunca într'o fântână... Amenințarea ei însă revoltă peste fire pe doamna Herdelea, care o ocări pe urmă două ceasuri, fără întrerupere, doamna Herdelea fiind neîntrecută în născocirea și înlănțuirea celor mai variate dojeniri materne.

Totuș Laura rămase biruitoare. După atâtea lupte frământate în lacrimi, Dumineca mult așteptată sosi, Dumineca de care își atârnase soarta...

Fetele făcuseră pregătiri uriașe. Toată Sâmbăta au muncit: trei feluri de prăjituri, apoi cozonaci, apoi au fiert laptele ca să fie mai gros până mâine și să aibă spumă mai multă, apoi au scuturat casa și au schimbat mobila în salonul-dormitor... Seara Laura a călcat rochia ei și pe a Ghighiței, vărsând în acelaș timp lacrimi îmbelșugate căci bătrânii nici măcar acuma n'au lăsat-o în pace cu Pinteia.

Duminecă dimineața însă au avut o bucurie. Ploaia, care le speriasse toată săptămâna, încetase peste noapte. Un vânt aspru sbicise frumos șoseaua, iar spre amiază soarele tomnatec scoase capul dintre nouri, împrăștiind căldură și voie.

Până după prânz Laura și Ghihi fierbeau de emoție. Mereu așezau câte ceva, ba în salon, ba în celelalte două odăi, și Laura întreba din când în când, îngrijorată, pe Ghihi:

— Ce crezi tu, micuțo dragă, o să vie?

— Am o presimțire sigură că vine — răspundea Ghihi foarte serioasă.

Laura o săruta cu mulțumire, căci era vorba de Aurel.

Sindrofiile se țineau în fiecare Duminecă, pe rând, la câte una din fetele „inteligenței“ satelor dimprejur, bune prietene, care alcătuiau un cerc deosebit și pentru care întâlnirile acestea, împreună

cu balul din Octomvrie și serata dansantă din Februarie, organizate de profesorii și elevii liceului din Armadia, erau distracțiile cele mai înalte. De obicei nu erau poftiți cavaleri. Totuși gazda avea îngăduința de a chema pe tânărul care-i făcea curte mai stăruitor, pricinuind astfel o surpriză plăcută tuturor. Laura spusese lui Aurel încă de Duminica trecută că sindrofia viitoare va fi la ea și că-l așteaptă, iar el îi făgăduise că va veni negreșit; deoarece însă deatunci nu l'a mai văzut din pricina ploilor, era îngrijorată c'o fi uitat și nu va veni, ceea ce ar putea stârni printre fete vorbă multă și neplăcută...

Pela trei după prânz, Laura și Ghighi se așezară în cerdac în așteptarea mosafirilor. Mai ales Laura tremura de grije din pricina lui Aurel. Ar fi dorit din suflet să sosească el înaintea fetelor ca să poată vorbi mai în tihnă câteva clipe. Simția nevoia să-i comunice obrăznicia lui Pinte și să-i ceară o povață. Răspunsul lui îi va pecetlui soarta. Un cuvânt al lui îi va da puterea să reziste tuturor ispitelor...

Peste vre-un ceas fetele din Armadia se iviră la cotitura de lângă Râpele Dracului. Veneau pe jos, ca în totdeauna, răsând și tândăbind. Laura și Ghighi le eșiră înainte, se îmbrățișară furtunos, parcă nu s'ar fi văzut de ani de zile, se luară de braț și sosiră ciripind în curte. Herdelea, care citea între pomi o gazetă veche, se coborî galant și le primi cu glume bătrânești, încât toate se porniră pe râsete năpraznice. În pridvor dăscălița boscorodea rugăciuni dintr'o carte ruptă și soioasă, rămasă din vremurile ei de glorie. Toate fetele îi sărutară mâna, iar ea le sărută pe obraz, dar fără să se scoale, fără să zâmbească și fără să răspundă întrebărilor obișnuite. Doamna Herdelea nu vedea cu ochi buni sindrofiile, întâi pentru că în tinerețea ei n'a pomenit asemenea lucruri nese-

rioase, și apoi pentru că se cheltuiau bani scumpi pe mofturi nefolositoare.

În salon fetele defilau în fața oglinzii dintre ferestre, potrivindu-și care o buclă răsvrătită, care o sprânceană pe care anina un fir de pudră, care o panglicuță la rochie. Erau cam obosite de drum, dar gura nu le stătea o clipă. Vorbeau toate în același timp, fredonau, râdeau... Când se mai potoliră, Ghighi dispăru să vadă de cafeaua cu lapte și de prăjituri, după cum se înțeleșese mai dinainte cu Laura.

Pe sofa din colț, locul de onoare din casă, ședea Elvira, fata doctorului Filipoiu din Armadia, care era privită între toate ca cea mai de frunte și cu care Laura era cea mai intimă.

— Dar poetul nostru? întrebă Elvira cu o ușoară tremurare în voce, căci iubea în taină pe Titu și suferea fiindcă Titu n'o lua în seamă și făcea curte Lucreției Dragu.

— Nu-i acasă, Elvirico dragă — răspunse Laura cu o părere de rău din care se vedea că ea îi cunoaște și-i împărtășește suferința. Știi, el lucrează foarte neregulat, iar când îi vine inspirația are nevoie de liniște absolută, altfel e nenorocit. Așa a plecat și acuma pe drumul cel vechiu, spunându-ne că a prins o idee minunată pe care trebuie neapărat s'o scrie... Dacă veneați pe-acolo, poate că-l întâlniți...

— Ce rău îmi pare că n'am venit pe drumul cel vechiu! oftă Elvira melancolică... Am fi văzut pe poetul nostru lucrând!

— Ei, vedeți? Nu v'am spus eu că-i mai frumos pe-acolo? îi impută Margareta Bobescu, fata unui funcționar dela Banca Aurora, o brună înaltă, mlădioasă, drăguță, cu sprâncenele înegrite, foarte pudrată și cu buzele vopsite roșu-foc. Pentru că se sulemenea și umbla cu rochii de mătase, toată Armadia zicea că-i cam țicnită.

Fetele profesorului de limba română Spătaru erau mai urâțele, dar foarte bune și simpatice. Elena, mai în vârstă, dar micuță, ca un copil, foarte blondă și cu părul buclat, se tânguia și se rușina veșnic că e o stârpitură. Sora sa mai tânără, Alexandrina, era însă înălțuță, cu buzele carnoase și nasul gros, cu mișcări băețești și vestită de mâncăcioasă.

Când intră Ghighi cu tava încărcată, Alexandrina se repezi ca un tigru și înghiți o prăjitură, mormăind apoi cu gura plină:

— Sunt lată de foame!

— Drino, nu ți-e rușine? o dojeni Elena căreia îi plăcea să treacă drept cea mai serioasă dintre toate prietenele.

— Las-o, Lenico, te rog din suflet! interveni Laura. Mai iea, Alexandrino, dacă vrei să-mi faci plăcere!... Că doar pentru voi le-am făcut!

În curând toate se pomeniră cu ceștile în mână, sorbind cu poftă din cafeaua cu lapte și îmbucând din prăjiturile gustoase. Ciripirile însă nu încetau o clipă, fiecare căutând în deosebi să povestească ceva spiritual ca să facă pe celelalte să râdă. Numai Silvia Varga tăcea parcă i-ar fi fost scumpă vorba. Dar ea așa era totdeauna, cam mândră, fiindcă toată lumea știa că are zestre mare...

Cu o repeziciune uimitoare convorbirea aluneca dela un subiect la altul. În câteva minute trecură în revistă tot ce s'a întâmplat mai de seamă în Armadia dela ultima lor întâlnire până azi. Bârfiră pe fetele și tinerii cari nu erau din cercul lor, stăruind mai mult asupra Lucreției Dragu, căreia îi imputau că e prea cochetă și că a început să îmbătrânească și să se ofilească; numai în privința vârstei ei s'au încins controverse mai îndelungate, Elvira susținând că trebuie să aibă vre-o treizeci de ani, iar Silvia Varga, care era în legături mai puțin încordate cu ea, declarând că

n'are mai mult de douăzeci și doi. Laura întindea înadins discuția despre Lucreția, spre a face pe placul Elvirei...

Toată vremea însă Laura ardea de nerăbdare. Aurel nu mai venea. Ce-o fi pățit? S'o fi supărat poate? Fel de fel de întrebări o chinuiau. Iși găsea șie-și vini închipuite cu care l'o fi mahnit, apoi iar îl muștra în gând pe el pentrucă nu se ține de cuvânt... Trimise pe Ghighi de câteva ori în curte, să vadă dacă nu se apropie, dar într'ascuns, să nu bage de seamă invitatele. Se cutremura când soră-sa, întorcându-se, îi făcea un mic „nu“ din cap. În cele din urmă fetele i-au simțit neliniștea și Elvira, în temeul intimității lor, a întrebato-o chiar, în taină:

— N'ai invitat pe Aurel?

— Ba da... Il așteptam, dar nu mai știu... Oh! șopti Laura cu ochii înlăcrămați, și Elvira îi răspunse cu o privire plină de mângâere și compătimire.

Mai târziu Laura începu să iasă ea însăși în ceardac, să se uite cu inima strânsă spre Jidovița, de unde trebuia să sosească Aurel. Dăscălița, din ce în ce mai ursuză, mereu o cicălea că „nu mai pleacă nebunele astea?“

În sfârșit fetele se porniră să vorbească despre literatură, ceea ce însemna că au sleit toate subiectele mai de seamă. Ghighi, care știa pe dinafară toate poeziile lui Eminescu și pe ale lui Coșbuc, se oferă să declame fiecareia câte-o strofă care i se potrivește mai bine.

În vreme ce Ghighi stârnea veselia tuturor, Laura eși iar în pridvor. Simțea cum o năpădesc lacrimile și trebui să facă o sfortare grea să se stăpânească. Iși răzîmă brațul de un stâlp al cerdacului și-și culcă pe braț capul tulburat de gânduri dureroase. Stând așa pierdută, auzi deodată un glas timid, puțin cântat, care-i pătrunse inima.

Își aruncă ochii în ogradă. Se înfioră de emoție. Pe o bancă, sub pomi, alături de Herdelea, ședea Aurel. Intr'o clipire fata fu lângă ei.

— Erai aici și nici nu ne-ai dat de știre, domnule Ungureanu! îi zise întinzându-i mâna cu o imputare cocheta. Toate fetele te așteptau... Nu ești deloc drăguț și sunt supărată pe d-ta....

Aurel se sculă zăpăcit de sfială, roșindu-se și bâlbâind:

— Stăteam puțin de vorbă cu domnul învățator.

Laura avu o tresărire. Ce-ar fi, dacă tatăl ei i-ar fi spus ceva de Pinteia? Se uită cercetătoare la Herdelea care zâmbea șiret, la Aurel care se muta de pe un picior pe altul, mereu mai încurcat, cu un surâs silit și caraghios.

— I-a spus! își zise ea încruntându-se o clipă la Herdelea. Dar apoi își adăogă: „Nu-mi mai pasă! Bine c'a venit! Am să-i explic eu!“ Și înfășură pe Aurel într'o privire caldă, dragostoasă, chemându-l: Acuma vino, nu mai întârzia! Ești așteptat!....

Aurel Ungureanu era un tânăr de vre-o douăzeci și trei de ani, băiatul unui țăran înstărit din Teaca, cu fața osoasă, cu părul negru foarte aspru, cu niște mâini mari și palme veșnic umede, cu mișcări stângace parcă s'ar teme să nu facă vre-o prostie, căutând să se arate bine crescut, îmbrăcat bine, dar hainele stând pe el parcă ar fi de căpătat. Își petrecea toate vacanțele prin Armadia, unde mamele ambițioase încercau să-l arvunească pe seama fetelor lor pentru când va eși doctor...

Toată sindrofia îl primi cu însuflețire, iar Ghighi îi aduse îndată cafeaua cu lapte ce i-o păstrase, având grijă să-i pună smântână de două degete, deoarece Laura observase că-i place mult.

Dealtfel studentul venea cu o veste mare: data „balului din Octombre“ a fost amânată pentru mij-

locul lui Novembre, din pricină că lăutarii erau angajați până atunci aiurea.

— Chiar azi am trimis invitațiile cu poșta... Toată ziua am scris adrese, deaceia am și întârziat... Mă gândisem să aduc chiar eu invitația d-voastră — adăogă către Laura — dar pe urmă mi-am zis că-i mai potrivit să vie prin poștă... mai oficial...

— Mai bine făceai dacă o aduceai... Cel puțin am fi văzut programul!...

Aurel, ca „aranjor“, le destăinuie toate amănunțele programului, pe care fetele le găsiră minunate. Ca să fie drăguț, medicinistul profită de ocazie și le ceru să-i rezerve fiecare câte-o tură de vals, cel mai puțin. Propunerea produse mare emoție. Elvira hotări:

— Eu zic așa: întâia tură să ți-o dea Laura... Tu vrei, Lauro?

— Dacă credeți voi? se roși Laura bucuroasă.

— Deasemenea și cadrilul al doilea...

Când auzi de cadrilul al doilea, adică al îndrăgostiților, Laura se îmbătă de fericire și răspunse doar cu o înclinare din cap plecaciunii studentului... Elvira împărți tuturor cu dreptate câte-o tură, iar fetele, în semn de mulțumire, îi opriră ei cadrilul întâi, cu condiția să aibă *vis-à-vis* pe Laura...

— Acum e vremea să plecăm, căci se înserează! curmă Elena planurile ce se înșirau nesfârșite asupra toaletelor, dansurilor, cavalerilor...

Se urniră brusc cu toții. Laura le mai zise să nu se grăbească, dar numai cu jumătate gura. Nădejdea ei era drumul cel vechiu, unde va putea rămâne în patru ochi cu Aurel.

— Să nu mergeți departe că acuș se întunecă! strigă Herdelea după Laura și Ghighi care porniseră să-și însoțească prietenele.

O luară pe drumul cel vechiu, care e mai cu

cotituri binevenite pentru perechile îndrăgostite, dor-nice de singurătate. Laura rămase mai în urmă cu Aurel, iar celelalte ghicindu-i dorința, căutau să se depărteze cât mai mult de dânșii.

Mergeau alături, cu pași leneși, vorbind de lucruri indiferente, în care doar câte-o vorbă fri-coasă amesteca ceva din simțirile lor. Studentul își imputa că, după o curte sânguincioasă de aproape un an, n'a fost în stare măcar s'o sărute odată. Sfiala aceasta îl scădea în ochii săi proprii, zicându-și că numai nerozii pot să fie atât de lipsiți de mândrie bărbătească. Laura, mai ales de când cu scrisoarea ultimă a lui Pinteș, avea nevoie de o dovadă a iubirii lui, care să-i umple inima și să-i limpezească așteptările... Cu toate acestea n'aveau curajul să-și deschidă sufletele. Aurel îi explica deosebirea dintre grâul de toamnă și cel de primăvară și ea îl asculta strălucitoare de mulțumire.

Celelalte fete le-o luaseră înainte cu vre-o sută de pași, gălăgioase, vesele de răsunau câmpurile. Apoi veni o cotitură bruscă și mai lungă, care le acoperi.

— Acu-i acu! se îmbărbăta Aurel frecându-și mâinile.

— Iată-ne singuri... singuri! murmură Laura oprindu-se parcă fără să vrea. Uite ce splendid e apusul soarelui! Cum vopsește nourii, ca într'o bae de sânge...

— Da... minunat... e... e... — bâlbâi tânărul apropiindu-se de ea.

Se uitară un răstimp la soarele roșu din care nu se mai vedea decât o geană furioasă. Priveau cu atâta încredere ca și când de lumina aceasta ar atârna toată fericirea. Laura, copleșită de emoție, își lăsă capul pe umărul lui, cu buzele umede întredeschise într'o așteptare dureroasă, cu pieptul frământat. Și Aurel, tulburat deodată, a-

tinse cu buzele obrazul ei îmbujorat, repede, aproape speriat. Se despărțiră însă îndată, parcă apropierea i-ar fi îngrozit pe amândoi. Se priviră o clipă rușinați și apoi porniră iar înainte, tăcuți, mai nemângăiați și mai nedumeriți.

La cotitura drumului dădură peste Titu, inconjurat de toate fetele, necăjit, strigând într'una:

— Lăsați-mă în pace, vă rog!... Vă rog!... Am de lucru... N'am vreme de prostii!...

Ceata își urmă calea, lăsând pe Titu în marginea șanțului, așezat pe o lespede de piatră, cu ochii când spre cer, când spre Pădurea Domnească din față. Fetele întorceau deseori capul să vadă cum face Titu poeziile.

Acuma Aurel întindea pașii ca și când i-ar fi fost rușine să mai rămână în urmă. Aceași sfială se încuibase și în sufletul Laurei, care însă se îngrozea la gândul că vor ajunge la Jidovița, se vor despărți și ea va fi nevoită să se întoarcă acasă tot atât de îndoită... Sărutarea, în loc să le împrumute îndrăzneală, coborâse un zid de neînțelegere între dânșii.

În apropiere de Jidovița, ca din senin, Laura îi zise:

— Știi că Pinteaa mi-a cerut mâna?

— Mi-a spus domnul Herdelea — răspunse studentul încet.

— Oh! Ai știut și totuș ai tăcut toată vremea.

— făcu Laura spăimântată de ceva ce-i zguduia inima din temelii.

Dar Aurel urmă, mai încet și mai șovăitor:

— Pinteaa e un băiat foarte bun, foarte... foarte...

Vroia să mai adaoge cine știe ce, întâlnind însă ochii fetei se încurcă și murmură de câteva ori „foarte... foarte...” Laura auzise prea bine, înțelesese aprobarea lui și totuși nu putea crede. Se uită la el căutând măcar în ochii lui, în înfățișă-

rea lui ceeace așteptase ea. Imprejurul ei simțea cum se îngroașă înșelăciunea din ce în ce mai lămurită. Și apoi deodată tot sufletul i se cutremură parcă i-ar fi rupt rădăcinile... Mergea tăcută, împovărată de gânduri dureroase, fără să mai simtă pământul sub picioare. Apoi se opri și, cu glas tremurat, îi zise pentru ultima oară:

— Va să zică crezi că...?

Tânărul plecă ochii în pământ, rușinat, și răspunse ca un vinovat:

— Cred că...

5.

Titu plecase de-acasă, numai pentru a nu se întâlni cu „gâștele“ care-l plectiseau cumplit fiindcă toate îl iubeau mai mult sau mai puțin și-i cereau poezii. Mintise că i-a venit o idee. Se hotărâse numai să se ducă în Armadia, să mai vadă puțin pe Lucreția și să ofteze alături de ea. Iși zicea deseori că iubirea aceasta îl înalță și-i dă noi avânturi. Gândindu-se însă la Lucreția, s'a pomenit într'adevăr cu o inspirație și s'a oprit s'o toarne într'o formă poetică și apoi s'o ducă plocon neprețuit alesei inimei lui. S'a căznit vre-o două ceasuri, degeaba. Ideea se svârcolea în sufletul lui, dar nu era în stare să se înfăptuiască pe hârtie. De zece ori i se părea c'a prins-o și mereu se împrăstia când se cobora în vârful creionului... Sosirea găștelor apoi i-a spulberat din creeri tot ce începuse să se cristalizeze, așa că trebui să-și înceteze curând sforțările. Porni spre Jidovița agale, mohorât, cu gândul să-și aducă surorile acasă, dacă s'ar întâmpla să nu le însoțească Aurel, cum obișnuia.

Deodată însă, între niște tufe de alun, aproape

de drum, zări o siluetă albă. Necazul i se stinse ca prin farmec. Trebuie să fie d-na Lang, își zise dânsul, căci numai ei îi place să iasă din sat, în după amiezile frumoase, și să citească ceasuri întregi romane senzaționale ungurești, trântită pe un pardesiu vechiu de-al soțului ei.

— O, dac'ar fi ea, în amurgul acesta blând, în singurătatea aceasta amețitoare! declamă dânsul patetic, aprinzându-și închipuirea și grăbindu-și mersul.

Ceeace îl împiedecase totdeauna să-i facă o declarație categorică, a fost o lipsă de prilejuri, îngrozitoare. De șapte luni, de când o cunoștea, nu i-a putut vorbi între patru ochi decât tocmai de două ori, și încă și atunci numai la repezeală, fără să aibă vreme să-și deschidă inima. Niciodată n'a nemerit-o acasă, singură, niciodată n'a avut norocul s'o însoțească singură măcar până în Armadia, niciodată n'a prins-o singură, deși ea îi spunea că are obiceiul să hoinărească pe câmp, cu câte-o carte în mână — ceeace era chiar adevărat, căci surorile lui o întâlneră de mai multe ori. Ghinionul acesta îl înfură cu deosebire de când notarul Stoessel îi destăinuise că d-na Lang spune tuturor că „Titu e un tânăr foarte simpatic și bine-crescut“.

Apropiindu-se și văzând că era într'adevăr ea, Titu se repezi cu fața strălucitoare de bucurie.

— Te căutam — îi zise domol, strângându-i lung mâna.

— Te așteptam — răspunse ea privind-l galeș.

Roza Lang era o femeie nostimă, cu obrazii de păpușă, cu născiorul obraznic, cu niște ochi visători și leneși, cu forme mlădioase și plinuțe, asemenea unei fete de douăzeci de ani. Se credea ființa cea mai nefericită din lume alături de Lang pe care-l disprețuia, fiindcă era ovrei și bețiv.

Resemnată, ca o eroină din romanele ce le citea

cu pasiune, trăia fără nici o țintă lămurită, mângâindu-se doar cu gândul că și-a greșit dela început viața, când s'a măritat cu un bărbat nedemn de ea. Dorea însă o iubire mare prin care să se răzbune de toate decepțiile; și deoarece nu-i eșise în cale nici una mare, se mulțumea chiar cu iubiri mai mărunte și mai variate. Acuma se gândea deseori la Titu. Stângăciile lui i se păreau poetice și o transportau în vremea dinainte de-a cunoaște pe Lang. Ii era drag văzându-l cum o soarbe din ochi, simțind cum îi tremură buzele când îi sărută mâna...

Se priviră un răstimp, ea stând întinsă pe o rână, rezemată într'un cot, cu cartea deschisă dinainte, el în picioare, cu pălăria în mână, tulburat, cu patima pânditoare în ochi. Cele din urmă raze ale zilei mângâiau obrajii femeii, înfrumusețând-o.

— Nu-ți place să stai lângă mine, colea? îi zise Roza, arătându-i un colț din haina pe care se tolănea.

Titu se așeză repede, zăpăcit de emoție, murmurând:

— Nici nu-ți inchipuești cât mă faci de fericit!...

— O, o, nu cumva ți-ai pus în gând să mă ucizi cu o mărturisire? zâmbi ea, deabia mișcându-și buzele pline, foarte roșii, dintre care albeau dinții mici și lucioși.

Tânărul rămase cu privirea aninată de buzele ei ademenitoare și șopti pierdut:

— Mi-ești dragă... Te iubesc...

Apoi cu o mișcare bruscă, biruitoare, îi luă capul în mâini și-i sărută buzele prelung, sălbatec, ca și când ar vrea să-i soarbă dintr'odată tot sufletul. Iar femeea îi dădu gura cu ochii închiși, întinzând puțin gâtul alb, decoltat. Stătura câteva clipe astfel, pe urmă Titu își trecu brațul

pe după mijlocul ei și o strânse vijelios la piept. Roza însă se desmetici repede, se desprinse ușor din înlanțuirea lui pătimașă și, potrivit-și părul ce i se prăvălise pe umeri, îi zise cu o imputare dulce:

— Ei, dar știi că ești îndrăzneț de tot, micule? Nu te credeam așa de îndrăzneț...

Titu simți un val de sfială cuprinzându-i inima, dar pasiunea îi descleștă limba:

— Te iubesc nebunește! De când te-am văzut întâia dată te port în suflet ca pe o comoară neprețuită. Și niciodată n'am avut prilejul să ți-o spun. Și niciodată n'ai vrut să vezi cât de mult te iubesc...

Femeia îl ascultă un minut încântată. Mărturisirea lui stângace și teatrală în acelaș timp îi dădea niște fiori feciorelnici. L'ar fi ascultat astfel o zi întreagă, dar îi era teamă că nu-l va mai putea stăpâni. Se sculă deci în picioare, vorbindu-i cu aceeași căldură patetică:

— Am văzut și te-am înțeles demult. Totuș, trebuie să fii cuminte... cuminte, cuminte! Auzi? Altminteri nu te iubesc deloc...

Il dojeni drăguț cu degetul, iar el îi apucă amândouă mâinile și le acoperi de sărutări.

— Acuma trebuie să mă duc acasă, căci vezi ce târziu e — urmă Roza ferindu-se mereu de stăruințele lui.

Se însera. Intunericul cobora atât de grăbit, parcă de te-ai fi uitat mai bine, l-ai fi văzut cum se îngroașă... Titu ridică pardesiul, îl scutură și însoți pe d-na Lang până la marginea satului.

— Ce-ai zice dacă te-ai pomeni, într'o bună noapte, pe neașteptate, cu mine în casă? întrebă dânsul la despărțire, liniștit, strângându-i brațul.

— Mi-ar face plăcere și... ți-aș da un ceai cu rom mult — răspunse femeia râzând. Afară dacă bărbatul meu s'ar împotrivi...

— Dar dacă Lang n'ar fi acasă? stăruie Titu înfigându-și privirea lacomă în ochii ei.

— O, atunci... atunci ar trebui să fii foarte cuminte, altfel m'ai supăra! murmură Roza cu un zâmbet ispititor și supus.

6.

Titu se întoarse acasă pe drumul cel nou, foarte mulțumit de ziua de azi, întinzând pașii ca să ajungă din urmă pe surorile sale și mai ales fiind înfometat de moarte. Pela Cișmeaua Mortului însă întâlnește pe Ion, care venea din Jidovița, singur, gânditor, în mers șovăitor.

— Da ce-i, Ioane, de tândălești așa? îi strigă Titu voios. Ai băut ceva ori nu ți-s toți boii acasă?

— Apoi, domnișorule, îmi chibzuesc și eu necazurile cum pot — răspunse Ion scoțând pălăria și încercând să zâmbească, fără a izbuti.

Cerul era senin-sticlă. Câteva stele mari clipeau aprig luptând cu întunerecul care năvălea zadarnic să le atingă, căci mereu se aprindeau mai multe, ca niște scântei împrăștiate de un vânt năpraznic. Din urmă Pădurea Domnească văjăia înăbușit, parcă și-ar fi stăpânit mânia, iar în față șoseaua cenușie fugea printre șanțurile negre, pierzându-se repede pe după cotiturile de dealuri...

— Așa, se vede c'ai auzit și tu? zise Titu deodată. Apoi tocmai voiam să-ți spun, că eu am aflat-o de ieri, dela un prieten care-i scriitor la judecătorie în Armadia... E adevărat, Ioane! Simion Lungu te-a pârât că l-ai bătut și că i-ai sferisit nu știu câți stânjeni din porumbiștea...

— Da dă-l dracului cu tot neamul lui! îl între-

rupse flăcăul nepăsător, scui­pând ascuțit, în semn de dispreț!

— Ce să-l drăcuești Ioane, că nu-i de glumă! reluă Titu întărâtat puțin de nepăsarea lui. E lucru foarte serios și poate să te bage și'n temniță!... Că Simion ca Simion... cu el te-ai fi învoit tu omeneste. Dar s'a pus și popa pe capul tău, auzi? E foc pe tine, nu alta! Zice că nu te iartă până nu te vede la răcoare... El i-a făcut pâra lui Simion și s'a pus martor... Nu știi ce are cu tine...

Ion scui­pă iar, își trase pălăria pe ochi și tăcu. Auzise și el ceva din toate acestea. I-au intrat pe-o ureche și i-au eșit pe cealaltă. I se păreau fleacuri față de cele ce se dospeau acum în sufletul lui. Bătaia cu Simion nu stârnise în sat mare vâlvă, căci Simion era o fire arțăgoasă, gata veșnic să ia de piept pe oricine. Pe urmă încăerările din pricina pământurilor erau mai dese chiar decât certurile flăcăilor la horă. Doar amestecul preotului dăduse puțin de vorbă pela cârciumă... Ion însă era atât de pătruns de încrederea mereu nelămurită ce i-o deșteptase lăcrămile Anei, încât parcă veșnic umbra prin nouri. Simțea totuș nevoia unui imbold care să-i limpezească gândurile și să-i îndrumeze faptele. Avea răbdarea să-l aștepte nepripit, convins că trebuie să vie de undeva. Și fiindcă de câte ori își sfărâma mintea singur să-și găsească drumul, se izbea parcă numai de porți zăvorâte — căuta să nici nu se mai gândească la ceea ce trebuie să se întâmple. Acuma tocmai începuse să-l împresoare inchipuirile și să-l înfurie.

— Lasă-i, domnișorule, că de data asta nici capul nu mă doare — făcu dânsul, ca și când vorbele lui Titu i-ar fi crestat limba.

Titu, crezând că flăcăul se sfieste să zică ceva rău despre Belciug, urmă mai aprins:

— De ce să-i lași, Ionică? Ori ți-e frică de popa?

— Ba nu mi-e frică nici de Dumnezeu, dacă mi-i sufletul curat, domnișorul!

— Nici să nu-ți fie, că om mai urât ca Belciug nu se află sub soare!... Căinos la suflet și viclan ca dracul... A început să mă scârbească de când am văzut că-și pune mintea cu flăcăii și-și vâră nasul în svezile voastre...

Intr'adevăr, până deunăzi, Titu, singur din toată familia, iubise pe preotul Belciug. Chiar când părinții lui se mai ciorăvăiau cu dânsul, prietenia lor rămânea neatinsă. Popa îl lua cu trăsura ori de câte ori se ducea în Armadia sau la Bistrița și trăgeau câte un pui de chef, ocărând împreună pe unguri, căci Belciug era mare naționalist, deși nu se prea arăta a fi, de frică să nu-și piarză ajutorul dela stat, fără de care n'ar mai fi putut trăi în rândul oamenilor... Inversunarea lui împotriva lui Ion însă zdruncinase dragostea lui Titu. Mai întâi i se părea nedreaptă și nedreptatea totdeauna îl revolta, afară dacă nu pornea dela dânsul. Pe urmă Ion îi era tot atât de drag pe cât îi fusese Belciug. Mândria flăcăului, istețimea și stăruința lui de a împlini ceea ce își punea în gând, voința lui încăpățânată plăceau domnișorului cu deosebire pentru că toate acestea lui îi lipseau, măcar că ar fi dorit mult să le aibă. Se hotărâse chiar să spună preotului că e nedrept cu Ion, dar niciodată nu găsisese momentul potrivit și mai ales curajul trebuincios. Acuma, față cu flăcăul, își vărsa toată nemulțumirea pe care ar fi vrut s'o trântescă lui Belciug. Il mira însă și-l încurca înfățișarea lui Ion care-l asculta parcă ar fi fost vorba de altcineva. In cele din urmă Titu își curmă brusc indignarea și întrebă iscoditor:

— Mi se pare mie că alte necazuri te mănâncă pe tine, mai mari?

Ion se opri, își încrucișă brațele pe piept și-l privi lung. Titu vedea cum îi scapără ochii în întunec, ca pisicii.

— Altele, domnișorule, bine zici — răspunse scurt și apăsător.

— Și nu-mi spui mie? se supără Titu. Să știi, Ioane, că m'ai jicnit! Zău m'ai jicnit...

Flăcăul își îndreptă șumanul pe umeri ca și când nu s'ar fi putut hotărî să vorbească. Titu însă, muncit de gândul că are să descopere cine știe ce taină mare, îi dădu ghes nerăbdător:

— Hai, spune ce te doare! Iute!... Hai!...

Stăteau în mijlocul șoselei, sub Râpele Dracului. Dinspre Pripas se apropia o caleașcă în trap grăbit. Se dădură amândoi laoparte, iar Ion își ridică pălăria, zicând „bună seara“ necunoscuților din trăsură. Apoi, când uruitul roților se potoli, spuse foarte rar:

— Trebuie să iau pe fata lui Vasile Baci, domnișorule!

Titu râse cu o veselie decepționată:

— Asta ți-i supărarea?... Fugi d'aici, Ioane, că râd și curcile de tine!

— Asta-i, domnișorule, și-i mare! Că badea Vasile nu mi-o dă și, dacă nu mi-o dă de bună voe, e rău de tot!...

— Nu te înțeleg de ce te agăți tu de fata asta? E slăbuță și urâțică... Eu unul n'aș lua-o nici să mi-o cântărească în aur!

— Așa-i, așa-i, dar fără dânsa nu mai scap de sărăcie până-i Prut și Siret!

— Aaa! făcu Titu după o pauză ce voia să talmăcească gravitatea situației. Așa da, adevărat! E greu!

— Așa-i? zise Ion mulțumit că și domnișorul îi înțelege acum necazul. Invăță-mă d-ta ce să fac și cum să fac, că ești om învățat!...

Titu, în realitate, nu prea înțelegea nici încăpă-

țanarea lui Ion de-a lua pe Ana, și nici pe a lui Vasile Baciș de a nu i-o da. El vedea în amândoi țărani deopotrivă de treabă, între care nu e nici o deosebire. Dacă Ion n'are avere, în schimb e mai desghețat și mai harnic, ceea ce face uneori cât o moșie. Deoarece însă rolurile de povățuitor îl măguleau, se sili să găsească un sfat bun care să-l ridice în ochii flăcăului.

— Dacă nu vrea el să ți-o dea de bună voie, trebuie să-l silești! zise Titu după un răstimp de gândire, nehotărît puțin, ca și când ar fi vrut să vadă cum îi va primi Ion vorbele.

Flăcăul tresări. I se păru că în minte i s'a deschis deodată o dâră luminoasă care îi arăta lămurit calea. Oftă prelung, parcă i-ar fi căzut o povară uriașă de pe inimă. Ridică privirea cercetător, ca un hoț prins cu ocaua. Mulțumirea îl strângea de gât încât nu putu rosti nici un cuvânt.

— Poți să-l silești? Ai cum să-l silești? întrebă Titu, neînțelegând tăcerea lui.

— Pot, domnișorul! izbucni Ion aspru, cu amenințare în glas.

Porniră repede iar la drum, dar nu mai schimbă nici o vorbă până la poarta învățătorului. Flăcăul nu mai simțea nici o nevoie de palavre zărnice, când acuma știa limpede ce trebuie să facă. Acuma îl rodea numai nerăbdarea să isprăvească mai curând, să-și îplinească scopul. Titu tăcea fiindcă nu era sigur dacă povăța lui a fost folositoare, mai ales după răspunsul dârz care-i răsuna mereu în ureche.

— Mulțumesc domnișorul că mi-ai deschis capul — zise Ion despărțindu-se.

În casa Herdelea ardea lampa. Lumina unei ferestre se revărsa toată asupra flăcăului, care avea pe față o hotărîre strălucitoare. Văzându-l, Titu avu un fior de spaimă.

— Iea seama, Ioane, să nu dai cu oiștea-n gard! murmură dânsul zâmbind zăpăcit.

— De-acu lasă pe mine, domnișorule, că-mi știu eu datoria! răspunse Ion cu o bucurie atât de largă că se pierdea într'un rânjet prostesc.

7.

Titu intră în casă cam uluit de izbucnirea lui Ion. Deși nu pricepea ce s'a putut urni în sufletul lui deodată, simția totuși că a deslănțuit o pornire atât de sălbatecă încât îl cutremura. Cum dădu însă de lumină și cum mirosi mâncarea, uită pe Ion și-i reveni în gând Roza Lang. Astfel se înveseli iar și, frecându-și mâinile, zise cu o mândrie prin care voia să dea a înțelege tuturor că a pus la cale un lucru mare:

— Foarte drăguță nevasta lui Lang! E o plăcere să stai de vorbă cu ea!...

Herdelea aprobă în tăcere, căci și lui îi plăcea Rozica, cu toate că dragostea i-o arăta numai prin glume pipărate, spuse într'o unguirească foarte stricată, care pe femeie o înveseleau totdeauna. Dăscălița însă bufni morocănoasă:

— Repede vă mai speriați și voi de toate zdrențele... Dacă și aia-i drăguță, apoi ce să mai zici de mama pădurii?... Cum poate să fie drăguță o femeie care-i atât de proastă că nici măcar nu știe românește?

Doamna Herdelea avea un dispreț adânc pentru femeile care nu fac copii. Pe Roza Lang însă era și mai furioasă pentrucă, de câteori se întâlneau, voia s'o silească să vorbească ungurește, mirându-se mereu cum se poate să nu știe ungurește soția unui învățator de stat. Dăscălița n'ar fi mărturisit în ruptul capului că nu știe, ci spu-

nea cu mândrie că nu vorbește fiindcă îi sunt urâți ca dracul ungerii și limba lor.

Laura și Ghighi se întorseseră acasă singure. Ungureanu nu se mai oferise, ca altădată, să le însoțească. Din Jidovița până în Pripas, Laura a plâns desperată, fără să scoată o vorbă. Ghighi însă, bănuind pricina lacrimilor sorei sale, a ocărât toată vremea pe Aurel, găsindu-i mai multe cusururi chiar decât însuși bătrânii când erau mai porniți. Ocările ei și oboseala drumului au potolit puțin durerea Laurei. Indată ce a ajuns acasă, s'a retras în salon ca să nu bage de seamă părinții că a plâns. Oricât se silea să se stăpânească, nu-și putea opri lacrimile. Simțea într'una ca și când o casă întreagă s'ar fi prăbușit peste ea și nu e în stare să se ridice dintre dărâmături. Când Ghighi veni s'o cheme la masă, minți c'o doare capul. Ar fi murit de rușine să fi fost acuma nevoită să se uite în ochii oamenilor care i-ar fi ghicit îndată supărarea.

După cină Herdelea, aducându-și iar aminte de scrisoarea lui Pinte, deschise ușa odăii unde Laura își frământa nenorocirea, și-i zise din prag:

— Dar cu omul cela ce facem, domnișoară? Tu, care știi atâtea etichete, nu crezi că-i vremea să-i răspundem?

Intrebarea se infipse în inima fetei ca într'orană proaspătă. Lacrimile o podidiră mai furtunos, în vreme ce buzele ei murmurau cu resemnare:

— Scriei, scie-i, fire-ar al dracului!... Cine te oprește să-i scrii?... De-acuma mi-e tot una...

Ghichi se repezi numai decât, adăogând:

— A zis ea vreodată să nu-i răspunzi? Da ce, crezi că ea-i proastă să lase pasărea din mână pe cea din gard? Ori ați fi vrut să nu mai vorbească cu nimeni pentru că a cerut-o domnul Pinte? Așa sunteți d-voastră, căutați cearta cu lumânarea și pe urmă mai ziceți că alții se ceartă.

— Bravo, bravo! strigă Titu, triumfător. Asta-mi place! Insfârșit bine c'ați venit tot la vorba mea... Dacă m'ați fi ascultat dela început, azi Laura ar fi fost mireasă...

Laura plângea cu hohote. Ghighi alergă la ea s'o mângăie, închizând iar ușa. Bociră amândouă un răstimp, apoi Ghighi se reculese și vorbi, alintând-o:

— Lasă-l încolo, Lauro dragă, nu-ți mai face sânge rău pentru un netrebnic! Merită un stricat ca el să-l plângă o ființă gingașă și distinsă ca tine?... Vezi, eu am avut o presimțire sigură că-i un ticălos... Știi, ți-am spus și astăvară, la sindrofia dela Elvira!... Dealtfel și Alexandrina mi-a povestit, chiar azi, că fata popii din Vărarea, știi toanta ceea de Vica, i-a făcut farmece și că acum prostănacul de Ungureanu se duce mereu-mereu pela ea, ba că popa, bețivul, l'a și pus să jure în biserică și cu mâna pe Evanghelie, că îndată ce va eși doctor va lua pe Vica!... Acuma vezi și tu cât e de murdar și de nevrednic de iubirea ta, Lauro dragă!...

Bătrânii erau mulțumiți c'a dat Dumnezeu și i-au venit Laurei gândurile cele bune. Dăscălița, mișcată, se apucă să spele vasele, bolborosind o rugăciune ce o știa dânsa, încă din tinerețe, a-nume pentru asemenea ocazii fericite. Herdelea însă scoase din buzunar scrisoarea a optzecea a lui Pinteș și o citi din nou, cine știe a câtea oară, cu multă băgare de seamă. Clătină apoi din cap, îngândurat, vrând să învedereze nevastei și lui Titu, că nu-i ușor să ticluiești un răspuns cum se cuvine, cinstit și drept și frumos, unei asemenea scrisori. Se așeză la masa de scris, lucrată de el însuși acum vre-o douăzeci de ani, aprinse o lumânare, puse scrisoarea lui Pinteș lângă călimară, își atârână după urechi niște ochelari pe care nu-i întruibuința decât în momentele cele mai solemne,

căci vedea mai bine fără ei, stătu cu fruntea încrețită ca să-și adune gândurile și apoi începu să aștearnă pe hârtie, bătrânește: „Mult stimat și iubite fiule George! Află că rândurile tale multă bucurie ne-au pricinuit, văzând într'insele gândurile tale bune și prea vrednice. Și mai află că Laura este doritoare de-a te vedea în casa noastră cât mai grabnic...”

CAPITOLUL IV

N O A P T E A

1.

De când a văzut că Ion se înstrăinează de Ana din ce în ce mai rău, George Bulbuc a început într'adevăr să meargă mai în fiecare seară pela Vasile Baci. Fata îi era acum mai dragă. Gălăgia ce se făcuse în jurul ei, din pricina lui Ion, i se părea c'a înfrumusețat-o și i-a ridicat prețul. Știa bine că Ana nu se va înmuia cu ana cu două, dar nădăjduia că, până în cele din urmă, îi va birui împotrivirea.

Căci acuma numai de ea atârna. Cel puțin așa credea el. Feciorul Glanetașului are alte ne cazuri pe cap decât să-l mai bată gândurile Anei. După pozna cu Vasile Baci, după dojana din biserică, după bătaia cu Simion Lungu ce-ar mai putea aștepta Ion? Dovada că nimic este faptul că nici nu se mai arată pela Ana. La horă nu mai joacă cu ea. In sat umblă vorba că se va însura în Cășlegi cu Florica... Va să zică din

partea aceasta calea lui George e slobodă... Numai Ana să se dea pe brazdă... Dar Ana îl ocolea, avea ochii veşnic roşii de plâns ascuns. Asta înseamnă că în inima ei nu s'a zdruncinat iubirea pentru Ion. S'a gândit George şi s'a răsgândit. Pe urmă s'a sfătuit cu mă-sa, o femeie uscată, cu nasul ascuţit şi ochii mici căzuţi în fundul capului, care vedea în toate lucrurile neplăcute vrăjitorii şi farmece. Ea l'a învăţat să se ducă la ghicitorul din Măgura, să-i deslege pe Ana. George s'a dus, ghicitorul i-a descântat... Zadarnic. Atunci a început să se necăjească. Neînduplecarea fetei îi jicnea mai ales mândria. Se credea cel dintâi flăcău din sat şi suferea când cineva nu i-o recunoştea. Din pricina aceasta a avut atâtea ciocniri cu Ion care pretutindeni i-o lua înainte, pe care mai toţi flăcăii îl priveau ca pe un fel de vătaf. În sinea lui simţea şi el că al Glanetaşului are ceva de-l întrece în faţa oamenilor. N'o mărturisea însă nimănui şi se supăra când o spuneau alţii... Adică de ce-ar fi mai breaz Ion ca dânsul? Carte ştie şi el; e chiar abonat la „Foaia Poporului“. Prost nu e, voinic este, deşi nu e bătauş. Adevărat că are o fire blândă, dar când se mânie e în stare să facă şi moarte de om. Ion e mai sprinten, mai osos, mai şiret, adevărat, dar el e mai aşezat, mai cumpănit, ca omul care are ce pierde. Toma Bulbuc e cel mai bogat ţăran din Pripas, mai cu stare decât însuşi popa Belciug, iar George e singur la părinţi. Harnic şi muncitor şi strângător este cum nu se găseşte al doilea. Din munca lui a adunat banii cu care a cumpărat iarna trecută cel din urmă petec de pământ al lui Dumitru Moarcăş...

Vasile Baciul îl primea totdeauna voios, îl poftea să şadă, îl cinstea cu rachiu „îndulcit de fata mea“. George zâmbea şi se uita cu coada o-

chiului la Ana, care mereu își făcea de lucru pe lângă vatră și deabia răspundea la vorbele lui. Dintru'ntâi a crezut că sfiiciunea ei este prefăcătoria obișnuită a fetelor față de flăcăi, mai ales când le văd și părinții. Curând a trebuit să înțeleagă că Ana tot nu-l vrea pe el și că tot după Ion oftează. Atunci a plecat înjurând-o în gând și hotărât s'o lase în plata Domnului. Mintea însă îi rămânea tot la ea și a doua seară pornea iar glonț la Vasile Baci, să se necăjească iar prinzând-o cum suspină și lăcrămează după celalalt. Se încapățâna din zi în zi. Se simțea jicnit de răceala ei și începea s'o iubească aievea. De unde până acum voise s'o iea numai pentru că era fata lui Baci și fiindcă părinții lor i-au sortit unul altuia, azi o râvnea cu patimă și i se părea frumoasă ruptă din soare. Nu îndrăznea să împărțasească nimănui ce-l durea. I-ar fi fost rușine să afle cineva că el nu e în stare să-i dobândească dragostea. Aceasta l'ar fi înjosit în fața tuturor, înălțând în aceeași vreme pe Ion. Se muștra chiar că a ascultat pe mă-sa de și-a bătut picioarele degeaba pela ghicitor. I-ar fi venit mai bine dacă ar fi băgat de seamă Vasile Baci ce se petrecea în inima Anei. Dar bătrânul nu putea bănui nimic. El știa doar atâta că fata lui trebuie să se mărite cu George, pentru că lui așa i s'a năzărit. Cu cât îl primea el mai bine, cu atât credea că va merge mai ușor. George se chinuia că, pe când satul fierbea că el merge la Ana, era nevoit să petreacă toate serile ascultând palavrele lui Vasile despre războiul din Bosnia, unde povestea c'ar fi făcut atâtea vitejii de l'a pupat însuși împăratul. Ar fi fost de o mie de ori mai bucuros să se fi putut învoi cu fata spre a se întâlni pe furiș, căci asta ar fi fost o dovadă de dragoste. Ana însă ofta de câte ori tatăl ei se jura flăcăului că la iarnă vor face

nunta măcar de-ar plezni fierea în desmăţatul Glanetaşului.

Dealtfel Ana, de când a văzut pe Ion îmbrăţişându-se cu Florica şi mai ales de când i-a ajuns la urechi că a şi cerut-o, trăia într'o frământare cu atât mai dureroasă cu cât trebuia s'o tănuiască. Era o fire tăcută şi oropsită, menită parcă să cunoască numai suferinţa în viaţă. A crescut singură, lipsită de o dragoste părintească mângâtoare. Mama o lăsase fără aripi. Işi aducea aminte doar ca prin vis de ogoirile ei blânde pe care nu le-a mai întâlnit niciodată. Tatăl ei o iubea, dar cu o iubire plină de toane. Vorbe bune a auzit prea puţine dela dânsul; băţii însă a suferit nenumărate, mai pe dreptate, dar mai mult din senin. Prietenie cu alte fete nu putea lega. Sufletul ei căuta o dragoste sfioasă şi adâncă. Sburdălnicia o întrista. Chiar peste veselie ei plutea totdeauna o umbră de melancolie... În Ion al Glanetaşului apoi descoperise deodată tot ceace-i dorea inima. Intâia oară, acum câteva luni, când au stat de vorbă mai îndelung, s'a simţit ademenită. De atunci îşi zicea mereu că fără de el va trebui să moară. Era singurul om în ale cărui cuvinte tremurau mângâierile râvnite în fundul inimei ei. Nu mărturisea dar nici nu ascundea tatălui ei iubirea ce-o cuprinsese şi de care nu putea să se despartă nici moartă. Injurăturile şi ameninţările lui, ca şi revenirea lui George, n'o speriau de loc şi nici nu-i clinteau hotărîrea. În gând căuta veşnic prilejuri să întâlnească pe Ion, să-l întrebe, să-l roage, să-i cadă în genunchi ca să n'o ocolească. Nu înţelegea purtarea lui, pe care-l ştia atât de încăpăţânat şi de bun. Depărtarea şi lipsa lui însă îi sfâşiau inima. Işi zicea uneori că poate fugete de dânsa, că poate n'o mai iubeşte... Atunci îşi pierdea brusc toate nădejtile şi o cuprindeau

gânduri de moarte. Mai ales după întâlnirea ei cu Ion, pe drumul cel vechiu, când el n'a găsit nimic să-i spună, când n'a luat-o în brațe, deși fuseseră singuri — gândurile negre începură ș'o stăpânească mai des. Joia, ducându-se la bălciul săptămânal în Armadia, cu ouă, păsări, brânză, lăptării, trecând în zorii zilei pe cărarea de lână Someș, dincolo de Jidovița, se oprea acuma mereu în dreptul stăvilărilor și privea lung vălmășagul apelor adânci care parcă o chemau. Ce să mai aștepte în viață, dacă ce i-e drag, o părăsește? Ropotele valurilor care se svârcoleau năvalnic, în clocote mugitoare, o învăluiau în zgomote asurzitoare, stingându-i toate dorurile și năzuințele. Se clătina pe picioare. Simțea că dacă s'ar pleca puțin, ar aluneca în gura morții unde, într'o clipire, s'ar sfârși toate suferințele...

Totuș într'un colțișor al sufletului ei, chiar în mijlocul chinurilor celor mai crâncene, mai simțea pâlparea unei fărâme de nădejde care o îndemna să creadă că încă nu e totul pierdut. Grăuntele de speranță care nu părăsește pe om până nu-și dă ultima suflare, care mai licărește în ochii muribundului chiar când inima a încetat de-a mai bate și când trupul a înghețat pentru totdeauna — îi dădea și ei puterea să mai aștepte și să stăruiască...

Și astfel, într'o noapte, după ce plecă George și după ce tatăl ei stinse lampa și se culcă, Ana, plânsă și frântă, eși în ogradă, cum mai eșise de atâtea ori zadarnic de când Ion nu se mai abătea pela dânsa, cu scânteerea de nădejde în inimă că poate cine știe?...

Noaptea era neagră și mohorâtă, noapte de toamnă, tristă și năbușitoare. Nouri groși, plumburii măturau coastele dealurilor care împrejmuiu Pripasul, involburându-se în văzduh, înnegrindu-se și limpezindu-se ca niște balauri năpraznici

porniți parcă să înghită dintr'o sorbire satul ce dormea adânc și mut. Pomii prin grădini dârdăiau cufremurați de frig, cu niște glasuri plângătoare și obosite.

Fata, desculță, strângându-și pe piept năframa, păși sprinten spre poartă, sgâlțaită de o frică neînțeleasă și de frigul care o pătrundea la os. Deschise vranița cu mare băgare de seamă, ca să nu scârțae, și vru să iasă în uliță. Se opri însă deodată, trăznită de spaimă. O mogâldeată neagră stătea răzimată de stâlpul porții. O clipă Ana n'avu măcar puterea să deschidă gura. Apoi, reculegându-se, întrebă în șoaptă:

— Cine-i aici?

— Eu — răspuse un glas gros, împrăștiindu-se în întuneric pe niște aripi nevăzute.

— Ionică? murmură Ana într'o izbucnire de fericire, agățându-se de dânsul și repetând printre lacrimi: Ionică! Ionică!

— Am așteptat să plece George — răsună iarăș glasul lui Ion cu o tremurare de părere de rău. De câte ori n'am tot așteptat așa, iar tu, Ano...

Se întrerupse brusc, ca și când i s'ar fi infipt un cuțit în beregată.

— Hai în casă, Ionică — se scânci fata, trăgându-l de mâneca sumanului. Pe urmă, aducându-și aminte de tatăl său, care ar scula tot satul în tălpi să știe că i-a adus pe Ion în casă, adăogă mai plângătoare: Ori baremi în ogradă... pe prispă... Vino!...

Ion nu intră. Atâta voise: să-l vadă ea și să știe hotărît că n'a părăsit-o. Așa își chibzuise dânsul calea pentru a sili pe Baciul să i-o dea. Ca să izbutească, trebuie s'o iea domol. Altfel i se primejduiau planurile... Acuma știa bine cum are să-l silească. Numai să nu-și piarză răbdarea. Graba strică treaba. Fără dibăcie și șiretenie nu ajungi la mal niciodată.

Îi zise repede, scurt „noapte-bună“ și se pierdu în beznă înainte ca Ana să mai fi putut răspunde. Dar pașii i se mai auziră pe uliță, leopăind rar prin noroi, îndepărtându-se din ce în ce până ce se stinseră de tot. Buzele fetei bâlbăiră rugătoare în singurătatea ce o învăluia:

— Ionică! Ionică!...

Rămase totuși cu o mulțumire mare în suflet. S'a întors la ea, va să zică o iubește!... Poate că niciodată n'a avut visuri mai frumoase ca în noaptea aceasta...

De a doua zi, Ana parcă ar fi fost alta. Fața i se îmbujoră de o încredere senină. Umbla mai sprintenă, muncea mai cu drag și simțea o nevoe ciudată de a arăta lumii întregi că e fericită.

George, văzând îndată schimbarea, s'a bucurat mai întâi crezând că s'a dat pe brazdă. Ana nu mai ofta și nu mai lăcrima. Părea însă grozav de nerăbdătoare și stătea ca pe niște spini, parcă de-abia ar fi așteptat să-l vază urnindu-se... Gândindu-se mai bine, George își zise că trebuie să fie ceva la mijloc. Și gândindu-se iar, îi fulgeră prin minte:

— Ion!

Vru să-l îndepărteze și nu mai putu. În urechi îi vâjâia mereu, ca o bătaie de ciocane:

— Ion!... Ion!... Ion!...

2.

Când a doua zi, îi aduse straja citația, Ion strânse din umeri nepăsător, întrebă în ce zi e judecata, căci nu pricepea scrisul unguresc, și o dădu Zenobiei s'o pună bine, după grindă, ca să nu uite sorocul. Numai o clipă și-a zis: „adică tot e adevărat?“ și pe urmă nici nu s'a mai gândit la Simion Lungu, cum dealtfel nu se gândise nici

până acuma. Seara se duse iar la Ana. Și de-aci încolo mereu...

Glanetașu s'a speriat de citație și l'a cicălit destul să dea fuga la domnul învățător, să-l roage să-l povățuiască cum și ce să facă. Herdelele era doar tot atât de vestit că știe legile mai bine ca orice avocat, pecăt era de prețuit pentru că nici un doctor nu trăgea măselele mai repede și fără durere ca dânsul. Altădată Ion alerga cu toate flecurile să-i ceară sfaturi sau să se înțeleagă măcar cu domnișorul Titu; de ce nu s'ar duce acuma când e vorba de judecată și când se știe că judecătorii nu glumesc? Vorbele bătrânului însă nu s'au lipit de dânsul. Gândurile lui acuma erau toate și mereu la Ana. Până ce nu va fi silit pe Vassile Baciș să i-o dea de nevastă, împreună cu toată moșia, nu mai voia să audă nimic...

Ziua judecății cădea într'o Joi. Fiind bâlcu în Armadia, Ion a plecat laolaltă cu părinții săi, care duceau două mierțe de porumb, să le vândă, ca să mai plătească din dări, deoarece primarul începuse a umbla prin sat, întovărășit de practicantul notarului, luând zăloage dela cei ce erau rămași în urmă.

Zâmbea un soare bătrânesc de toamnă, învăluind hotarele într'o lumină galbenă potolită, care încălzea tocmai cum îi place omului mai bine. Sub îmbrățișarea blândă a razelor pământul amorțit parcă respira iar mai zdravăn, copacii își respirau mai tihniți frunzele arămii... Șoseaua uruia neîncetat de căruțele care se întreceau s'ajungă mai curând la bâlcu. Pripăsenii, mergând mai toți pe jos, cu saci sau dăsași în spinare, pășeau voinicește și vorbeau tare de răsunau râpele și codrii... În Jidovița cârciumarii botezau rachiul, pregătindu-se pentru după amiază când oamenii, la întoarcere, se vor opri cu toții să închine câte-un

pahar de mulțumire c'au vândut sau cumpărat ce-au putut...

Armadia începe îndată la câteva sute de pași dincolo de podul de peste Someș. Un orașel lunguet, împrăștiat pe țărmul râului până la poalele dealurilor, urcându-se chiar și pe coastă cu casele. De departe strălucește mândră biserica cu două turnuri și clădirea liceului românesc, podoa-bele cele mai de seamă ale Armadiei și ale întregului ținut. Dealtfel tot târgușorul e trei-patru străzi care se întâlnesc într'o piață largă, în fața bisericii.

Glanetașul, cu Zenobia și cu Ion, o apucă pe lângă Someș, fiindcă-i calea mai scurtă, și ies lângă școala primară românească în Strada Liceului. În dreptul judecătoriei, care se află peste drum de o bisericuță veche catolică, Ion se oprește și trece dăsații cu porumb în spinarea măsii. Iși dau întâlnire în piață și apoi bătrânii pornesc înainte, iar feciorul rămâne pe trotuarul de lespezi lucii, scuturându-și hainele de perii ce-i luase de pe desagi.

Judecătoria era o clădire mare, posacă, galbenă, cu un etaj și cu ferestrele zăbrelete; în fața ei, afară, lângă poartă, stăteau veșnic două bănci de scânduri, pe care se odihneau pricinașii până le venea rândul, căci funcționarii, copleșiți de lucru, nu-i suferea înlăuntru, pe coridor sau în sala de așteptare.

Ion sosise de vreme. Până la nouă, când se deschide cancelaria, trebui să aștepte pe-afară, în tovărășia altor țărani, de prin sate îndepărtate, veniți ca și dânsul. Tocmai târziu își aduse aminte de Simion Lungu și-l căută din ochi, fără să-l găsească.

Când însfârșit un aprod ungar, foarte roșu la față și cu o mustață pomădată și răsucită, începu să strige pe împricinați, se opri în fața por-

ții trăsura preotului Belciug. Pe capră, lânghă vizitiu, ședea țanțoș Simion.

— Mhm ! își zise Ion batjocoritor. Il aduce popa cu brișca!

Belciug coborî încet, spuse vizitiului să poposească la gazda lui pe Ulița Comorilor, unde trăgea totdeauna, și apoi intră pe poartă, ferindu-se de femeile care se îmbulzeau să-i sărute mâna. Simion rămase pe trotuar, încurcat puțin, aruncând o privire pe furiș spre Ion, care ședea pe băncă, de vorbă cu un moșneag din Vărarea. Sosirea lui Simion îi stânjeni parcă pe toți dintru'n-ceput. O țarancă gureșă, așezată lângă poartă, pe un fedeleș gol, rupse tăcerea, întrebându-l deodată:

— Oi fi având și d-ta vre-un necaz pe-aici, măi bade?

Simion se uită la Ion și răspunse cam rușinat:

— Apoi am, vezi bine că am. Cine n'are?

Iară tăcură câteva clipe. Dar pe urmă, încetul cu încetul, își reveniră cu toții și Simion povesti din fir în păr ce a pățit cu Ion, care tăgăduia aprig tot. Se amestecară toți în vorbă, unii dând dreptate unuia, alții celuilalt. Ciorovăiala însă îi apropia mereu. Simion dealtfel nu cerea decât brazdele pe care i le tăgăduia flăcăul, căci de bătut s'au bătut în parte. În cele din urmă ascultară sfatul moșneagului din Vărarea: Ion să-i dea înapoi două brazde și Simion să-și retragă jalba. Spuse aprodului că s'au împăcat și îl rugară să le îngăduie să înștiințeze și pe domnul părinte că nu mai vor să meargă la judecată. Aprodul îi bătu pe umăr și le făcu semn să-l urmeze. Intrară în gang. În dreapta și în stânga erau birourile cărților funduare. Inima lui Ion bătu mai repede. Aici are el să vie cu Ana și cu Vasile Baci, să-i scrie toate pământurile pe numele lui... Urcară apoi pe o scară veche, foarte

roasă. În odaia de așteptare dădură peste Belciug, care se plimba de ici colo, cu pălăria în mână, cu fața mai palidă ca de obicei. Aprodul, arătându-i pe cei doi țărani, îi zise rânjind mulțumit:

— S'au împăcat... Nu trebuie judecată...

Preotul se opri brusc, ca și când glasul apro-dului l'ar fi speriat. Văzând însă pe Simion împreună cu Ion, înțelese și se înfură. Se băgase în cearta dintre dânșii într'o clipă de necaz prostesc, crezând că izbind pe feciorul Glanetașului, familia Herdelea are să simtă lovitura. Așa se grăbise de scrisese pâra lui Simion, susținând-o și prin mărturia lui de preot. Peste câteva zile însă, potolindu-și supărarea, i-a părut rău că s'a amestecat. Nu se cuvine ca un preot să-și năpăstuiască credincioșii, târându-i în fața judecătorilor unguri. Ar fi fost mulțumit dacă s'ar fi putut împăca lucrurile, fără să mai ajungă prin Armadia, dar și fără să iasă dânșul micșorat, căci din gură tuna și fulgera mereu împotriva lui Ion. Fiindcă, în asemenea împrejurări, pricinașii n'au îndrăznit să se învoiască, Belciug a venit cam în silă la judecată, muncit de gândul cum ar putea potrivi toate așa încât să rămână cu fața curată. Iși făcuse, plictisindu-se în sala de așteptare, o cuvântare bine simțită prin care să apeleze la inima judecătorului pentru a dobândi iertarea vinovatului, dacă făgăduiește să se îndrepte... Atunci a picat aprodul cu împăcarea, răsturnându-i deodată toate intențiile. I se păru că țărani s'au întovărășit ca să-și bată joc de dânșul.

— Piei din ochii mei, măgarule! se răsti la Simion, indignat. M'ai adus până aici ca acuma să mă faci de răs înaintea oamenilor?... Las că știu eu ce poamă ești și tu! Am să te învăț eu minte și pe tine, beciznicule!

Simion se făcu mic de tot și mormăi foarte încet, să nu-l audă popa, dar totuș să-și poată zice că n'a tăcut:

— Apoi nu te-am adus eu, domnule părinte, că d-ta m'ai adus!...

Câțiva țărani, care-și așteptau rândul, se adunară ciopor într'un colț, spăimântați. Numai o babă, neputându-se stăpâni, bolborosi:

— Mai rar popă ca acesta... In loc să împace oamenii, îi învrăjbește...

Pe Ion îndârjirea preotului îl ului. In gând îi răsări deodată întrebarea: Ce-o fi având cu mine? O presimțire urâtă începea să i se încuibeză în inimă. Pleoștit se apropia de fereastra ce dădea în curtea judecătoriei. Se răzimă de perete și se uită din ce în ce mai zăpăcit împrejur. In antreu se coborâse o tăcere grea, întretăiată numai de pașii preotului care își reluase plimbarea de aici-colo, mai nervos, aruncând deseori priviri zdrobitoare spre Simion Lungu. Când Belciug obosi și se opri, se auziră din sala de judecată întrebări grăbite, într'o românească pocită, rostite de un glas aspru și urmate de răspunsuri umile înfricoșate...

O teamă stranie cuprinse pe Ion încetul cu încetul. Simția o amenințare de care nu se putea feri. Se mira cum nu s'a sinchisit el deloc până acuma de afacerea aceasta? De ce nu s'a împăcat mai dinainte, când ar fi fost atât de ușor? Ii părea foarte rău că n'a cerut cel puțin învățătorului să-l lumineze ce să spună și cum să răspundă... Se întoarse și-și aruncă ochii afară. Curtea era strâmtă, pardosită cu piatră și împrejmuită cu un gard de scânduri foarte înalt. In fund o casă joasă, cenușie, posomorâtă, cu ferestrele zăbre-lite cu drugi groși de fier... Ion tresări. Asta era temnița. Un fior de groază îi furnică sufletul... In curte trei țărani tăiau lemne sub privegherea unui

paznic, într'o uniformă urâtă, cu pușca la umăr. Țăranii hâțâiau ferăstrăul alene și nepăsători, pe când paznicul nu-i scăpa din ochi și doar uneori își îndrepta cureaua dela armă, mândru și poruncitor.

— Va să zică aici...? se gândi flăcăul, curmându-și însă firul gândirii, cuprins de îngrijorare.

Alt aprod, bătrân, lenș, cu ochelari, îi introduse înlăuntru. La biroul din mijloc, cu spatele la fereastra dinspre stradă, stătea un domn gros, cu o chelie ascunsă puțin sub niște fire rare de păr lung, cu ochii încruntați, având dinainte, pe masă, o cruce de metal. Belciug, cu o înfățișare solemnă, se așeză îndată în stânga, lângă perete, pe un scaun. La alt birou, un domn sfrijit și gălbejit, cu mustați cărămizii și cu o cărare aleasă foarte îngrijit, răsfoia într'un teanc de acte, scoase câteva hârtii și le puse ceremonios pe masa judecătorului. Aerul era apăsător și atât de vrăjmaș, încât cei doi țărani se uitară repede unul la altul, îngroziți, gata parcă s'o tulească în orice clipă.

Deodată însă întrebările judecătorului porniră nerăbdătoare. Cum te cheamă? De câți ani ești?... Ion simți deacuma foarte limpede cum îl învâluie primejdia. De acuma s'a isprăvit... Nu mai e nici o scăpare... Când Simion răspunse, fără să se uite la Belciug, că s'au împăcat afară și că-și retrace jalba, mai avu o scânteere de nădejde. Dar se stinse îndată. Judecătorul nici nu lăsă pe Simion să isprăvească, sări în picioare și începu să răcnească:

— Atunci de ce mai veniți pe-aici, ticăloșilor; să mă încurcați?... O să vă bag la răcoare pe amândoi, o să vă...

Atunci Belciug se ridică de pe scaun și se apropia, zicând cu sfială:

— Pardon... Două cuvinte...

Judecătorul însă mai rău se întărătă. Incepu să dăscălească și pe Belciug că de ce nu explică boilor c'aici e judecătorie, unde oamenii au de lucru, nu să-și piarză vremea cu fleacuri... Preotul roși și rosti câteva vorbe pe ungurește. Deși știa binișor ungurește, avea oroare să vorbească mai ales în fața autorităților, vrând astfel să dovedească tuturor că românul nu renunță niciodată la drepturile lui. Judecătorul, care îl cunoștea, se zăpăci auzindu-l vorbind ungurește și apoi deodată se îndulci. Il pofti să șază, își trase scaunul mai aproape de dânsul și-l ascultă cu mare luare aminte. Belciug vorbi mult. Era în joc prestigiul lui față de țărani, care merita jertfirea trecătoare a unui principiu.

Ion și Simion nu mai înțelegeau nimic; doar privirile judecătorului, care îi fulgerau în răstimpuri, le spuneau că e vorba de ei și că nu e bine. Când încetă preotul, judecătorul se sculă iar și numai decât se răsti la Ion:

— Va să zică tu ești spaima satului, câine ticălos!... Bine. Foarte bine. Te desvățăm noi de nebunii, fii pe pace!... Ai să vii să stai două săptămâni la răcoare, ca să-ți treacă pofta de bătaie!... Mișelule și nêtrebnicule!

Ion îngălbeni; apoi tot sângele i se urcă în obraz. Rosti, cu fruntea sus, cu ochii aprinși:

— Apoi să ne iertați, domnule jude, nu-i așa... Că eu n'am bătut pe nime'n lume, domnule jude...

— Să taci, ticălosule!... Nici o vorbă, că pe loc te pun în lanțuri!... Și acuma eși afară!... Marș!

Flăcăul eși clătînându-se, fără să mai vază cum Belciug dă mâna judecătorului care-i zâmbește prietenește...

3.

În aceeași Joi, după amiază, pe când Herdelea, profitând de vremea frumoasă și caldută, sforăia închis în stupină, iar dascălița cu fetele alegeau fasole pentru mâncarea de seară și vorbeau de Pinte, mirându-se că au trecut zece zile dela răspunsul lor fără ca el să mai fi dat vre-un semn de viață — o căruță se opri în fața casei și, în vreme ce caii își scuturau clopoștii dela gât, un glas strigă pătrunzător:

— Domnule 'nvățător!... Domnule 'nvățător!...

Ghigi, recunoscând glasul, se repezi afară, aruncând vorba:

— E drăguța tatii!...

În vârful căruții era cocoțată o săsoaică bătrâioară și rumenă, cu o față veșnic rătătoare, care de patruzeci de ani, în fiecare Joi se ducea în Armadia, la târg, cu căruța plină de pâine de vânzare. Herdelea o cunoștea încă de pe vremea când fusese elev la liceu. Toată casa o iubea, poreclind-o „drăguța tatii“ fiindcă pe cât îmbătrânea cu atât se hârjonea mai mult cu domnul învățător, în amintirea tinerețelor de odinioară.

— Fii bună, domnișoară, vino de iea scrisoarea asta pe care mi-a dat-o domnul Bălan dela poștă pentru dumneavoastră! zise săsoaica cu ochii zâmbitori. Că mi-e greu să mă mai cobor de-aici și caii-s nebunateci...

Ghigi alergă, curioasă, la căruță. Drăguța, întinzându-i scrisoarea, întrebă în șagă, lungind vorbele săsește:

— Da domnu 'nvățător nu-i acasă?

— Tata doarme, drăguțo! murmură Ghigi cu ochii la scrisoarea care era o telegramă, și apoi fugind într'un suflet în casă, tocmai din cerdac adăogă: Mulțumim, drăguțo!

— N'aveți pentru ce, n'aveți pentru ce! vorbi săsoaica singură, mângăind cu biciul șoldurile cailor care porniră îndată la pas.

Telegrama stârni o emoție grozavă în toată casa. Doamna Herdelea în deosebi privea toate depeșile drept niște cobitoare de rău. Numai două a primit de când e măritată, și amândouă au fost fatale: una le vestise în trei cuvinte reci, moartea surorii ei celei mai dragi, prăpădită într'un spital din Cluj în urma unei operații, iar a doua le-a adus știrea îmbolnăvirei singurului ei frate pe care, până ce a ajuns ea la Monor, l'a găsit pe catafalc... Astfel, acum ele se uitau înspăimântate la fițuică, întrebându-se dela cine o fi și ce o fi cuprinzând, închipuindu-și numai vești sinistre și neîndrăznind să o desfacă.

— Eu o rup și ce o fi, să fie! strigă în cele din urmă Ghighi.

Cum își aruncă însă ochii în telegramă, cum izbucni voioasă:

— E dela Pinteală!... Vine Pinteală!... Mi-am zis eu că dela el trebuie să fie, dar n'am vrut să vă spun, ca să fie mai mare surpriza! adăogă apoi, învârtindu-se prin odae în pași de vals și fâlfâind hârtia în aer.

— Ia s'o văd și eu! zise Laura, revenindu-și în fire, cu glasul tremurat de emoție. Și cum Ghighi nu se mai astâmpăra, sfârși mai apăsător: Ei, dă-o 'ncoace, nebuno, nu mă mai necăji!

Laura citi rar și solemn: „Fericit nespun, so-sesc Sâmbătă. George“.

Dascălița, cu ochii înlăcrămați de bucurie, o citi deasemeea și descoperi, într'un colț, un adaos, cu creionul: „Multe gratulări — Bălan“.

— Uite, ne gratulează bietul Bălan! murmură ea plângând deabinelea.

Bălan era singurul funcționar român dela poșta din Armadia, prieten bun cu Herdelea, Știind că

Pintea ceruse mâna Laurei și trecându-i prin mână telegrama, nu l'a lăsat inima să nu fie cel dintâi care trimite familiei întregi felicitările cu-venite.

— Ce om bun, sârmanul Bălan — observă Ghighi, luând hârtia prețioasă. Dacă nu era el, cine știe când ne venea, că jidovii ceia dela cancelarie țin toate scrisorile cu zilele... Și cum a găsit el tocmai pe drăguța tatii!...

Cuprinsă de un nou fior de bucurie, Ghighi o tuli să scoale pe Herdelea să-i comunice și lui vestea cea mare. Bătu cu pumnii în ușa stupăriei, tropăind și din picioare și strigând:

— Tată!... Tată!... Vine Pintea!... Vine...

Deodată se opri și, ținând ca din gură de șarpe, porni în goana mare spre casă, dând din mâini, ca o desperată, căci sărind nebunește pe lângă stupină, stârnise dușmănia unei albine care, mânioase cum sunt ele în preajma somnului de iarnă, s'a repezit la Ghighi și i-a înfipt acul drept în colțul gurii.

Speriate de țipetele ei, dăscălița și Laura îi eșiră înainte ostoid-o. Herdelea, cu somnul în gene, se ivi în ușa stupăriei, mormăind:

— Da ce-i? Ce s'a întâmplat? Ce sbiară aia așa?

După întâia durere și spaimă, Ghighi plânse mai ales de frică, să nu se umfle și să nu poată merge la serata dansantă, care pica tocmai acuma Duminecă. Numai Herdelea o liniști, asigurând-o că-i trece negreșit până Duminecă încât poate să fie chiar regina balului.

Invățătorul studii apoi telegrama, cu ochelarii pe nas, deabia ascunzându-și fericirea.

— Ei, prea bine... Să poftească și avem să-l primim cum se cuvine! zise dânsul în cele din urmă, împăturind frumos telegrama și punând-o în buzunar, ca să se poată fâli cu ea la toți cunoscuții.

Până seara au adus pe tapent toate treburile ce le stârnise sosirea pețitorului. Unde va trage Pinte-tea? Iată o problemă gravă. Ei nu-l pot găzdui, fiind mulți și neavând decât trei odăițe. Dar, chiar dacă ar avea mai multe, n'ar șede-a bine să pe-petreacă nopțile în casa logodnicei... Va trebui deci să doarmă în Armadia. Masa însă poate s'o iea aici, precum poate să stea toată ziua, să se obiș-nuiască mai bine cu Laura. Firește, toate ace-stea înseamnă cheltuială grea. Ce are a face? O-dată se mărită o fată... Vor tăia câteva găini, ne-apărat. Dar nici carnea de vacă nu poate să lip-sească, deși s'a cam scumpit. În orice caz, nici o masă nu se poate fără carne. De prăjituri vor îngriji fetele, căci Laura e meșteră mare... Bine ar fi dacă ar ști la ce oră va sosi Sâmbătă? Ina-inte sau după prânz? Poate că s'ar putea ghici din telegramă?... Nu se poate. Destul de rău că n'a precizat, ca să știe cum să orânduiască masa... Duminecă, firește, vor merge împreună la serata dansantă. Cine știe de nu vine chiar înadins ca să meargă și la bal împreună cu Laura, să se mândrească în fața lumii cu așa logodnică fru-mușică. Laura roși până în vârful urechilor și se întrebă ce vor zice fetele când vor afla că se logo-dește? Desigur că foarte multe vor invidia-o. Proba-bil însă că se cam știe în Armadia, căci nu se poate ca tata să nu fi bătut toba...

— Să știi că din pricina balului vine tocmai Sâmbătă! strigă Ghighi, muncită numai de gândul seratei și ținând la obraz o batistă muiată în apă rece. Eu imediat am ghicit!... Atât mai bine! Cel puțin avem un cavaler sigur!... Am să dan-sez până-mi fac pantofii ferfeniță!... Numai să nu mi se umfle sărăcia asta de întepătură!...

Regretau toți că nu era și Titu acasă, ale cărui sfaturi în privința primirii lui Pinte-a ar fi fost foarte folositoare. Titu însă, de o vreme încoace, mai mult stătea prin Jidovița decât pe-acasă.

Deocamdată se înțeleseră ca Herdelea să meargă mâine până'n ziuă, întovărășit de Ghighi, spre a face cumpărăturile trebuincioase. In acest scop învătătorul avea, mai întâi, să iea un avans din leafa lunei următoare, ca să aibă cu ce ține piept cheltuielilor; apoi să vorbească cu măcelarul Ștrul din Jidovița, dela care luau pe datorie, să nu le facă pozna să-i lase fără de carne de vită.

Titu, sosind, ca de obicei, tocmai la masă, exclamă iar; „Foarte drăguță femeie d-na Lang“, ceea ce însemna că a întâlnit-o și era mulțumit. Apoi cercetă telegrama cu mutra unui om care o așteptase, aprobă cu mici rezerve planurile de primire, găsind însă și prilejul de-a mai pomeni de câteva ori de Rozica, cu niște ochi atât de strălucitori parcă fiecă clipă l'ar ademeni să povestească tuturor că e iubit de o femeie fermecătoare și că mâine-poimâine va fi un adevărat erou de roman sentimental.

Când să se ridice dela cină, se auzi o bătae sfioasă în ușă.

— Da cine-o mai fi așa de târziu? zise Herdelea adăogând tare: Intră!

Glanetașu se strecoară în odae ca și când l'ar fi urmărit cineva deaproape. Mărturisi, mereu încurcându-se, ce-a pățit Ion azi-dimineată la judecatorie și rugă pe Herdelea să-i învețe cum să scape bietul băiat de temniță. Vestea căzu ca o bombă; indignarea umplu îndată toată casa. Dar Ion? De ce nu vine el? Bătrânul se zăpăci. I-e rușine că n'a venit înainte de proces, cum l'a îndemnat dânsul și cum ar fi fost bine, de poate nici nu pătea ce-a pățit. Se vede însă că Ion are ce are, că parcă nu-i sunt toți boii acasă... Toată familia ceru pe Ion.

In curând Glanetașu se reîntoarșe cu Ion și cu Zenobia. Flăcăul povesti cu de-amănuntul tot ce

s'a întâmplat, întrerupt deseori de Zenobia care afurisea cu gura plină și pe popa, și pe Simion și pe judecător.

— Pămătuful ! strigă dăscălița la sfârșit, fierbând de revoltă.

După o tăcere de compătimire însă Ion întrebă cu lăcomie:

— Acu ce-i de făcut, domnule învățător?

— Apoi am să-ți fac o plângere tocmai către ministrul justiției, ca să afle și cei mari cum se poartă cu oamenii domnii de pe-aici... Am să-ți fac, Ioane! Numai să-ți vie întâi sentința, peste câteva zile, să vedem ce spun într'însa dumnealor!

Zenobia, drept mulțumire, își făcu o sumedenie de cruci, căzu în genunchi și bătu la repezeală vre-o zece mătănii, stârnind râsul tuturor. Plecară apoi toți trei blagoslovind pe Herdelea pentrucă îi scapă dintr'o pacoste atât de grea.

— I-aș fi putut face jalba și acuma — zise învățătorul dupe ce rămaseră singuri — dar vă trebuie trăsura lui Belciug la bal...

— Perfect ai chibzuit! murmură Titu, zâmbind foarte mulțumit, cu gândurile la Rozica...

4.

Pintea sosi spre seară, pe o vreme ploioasă, într'o brișcă galbenă, trasă de doi călușei iuți și grăsuni.

Ghichi, care mai mult stătuse pe-afară decât în casă, toată ziua, cu ochii pe șosea, zări trăsura de departe și, deși nu cunoștea pe Pintea, ghici că el trebuie să fie și dădu alarma cu însuflețire:

— Vine!... Iute, iute!...

Intreaga familie apăru în ușa casei. Herdelea șopti Laurei să iasă mai în față, să vadă omul că-l așteaptă cu drag. Pintea, sub umbrela pe care ploaia de toamnă dărabănea fără cruțare, scoase pălăria ceremonios, dând din cap cu un zâmbet triumfător.

— Uite ce tânăr simpatic! murmură dăscălița silind pe Laura să roșească.

Trăsura se opri o clipă în uliță, înaintea casei.

— Hai, Titule, deschide poarta! strigă Herdelea.

Titu se repezi în capul gol și brișca intră în ogradă, după ce Pintea coborî și veni spre pridvăr, ridicând mai sus umbrela și ferindu-se să nū calce în noroi. Toți îl întâmpinară în cor:

— Bine-ai sosit!

— Bine v'am găsit! Bine v'am găsit! repetă dânsul intrând în cerdac și scuturându-și umbrela peste parmaclâc. M'a făcut leorcă ploaia asta... Din Lechința până aici n'a stat nici un minut... Dar bine c'am ajuns...

Herdelea îl îmbrățișă și-l sărută pe amândoi obrazii, ceace nu se obișnuia decât între neamuri. Pintea sărută mâna d-nei Herdelea care, fiind foarte mișcată și voind să se stăpânească, avea o înfățișare rece, zicându-i „Bună ziua, domnule!“ Laura îi întinse grațios mâna, cu un surâs cochet prin care căuta să-l încātușeze mai mult; el vru să-i spună ceva drăgălaș dar, neîndrăznind s'o tuțuiască, precum făcuse în scrisori, se mulțumi să-i sărute mai lung mâna și apoi, spre a-și ascunde zăpăceala, trecu la Ghighi căreia îi zise galant:

— Mi-a vorbit atâta despre d-ta... sora d-tale... încât te-am cunoscut îndată...

Titu dădu o mână de ajutor vizitiului să deshame caii. De oarece ei n'aveau șură sau șopron, îl sfătui să acopere brișca cu o pătură, iar caii

să-i bage în grajd unde se mai găsește puțin fân; dacă va mai trebui, vor cere dela vecini, că anul acesta este nutreț din belșug.... Ploaia îl udă până la piele, ceea ce nu-l împiedecă să strângă bărbătește mâna lui Pinteia care, împreună cu ceilalți, zăboveau tot în cerdac.

— Credeam că nici n'ai să mai vii pe ploaia asta scârboasă!... Ei, dar ce mai stați aici în umezeală?... Haidem în casă!... Leapădă-ți și tu, George, macferlanul și umbrela, că uite cum curge apa din ele!...

Il duseră în salonaș. Întrebările nu mai conțineau: când ai plecat, unde ai poposit, ce-ai pățit pe drum? Și copleșindu-l cu întrebări, în cât el de abia biruia cu răspunsurile, toți îl cântăreau din ochi cu o curiozitate pe care nici nu încercau baremi s'o ascundă.

Era de vre-o douăzeci și cinci de ani, cu o înfățișare plăcută, cu niște ochi negri cam mici și neastâmpărați și cu o mustăcioară carbune, îngrijită. Părul aspru, pieptănat în sus, era retezat drept, ca o perie. Cu mișcările iuți și îmbrăcat într'o redingotă puțin prea lungă, sub care purta o vestă incheiată în nasturi deși până la gulerul alb și tare ce-i cuprindea gâtul scurt, n'avea mai nimic preoteșc nici în ținută și nici în vorbă.

Vedea cum îl examinează toată familia și aceea il încurca, dar totuș povestea mereu, căutând vorbele cele mai alese și aruncând dese ori ochii la Laura, care stătea lângă el, îl privea tăcută și se roșea ca sfecla când întâlnea căutăturile triumfătoare ale bătrânilor.

Pinteia vorbi mai cu seamă de părinții lui, pe care-i iubea mult. Tatăl său era preot în Lechința, iar Lechința era un orașel cam cât Armadia, însă împestrițat cu toate neamurile și fără culoarea românească de aici. Herdelea își aduse aminte că a umblat și dânsul prin Lechința, acum

vre-o optsprezece ani, la o „reuniune“ de învățători, împreună cu Titu, care pe atunci era un băețel de vre-o cinci anișori. Iși aminti chiar că cunoscutese și pe tatăl lui George, care la banchetul de adio a ținut o cuvântare înflăcărată... Pe urmă Pinteza mai spuse că are mulți frați și surori, care aproape toți sunt gospodăriți și răspândiți, prin toate colțurile pământului românesc. Acuma i-a venit rândul lui să-și întemeieze fericirea... Zicând aceasta se uită cu mai multă îndrăzneală la Laura care se topi de rușine și se sculă repede, făcându-se că trebuie să caute ceva pela oglindă, unde, privindu-se puțin, își potrivea părul pe tâmpile.

— Ei, fetelor — interveni iar Herdelea, frecându-și zgomotos mâinile — ia să ne aduceți voi ceva să mai desmorțim o leacă pe George, că văd că-i rebeșit rău de ploaie și de frig... Cred că bei și tu, ginere, un *snaps* fain de tot, știi, românesc, de-al nostru?...

Fetele eșiră ca niște sfârleze, bucuroase că pot să-și împărtășească la rezezeală impresiile. Așezând pe o tavă păhăruțele și sticla cu rachiu fiert și îndulcit, Laura întrebă cu inima strânsă:

— Ce zici, Ghighițo?... Cum ți se pare?

— O, dar știi că-i foarte draguț, — se jură Ghighi din toată inima. Zău, Lauro, e de o sută de ori mai simpatic ca Ungureanu... Mă și mir cum nu ți-a plăcut ție până acuma? Nu vezi că-i elegant, nu ca teologii ceilalți care se plimbă veșnic cu umbrela subțioară... Parcă nici n'ar fi teolog, parcă ar fi cel puțin inginer!

— Adevărat? stăruia Laura strălucitoare... Nu-i prea mic?

— Ce mic? se cruci cealaltă. E doar tocmai cât tine de înalt... Adică de unde până unde vrei să fie negreșit ca prăjina de Ungureanu?... Ș'apoi n'ai văzut ce brișcă superbă are? Asta-ți spune cât de colo că-s oameni bogați și vrednici!

— Mie totuș mi se pare că-i prea mic — reveni Laura care dorea să audă cât mai multe laude spre a se convinge pe deplin și pentru a-și risipi toate îndoelile ce-i mai necăjeau uneori sufletul.

— Lasă, nu mai cârți! Aveți să fiți o pereche încântătoare! sfârși Ghighi cu însuflețire.

Pintea bău puțin ca să nu-și inhipeie oamenii că poate-i bețiv. În schimb limba i se deslegă din ce în ce. Era vorbăreț din fire și-i plăcea și lui însuși cum povestește. Și astfel după ce se mai obișnuie puțin și-și învinse sfiala, începu iar despre rudele lui, apoi despre cunoștii și prietenii comuni, pe urmă despre el însuși, despre viața lui în liceu, la seminar... Numai de Laura nu scoase niciun cuvânt. De altminteri toți găsiră că chiar așa se cuvine, căci chestia asta, fiind serioasă, nu trebuie adusă în discuție decât cu băgare de seamă și în momentul oportun...

Când Pintea conteni, fetele aruncară pe masă balul de mâine seară și până la cină avură vreme să-l macine. Firește că George venise înadins ca să nu lipsească dela faimoasa petrecere din Armadia. Nici Laura și nici Ghighi nu voră să-i spună în ruptul capului cu ce fel de toalete vor merge, ca să-i poată face mâine o surpriză cu atât mai mare când le va vedea... Pintea, galant, își oferi brișca lui spre a merge cu toții împreună și Herdelea se pregăti să primească, mulțumit că scapă ușor de grija trăsorii pentru mâine. Laura însă refuză consternată, fiindcă mai întâi ce ar zice Armadienii de așa ceva? Apoi nici n'ar încăpea toți într'o singură trăsură, căci pe ele trebuie să le însoțească cel puțin Titu și să-și ducă o sumedenie de cutii cu toalete, neputând pleca de acasă îmbrăcate ca să ajungă într'un hal fără hal. Și în sfârșit ele au să tragă la Elvira Filipoiu unde au să se gătească... Primi însă bucuroasă pe Pintea să vie să le ia dela Filipoiu și să se ducă împreună la bal...

Cum tânărul nu se pronunțase încă unde are de gând să petreacă noaptea și ca să nu-și închipuie c'ar putea fi găzduit aici, Titu, îndemnat, de dascălița, prinse un prilej și-l sfătui să tragă în Armadia la Augustin, un cărăuș foarte cum se cade, care are casă bună și n'o să-i ceară nici un ban când îi va spune că-i trimis de Herdelea, Pinteia nici nu se gândise la aceasta, se zăpăci puțin și rugă pe Titu să-l întovărășească, făgăduindu-i în schimb să-l trimită acasă cu brișca. Titu, firește, se învoi mai ales în nădejdea că poate va avea norocul să zărească în trecere pe Roza Lang.

La masă Pinteia de abia mănca, iar Laura ciuguli și mai puțin ca de obicei din bunătățile ce le căra Ghighi care era supărată că tocmai cei pentru care le-au gătit, fac atâtea mofturi de ți-e și silă.

Târziu de tot, tânărul se urni să plece. Dacă ar fi fost după el, nici n'ar mai fi plecat ci ar fi stat de vorbă până dimineața... Herdelea îi luminează calea cu lampa, în vreme ce femeile îi strigară de mai multe ori să nu uite că mâine la prânz e așteptat. De altfel, cum ploaia încetase și cerul se răzbunase puțin, poate să avem mâine o zi minunată...

Fetele care dormeau în salon, într'un pat, cîrpiră și se sfătuiră până după miezul nopții. Laura lăcrimă de câteva ori câte puțin, iar când se gândi la cadrilul al doilea și la primele turruri, plânse deabinelea. Ghighi însă lăuda din răsuputeri pe Pinteia, spunând că întrunește toate calitățile unui bărbat ideal; și printre picături nu uita să-și bată joc de Ungureanu, de stângăciile lui caraghioase, de mâinile lui veșnic umede, de încrederea lui ridicolă, și era foarte mulțumită când izbutea să facă și pe Laura să râdă.

Totuș în noaptea aceea Laura a visat numai pe Aurel, care părea c'o iubește nebunește și vroia

să se impuște din pricina lui Pinteș, cu care părea că dansează cadrilul al doilea, fericită, invidiată de toate fetele pe când Pinteș stătea bosumflat într'un colț, ca o arătare urâtă...

5.

Duminecă, după ce clopotele sunară eșirea din biserică, Titu se repezi la preotul Belciug să-i ceară trăsura pentru diseară. Intrând în ogradă, inima i se strânse puțin. Nu mai întâlnise de mult pe Belciug, căci acuma toată vremea și-o omora alergând după Roza Lang. Știa însă foarte bine că popa întorcea capul când trecea prin fața casei lor, ca să nu salute, și că, întâlnindu-se' deunăzi prin Armadia cu Herdelea, s'a făcut a nu-l vedea... Niciodată până acuma răceala între preot și învățător nu fusese atât de fățișă, în cât Titu se temea puțin să nu se fi întins și asupra lui supărarea popii...

Belciug de abia sosise acasă, însoțit de câți-va sfetnici de-ai bisericii, care, înghițind în sec, îl priveau cum mânca și așteptau să isprăvească spre a lua o înțelegere în privința clădirii noiei biserici. Preotul era în toane deosebit de bune și primi pe Titu cu o adevărată explozie de prietenie.

— Noroc, poete!... Are să mi se surpe hornul de când n'ai mai fost pe la mine... Ce mai veste-poveste prin țara muzelor? Ce vânt bun te aduce?

Poezia era una din pasiunile preotului, în amintirea vremurilor când și el mângălise versuri spre a-și ușura inima, de mult, înainte de a intra în seminar, de dragul unor ochi albaștri și galeși.

— Aș vrea să-ți spun câteva vorbe, părinte—zise Titu, uluit de primirea prea călduroasă, cu

un glas care arăta că ar dori o întrevvedere fără martori.

Belciug dădu afară pe sfetnici:

— Haideți, plecați acasă că acum n'am vreme de voi! Veniți după amiază, pela vecernie!

Când rămaseră singuri, popa îi turnă un pahar de vin.

— Ei, să trăești și să te văd cât Coșbuc de mare! ură Belciug, ciocnind și golind paharul dintr'o dușcă.

Titu voise să aducă vorba mai pe departe, dar din pricina amabilității preotului, se pomeni că-i zice prosteste:

— Ne-ar trebui brișca d-tale pentru diseară... Știi că-i balul diseară... D-ta tot nu te duci, iar noi...

După toanele bune ale preotului, Titu s'ar fi așteptat să-l întrerupă scurt și să-i spună „ai zis“, ca altădată. Cum însă Belciug tăcea și se întuneca, tânărul se opri singur, încurcat, cu o privire nedumerită... Trecu un răstimp greu până ce popa, cu ochii în farfuria goală și jucându-se cu furculița, începu rar, gânditor:

— Am să v'o dau, firește, dar numai pentru d-ta... Pentru d-ta, înțelegeți?... Căci pentru părinții d-tale n'aș da-o, mai bine s'o ardă focul... Uite așa! Ți-o spun verde: n'aș da-o... Acum d-ta ești băiat deștept și mă vei pricepe fără multe explicații. Când a venit tatăl d-tale aici m'am bucurat din inimă, știți prea bine, și am făcut ce am putut să-i fiu de folos. N'aș fi crezut niciodată că-mi va fi potrivnic, ca să nu zic vrăjmaș pe față. Să nu creadă dânsul că eu sunt prost. Am simțit de mult că mă sapă și am tăcut. Dar toate au o margine... toate... Când am deschis ochii, m'am speriat de ce-am văzut...

Nu ridică de loc privirea din farfurie. Numai cu țărani era mai îndrăzneț. Incolo se sfia când

spunea cuiva în față lucruri neplăcute... Titu stătea pe ghimpi. Cuvintele preotului i se păreau nedrepte și jicnitoare. Se gândi o clipă să-i tranșeze o obrăznicie și să sfârșească. Dar aceasta ar fi însemnat să rămână fără trăsură.

— Acuma nu mai lua în seamă și d-ta toate mărunțișurile — zise dânsul în cele din urmă, văzând că Belciug a încetat.

Intr'adevăr preotul părea că-și sleise toată mustrea. Răspunse cu alt glas:

— Dar știi că n'am vizitiu?... Omul meu trebuie să meargă de noapte la moară în Dumitrița, că morile de apă din Jidovița macină scump și prost, pe când în Dumitrița e o moară de foc care face o făină ca aurul...

— Nu-i nimic, am să mân eu caii! vorbi Titu, gândindu-se că va lua pe Ion al Glanetașului ca vizitiu, firește fără să afle popa.

— Numai să băgați de seamă să nu vă răstoarne că-s hodiniți și buestri... Petrecere bună!

Trecând spre casă, Titu înștiință pe Ion că-l ia ca vizitiu diseară. Venind, își pregătise o cunună de înflorituri pentru a povesti ce-a pățit la popa. Dar n'a mai putut spune nimic deoarece sosise Pinteaa.

După masă lucrurile erau potrivite așa fel ca Laura să rămâne între patru ochi cu Pinteaa, spre a-și putea descărca sufletele. Stătura împreună, singuri, aproape un ceas și totuși nu vorbiră deloc de iubire, ci numai de nimicuri neînsemnate, făcând pauze mari și roșind copilărește când li se întâlneau privirile furișe... Fiecare își zicea în sine că ar trebui să înceapă cellalt și în sfârșit se mângâiară că se vor lămuri mai bine diseară, la bal, unde în potopul de lume și de muzică le va veni mai lesne să-și deschidă inimile.

Herdelea, parc'ar fi simțit că tinerii au pier-

dut vremea degeaba, făcu ce făcu și prinse pe Pintea într'o convorbire serioasă de numai câteva minute, dar deajuns să-i spună tot ce trebuie să spună un socru cum se cade unui ginere cinstit. Când îi declară limpede că nu poate să dea Laurei nici un ban de zestre, tânărul s'a rușinat și s'a emoționat, iar când bătrânul a adăugat că fata va avea totuș un trusou modest și cele ce-i trebuiesc în casă, Pintea a protestat că n'are nevoie de nici o ață, că Laura e cea mai mândră comoară din lume și că dealtfel la logodnă nădăjduște să vină cu părinții săi, care vor îndrăgi pe Laura desigur tot așa cum o iubeste el.

— M'am crezut dator să-ți arăt situația din vreme cum este, ca să n'avem pe urmă neînțelegeri — încheiă Herdelea mulțumit, bătându-l pe umăr.

Spre seară Pintea a plecat în Armadia, la gazdă, să lase răgaz fetelor să se pregătească în tihnă de bal...

Trăsura popii se umplu de cutii, de legături, de geamantane, parc'ar fi pornit tocmai în Siberia. Titu trebui să se cocoțeze pe capră, lângă Ion, fetele insole deabia se vedeau dintre bagaje. Herdelea dăduse lui Titu bani de cheltuială, dar îi spusese de nenumărate ori să nu fie mână spartă, să-i fie legați cu șapte ațe, căci nu se poate ști cât va mai sta Pintea pe aici și fiecare gologan e numărat; să plătească peste taxa de intrare cel mai mult cincizeci de creițari, ca să salveze onoarea familiei, să fie trecuți în „Gazeta Transilvaniei“ printre „suprasolvenți“, dar să nu se întindă la chef...

— Dumnezeu să v'ajute! murmură dascălița, cu lacrimi în ochi, văzând brișca urnindu-se.

Tocmai când să intre în Armadia, își aduse aminte Laura c'a uitat să-și ia evantaiul. Se o-

priră, se sfătuiră. Erau cât p' aici să se întoarcă înapoi, căci evantaiul avea un preț deosebit din pricina diferitelor iscălituri dela diferite baluri, alcătuint un adevărat trofeu... Titu o povățui să imprumute unul dela Elvira. Laura se liniști numai gândindu-se că întoarcerea ar fi un semn rău, spuse însă de mai multe ori că întâmplarea aceasta nenorocită i-a stricat toată seara.

Fetele, împreună cu Elvira, ajutate de două servitoare, supravegheiate de însăși doamna Filipoiu, o femeie foarte grasă, neagră și zăcută de vărsat, dar bună ca pâinea caldă, se gătiră mai bine de două ceasuri și se făcură ca niște păpușe.

— Pun rămășag că voi aveți să fiți reginele balului — le spuse doamna Filipoiu, mângâindu-le cu privirea, în vreme ce ele își ștergeau pudra de pe sprâncene.

Titu venise îmbrăcat de-acasă: jachetă neagră, cam purtată, vestă foarte deschisă, cravată albă, înăsprită, mănuși albe de atârnat în buzunar ca să se vadă că are... Plictisit de așteptare, puse pe o servitoare să-i mai calce dunga pantalonilor care se boțiseră în trăsură, iar el se așeză și-și lustrui ghețele ca oglinda.

Când veni Pinte, fetele erau zâne. Se făcură prezentări ceremonioase. Doamna Filipoiu felicită pe Pinte pentru norocul de-a fi găsit o ființă atât de dragălașă ca Laura, iar Elvira șopti fetelor, încântată: „Foarte draguț și simpatic“. Titu rezolvă problema trăsurilor: fetele cu doamna Filipoiu vor merge în brișca popii, iar el cu Pinte în cealaltă și vor sosi deodată la liceu unde, în sala de gimnastică, avea loc serata..

Intrarea principală a liceului era luminată cu două rânduri de felinare. Pe scările de piatră aștepta, întru întâmpinarea invitaților, o întregă armată de „aranjori“ cu câte o funtă tricoloră

în piept. Vre-o zece se repezără la trăsură, ajutând fetelor să se coboare și oferindu-și brațul cârligat.

— E târziu?... Nu, da, aș... S'a început? Câteva minute... De mult?... Foarte reușit... Păcat! se auzi în grupul fetelor înconjurat de aranșori.

Pintea păși în urma domnișoarelor, strângând câteva mâini cunoscute, iar Titu rămase să dea ordine vizitiilor. În deosebi lui Ion, căruia nu-i plătea nimic pentru osteneală, îi spuse să vie și el să vadă petrecerea, mai târziu, ca să fie la îndemână când o fi de plecat. Poate c'o să-l cinstească și cu o sticlă de bere, dacă cumva n'o fi prea scumpă, căci în asemenea împrejurări restauratorul face niște hoții nemai pomenite. Să intre însă prin grădina liceului și să aștepte la ușa din dos, de unde se vede bine în sala de gimnastică...

Titu cunoștea pe toți aranșorii care erau recrutați dintre profesorii mai tineri, studenții universitari întârziați pe-acasă și elevii mai spălați din clasele superioare. Aurel Ungureanu se afla printre dâșșii, dar se ascunsese când au trecut fetele. Pintea cu domnișoarele și cu doamna Filipoiu îl așteptau în bufetul instalat alături de sala de dans. Aici, la o masă de lângă ușă, bătrânul și măruntelul profesor de desen și caligrafie Romașcu îndeplinea funcțiunea de casier... Titu se duse drept la Romașcu, care însă îi strânse mâna murmurând zâmbitor:

— S'a achitat... Domnul Pintea...

Titu protestă, firește numai de formă:

— Cum se poate una ca asta? Imi pare rău, dragă George, zău așa!... Atunci, domnule profesor, uite o coroană din partea mea!

— Ca suprasolvire?

— Da! făcu Titu cu mândrie.

— Cele mai calde mulțumiri! răspunse profe-

sorul-casier însemnându-i numele într'un caet liniat special de dânsul cu diferite cerneluri.

Marea sală de gimnastică era transformată în sală de spectacol, împodobită cu ghirlande de brad, la care lucraseră o săptămână întreagă, după amiază, toți elevii liceului. În fund se înălța scena improvizată din catedre suprapuse, cu culise de scoarțe și covoare pestrițe, restul încăperii fiind ocupat de mai multe rânduri de scaune, adunate de pe la domnii din oraș cu condiția să le fie înapoiate îndată după sfârșitul seratei. Scaunele erau rezervate numai pentru doamne, căci domnii, în afară de câțiva mai bătrâni, stăteau în picioare pe lângă pereți, luându-și însărcinarea de-a îngroșa ropotele de aplauze ce porneau din celalalt fund al sălii unde se înșirau elevii din cursul superior, puși acolo să-și manifesteze admirația și însuflețirea.

Aranjorii așezară pe domnișoare în rândul întâi, pe locurile cele mai bune, păstrate înadins pentru ele în schimbul unor zâmbete grațioase. Titu cu Pinteza rămaseră mai pe lângă ușă.

Spectacolul începuse... Acuma un elev lung și slab declama o anecdotă țigănească, strâmbându-se într'una, repezindu-se ici-colo, pe scenă, schimbând mereu glasul și stârnind râsete sgomotoase în fund și zâmbete discrete pe scaune.

Programul de altfel era încărcat și variat: mai urmară vre-o zece declamații, recitări și dialoguri, toate gustate cu cuvenita plăcere națională. Apoi veni conferința unui profesor de literatură, întretăiată, mai ales în partea a doua, de foarte dese căscături ascunse cu multă bunăvoință. Conferențiarul fu răsplătit totuș cu o furtună de aplauze bucuroase care parcă însemnau „bine că s'a isprăvit“...

Toată lumea răsufală mai ușurată. Într'oc clipă bufetul se umplu cu publicul care eșea spre a ia-

gădui elevilor să transforme sala de spectacol în sală de dans, strângând scaunele și așezându-le dealungul pereților, să stropească puțin dușumelele cu leșie rece și să împrăstie pe jos sacâz ca să nu se facă lunecușuri să-și frângă picioarele vreun dansator prea pasionat.

Titu avusese grije să oprească masa cea mai bună în bufet. Toate tovarășele de sindrofie se adunară aici, călăuzite de doamna Filipoiu. În jurul lor roiau aranjorii și alți cavaleri de seamă. În mijlocul interesului însă stătea Pinteia pe care Titu îl prezenta cu mândrie tuturor:

— Cumnatul meu *in spe!*

Dealtfel mai toată Armadia știa că fata lui Herdelea se mărită; chiar și împrejurimile. Învățătorul se lăudase la Berăria Grivița și vestea s'a împrăștiat ca fulgerul. Mai ales fetele erau curioase și examinau pe furis pe Pinteia, să vadă cum se înfățișează cel ce va fi soțul prietenei lor. Și toate găseau prilejul să șoptească Laurei: „Foarte drăguț!“ Se încinse apoi o ciripeală generală. Toți slăveau spectacolul și pe interpreți, își angajau cadrilurile și „romana“ și deabia așteptau să înceapă dansul...

După ce își făcu datoria aici, Titu trecu la altă masă unde ședea Lucreția Dragu împreună cu părinții ei, amândoi grași ca niște butoaie. Conferențiarul de adineaori, tânărul profesor de literatură Ștefan Oprea, și un student în drept se învârteau în fața fetei, înclinându-se din când în când și copleșind-o cu complimente. Titu salută pe bătrâni cuviincios și familiar, ș'apoi își trase un scaun lângă Lucreția căreia îi sărută mâna, fără a uita să i-o strângă puțin, ca omul cu drepturi câștigate. Fata se roși, iar ceilalți doi curtezani îngălbeniră văzând îndrăzneala poetului. Ei stăteau în picioare de un sfert de ceas.

— Luați loc, domnilor, dacă vă face plăcere!

zise drăgălaș Lucreția, cu ochii la conferențiarul incurcat.

Incepu un duel de aluzii și înțepături între cavaleri, spre spaima doamnei Dragu care avea groază de orice discuții ce nu le înțelegea. Oprea și Titu, deși prieteni, se vrăjmășau în ascuns, fiindcă profesorul strâmba din nas asupra poeziilor lui Titu, iar poetul spunea în gura mare pretutindeni că Oprea nu se pricepe în literatură nici cât straja de noapte din Pripas. Acum Titu se repezi mai întâi asupra conferinței profesorului, căutând să-l doboare în fața Lucreției. Lupta însă rămase nehotărîtă: zâmbiră toți când Titu imită stângăciile rivalului său, dar totuș nimeni nu-l aprobă, nici măcar printr'o vorbă. Atunci poetul se agăță de fracul conferențiarului, și cu mai mult noroc, căci toți izbucniră într'un hohot de râs la care trebui să ia parte chiar și Oprea spre a nu arăta că i-e necaz. În tot balul profesorul singur era în frac; și-l comandase înadins și, în sufletul lui, se fălea și se simțea superior tuturor purtându-l. Ceilalți domni veniseră care în jachetă, care în redingotă, cei mai mulți în sacouri negre, unii chiar în haine de stradă deschise... Cu toată biruința lui Titu, atât părinții cât și Lucreția nu încetară de-a dovedi o atenție deosebită profesorului care ar putea fi un ginere minunat, mai ales că fata bate balurile cam de mulți ani și zădarnic. Titu însuși băgase de seamă sforțările Lucreției de a înlănțui pe Oprea încă din vara trecută, dar nu se alarmase. El mai întâi nu se socotea printre candidații serioși. În ochii lui Lucreția era o fată drăguță, cu care poți sta de vorbă făcând exerciții și declarații de dragoste și căreia, în cele din urmă, ajungi să-i furi o sărutare nevinovată. Dacă n'ar fi fost ea, s'ar fi găsit alta, tot atât de melancolică și de visătoare, care să-i inspire poemele de amor romantic. Mai

ales de când nădăjduia dela Roza Lang o iubire mai pământească, Lucreția coborâse pe planul al doilea în inima lui. Dacă n'o părăsise încă de tot, era numai pentru a exaspera pe Oprea.

Intr'o clipă când conferențiarul se adânci cu Dragu în niște debateri asupra lefurilor profesorilor, care nici gând să se sporească, Titu se plecă mai aproape de Lucreția și-i șopti:

— Cred că am cadrilul al doilea?

— O, deabia acuma te trezești să mi-l ceri?... Dar l-am dat de mult?

— Da... Credeam că nici nu mai e nevoie să ți-l cer... Știi prea bine că sunt totdeauna al d-tale... Bine. Nu face nimic. Cine e fericitul, dacă nu-s indiscret?

— El — murmură fata arătând pe Oprea.

— Mhm — se întunecă Titu. Foarte bine. Mi l'ai preferat. Să ții minte!... Dar cadrilul întâi?

— Cu plăcere...

Titu mai bolborosi ceva, apoi se sculă plictisit, aproape jicnit, și se depărtă. Lucreția însă rămase cu inima cât un purice. Mințise și tremura să nu se răzbune minciuna. Refuzase lui Titu cadrilul al doilea pentru că voia să-l dea lui Oprea, care nu îndrăznea să i-l ceară. Se frământă câteva minute, apoi deodată întrebă:

— Domnule Oprea, ai *vis-à-vis* pentru al doilea?

— *Vis-à-vis* aş găsi, dar n'am pereche, domnișoară! zise profesorul șovăind.

— Nici eu — mărturisi Lucreția plecând ochii cu o sfială ispititoare.

Se făcu. El i-l ceru, iar ea i-l dădu...

Sgomotul de pahare și de glasuri încrucișate, mirosul amestecat de sudori, de băutură și de parfum ieften, zăpușeala care creștea repede și înroșea fețele, silind pe domnișoare să treacă de seori în dosul unui paravan japonez ca să-și șteargă

cu pudră luciul de grăsime de pe nas, toate tură stăpânite deodată de sunetele pasionate ale unei „Ardelene“ sprintene, pornite din arcușurile tarafului de lăutari în sala devenită acuma de dans. Muzica aprinse inimile tineretului. Toate picioarele se mișcau pe loc nerăbdătoare.

— Goghi! Goghi! trecu din gură în gură ca un suspin de ușurare.

Era numele țiganului din Bistrița care avea cel mai vestit taraf de lăutari din județ, care fusese angajat spre a mări splendoarea petrecerii și din pricina căruia se amânase până acuma balul.

Perechile de dansatori intrau rând pe rând în sala de dans, urmate de mamele credincioase ce-și luau locurile de pază și admirație pe scaunele așezate lângă pereți. Aici muzica umplea aerul, iar luminițele candelabrului din mijlocul tavanului tremurau și picurau stearină, făcând pe cavaleri să ocolească locul primejdios.

Laura dansa cu Pinteaa care, nefiind dansator încercat, greșea adeseori pașii, ceea ce pe Laura o rușina și-i amintea pe Aurel cel neîntrecut. De câteori se încurca, Pinteaa îi cerea iertare și-i strângea mâna, iar fata, drept răspuns, zâmbea cu resemnare îngerească și întorcea capul după celelalte perechi. Aproape toate domnișoarele erau în costume naționale, ca și Laura, dând o înfățișare caldă și pitorească seratei.

Titu nici nu mai avea chef să intre în sala de dans, atât de mult îl plictisea cadrilul al doilea. Ca să-și uite necazul, se încurcă la taifas cu silvicultorul Madarasy, un unгур cum se cade, nelipsit dela serbările românești, vorbind și chiar citind bine românește. Era un admirator al talentului lui Titu și deaceea se întrețineau deseori despre literatură, ajutați de numeroase pahare, căci ungurului îi plăcea mult vinul acrișor, spunând veșnic că vinul și literatura merg mână'n

mână. La masa lor se opri mai pe urmă și solgăbirăul Vasile Chițu care, deși român, venea numai în calitate de reprezentant al autorității statului spre a se încredința că, sub pretextul balului, nu se pune cumva la cale vre-o ațătare împotriva Ungariei sau vre-o manifestație antipatriotică. Vorbea puțin și se arăta posomorât parcă l'ar fi durut dinții. Românii îl disprețuiau, dar numai în ascuns, și-i ziceau „renegatul“.

Veselia creștea în rândurile dansatorilor. Câțiva mai infocați se făcură în curând learcă de sudori, încât trebuiră să se retragă într'o odaie mai dosnică, să se răcorească, puțin și să-și schimbe gulerele. În schimb domnișoarele parcă aveau șapte suflete, nu oboseau de loc și zâmbeau într'una și din ce în ce mai ademenitor.

Dându-și seama că toți ochii o urmăresc, Laura dansa aproape numai cu Pinte. Doar câtorva profesori și studenți, care nu i-au făcut curte niciodată, le-a acordat câte-o tură, câte una singură, aruncând însă lui Pinte niște priviri din care să înțeleagă că toți o plictisesc, afară de dânsul. Când, la ultima figură a cadrilului, s'a pomenit față 'n față cu Aurel Ungureanu, i-a răspuns foarte rece, ascunzându-și cu dibăcie emoția. De altfel Aurel, poate înadins ca s'o ispitească, a dansat cu Ghighi mai mult ca de obicei. Firește, Pinte nu s'a clintit toată seara din preajma Laurei, iar când ea dansa cu alții, n'o scăpa din ochi o clipă. Tocmai la cadrilul al doilea a început s'o tutuiască și să-i spună și din gură ceace-i scrisese de atâtea ori: că o iubește cum nimeni în lume n'a mai iubit o femeie și că are ambiția s'o facă cea mai fericită ființă de pe globul pământesc... Laura îl asculta întâi foarte mișcată, neobișnuită cu declarații atât de fățișe. Pe urmă însă i s'a deschis și ei graiul, încât au stabilit pe îndelete să facă negreșit lo-

godna luna viitoare, când să vie și părinții lui George...

În cele din urmă întărâtat de păhărelele de vin și cu gândul să se răzbune pe găasca proastă care l'a jicnit atât de adânc în amorul propriu, Titu se urni și se amestecă printre dansatori. Dar, în loc să danseze, se ținu toată seara pe urmele Lucreției, șoptindu-i crâmpes de versuri cu aluzii înțepătoare, făcând-o cochetă și necredincioasă, și în sfârșit căutând să-i turbure idila sentimentală cu Oprea. Fata îi răspundea mai mult prin zâmbete lucitoare și doar de vre-o două ori murmură, râzând fără nici un rost și cu o drăgălășie ispititoare: „Mai știi?”

Pe la ora două după miezul nopții urmă pauza cea mare. Lumea tăbări în bufet. Mesele se încărcaseră cu mâncări și băuturi. Dansatorii se răcoreau asaltând butoalele cu bere. Goghi avea grije să nu scadă însuflețirea. Romanțele cele mai noi și mai frumoase mergeau drept în inimile înfierbântate. Arcușul lui părea fermecat. Cântând trecea dela o masă la alta, ciocnea câte-un pahar ici-colo, arunca priviri galeșe domnișoarelor, ca orice lăutar răsfațat.

Deabia acuma își aduse aminte Titu de Ion și-l găsi la ușa dinspre grădină, cu ochii plini de mirare și de plăcere. Îi aduse o sticlă de bere și o halcă de friptură.

— Ei, ce mai zici, Ionică? îl întrebă în fugă, fiind grăbit să nu-și întrerupă tachinearea Lucreției.

— Tare-s mândre petrecerile d-voastră, domnișorule! zise flăcăul cu privirea aprinsă.

Cel dintâi vals, după pauză, pricinui lui Titu o mare satisfacție. Profesorul Oprea, dansând cu Lucreția, uită de candelabru cel mare și trecu prin zona primejdioasă. O ploaie de stearină se scătură în spatele îndrăgostiților. Toată lumea făcu

haz de pățania aceasta, iar Titu se grăbi să șoptească necredincioasei:

— Vezi? Pedepsa lui Dumnezeu pentru cadriul al doilea!

Zorile priveau pe ferestrele sălei și balul nici gând să se sfârșească. Tinerii nu se mai săturau și bisau furtunos toate dansurile, încăpățânându-se chiar să nu lase pe domnișoare să plece acasă...

În dosul ușii dinspre grădină, Ion, cotoșmănit în suman, nu simțea nici frig, nici somn privind petrecerea domnilor. Mesele încărcate, muzica, frumusețea domnișoarelor, râsetele, chiar și sudorile dansatorilor îl mângâiau și-l întăreau neîncetat. Văzând fețele vesele i se părea că toți oamenii aceștia duc o viață fără nici o grijă, fără necazuri și fără supărări. Îi pizmuia amintindu-și sbuciumările și chinurile lui.

— Bine mai li-e domnilor! își zicea cu o părere de rău dureroasă.

Dacă ar fi învățat carte, poate că ar fi și el printra dansatori, vesel, fără gânduri grele, fără trudă în oase? Dacă ar fi ascultat pe Herdelea... Apoi toată dragostea lui sbura iar acasă, alintând pământurile fără de care viața lui întregă n'ar avea nici un rost.

— Toate astea nu plătesc cât o ceapă degerată — se gândi dânsul în cele din urmă, cu ochii mari răsfrângând mereu petrecerea domnească dar văzând deacuma numai pământul aspru și totuș ademenitor, ca o țărancă voinică și frumoasă a cărei îmbrățișare îi zdrobește oasele...

Tot satul cinstea mai mult pe Ion și-l compătimea de când s'a aflat ce-a pățit la judecătorie. Unii ocărau pe Belciug, alții huiduiau pe Simion Lungu care însă se apăra din răspuțeri că n'are nici o vină și nici nu mai îndrăznea să sufle o vorbă despre brazdele împricinate. Doar Vasile Baciș și numai la beție, striga: „Uite cine umbla să iea pe Anuța mea!“ Când era treaz însă lua și el partea lui Ion, și odată, întâlnindu-l pe uliță, i-a spus cu glasul înduioșat:

— Lasă, măi băete, că temnițele-s pentru oameni, nu pentru draci!

Osânda totuși răscolea toate planurile flăcăului, clătînându-i încrederea. I se părea că, stând închis și departe două săptămâni, va pierde și pe Ana, și mai ales pământurile ei pe care începuse să le privească întocmai ca și când ar fi ale lui. Avea o presimțire ciudată că Vasile Baciș va face ce va face și va aduce, în lipsa lui, pe George în casă. Și atunci toate nădejțile lui s'ar împrăștia în vânt și ar rămâne tot așa de beciznic ca până acuma, silit să îndrăgostească veșnic numai pământul altora.

Cum zilele treceau și sentința nu mai venea, neliniștea lui creștea. Iși închipuia că întârzierea poate să însemne și o agravare a pedepsei. Dacă pe câteva vorbe ale popii s'a pomenit cu două săptămâni de temniță, de ce nu s'ar aștepta și la mai rău?... Cu toate acestea n'avea nici o ură împotriva preotului și nici chiar împotriva judecătorului. Iși zicea că e la mijloc bătaia soartei lui nenorocite. Totuș, în lovitura aceasta, avea și mulțumirea că baremi s'a ales deabinelea cu brazdele lui Simion.

Se ducea la Ana mereu, din ce în ce mai îngrijorat să n'o piardă. Blândețea fetei începea să-l necăjească, bănuind într'insa o șiretenie. De altfel târăgănările ei, când îi cerea să-l bage 'n casă ori să petreacă noaptea cu el în șură sau în podul cu fân, îl făcuseră să se îndoiască de ea. Apoi într'o seară, vorbind de pățania lui și când ea plânse și-l rugă să se ostoiască și mai bine să stea în temniță decât să se pună împotriva celor mari, Ion se infuriă parcă l-ar fi lovit cu măciuca'n cap. Era sigur că fata se bocește din vicleșug, vrând să se scape de dânsul... Nu-i mai spuse ei nimic, dar se hotărî să nu se dea bătut oricare ar fi să se întâmple...

Cum îi sosi sentința, cum fugi cu ea la Herdelea.

— Să mă înveți, domnule învățător, și să nu mă lași, că pacostea asta mă omoară! zise dânsul mohorât.

— Ia nu mai umbla cu copilării, Ioane, că doar bărbat ești, nu pleavă! îi răspunse învățătorul jumătate în glumă, jumătate în serios, înțelegându-i îngrijorarea.

— D-ta nu știi ce știu eu, domnule învățător, altminteri ai zice tot ca mine! murmură flăcăul clătinând din cap.

Herdelea citi hârtia mormăind până la sfârșit, apoi, ca și când n'ar fi priceput îndeajuns, o mai citi odată.

— Hm! făcu dânsul ridicând ochii spre flăcău. Eu zic să-i dai dracului pe toți, Ionică, și să te mulțumești cu pedeapsa! Adică ce-o fi dacă-i sta și tu la răcoare două săptămâni?... Altfel te pomenești că pățim și mai rău!

Învățătorul se temea acuma să se mai amestece. Dacă ar fi fost după sufletul lui, s'ar fi dus cu Ion și până la împăratul. S'a gândit însă bine și și-a dat seama că orice armă are două tăișuri. Jude-

cătorul împărțea dreptatea după cum i se năzărea; se credea mare cunoscător de oameni și tălmăcea legile astfel încât să se potrivească cu dorințele lui. Herdelea ar fi fost fericit să-l poată plezni puțin, mai ales că față de dânsul unгурul se arăta mândru și uneori chiar disprețuitor. Dar îl știa răzbunător și aceasta îi domolea pornirea. Când ar afla judecătorul că el a făcut plângerea, nu s'ar lăsa până nu l-ar zdrobi... Pe urmă ar trebui să încurce și pe Belciug în bocluc. Nici vorbă, felul cum preotul se poartă cu dânsul în vremea din urmă, l'ar îndreptăți să-i tragă o săpuneală bună, să-l învețe minte. Și totuș ce-ar folosi el dintr'o ruptură sgomotoasă cu Belciug?

Încercă să lămurească flăcăului toate primejdiile. Sfaturile lui pașnice însă mai mult întăreau pe Ion care se bătea mereu cu pumnii în piept:

— Iau eu toate răspunderile! Mai bine să mă spânzure decât să mă calce așa în picioare!

Hotărârea flăcăului înmuia împotrivirea învățătorului. Toată seara se tocmiră. Cu cât Herdelea șovăia mai tare, cu atât Ion stăruia mai apriț parcă în joc ar fi însăși viața lui.

Dăscălița și fetele împărțeau pe deplin scrupurile învățătorului și îndemnau din când în când pe Ion să se astâmpere sau, în orice caz, să se ducă la notar să-i facă „lăcrămația“. În cele din urmă își dădu părerea și Titu:

— Și eu cred că mai bine ar fi să-i lăsați în plata Domnului, că de temniță, orice ai face, tot nu scapi, asta-i sfânt. Dar dacă nu vrea și nu vrea, nu văd de ce nu i-ai face plângerea? Eu zic să i-o faci fără grijă... Și ca să nu-ți cunoască scrisul, pune pe Laura să o copieze, și gata!... Foarte simplu!

Părerea lui fu împărțită de toți și Herdelea capitulă:

— Adevărat, cine poate să cunoască scrisul Laurei?

Se așază și făcu o jalbă amănunțită și simțită, în care judecătorul și preotul se întovărășeau spre a năpusti pe un biet țaran nevinovat. Când o citi pe românește lui Ion, toți se înduioșară. Laura o transcrise îndată cu oarecare emoție. Herdelea avu grijă s'o pună tot pe ea să scrie și adresa pe plicul mare: ministrului de justiție...

— Uite, Ionică! Măine dimineață o dai recomandată la poșta din Armadia, și să fie într'un ceas bun! zise învățătorul mișcat.

Ion era uluit de mulțumire; puse pe masă trei zloți și nu vru să iasă din casă până ce Herdelea nu-i primi.

— Nici nu știi d-ta ce bine mi-ai făcut — murmură flăcăul sărutând mâna învățătorului.

— Bine că i-ai făcut-o — zise Titu după ce plecă Ion. Adică de ce să-și bată joc de el toți măgarii?

7.

Peste vre-o două săptămâni, în amurg, silvicul-torul Madarasy cu solgăbirăul Chițu și cu șeful percepției din Armadia, într'o căruță ușoară, se opriră în fața casei învățătorului. Fuseseră la vânătoare de iepuri în hotarul Pripasului, alergaseră toată ziua și nu izbutiseră să tragă măcar un foc de pușcă. Se întorceau pleoștiți, sgribu-de frig și de umezeală; doi câini tremurau lângă căruță, cu urechile dăbălate, fără să se sinchisească de dulăul învățătorului care, cu labele pe gard, hămăia din ogradă, furios că nu-l bagă în seamă nici-meni. Ca să-și alunge necazul și să nu intre în orașel ziua și cu gențile goale, vânătorii nenoro-

coși hotărâseră să poposească la Jidovița, la cârciuma lui Neumann, să se desmorțească cu câteva litre de vin fiert și chiar să-și potolească foamea înainte de-a ajunge acasă.

Știind că, dacă vor fi singuri vor continua a vorbi numai de vânatoare, făcându-și imputări plicticoase reciproce, ce gândiră să poftescă atât pe Herdelea cât și pe Titu cu care erau toți în legături prietenești. Invățătorul ar fi fost bun bucuros să iasă să se mai distreze puțin, dar nu îndrăznea să se miște fără consimțământul d-nei Herdelea, care găsea nedemn din partea unui om bătrân și cu necazuri să se așeze la beție cu toți flusturatecii Armadiei. Titu poate face ce-i place, că-i tânăr și fără răspundere... Trebuie să vie Madarasy să stăruiască din răspuțeri până să o înduplece, dar cu condiția, repetată energic de mai multe ori, să nu cumva să întârzie peste vremea cinei...

La cârciuma lui Neumann găsiră o tovărășie numeroasă și veselă: profesorul de grecește Maieranu, un chefliu și jumătate, cu creștetul pleșuv și cu o barbă mare atinsă de cărunțeală, popa Belciug, profesorul Spătaru, tatăl prietenelor bune ale fetelor lui Herdelea, doctorul Filipoiu, avocatul Paul Damian și popa din Vărarea, cel mai strașnic bețiv de pe valea Someșului, care era aici de eri dela amiază și nici gând n'avea să se urnească.

Titu își dădu seama că aici are să se încingă o petrecere care nu se va isprăvi nici până mâine dimineață. Și deodată îi răsări în minte doamna Lang și inima începu să-i bată furtunos. Trebuie să aducă la chef și pe Lang. Dacă izbutește, îi surâde fericirea. Pe Lang, când dă de băutură, nu-l clintești nici cu șase boi, mai ales când băutura e pe gratis... Intr'o clipă se și hotărî: se va

duce să-l poftască. Lang e simpatic la beție și n'o să-l dea nimeni afară.

Până să fiarbă vinul și în vreme ce ceilalți se întinseră la vorbă, Titu eși, fără palton, ca să nu se creadă că vrea s'o șteargă de tot.

Dădu buzna în casa soților Lang care nu știau cum să mai omoare timpul. Bărbatul clipocea pe un scaun, iar Roza ședea la gura sobei cu privirile pierdute în jocul flăcărilor tremurătoare. Femeia se sculă repede, cu obrazii îmbujorați de căldura focului, și-l întâmpină înviorată:

— Cât ești de drăguț că vii să ne mai scuturi din plictiseala asta otrăvitoare!

Când auzi Lang despre ce e vorba, sări deodată fericit:

— Uite prietenul adevărat care nu-și uită nici odată prietenii! strigă dânsul luându-și îndată paltonul și pălăria, gata de plecare.

Titu schimbă o privire cu Roza care începu să se plângă că i-e frică să rămână singură, că să nu mai meargă nicăeri, mai bine le pregătește aici câte un ceai... Lang nici n'o asculta.

— Vino dragă, nu te potrivești toanelor femești! mormăi el către Titu care încerca să liniștească pe Roza.

Fiindcă tânărul mai zăbovea, Lang o porni înainte. În aceeași clipă Titu sărută puternic mâna Rozei și șopti puțin răgușit:

— Ai să te superi dacă viu să te văd mai târziu?

Femeea nu răspunse. Ochii ei însă străluceau ca o chemare...

Lang, ca bețiv cunoscut, fu primit cu o explozie de bucurie. I se oferă un scaun lângă perceptorul din Armadia, să poată tăifăsuși împreună ungurește.

Între timp ceilalți înconjuraseră pe jupâneasa tinerică, durdulie și sprintenă, asaltând-o cu com-

plimente ștregărești pe care ea le asculta zâmbind neobosită în dreapta și 'n stânga, spre a mulțumi tuturor pentru atâta cinste. Cârciumarul închidea ochii și urechile, fiind vorba de bunul mers al afacerii, și doar în răstimpuri se strecura în odaia unde petreceau domnii și numai ca să vadă să fie toate în ordine. În cele din urmă însă își vârî capul pe ușă, și, făcând un semn soției sale, vorbi mios mușteriiilor:

— Mă rog d-voastră... fierbe vinul în clocot... e nevoie de muere....

După ce eși jupâneasa, popa din Vărarea începu să lălăe cântece bisericesti spre marea indignare a lui Belciug care nu putea îngădui asemenea fărădelege din partea unui preot. De aici se porni o discuție serioasă căreia nu-i puse capăt decât sosirea cârciumăresei, cu o tocană uriașă, și a cârciumarului, cu un ceaun de vin fiert.

Intr'o clipă toate sticlele goale și rămășițele de mâncări fură date laoparte; numai popa din Vărarea nu se îndură să se despartă de sticla lui de vin roșu, încât trebui să i-o smulgă din mâini doctorul Filipoiu.

Se ospătară zdravăn... Cu cât foamea se potolea, cu atât paharele se goleau mai des și limbile turuiau mai slobode. Veselia creștea mereu. Vremea trecea ca părerea. Când își aduse aminte Herdelea de făgăduința că până la cină va fi negreșit acasă, era târziu deabinelea: aruncă o privire întrebătoare lui Titu care-i răspunse printr'un zâmbet nerăbdător.

— Acuma e prea târziu, ce să mă mai supăr degeaba! se mângâie bătrânul sorbind alene din pahar.

Deodată profesorul Spătaru, mititel și cu cioc blond, în culmea unei înflăcărări mult stăpânite, se porni să cânte „Deșteaptă-te Române“. Solgă-

birăul Chițu păli și-și mușcă buzele. Văzând însă că mai toți îi țin hangul profesorului, se ridică în picioare și curmă cântecul, zicând:

— Nu pot permite, domnilor, să faceți și aici politică!

Spătarul, înțepat, sări și el în picioare și se răsti la Chițu cu niște ochi fulgerători de mânie și de băutură:

— Iar eu nu-ți permit d-tale să fii obraznic, domnule! Aici nu suntem în cancelaria d-tale renegată, ai înțeles? Acolo să te rățoști d-ta, nu aici, între oameni cum se cade!... Dealtfel, dacă nu-ți place, uite colo-i ușa!

— Domnule profesor — se înfuriă solgăbirăul — nu uita, te rog, cu cine vorbești!

— Cu un renegat vorbesc, știu prea bine! Mi-ai fost elev, dar mi-i rușine că mi-ai fost, că n'ai obraz nici cât o ciobotă!...

Chițu, clocotind, dădu să plece. Câțiva împăciuitori, cu Herdelea în frunte, se repeziră și-l opriră, în vreme ce Spătaru răcnea biruitor:

— Lăsați-l să se ducă dracului! Aici nu ne trebuesc renegați!

Solgăbirăul, firește, rămase, dar murmurând disprețuitor:

— Are noroc că-i beat, altfel:

Silvicultorul Madarasy, îngăduitor, zise blând lui Chițu:

— De ce să nu cânte, prietene, dacă așa le place?... Exagerezi.

— Eu nu pot admite nicăiri agitațiile șoviniste — se indignă solgăbirăul. Conștiința mea nu m'ar ierta, căci astea-s agitații!

— Aș, agitații — mormăi silvicultorul. Mai dă-le încolo de agitații! Parcă statul are să se prăbușească din pricina unui cântec... Imi pare rău că nu-l știu, că l'aș cânta și eu, iată!

— Ascultă-l, domnule, și rușinează-te! răcni Spătaru. Dumnealui e ungur, iar d-ta ai obrazul să te numești român! Pfui!... Domnule, dă-mi voie să te pup! Ești un om admirabil! adăogă apoi repezindu-se la Madarasy și sărutându-l sgomotos. Știam noi bine că renegații poartă vina tuturor persecuțiilor noastre... Renegații, jidanii și ceilalți ticăloși!

Discuția se aprindea din ce în ce, făgăduind să nu se isprăvească niciodată, spre bucuria lui Lang care simțea că astfel cheful va ține până 'n dalba ziuă. Titu tăcea mereu, frământat de nerăbdare, pândind clipa priincioasă când să se facă nevăzut. Spătaru își puse în cap să convingă cu orice preț pe Chițu că e mișel împreună cu toți cei de teapa lui și începu să-i înșire nedreptățile și mizeriile pe care le suferă românii în Ungaria.

— Suntem mai oropsiți ca robii din vechime! întrepucea deseori Belciug foarte grav și posomorât.

Avocatul Damian, spân, cu ochii foarte mari și foarte albaștri, complecta pe Spătaru adresându-se mai ales silvicultorului Madarasy, care aproba din cap cu o figură potrivită împrejurărilor. Din când în când se întorcea spre colțul perceptorului, căutând să-i explice și lui pe ungurește; dar îndată ce perceptorul voia să-l contrazică, se reîntorcea la Madarasy în românește.

Solgăbirăul nu era tare în replici și, la toate dovezile profesorului, răspundea cu un zâmbet de superioritate:

— Născociri tendențioase!... Dați-mi argumente serioase, nu flecării iredentiste!

Maiereanu se cherceli repede și se simți obligat să contrazică pe toți. Respingea cu mândrie învinuirile lui Spătaru și combătea vehement pe solgăbirău, căutând să arate ambelor tabere că

iredentismul românesc nu există decât în închipuirea șoviniștilor. Fiindcă ceilalți nu-l lăsau niciodată să-și isprăvească cuvântările, Maiereanu se roșea, bufnea și ridica ochii în tavan de supărare.

— Vrem să fim liberi și independenți, domnilor! urlă Spătaru în cele din urmă. Vrem să ne unim cu frații noștri de pretutindeni!

Damian dovedi îndată perceptorului, cu date din istoria tuturor popoarelor, că dorința de unire cu frații de acelaș sânge e o pornire firească pe care n'o poate înfrâna nici o putere omenească, iar Madarasy, însuflețit deodată de băutură, se ridică și strigă:

— Eu admit, domnilor! Frații să fie frați! Dreptatea să triumfe!

Solgăbirăul Chițu, desperat, se sculă iar să plece. Iși îmbracă încet paltonul și se duse până la ușă, mormăind furios și așteptând să sară cineva să-l oprească. Negăsindu-se însă acuma nimeni să-l cheme înapoi, se întoarse singur, mai cu seamă că-i veni în minte un răspuns zdrobitor:

— Dacă n'ar fi libertate în țara asta, ați putea d-voastră vorbi astfel și încă în fața mea? răcni dânsul scoțându-și haina și așezându-se iar la loc.

Spătaru, Damian și chiar doctorul Filipoiu, care de obicei tăcea ca mutul la beție, îi răspunseră deodată, cu aceeași vorbă:

— Renegatule, să taci!

Atunci însă interveni Maiereanu, declarând sentențios, că nu îngăduie nimănui să terorizeze pe Chițu și adăogând că el, ca cetățean cinstit nu vrea să audă de himere șoviniste. Popa din Vărarea, beat-leucă, cu capul pe masă, bolborosi:

— Eu nu vreau nimic... Nu vreau... Jos!... Nu vreau!...

Herdelea vorbea încet, ungurește, cu percepătorul și dezaproba cu un zâmbet încurcat pe Spătaru, deși în sufletul lui admira îndrăzneala cu care profesorul ocărăște pe solgăbirău și pe unguri. Perceptorul, secondat de Lang, explica lui Herdelea, cu multe argumente că nicăiri nu sunt românii mai fericiți ca în țara ungureasă, iar învățătorul asculta cu acelaș zâmbet nedumerit, înfricoșat să nu intre cumva și el în gura lui Spătaru.

Pela miezul nopții Belciug refuză să mai bea, spunând că a doua zi trebuie să slujească în biserică și deci, după regulile canonice, are nevoie de reculegere trupească și sufletească. Se stârni o furtună de protestări, iar popa din Vărarea dădu îndată de dușcă un pahar, spre a-i servi drept pildă și zise că ceea ce face Belciug e un dogmatism nevrednic de vremurile noastre moderne.

Vijelia fu mulcomită de întrebarea bruscă, pusă de Madarasy.

— Dar poetul nostru?

Atunci băgară de seamă toți că Titu lipsește. Chemată, jupâneasa îi lămuri, trăgând șiret cu ochiul, că domnișorul a șters-o mai bine de două ceasuri. Herdelea simți un fior de spaimă. Era sigur că Titu a plecat acasă și, gândindu-se la scandalul pe care i-l va face dăscălița, își ticlui un plan cum s'o tulească și el mai repede. Lang însă răspunse silvicultorului, clipind înțelegător :

— Ei, ce vreți, tinerețea, sânge fierbinte! Cine știe în ce brațe se odihnește acum poetul nostru!

Vălvătaia chefului izbucni mai neastâmpărată, mai amețitoare...

8.

Titu stătuse pe ghimpi. Il rodea o emoție ca în preajma unui examen greu. Iși zicea mereu „în sfârșit“ și i se părea că fiecă minut de întârziere e o pierdere ireparabilă. Băuse numai atâta cât să-i întărească îndrăzneala și cu gândul mereu să dispară neobservat de nimeni. Jupâneasa, care-l simpatiza fiindcă-i făcea complimente, îi dădu o mână de ajutor, scoțându-i pe furiș paltonul din odaia unde chefuiau domni.

Până în uliță a avut o clipă de teamă: ce-ar fi dacă s'ar strica petrecerea din cauza discuțiilor și s'ar pomeni cu Lang? Vântul aspru, care bătea dinspre Someș, îi alungă însă din minte orice grije și-i vrăji în suflet odăița caldă, împodobită cu chipul alb al femeii dorite.

Satul dormea într'o beznă adâncă. Numai în ferestra casei lui Lang licărea o închipuire de lumină, deabea strecurată prin perdelele lăsate.

Titu se apropiă cu pași de lup. Ușa tinzii nu era încuiată. Trase mai tare din țigara aprinsă spre a dibui mai ușor odaia din stânga și ca să nu se împiedece de ceva prin întunec. Avu însă grija să învârtească de două ori, foarte încet, cheia în broasca antreului. Apoi deschise ca un hoț ușa dormitorului și se furișă în vârful picioarelor.

Pe noptiera de lângă patul larg, lampa, cu abajurul de hârtie roșie, cu flacăra scăzută, lumina slab odaia. Abajurul stătea strâmb, ca o pălărie pe capul unui bețiv, așa încât aproape toată lumina cădea asupra patului dându-i o înfățișare pompoasă și trandafirie. În pat, Roza Lang, cu spatele spre ușă, dormea ușor, parcă somnul ar fi surprins-o într'o așteptare plăcută. Părul ei, desprins, se împrăștiase pe perna moale; numai că-

teva şuvițe se odihneau pe spinarea-i albă și plină. Umerii cămășei îi alunecaseră până aproape de mijloc, iar poalele i se urcaseră mai sus de șoldurile rotunde. Brațul stâng, întins leneș, își răzima degetele subțiri pe dunga patului. Picioarele goale, răzvrătite, erau unul ascuns până'n genunchi, iar cellalt îndoit puțin și aruncat peste plapoma motolită.

Titu privi zăpăcit corpul femeii și ochii i se opriră pe șoldurile care parcă-l îndemnau să le îmbrățișeze. Nu mai știa ce să facă. Carnea i se înfățișa în toată ademenirea ei, tulburându-i simțurile. Goliciunea îl chema și în acelaș timp îl și înspăimânta. Totuș, mai mult în neștire, își lepădă domol paltonul. Iși simțea sângele clocotind. Inima îi bătea în piept ca un ciocan vrăjmaș încât se temea ca nu cumva bătăile acestea s'o deștepte pe Roza din somn. Se bucura c'a găsit-o dormind și apoi îndată își zicea că ar fi fost poate mai bine s'o fi nemerit trează și îmbrăcată.

Căldura din odae îl înăbușea... Se apropiă tiptil de pat, se plecă și-și lipi gura pe ceafa catifelată a femeii, printre şuvițele de păr care miroseau îmbătător. Carnea se înfioră puțin sub buzele lui tremurătoare. Atingerea corpului însă îi aprinse deodată toate simțurile. Nu mai văzu decât carnea tandafirie și ispititoare. Fără să-și mai dea seama, palmele lui mângâiau pătimaș brațele, șoldurile, picioarele femeii, iar buzele lui nu se mai săturau sărutând. Roza se trezi alene, ca și când ar fi așteptat sărutările, se întoarse încetîșor spre dânsul cu ochii pe jumătate închiși și șopti gales:

— Ai venit, micule?... Mi-ești drag... te...

Titu îi închise repede buzele, apoi îi acoperi obrazii cu sărutări, iar ea îi cuprinse gâtul cu brațele care parcă-l frigeau. Tănărul o săruta neîncetat, bâlbâind vorbe fără șir, și doar ca prin vis vedea privirile moi ale femeii, buzele ei roșii și

umede ce se întindeau spre gura lui, mereu însetate. Corpul Rozei se răsuci și se lipi de Titu care, simțindu-i căldura, îl încolăci cu amândouă brațele și-l strânse sălbatec parcă să-i sfărâme oasele. Sâni plini, cu sfârcurile roze, îi ardeau pieptul. În îmbrățișarea nebună, femeea se svârcolea gemând cu ochii închiși...

Pe urmă Titu sări jos din pat rușinat, neîndrăznind să se uite la Roza care stătea nemișcată, cu fața în sus, cu brațele moarte, cu pieptul umflat. I se părea acuma că în odaie e lumină ca ziua și lumina parcă-l înfricoșă. Se gândi că femeea are să creadă că-i un bătăran rău crescut fiindcă s'a urcat în pat cu ghetele. Apoi își aduse aminte de Lang și îndată îi năvăliră în minte sumedenie de scene cumplite în care bărbatul înșelat lua înfățișarea unui cavaler răzbunător din vremurile eroice. Dădu să-și ia paltonul, hotărît să plece înapoi la cârciumă, ca să fie feriți de orice întâmplare. Roza însă îi surprinse gestul și, sculându-se repede, îi zise cu o imputare dulce:

— Cum, micule drag? Vrei să pleci?... Ți s'a și urit cu mine?

— Mi-e să nu se întâmple să plece Lang — murmură Titu fără să o privească în ochi.

— O, ce copil ești, drăguțule!... Dar Lang nici nu se gândește să vie până mâine la amiazi. Nu lasă el un chef pentru nimic în lume și cu atât mai puțin pentru sărmana nevastă-sa. În privința aceasta poți fi absolut sigur... Și chiar presupunând imposibilul, dacă ar veni, ar veni beat. Ei, și atunci noi trecem în cealaltă odaie, pe canapea, iar pe dansul, îl lăsăm să sforăie aici ca un nemernic... Pe urmă, în zori, ai vreme să pleci și tu...

Femeea vorbea cu o mulțumire copilărească. Sfiala lui Titu îi ațâța patima. Tânărul stângaciu, uluit de iubire, era pentru ea ceva fermecător. Și cum

Titu tăcea mai zăpăcit, Roza se ridică în genunchi și-l chemă dragălaș, întinzând brațele goale:

— Vino, sărută-mă, puiule mic și drag!

Titu o privi printre gene. Prin cămașa subțire formele femeii se întrezăreau mai ademenitoare. Patima îi goni într-o clipă toate șovăelile. Din doi pași o luă în brațe și o doborî. Roza însă îi alunecă din mâini și cât bați în palme se ascunse sub plapomă de nu i se mai vedea decât vârful nasului. Scoase limba ștregărește și apoi îi porunci cochet:

— Ori te desbraci, ori dacă nu... nimic!...

Tânărului îi trecu prin creeri, ca o străfulgerare, că rufele lui nu sunt tocmai potrivite pentru aventuri galante. Dar sângele îi fierbea în vine...

Adormiră târziu, îmbrățișați... Ii trezi însă un ciocănit aspru în geam. Titu tresări îngrozit, sigur că a sosit ceasul răfuelii. Intr'un minut încercă nenumărate hotărîri: ce să zică ori să facă, cum să se apere, mai bine să fugă, sau să se ascundă... Vru să se dea jos din pat, dar Roza îl opri liniștită, punându-i mâna pe gură ca să nu răspundă și șoptindu-i:

— Stai frumos!... Nu mișca!... N'avea frică!

În șira spinării, Titu simția totuș o furnicare rece. Ciocănitul în geam se repetă mai amenințător. Ii răspunse glasul Rozei, mai mult prefăcut decât supărat:

— Cine-i?

— Eu, eu, dragă, nu te supăra! mormăi afară vocea lui Lang, răgușită de băutură. Rozico dragă, noi mergem în Armadia, auzi tu? Ne ducem toată banda... Tu să ai grije mâine dimineață, dacă cumva nu viu până'n vremea școalei, să dai drumul copiilor, auzi?... Ei, noapte bună, Rozico! Somn ușor!

Pașii bărbatului se îndepărtară șovăitori.

Titu își aruncă ochii la ceasornicul de pe nop-tieră. Erau trei și jumătate. Femeea se lipi lângă dânsul, îl sărută lung și-i zise:

— Mai avem un ceas până să pleci... Dar nu mai dormim... Așa-i, urâtule?

9.

Din clipa când a pus jalba la poștă în Arma-dia, Ion s'a simțit iar liniștit, parcă ar fi scăpat de toate grijile. Se ducea seara pe la Ana și pândea neîncetat prilejul când să-și izbândească, planul care-i fierbea în minte și-i umplea sufletul de nădejdi bune.

Știa bine că George nu încetează de-a merge pe la Vasile Baci. Deseori a trebuit să aștepte până-l vedea plecând și apoi până se culca Baci și stingea lumina, ca să poată eși afară Ana. Dar nu-i mai păsa de nimeni și de nimic, atât era de sigur de biruință. Numai prilejul să-i sosească...

Sufletul Anei se scâldea într'o bucurie nemărgi-nită. Uitase toate suferințele și îndoelile ce i le pricinuiseră Ion. Vedea numai că acum vine mereu și-l aștepta mereu mai drăgostoasă. Stăruințele flă-căului erau dovada unei iubiri stăpânite și reiz-bucnite care o umplea de mândrie. De cum se în-sera o cuprindea nerăbdarea și, gătind cina sau așezând prin casă, inima ei îl simțea într'una pe afară, dosit după vre-o clae, sub un gard, în vre-un șanț, tăcut și neclintit. Ii era milă de dânsul și ochii i se umezeau de lacrimi. Iși ascundea însă fericirea față de tatăl ei, zâmbind mult, arătân-du-se voioasă. Când pica George, îl primea fără sfială ca pe un vrăjmaș de care nu mai ție teamă. Se uita drept în ochii lui cercetători, zăpăcindu-l

și prostindu-l. Mulțumirea sufletească parcă deșeptase într'însa dibăciile femeii care iubește și-și apără dragostea.

Din zi în zi George pricepea mai lămurit că Ion i se pune de-a curmezișul. De aceea se încapățâna mai rău. Voia să-i vadă și-și zicea că atunci se va potoli. Eșind din ograda lui Vasle Baiciu, se uita în toate părțile să-l descopere. Și fiindcă vremea trecea tot mai chinuitoare, se hotărî să sfârșească cu orice preț... Peste vre-o săptămână se făcu că cotește pe ulița din dos, dar se întoarce ca un hoț și se așază la pândă. Atunci văzu pe Ion intrând...

Siguranța nu-l mulcomi decât o clipă. Fățărnicia Anei îl biciuia. Se gândi întâi să-i întoarcă spatele. Gândul acesta însă fu repede strivit de dorința, ce i se învăltoarea mai puternică în suflet, de-a rămâne în preajma fetei, de a mai nădăjdui. De-acuma începu să meargă și mai des pe la Baci, și când nu se ducea, dădea târcoale casei, privind cum se apropie cellalt, holbând ochii să vadă cum se sărută sau se îmbrățișează în poartă, necăjindu-se chiar că nu le aude vorbele...

Ion însă vorbea puțin. Prin tăcere urmărea să deșepte mai multă iubire în inima Anei, să se facă mai dorit. Voia să-l cheme ea tot mai în-lăuntru. Astfel ajunsese din uliță în poartă, apoi în ogradă, pe urmă pe prispă... Acuma mai trebuia să pătrundă în casă. Fata privea apropierea acestea ca niște isbânzi ale ei asupra lui și simțea în fiecare seară tot mai nebună o pornire de a se topi în brațele flăcăului, de a-i da dovada întregă a iubirei. Deseori îi zicea cu sfială feciorelnică în glas:

— De ce nu vii în casă, Ionică?

Flăcăul însă îi închidea gura veșnic cu întrebarea plină de imputare:

— Dar tatăl tău?

Insfârșit se apropia Crăciunul. O iarnă urâcioasă se sbătea să coboare pe pământ, dar parcă nu avea încă destulă putere. Văzduhul cernea mereu fulgi leneși care se topeau până să ajungă jos și se prăpădeau în băltoacele de noroi.. Ion sosia totuș în toate nopțile, nesmintit. Apoi, într'o seară răscolită de zăpadă mărunță, veni mai devreme puțin. Casa zăcea în întunerec, neagră ca un bivol adormit. Intră în ogradă și se așeză pe prispă, mai închis și mai hotărît ca altă dată. Așteptă fără nici un gând în minte. Doar inima îi bătea mai aspru, muncită poate de o presimțire. Prin prejur tăcerea era așa de mare că flăcăul auzea cum cad în noroi fulgii și chiar cum se ciocnesc în văzduh ca niște fâlfâiri de aripi mici. Intr'un târziu ușa tinzii se deschise scârțâind și Ana se ascunse repede în sumanul lui, zicându-i îndată rugătoare și alintătoare:

— Astă seară trebuie să vii în casă, Ionică!... Nu te las până nu vii... Tata doarme dus. A venit beat din Jidovița și acu sforăe de se hurducă pe-reții!...

Ion îi cuprinse mijlocul și-i mângâia sânii peste cămașa lungă. Apoi se sculă fără o vorbă și porni după ea. În tindă se opriră. Fata trase zăvorul, pe urmă îl luă de mână și-l târi în casă.

În odae era parcă mai întunerec. Numai ferestrele se deslușeau puțin ca niște găuri cenușii. Ion cunoștea încăperea. Auzea din pat sforăitul înne-căcios al lui Baciul atât de aproape că i se părea prefăcut. Un junghiu rece îi cutremura inima. Știa că de s'ar trezi bătrânul și l-ar simți aici, ar fi în stare să-i crape capul fără vorbă cu securea de sub pat al cărei tăiș parcă-l zărea lucind amenințător.

Stătură câteva clipe nemișcați, ascultând hor-căelile. Iși auzeau bătăile inimilor, îndurerate de încordare. Sforăitul se încurcă deodată într'o tusa

groasă. Vasile Baciul se urni în așternut ca și când ar fi dat să se scoale. Ion îngheță. Fata îi strânse mâna cu desperare. Bătrânul însă se învârti puțin, se întoarse iar cu fața în sus și sforăitul reîncepu, mai năpraznic.

Ana dormea pe cuptor, după horn, într'un culcuș de velințe, țoale, perne, cearceafuri aruncate deavalma. În vatră, sub o spuză groasă, sâsâiau câțiva bușteni verzi de arin... Fata se înalță în vârful picioarelor până la urechea flăcăului și-i șopti, strângându-i mereu mâna:

— Lăsa-ți sumanul pe prichiciu... Să nu faci șgomot că ne omoară pe amândoi!...

Oasele lui Ion pârâiră urcându-se în culcuș.

O luă în brațe, iar ea tremura ca sgâlțâită de friguri. Apoi Ana începu să-i șoptească imputări multe, să se jelească și să-l roage să fie cuminte. Ion o asculta liniștit, trăgând însă mereu cu urechea spre patul lui Vasile Baciul, care era cu picioarele tocmai lângă capul lor. Ii era frică să nu-l trezească șoptele ei și-i astupă gura cu o sărutare.

Apoi, cu o mișcare bruscă, îi ridică până'n brâu cămașa. Picioarele fetei erau fierbinți și strânse. Iși incolăci brațele în jurul gâtului lui, îl strânse cu o putere nebănuită, parc'ar fi vrut să-l zugrume, și-i lihai în ureche, plângătoare dar fără împotrivire:

— Ionică... ce vrei să faci... ce faci?... Nu... Nu...

O podidiră lacrimile și plânse cu sughițuri, bolborosind într'una vorbe rugătoare, în vreme ce Ion o ostoia sărutând-o:

— Taci... taci... taci...

Gemetele Anei însă se înțesau tot mai nestăvilite, până ce se sfârșiră într'un țipăt scurt, surd, care o spăimântă într'atâta că-și încleștă dinții în buzele flăcăului, svârcolindu-se.

Țipătul fetei se înfipse ca o suliță în întunerecul casei și sbârâni mai prelung în urechile la Vasile

Baciu care, deși zdrobit de băutură, se deșteptă, ascultă cu mintea încâlcită și, auzind oftările înăbușite în lacrimi, mormăi nedumerit:

— Ce faceți voi acolo?

Glasul tulbure îngheță sângele în vinele îndrăhoștiților. Ana își amuți brusc suspinele, pierzându-se în brațele flăcăului.

Trecu astfel un minut. Baciu asculta, jumătate treaz, jumătate prin somn. Apoi cotrobăi cu mâna pe lavița dela capul patului, ca și când ar fi căutat chibriturile. Creerii lui obosiți de beție parcă bănuiau ce se petrece pe cuptor și într'o clipă făcu o mișcare să se scoale, să vadă și să-i oprească. Dar în acelaș timp îi trecu prin gând că trebuie să fie George și deci poate să-l lase în pace. Gândul acesta îl prăvăli într'un somn mai liniștit. Totuși bâigui prosteste până să-l copleșească toropeala:

— Apoi... iea seama... nu... vezi-bine... rușine... porcăria... asta...

Indrăgostiții nu mai suflară nici o șoaptă. Stăteau îmbrățișați și neclintiți ca și când s'ar fi unit pentru totdeauna. În curând sărutările lor fură iar înghițite de sforăiturile din pat...

Ion se coborî de pe cuptor când cântau cocoșii a doua oară și Ana îl însoți până la poartă. Frigul părea mai vrăjmaș, iar întunerecul mai posomorât.

— Tare mă tem să nu fi rămas grea! murmură fata cu dinții dârdâind și glasul ei domol se împrăștiă în tăcerea nopții ca un strigăt puternic.

Flăcăul trebui să-și muște buzele ca să nu izbucnească de bucurie. O ciupi ușor de obraz și apoi porni mulțumit, repede, lăsând-o în poartă.

Fulgii de zăpadă, mai leneși, picurau blând, i se așezau frumos pe păr, pe umeri, pe obraji; îi simțea topindu-se pe brațe ca niște sărutări reci și amenințătoare. În clipa când nu mai auzi pașii

flăcăului, Ana văzu deodată că din șanțul cellalt se ridică un om și pornește întins spre ea.

— George! George! murmură fata fugind îngrozită în casă.

Vranița se închise în urma ei troznind ca o descărcare de armă ucigătoare.

George, ascuns acolo de când s'a întunecat, văzuse pe Ion intrând și l'a așteptat până a eșit. Cuvintele Anei le-a auzit limpede parcă i le-ar fi spus chiar lui. Carnea îi tremura de scârbă, iar în sufletul lui se frământa un gol care-l durea. Picioarele-i erau de plumb și totuș nu simțea cum le târa. Se pironi în mijlocul uliții, cu fața spre căsuța turtită de povara întunericului. Stătu așa, uluit și pierdut, ca un stâlp de piatră. Umezeala îl pătrunsese la os. Se desmetici. Scuiță larg, disprețuitor și apoi rosti cu o ușurare mare:

— Scroafă!...

CAPITOLUL V

R U Ş I N E A

1.

Săptămâna dinaintea Crăciunului, în toate diminețile, satul clocotea de guițări desnădăjduite. Porcii îngrășați se prefăceau în mușchi și cârnați, meniți să reînzdrăvenească pe oamenii jigăriți de postul care parcă nu se mai sfârșia. Cu cât se apropiau sărbătorile, cu atât țaranii le doreau mai tare, lingându-și buzele mai dinainte în vederea ospăturilor obișnuite și atât de mult așteptate. Căci în vremea postului mare numai popa și învățătorul mâncau de dulce: Belciug, fiindcă avea stomacul afurisit, iar Herdelea fiindcă el nu voia să dea ascultare minciunilor popești...

În alți ani, pe vremea aceasta, Ion se simțea mai nenorocit ca oricând, auzind guițările și se înfuria văzând că, în tot satul, numai Glanetașu și țiganii nu sunt în stare să facă *bojotaia* cuvenită, ba încă unii țigani se sileau și izbuteau să fie în rândul oamenilor și să tae baremi câte

un mascur. Atunci își blestema viața care îl sor-tește să rămână de rușinea satului. Acuma, cu toate că Glanetașu, singurul meșter al satului în căsăpirea neamului rămătorilor, trebui să primească tot în natură plata pentru tăerea porcilor, spre a putea aduna cărnăriile de sărbători, flăcăul totuși nu-și mai pierdu firea. Fața lui osoasă parcă stră-lucea. Ba chiar într'o seară, când Zenobia începu jelaniile, o curmă împăciuitoare:

— Nu face nimic... In curând vom avea și noi de toate...

Herdelea făcea ce făcea și în fiecare an ucidea câte doi porci, întâi pentrucă lui îi plăceau foarte mult cărnații și în deobște porcăria, și al doilea pentrucă altminteri ar fi trebuit să cumpere din târg untura pentru casă, ceea ce ar fi însemnat o cheltuială peste puterile pungii lui dăscălești. Dar în ăst an *bojotaia* avea o importanță și mai mare din pricina Logodnei Laurei, care urma să se ser-beze negreșit în Ianuarie și cu care prilej provi-ziile de porc erau menite să aibă un rol fruntaș, mai ales că luau parte și părinții lui Pinte, în fața cărora familia Herdelea voia să se arate la înălțime.

Porcii învățătorului, cumpărați în dricul verii și îngrășați cu porumb, de abia se mai mișcau în coteș, încât tăerea îi mântuia de o moarte păgu-bașă, năbușirea în propria lor grăsime, după cum spunea Glanetașu inspectându-i cu două-trei zile înainte de termenul fatal.

In zorii zilei meșterul măcelar se înființă însoțit de Ion și de Zenobia. Casa Herdelea era în pi-cioare, dar fetele stăteau ascunse în salon, cu capul în perne și cu degetele în urechi ca să nu auză horcăelile animalelor osândite, de teamă să nu leșine de milă.

Glanetașu își ascuți cuțitul de junghiat cu multă îngrijire, împărțind rolurile tuturor: Ion

va lua porcul de urechi, îl va trânti jos pe o rână și-i va ține capul, Herdelea și Titu vor imobiliza picioarele dinapoi, Zenobia va ajuta la picioarele dinainte, iar dăscălița va strânge sângele în lighean... Totuș lucrurile n'au mers tocmai strună, cum ar fi dorit măcelarul satului. Porcii, auzind ascuțirea uneltelor, începură să grohăe neliniștiți, parc'ar fi simțit primejdia. Degeaba deschise învățătorul ușa cotețului; dobitoacele nu voiau să iasă în ruptul capului. Ion trebui să apuce pe unul de urechi și să-l tragă afară cu multă caznă. D-na Herdelea, prea miloasă, nu putu ține ligheanul unde trebuia, încât sângele se scurse mai mult pe de lături, făcând o pată mare roșă în zăpada proaspătă. Guițatul porcului însă se îngroșa mereu, schimbându-se în horcăiri lungi și din ce în ce mai rare, până când cei ce-l țineau, simțiră că nu mai clinește. Glanetașu își șterse cuțitul și mâinile însângerate în părul ucisului, iar Zenobia, pipăindu-i spinarea, declară că slănina e mai groasă de șapte degete... În vremea aceasta celălalt porc grohăia atât de speriat că în clipa când Ion deschise portița cotețului, se repezi afară cu toată iuțeala îngăduită de grăsimea-i prețioasă, căutând să scape de moarte prin fugă. Cuțitul Glanetașului fu astfel nevoit să-i curme viața tocmai lângă poarta dinspre uliță.

Bojotaia se făcu chiar în ogradă. Paietele trebuincioase le împrumutase Macedon Cercetașu. Porcii fură pârjoliți amândoi deodată. Flăcările se înălțau vesele în vreme ce Glanetașu le plimba de ici pe colo pe trupurile victimelor. Ceilalți stăteau în jurul focului, încălzindu-și mâinile, prețânduind mereu valoarea porcilor, mai aruncând uneori câte o glumă și trăgând în răstimpuri câte o dușcă de rachie dintr'o ploscă plină. Mai târziu coborâră în curte și domnișoarele, compătimiră mult

pe sârmanele dobitoace, și-și primiră porțiile din urechile rumenite pe care le mâncară la fața locului, potrivit obiceiului ce le rămăsese din copilărie la toate bojotăile.

Munca mai grea deabia deacuma începea cu spintecarea, împărțirea cărnii și a slăninii, spălatul mațelor, facerea cârnaților... Avură toți de lucru toată ziua și mai rămânea pe mâine topirea unturii și alte mărunțișuri. Totuș dăscălița, alegând cărnurile, a găsit vremea să repeadă o tocană grasă și pipărată și chiar să răstoarne o mămăliguță lângă ea, spre încântarea stomacului lui Herdelea, cam prea încărcat de rachiu. Cu toate stăruințele învățătorului, familia Glanetașu nu se înduplecă nici măcar să guste din bunătatea de mâncare.

— Am ținut postul atâtea săptămâni... n'o să ne spurcăm acuma, cu câteva zile înainte de sfințele sărbători, că doar nu suntem copii și n'om plezni — se lămuri Zenobia înghițându-și saliva de poftă.

Seara, dupăce Glanetașu și Zenobia plecară, iar Herdelea adormise îmbrăcat și pe când dăscălița făcea planuri cu fetele pentru a doua zi în salon, Ion cu limba dezlegată de băutură, povesti lui Titu cum stă cu Ana. Domnișorul îl asculta foarte satisfăcut, îi cerea mereu amănunte și, în cele din urmă, îl puse să jure că i-a spus tot.

— Și crezi c'a rămas însărcinată? întrebă Titu cu ochii strălucitori de curiozitate.

— Cum o vrea Dumnezeu, domnișorule, — răspunse flăcăul. Și de n'a rămas până acuma, mai are vreme să rămâe! adăogă apoi cu un răs larg care-i desvălea gingiile roșii și-i întipărea pe față atâta răutate și încăpățănare, încât Titu se infri-coșă și murmură dojenitor:

— Al dracului mai ești, măi Ioane!

2.

Chiar în ajunul Crăciunului sosi o scrisoare dela părinții lui Pinteza prin care fixa data logodnei pentru a doua Duminecă după Bobotează. Astfel sărbătorile fură în casa Herdelea mai vesele decât de obicei. Invățătorul se aprovizionase din belșug cu rachiu, dascălița făcuse niște cozonaci ca aurul, Laura cu Ghighi pregătise trei feluri de prăjituri ca să ajungă și pentru a treia zi de Crăciun când se vor aduna în Pripas prietenele lor, două oale uriașe vechi, legate cu sârmă, pline de sarmale, forfoteau pe cuptor, însfârșit ca în toate bunele gospodării românești cu prilejul Crăciunului, așa încât puteau veni colindătorii și musafirii.

Cel dintâi s'a înființat Ion, cântând o colindă frumoasă sub fereastra luminată și pe urmă mai cântând una în casă, după ce fu cinstit cu băutură și câțiva gologani, cum e datina. Pe când era feciorul Glanetașului, înăuntru, un cârd de fete începu afară „Lerui Doamne“. Herdelea le pofti în casă, dar fetele fugiră rușinate mai ales aflând că-i și Ion acolo. Toată seara colindătorii se ținură lanț spre înduioșarea dascăliței care, în asemenea împrejurări sfinte, își aducea totdeauna aminte de tinerețea ei și lacrima.

Mai târziu sosiră și soții Lang care, în urma invitației lui Titu, veniră să vază cum se serbează ajunul Crăciunului românesc. În realitate Titu, acuma muncit numai de dorul femeii iubite, îi poftise pe amândoi ca să se poată întâlni cu ea, iar Lang primise cu bucurie și îndată, presimțind că e rost de băutură multă și gratuită. Sosirea acestor mosafiri tulbură mulțumirea doamnei Herdelea, bosumflată că Titu i-a adus în casă niște

jidani, să-i pângărească sărbătorile, ori cât se silise tânărul să-i explice că soții Lang, deși el e evreu, nu sunt jidani, deoarece nu țin legea jidovească, ba chiar nici o lege. Profitând de supărarea mamei sale, Titu propuse oaspeților să-i plimbe puțin ca să audă cum răsună de colinzi tot satul. Lang, deducându-se la rachiou, firește, se codi, spre bucuria vajnicului îndrăgostit care astfel putu pleca singur cu Roza. Au hoinărit vreun ceas prin locurile cât se găseau mai întunecoase, fără să simtă frigul sau să se împiedece de zăpada răbdătoare.

După miezul nopții i-a venit inima la loc și dăscăliței în clipa când s'au pomenit cu corul studenților liceului din Armadia, sosit înadins să cânte trei colinzi „părinților celor mai dragălaşe domnișoare dimprejur“, cum a spus îndrăzneț, într'o cuvântare patetică și cu paharul plin în mână, un elev care diviniza în ascuns pe Ghighi.

Veselia luă proporții atât de mari încât, mai târziu, uitând neînțelegerile ce-i despărțeau de Belciug, se cărăbăniră cu toții să-i facă o surpriză cu o colindă bătrânească pe care doamna Herdelea o știa din copilărie și pe care pe-aici nimeni n'o cunoștea. Preotul, care juca durac cu câțiva țărani frunțași, încântat de colindătorii neașteptați și distinși, îi primi cu o bucurie rară, puse la bătaie o damigeană de vin, nu-i mai lăsă să plece până dimineața, iar în cele din urmă își îngădui chiar câteva glume lumești cu Roza Lang, spre indignarea lui Titu, îngălbenit de gelozie...

Dar sărbătorile trecură ca părerea și logodna Laurei bătu la ușă. Vremea fiind scurtă, toți se așternură pe muncă, să se prezinte cum se cade în fața mirilor și a cuscrilor. Logodnica trebuia să-și isprăvească o rochie nouă, foarte simplă și frumoasă, în care o să cunoască pe viitorii ei

socri. Ghighi nu voia nici ea să apară ca o slujnică și-și transformă o rochiță, făcând-o aproape nouă. Însăși doamna Herdelea consimți ca fetele să-i lucreze o rochie modernă, deși ea era vrăjmașa luxului și se încăpățâna să se îmbrace în haine de acum zece ani și păstrate bine, fiindcă le purta cu multă simțire. Herdelea alerga mereu prin Armadia, după cumpărăturile trebuincioase, mai fericit poate decât toți, povestind oricui îl asculta, ce noroc are fata lui, laudând până'n cer pe Pinteaa, pe Laura, pe toată lumea... Numai Titu nu se interesa de nimic, umblând veșnic pe urmele Rozei Lang, încât prin Jidovița și prin Armadia începea să se șoptească ici-colo că nu poate fi lucru curat între feciorul dascălului din Pripas și nevasta noului învățător din Jidovița.

Serile reîncepură discuțiile în casa Herdelea, uneori mai potolite, alteori mai aprinse. Pricina era tot Pinteaa, dar acum sub forma zestrei. Adevărat că George nu cerea nici un ban și nici altfel de zestre. Herdelea se fălea chiar că „omul vrea pe Laura și numai pe Laura“. Totuș fetele adăogau că fără zestre nu înseamnă fără trusou și că în trusou intră și cele convenite pentru începutul tinerei gospodării, deoarece n'ar fi demn să-i pretindă omului până și scaunul pe care să se așeze în casa lui. Ba chiar buna cuviință spune că tatăl miresei e dator să plătească neînsemnata taxă de hirotonisire a ginerelui. Bătrânii însă repetau mereu că orice lux e primejdios la temelia unei căsnicii noi, că și așa sunt destule cheltueli cu logodna și cu nunta, și mai ales să nu uite că mai rămâne în casă o fată de măritat... Argumentele fetelor, fiind stropite și cu lacrimi, avură darul să convingă pe Herdelea care, amănându-și leafa și dobândind girul notarului Stoessel, împrumută o mie cinci sute de zloți dela

Banca Someșana spre a putea ține piept dorințelor Laurei.

Logodna se făcu fără mare ceremonie și fără invitați. Numai Elvira Filipoiu și domnișoarele Spătaru, cele mai bune prietene ale Laurei, fuseseră poftite în mod excepțional. Incolo nici un străin, deși Titu stăruise din răspuțeri să cheme și pe soții Lang.

George, împreună cu părinții, au sosit după amiazi. Bătrânul Pinteau avea înfățișare impunătoare. Înalt și spătos, se ținea drept ca bradul, cu toate că se apropia de șaptezeci, și fața-i era rumenă, părând chiar aprinsă alături de albeața mustăților ce se îmbinau cu o barbă stufoasă de apostol. În ochii albaștri cumiți blândețea se împerechea cu sclipiri de voință și hotărîre. Părul mare, nins și sbârlit, părea o coroană de zăpadă potrivită pe fruntea lată și puțin brăzdată. Era preot din vremea veche, păstor harnic dar și gata să pedepsească oile neascultătoare. Alături de dânsul preoteasa făcea impresia unui copil orosit. Mică, ajungând deabia până la inima bătrânului, cu pielea obrazilor scorjită de mii de sbârcituri, cu ochii căprui veșnic speriați, cu părul lîns, de o culoare nehotărîtă, femeia se văita într'una, avea sumedenie de junghiuri și vorbea cu glas tremurat și înfricoșat, privind des spre stăpânul ei, ca și când mereu ar fi vrut să-i implore îngăduința de-a deschide și ea gura.

În Dumineca logodnei, pela prânz, se nemeri să pice, nechemată, și mama lui Herdelea, o țărancă îndoită de spate, cu fața roșcovană și zâmbitoare, cu niște ochi vii și cam vicleni. Neîndurându-se să plătească zece creițari unei căruțe de ocazie, a călătorit pe jos din Zagra până aici, cu dăsații în spinare, încărcăți cu ce găsisese mai bun prin casă pentru nepoții ei. Când află că Laura se mărită, o sărută de nenumărate ori și

plânse cu mare poftă, compătîmind pe sărmana nepoată care începe atît de curând necazurile vieţii. Işi aduse aminte de „moşul“ ei, care s'a prăpădit acum trei ani căzând din vîrfurile unei clăi de fân pe o grapă de fier şi rupându-şi şira spinării, şi care, Dumnezeu să-l ierte, în fiecare zi o snopea în bătăi, încât de multe ori îi venise să-şi ia lumea'n cap de groaza lui. Numai de n'ar da şi Laura peste un asemenea bărbat, c'ar fi vai ş'amar de sufletul ei... Laura rîse de temerile bunicei, dar doamna Herdelea se necăji de atîta prostie. De altfel ea nu se prea împăca cu soacra fiindcă aceasta, ori de cîte ori se întîmpla vre-o ceartă, ţinea partea învăţătorului, ba-l mai şi îndemna să bea „că doar o viaţă are omul“... Din toată familia, bunica mai bine se înţelegea cu Ghighi căreia îi povesti iarăş cum s'a făcut domn Zaharia, fugind de acasă numai cu o traistă de prune uscate şi înscriindu-se singur la şcoala cea mare din Armadia... După ce sosiră musafirii, bătrîna trecu la bucătărie; se simţea mai în largul ei acolo împreună cu vizitiul lui Pinteş şi cu Zenobia care venise să dea o mîna de ajutor dascăliţei...

Belciug se oferise să schimbe el inelele logodiţilor şi să citească rugăciunea potrivită. Doamna Herdelea, în clipa solemnă, avu un zâmbet de fericire pe buze, dar lacrămile îi curgeau şiroae. Învăţătorul era atît de mişcat că trebui să dea peste cap un pahar de vin ca nu cumva să-l podidească plînsul. În toată casa numai Titu stătea ursuz cu gîndurile la Rozica.

George Pinteş sorbea din ochi pe Laura. Când s'au sărutat, după schimbarea verighetelor, s'au roşit amîndoi aşa de tare că toată lumea a rîs de dînşii.

Logodna se isprăvi cu o masă împărătească. Popa Belciug ţinu o cuvîntare mişcătoare pentru

fericirea tinerilor, urându-le copii mulți și viață lungă. George îi răspunse printr'o declarație de iubire pe care preotul se grăbi a o transmite Laurei. Astfel solemnitatea făcu loc jovialității cuvenite. În atmosfera caldă George, cu ochii înflăcărați, plimbându-se prin casă cu mâinile la spate, începu să-și desfășoare planurile de viitor, despre apostolatul ce-l are de îndeplinit în satul dela marginea românismului, unde primejdiile sunt mai mari, datoriile mai multe, munca mai grea... Povesti cum în Vireag, comuna din Sătmăr unde este numit el să păstorească, românii nici nu știu românește, încât sunt siliți să spună pe ungurește că sunt români... Rostul lui e deci să întoarcă oile rătăcite, să răspândească graiul românesc, să întărească mândria națională a celor șovăitori. Se poate o chemare mai frumoasă pentru un cărturar conștiincios? Totuș sarcina e atât de apăsătoare, că n'ar fi îndrăznit să și-o iea fără o tovarășă de viață ca Laura, ea însăși o româncă entuziastă. Împreună vor munci mai cu drag și cu mai multă încredere în izbândă... Vorbind, însuflețirea îi imbujora fața, părea că se înalță. Însăși Laura, căreia îi rămăsese în fundul inimii teama că viitorul ei soț e prea scund, îl vedea acuma mult mai mare ca ea, asemenea unui cuceritor de suflete...

La început bătrânul Pinteza fuse mai rezervat și se adâncise într'o dispută teologică cu Belciug, ca să aibă răgaz să studieze în acest timp pe viitoarea soție a fiului său, precum și restul familiei Herdelea. Privirea lui se întâlnea din când în când cu a lui George, care parcă-i zicea mereu: „Ei, așa-i că-s oameni foarte de treabă!” Incetul cu incetul apoi se încălzi și el, iar mai târziu, venind vorba de copiii lui, își dădu drumul deabinelea. Vorba o aduse preteasa Profira, care se împrietenii repede cu doamna Herdelea, și i se

jelui că a îmbătrânit și s'a trecut atât de mult pentrucă a făcut treisprezece copii; dăscălița o compătimi îndelung și se făli, la rândul său, că și ea a născut nouă, dar bunul Dumnezeu nu s'a milostivit să-i lase în viață decât pe cei trei care se văd.

— Mie-mi pare rău că-mi lipsește unul singur ca să avem duzina complectă! interveni aici bătrânul Pinteza râzând jovial, cu ochii închiși. Noi ce-i drept ne-am silit cât am putut, am tras și peste douăsprezece, dar tot degeaba — urmă dânsul mai vesel, uitându-se mândru și pe rând la toată lumea, parcă ar fi așteptat să se bucure toți de mulțumirea lui; întâlnind însă privirea lui Belciug, care zâmbea iertător, își aminti că un preot nu se cuvine să se piarză în glume ușurele, deveni deodată serios și adăogă mângâindu-și barba: Unsprezece trăesc, doi am îngropat... Domnul a dat, Domnul a luat, fie-i numele binecuvântat!

Adaosul răci puțin atmosfera, încât Herdelea spre a reînsufleți veselia, se apropiă cu scaunul de Pinteza și-i zise încântat:

— Ai fost voinic de tot, cuscrule! Hehehe!

Cuvântul „cuscrule“ căzu neplăcut pentru bătrânul Pinteza, dar deoarece i se deșteptase pofta de taifas, continuă fără a se uita la Herdelea:

— Unsprezece ne trăiesc din mila lui Dumnezeu... Și toți mari, toți zdraveni, toți bine, cu ajutorul lui Dumnezeu... Iată, ăsta e al nouălea— și arată pe George care șoptea ceva Laurei, fiindcă lăudăroșiile moșneagului îi erau cunoscute și puțin plăcute. Am ajuns de nici nu mai putem ține socoteala nepoților... Adică stai o leacă... Alexandru trei, Profira trei, fac șease, Ștefan patru, Ludovica doi, iaca doisprezece... întâia duzină-i gata!...

Apoi cu gesturi ca și când ar predica de pe

amvon și cu o înfățișare ce nu îngăduia intreruperi, își înșiră toate odraslele, găsind pentru fiecare câte-o laudă bine simțită. Alexandru, cel mai mare, e profesor în România, la liceul din Giurgiu; s'a însurat acolo cu fata unui arendaș bogat, cu un nume grecesc, dar altfel om cum se cade. Stă foarte bine Alexandru, a luat zestre o moșie de câteva sute de pogoane și crede că în curând o să ajungă directorul liceului, ceea ce ar și merita, fiind un adevărat savant. Al doilea fecior, Ștefan, s'a înstrăinat puțin; ține o nemțoaică din Posen pe care a cunoscut-o la Berlin pe când studia științele tehnice. Altfel ea e femeie de neam, profesoară la un liceu de fete, iar el e inginer la Uzinele Skoda. Au patru copilași, frumoși și cumiți cum nu s'a mai pomenit! Păcat numai că nemțoaica nu știe boabă românește și, din nenorocire, nici copiii. În fiecare vară vin cu toții de petrec câte-o săptămână în Lechința, pe când Alexandru n'a mai fost pe-acasă de vre-o zece ani. Pe urmă, după vârstă, între băieți, vine Liviu care-i numai de treizeci și doi de ani și e căpitan de stat-major, acuma la comandamentul corpului de armată din Graz, dar are speranțe multe să-l mute în curând la Sibiu, mai aproape de acasă. Strălucit băiat și cu viitor de aur. A terminat întâiul școala de război, iar toamna aceasta și-a trecut cu distincție examenul de ofițer superior în statul major. O singură meșteahnă are: i-e groază de însurătoare. Nu știu cui să semene, căci în neamul Pinteia toți sunt drăgostoși. Poate că preoteasa, care în viața ei n'a ridicat ochii asupra altui bărbat, măcar că a fost în tinerețe ca o floare... Firește că în familie se află un medic. Este Virgil, stabilit la Sibiu, având o clientelă strașnică de-l invidiază până și străinii. Fiind un român înfocat și făcând orice sacrificii pentru cauza națională e foarte

bine văzut în cercurile politice românești conducătoare și n'ar fi de mirare să ajungă ca mâine deputat în Camera din Budapesta... Cel mai potolit dintre toți este Ionel, contabil la o bancă mare în Cernăuți, strângător, harnic, priceput în socoteli, merit să devină milionar sau cel puțin director de bancă... Acuma vine la rând George, băiat bun și el, mai ales că s'a dedicat carierei părintești. Când va închide ochii bătrânul, George va continua să călăuzească turma credincioșilor din Lechința... Mai rămân doi feciori, Marcu și Vasile. Cel dintâi e svăpăiat de tot cu naționalismul; el a fost, anul trecut, conducătorul grevei studenților români din Budapesta, pentru că un profesor a încercat să-i oprească de-a vorbi românește. Vasile acuma își termină liceul la Blaj... Dar fetele! Cea dintâi, botezată Profira, după numele preotesei, e măritată tocmai în Basarabia, lângă Chișinău. A întâlnit-o un boer-naș basarabean la Giurgiu, pe când ea era la Alexandru și într'o bună zi primim vestea că „dragi părinți, mi-am găsit fericirea, m'am logodit cu...” Atâta-i norocul de călător! Pe cea de-a doua, pe Ludovica a luat-o avocatul Victor Grozea din Cluj și are doi copii, un băiat și o fetiță. Și însfârșit Eugenia, mezina, o frumusețe rară e nevasta deputatului Gogu Ionescu din România. Se zice c'a înebunit saloanele Bucureștilor, toată lumea o răsfăță. Adevărat că e și tânără de tot, mai mică decât George, deși acum se împlinesc trei ani dela cununia ei...

Pomelnicul copiilor iubiți stoarse lacrimi preotesei, fiindcă sunt atât de împrăștiați în lumea mare și n'a avut norocul să-i mai vază măcar odată împreună, deși poate mâine-poimâine va închide ochii pentru totdeauna, prăpădită și arsă cum este de povara anilor. Pinteaa îi curmă jela-nia cu un gest falnic:

— Lasă, babo, fii liniștită și ai răbdare! Mai avem o leacă și apoi putem sărbători nunta noastră de aur, dac'o vrea și Dumnezeu... Atunci o să-i strângem pe toți, cu căfel și purcel, din toate colțurile... Ca să se îplinească voia d-tale!

Gura bătrânului acuma torăia într'una, încât Herdelea deabia a putut schimba cu dânsul între patru ochi, vorbele serioase cuvenite, declarându-i că Laura n'are zestre, dar în schimb are inimă și... Pinteaua îl întrerupsese nemulțumit:

— Eu am un principiu: nu mă amestec în căsătoriile copiilor. Fiecare să doarmă cum și-o așterne. Treaba lor e să fie cu ochii în patru...

Nici învățătorul nu fu prea mulțumit cu răspunsul cuscrului, dar îl înghiți surâzând ca și când ar fi auzit o glumă nostimă.

Se învoiră ca ziua cununiei s'o stabilească Pinteaua, prin scrisoare, după ce va fi înștiințat toate neamurile. Deocamdată rămase hotărît doar atâta că nunta vor face-o în Armadia, pentru a-i putea da solemnitatea cuvenită.

Familia Pinteaua plecă noaptea târziu spre Lechința cu trăsura. Cum eșiră din sat, bătrânul începu să dăscălească pe George că s'a pripit, că nu-i place ce a văzut aici, că se bagă într'o ceată de calici care mai umblă să-și ascundă mizeria prin sforăială în vorbe ca și în fapte, că în sfârșit să ia bine seama până ce nu-i prea târziu... George se scandaliză că un tată poate vorbi astfel despre niște oameni așa de simpatici care ca mâine îi vor fi rude. Căci nu va renunța la Laura pentru toate comorile lumii. Înțelege că bătrânul ar fi fost mai bucuros să-l însoare cu vre-o strâmbă bogată și că-l doare o noră fără zestre. Dar orice încercări de a-l opri, mai ales după ce s'au și logodit, sunt absolut zadarnice. Și decât să-i terfească mireasa, mai bine să-i vorbească de altceva... Bătrânul, cutropit de oboseală și de somn, a capi-

tulat repede, urmând pilda preotesei care, legându-se în hurducaturile trăsurii, dormita ușor cu gura căscată și cu ochii înlacrâmați...

În casa Herdelea însă lumina nu se stinse până spre dimineața. O bucurie mare stăpânea toată familia. De abia acum își dădea seama de norocul Laurei. Învățătorul înșiră triumfător și de mai multe ori toate neamurile lui George, întrebând mereu pe Laura dacă n'a avut el dreptate când a stăruit să-și alunge gărgăunii din cap și să fie cumințe? Pe fața logodnicei se întipărise, ca o mască, un zâmbet de fericire. Făgădui surorii sale că o va lua cu dânsa să o mai scoată prin lume, căci nu știe de unde sare norocul omului și mai ales al unei fete. Iată, ea, dacă nu se ducea atunci la Sângeorz, n'ar intra azi într'o familie atât de mare și de distinsă. D-na Herdelea tăcea, zdrobită de emoție, cu ochii umezi, strângând buzele pungă ca să n'o podidească plânsul, iar Ghi-ghi, una două, se repezea la Laura și a acoperea de sărutări... Titu nu lua parte la bucuria generală. El tocmai acuma frământa în minte o poezie în care voia să cânte iubirea herculană.

— Norocul Laurei poate să fie și norocul tău, Titule! îi zise Herdelea căutând să-l desmorțească.

— Aș! Norocul meu sunt eu însumi! răspunse tânărul cu emfază.

— Bine, bine, nu zic ba — urmă învățătorul. Mă gândesc însă că acuma, cu atâtea rude mari în lume, ți-ar fi mai ușor și ție să treci în România, cum a trecut și Coșbuc, să te apuci mai serios de ispravă...

— Las'că mai este vreme — mormăi Titu scurt, dornic să schimbe vorba.

Herdelea însă se supără și-i impută că-și pierde timpul cu fleacuri în loc să-și croiască un rost în viață, că trebuie să muncească dacă vrea să

răzbească... Văzând că discuția se îngroașă, Titu se desbracă și se culcă foarte amărât că nici chiar tatăl său nu-i respectă năzuințele, hotărît că a doua zi să se întâlnească negreșit cu Rozica, singura lui ființă în lume care-l înțelege adeva.

Numai mama lui Herdelea era îngrijorată și plângea că Laura sărăcuța de ea, e pe cale să se instrăineze, în loc să se fi măritat mai pe aproape, cu vre-un flăcău bogat; poate chiar din Pripas.

3.

Spre sfârșitul Cășlegilor se răspândi șovnul în sat ca Ana lui Vasile Baciuc ar fi însărcinată. Nimeni nu știa de unde a pornit vorba și mulți nu credeau. Vestea însă umbla din casă în casă, în șoaptă, ca un tâlhar. Femeile o înfloriau, o dichiseau cu voluptate. Când trecea Ana pe uliță, nenumărate perechi de ochi o pândeau de după toate gardurile și din toate ferestrele, în taină, măsurându-i mijlocul, pipăindu-i burta, cercetându-i mersul. Și cele mai șirete spuneau celor proaste:

— Nu vezi, lelișo, cum umblă să-și ascundă păcatul, cum se strânge în bete ca într'un chimir?

Și cele mai păcătoase o bârfeau mai stăruiitor, ca omul care nu poate avea odihnă din pricina paiului în ochiul aproapei.

Ana, de altfel, din noaptea aceea, trăia cu frica în sân. Se mira că George tace, când ea era sigură că el știe tot. În fiecare minut se aștepta să i se dea în vileag păcatul și așteptarea aceasta era mai chinuitoare ca însăși conștiința greșelii.

De atunci încoace George n'a mai călcat pragul casei lui Baci, deși față de Ana se purta parcă nu s'ar fi întâmplat nimic. Vasile Baci nu pricepea de ce nu mai vine George și, într'o seară, s'a sfătuit și s'a chibzuit cu fata cum să afle pricina schimbării lui? Atunci, din încurcătura ei, din gâlbănirea obrazilor ei, din bâlbâelile ei speriate, țărânelul și-a adus aminte ca prin vis... și fața i s'a luminat. Bănuiește pricina. Apoi când, în câteva nopți, simți că Ana iese afară pe furiș și rămâne în frig un ceas două, se liniștește pe deplin. Înțelegea tot și era mulțumit. Pățania fetei aducea apa tocmai la moara lui. Ii părea chiar bine că a păcătuțit, că așa George va trebui să o ia mai repede, iar el va scăpa de o grije. Iși zicea că flăcăul acum vine într'ascuns, dar curând are să vie în pețit. De aceea, întâlnindu-l, îi arăta mai multă prietenie ca în trecut, îi făcea cu ochiul spre a-i arăta că știe tot și nu-i supărat, și-l cinstea ca pe un ginere gata, ceea ce pe George îl zăpăcea...

Fata însă aștepta nopțile cu nerăbdare din ce în ce mai mare. Zilele scurte de iarnă i se păreau nesfârșite și, îndată ce se însera, își pierdea cum-pătul, se roșea la fie ce vorbă a tatălui ei, își făcea mereu de lucru pe afară ca să asculte de n'a sosit cumva Ion, cu frica în inimă că poate n'o să mai vie, și nu mai știa cum să aștearnă patul mai repede, să se culce bătrânul și să stingă lampa. Și flăcăul se înființa nesmintit, veșnic spre miezul nopții, scârțâind puțin porțița ca să-i dea de știre... În casă însă n'a mai intrat niciodată. Ana a pregătit, chiar de-a doua zi, un culcuș moale într'un stog de paie din grădiniță. Peste o săptămână s'au mutat în podul grajdului, unde erau mai adăpostiți de orice primejdie.

Pe la Crăciun, Ana a știut sigur că a rămas grea

și, într'o îmbrățișare pătimașă, printre vorbe de iubire, șopti lui Ion că de acuma viața ei atârnă de voința lui. Flăcăul nu zise nimic, dar de atunci nu mai veni în fiecare noapte.

Svârcolindu-se fără somn pe cuptor, fata îl aștepta totuși mereu, își ascuția urechile să audă scârțâitul porțiței, îi țiuiau creerii de încordare și nu putea închide ochii până dimineața. A două zi îi căuta și-i găsea ea singură scuze, iar apoi când după mai multe nopți chinuite, Ion catadixea să se arate, ea nici nu îndrăznea să-l mustre de teamă că nu va mai veni de loc. Se simțea o jucărie în mâinile lui și totuși nu-i trecea prin gând să-l învinuiască. De altfel, își zicea, în iubire nici nu poate fi vorba de vină. Ei doi sunt sortiți unul altuia. Ce s'a întâmplat era scris să se întâmple. Cu toate acestea îi era rușine de lume încât de abia cuteza să iasă din ogradă. Lumina zilei îi ardea obrazii. Când avea trebuință să meargă pe uliță, umbla cu ochii în pământ, să nu fie nevoită să întâlnească privirile oamenilor. Își închiupia că rușinea ei trebuia să rânjească de pe toate coperișele caselor. Atunci se întreba spăimântată, cum are să se sfârșească nenorocirea aceasta? De ce nu mai încearcă Ion s'o ceară de nevastă, s'o scape din ghiarele grijilor? Poate că mărturisind tot, tatăl ei s'ar înmuia, dacă cumva n'ar omori-o... Sau Ion lasă inadins să treacă vremea, s'o arate satul cu degetul? Bănuiala că Ion ar fi în stare să-și bată joc de sufletul ei o îngrozea mai mult decât mânia bătrânului...

Flăcăul lipsi o săptămână încheiată, iar pe urmă când veni, nu mai vru să se suie în podul cu fân. Aminti Anei că, într'o noapte, Vasile Baciuc a eșit de a dat vitelor nutreț și era cât pe-aci să-i descopere. Fata n'avu curajul să mai stărue, dar îi spuse cu glasul tremurat de lacrimi să vie mai des,

ca și înainte, și să facă ceva, ce-o crede dânsul de bine, pentrucă în curând nu-și va mai putea ascunde sarcina... Ion mormăi cine știe ce, și din noaptea aceea nu se mai arată pe la Ana.

Trecu o săptămână, două, cinci... Fata află că Ion s'a dus să taie la pădure în munții Bârgăului, împreună cu alți bărbați. Iși dădu seama că e pierdută, că de-acum numai dela Dumnezeu mai poate nădăjdui scăpare. Se prăpădea plângând amarnic, ca și când ar fi avut nevoie de toate lacrimile din lume ca să-i înecă durerea ei cea mare... Fața i se îngălbeni și se împestriță cu niște pete pământii... Păcatul nu se mai putea tăinui și răfuiala se aproia.

De oarece Cășlegile erau pe sfârșite, iar George nici habar să vină să ceară fata, Vasile Baciuc începu să se posomorască. Adică să fi vrut flăcăul să-și bată joc de Ana și s'o lase pe urmă de răsal satului? Dacă ar fi așa, atunci... Nu putea să se gândească ce-ar fi atunci, căci îl cuprindea mânia și i se întuneca mintea. De câteva ori se hotărî să meargă la Toma, să se înțeleagă împreună omenește. Dar totdeauna, când să iasă pe poartă, simțea că-i crapă obrazii. Cum să se ducă el să-și îmbie fata, ca un cerșetor? Intra la Avrum, se îmbăta și ocăra pe George, singur, vorbind în fundul sticlei cu rachiu.

Apoi nu mai erau decât cinci-șase zile până să intre în postul cel mare. Ana începea să aibă amețeli și uneori chiar vărsături. Șorțul i se rotunjea văzând cu ochii... Vasile Baciuc îi vedea suferințele și o compătimea. Ii fu frică să nu se prăpădească fata și, înainte de a chema pe doctorul Filipoiu din Armadia, care e scump și nici nu se uită la om până nu-i iea banul din mână, aduse pe baba Firoana, meșteră mare în descântece și moașă vestită în toate satele dimprejur. Firoana sbârcită la față, dar sprintenă la suflet, schimbă numai

două șoapte cu Ana, o pipăi ușor pe pânțele și apoi spuse verde țăranului:

— Mare mirare să nu fie băiat, măi Vasile!... Numai să-i ajute Dumnezeu să-l poarte sănătoasă...

Fata se ghemui pe vatră, ca un câine vinovat, cu ochii în pământ, așteptând s'o omoare. Vasile Baci înșă nu rosti nici o vorbă. Stătu toată seara cu cotul pe colțul mesei, cu privirea înghețată, oftând des ca un bolnav de moarte.

4.

Ghiță Pop, singurul copist român dela judecătoria din Armadia, unul din pretendenții dăscăliței de pe vremea când jucau împreună teatru în Monor, stând într'o zi la un pahar de bere cu Herdelea, cu care era prieten din copilărie, îi spuse că e zarvă mare la judecătorie din pricina anchetei orânduite de ministrul justiției, în urma plângerii lui Ion Pop-Glanetașu din Pripas. Judecătorul turbează și așteaptă dintr'o clipă într'alta sosirea unei comisiuni dela tribunalul din Bistrița, trimisă să cerceteze și să raporteze fără întârziere. Toți se întrebă cine i-o fi făcut pozna asta judecătorului?

— Să-ți inchipui, dragă Zaharie, ce cap are șeful! sfârși zâmbind copistul. Nu că i-ar fi frică. Fiindcă vorba ceea: corb la corb nu scoate ochii. Dar rușinea pe el să se pomenească cu asemenea bobârnac. Cred că mai bucuros ar fi fost să-i fi tras cineva două palme țepene în piața bisericii, decât să pățească una ca asta. S'a și jurat însă că nu se mulcomește până nu află cine a îndemnat pe țăran să facă jalba și cine i-a făcut-o, și până nu-i bagă în pușcărie pe toți!

Herdelea simți o săgeată prin inimă auzind ve-

stea și mai ales amenințarea judecătorului. De frică se gândi un moment să mărturisească copistului că el e autorul plângerii și să-l întrebe cum să se apere de s'o întâmpla să-l descopere în cele din urmă? Dar își luă seama repede. Ori cât de prieten i-ar fi Ghiță Pop, tot s'ar putea să scape o vorbă pe undeva, chiar fără voe, și să-l nenorocească. Apoi, curând, știindu-se la adăpost, o mândrie priincioasă îi umplu pieptul, care parcă-i zicea: „Uite ce ai fost în stare să faci tu, Zaharia Herdelea! Vezi ce putere ai? Să mai poftească cineva să te înfrunte!“ Râse deci și el, își frecă mâinile și zise copistului, trăgând cu ochiul:

— Lasă-l că bine-i face, fie vorba 'ntre noi! Să-l mai zgâlțâe nițel și pe dumnealui, că prea se fân-dosește de parc'ar fi frate cu Sfântul Petru!

Cum ajunsese acasă, strigă pe Ion și-i povesti ce-a auzit, având grija să-i reamintească foarte grav că, orice l'ar întreba comisiunea, el să spună sus și tare că jalba i-a scris-o un domn dela Bistrița pe care nici nu-l știe cum îl cheamă. După ce tlăcăul se jură și se închină că va face întocmai, Herdelea declară cu multă demnitate că în-sfârșit a sosit și ceasul dreptății. Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptăților... Laura și Ghi-ghi împărțeau mândria tatălui lor mai cu seamă pentrucă judecătorul n'avea bunacuviință nici să le salute, când le întâlnea, deși le cunoștea foarte bine. Dăscălița însă ar fi fost mai bucuroasă să vază la răcoare și pe popa Belciug, pe care nu-l mai putea suferi oricât căuta dânsul s'o lingușească; pe cine a scos ea dela inimă, scos rămâne în vecii vecilor.

— Fii pe pace nevastă — îi zise Herdelea tru-faș — că nu scapă nici Sfinția Sa cu mâna goală din comedia asta! Are să mănânce și el rușinea cu lingura, n'ai grijel!

Niciodată n'a sălășluit atâta mândrie casa Herdelea, ca în zilele acestea. Viitorul se întrezărea trandafiriu. Din toate părțile nădejdiile bune surâdeau.

Laura, de când se logodise, trecuse printr'o schimbare mare. Serioasă fusese ea întotdeauna, dar acum parcă seriozitatea îi ședea mai bine. De unde până atunci nu se potrivise deloc în păreri cu mama ei, azi vorbeau ca două tovarășe și nu se sfia s'o întrebe mereu, ba cum se gătește cutare mâncare, ba cum se croesc pantalonii bărbătești, ba cum se fac murăturile... Era hotărîtă să fie o gospodină desăvârșită, să vadă Pinteaa că, deși ea n'a avut zestre, are atâtea alte calități prețioase încât se poate lua la întrecere cu orice domnișoară din Ardeal. Mai ales se gândea că va iubi foarte mult pe George, ca astfel să-l răsplătească pentru dezinteresarea lui care, pe lângă că-i face cinste, e o floare așa de rară în lumea asta materialistă. Dar îndată ce voia să-și închipue cum îl va iubi, se izbea de nedumerire. Nu că i-ar mai fi păsât de Aurel Ungureanu. Lașitatea lui o scârbea, în deosebi de când auzise din gura viitorului ei socru pomelnicul neamurilor distinse care, era sigură, o așteptau cu brațele deschise. Totuș se întreba în sufletul ei, dacă tocmai schimbarea aceasta bruscă nu e o dovadă de egoism interesat din partea ei?

La urma urmelor Aurel i-a fost drag. Iși amintea cu câtă tremurare de inimă îi dorea vizitele, cum i se întipărea în minte fiecă vorbă a lui, cu ce plăcere dansau împreună la toate petrecerile... Amintirile o zăpăceau. Dacă asta n'a fost iubire, atunci ce-i iubirea?... Adevărat că pe urmă el s'a purtat urât neavând nici o tresărire de indignare când a aflat că Pinteaa i-a cerut mâna, ceea ce însemnează că, pentru el, iubirea ei a fost o jucărie fără preț, o simplă trecere de vreme. Poate însă

că și ea a fost vinovată, că n'a făcut cu el decât exerciții de cochetărie... Dar Pinteau? Se roșește gândindu-se la sărutarea lui de logodnă, la strângerile de mână, la vorbele lui de dragoste șoptite cu o înflăcărare stângace. Toate nu stârnesc nimic în inima ei, afară de o sfială aproape dureroasă... Până acuma câteva săptămâni avusese convingerea că iubirea e ceva foarte poetic, eteric și romantic, ceva scaldat în serenade, oftări ascunse și visări la lună; crezuse că cel care va iubi-o aievea, va răpi-o într'o noapte fără stele. Iar azi e în pragul cununiei și, în loc de fraze pompoase, mintea ei frământă numai bucătărie, gospodărie, proză și, printre acestea, dorința vagă de-a vedea pe George mare, frumos și bun... Lucrând la trusou, rămânea deseori cu mâinile în poală și cu ochii în gol, așteptând parcă un răspuns care nu putea veni. Pinteau îi scria în fiecare zi și ea primea scrisorile cu o strângere de inimă din ce în ce mai mare. Ii era frică de clipa în care vor înceta închipuirile ce o îngrijorau.

Acuma ar fi avut nevoie de un duhovnic sufletețesc care să-i înțeleagă tulburarea și să i-o aline. Mama ei însă n'ar fi îngăduit în ruptul capului asemenea sbuciumări. Dacă ea, care se credea o martiră a căsniciei, nu și-a pus niciodată întrebări păcătoase, cum ar putea să-și pună Laura care a dat peste un om de seamă, nu cum a fost Zaharia Herdelea. Așa ceva ar fi o fărădelege nemai pomenită... Ghighi iarăș nu era în stare să-i pătrundă gândurile. Era prea copilăroasă pentru niște lucruri atât de serioase. Laura încercă să se sfătuiască cu ea, dar răspunsurile ei naive și sgomotoase nu-i risipeau șovăirile. Cu prietenele ei, oricât ar fi fost de intimă, tot nu îndrăznea să-și deschidă inima până în fund. Numai Titu ar fi liniștit-o, dar el parcă nici nu vrea să știe de fericirea ei. Niciodată, de când soarta ei e aproape să se hotărască,

n'a căutat să-i ușureze îndoiala... El părea înstrăinat de năzuințele ei, ca și când ar trăi în altă lume...

Intr'adevăr, Titu, căzut în mrejele iubirii pătimase, nu mai trăia decât pentru Roza Lang. După câteva întâlniri, femeea îi cucerise toate gândurile și toate simțurile. Ea îl preocupa ziua-noaptea, tulburându-l, chinându-l și fericindu-l. Restul lumii, pentru dânsul, parcă nici nu mai exista. Nu trecea o zi fără să se ducă prin Jidovița, să se facă luntre și punte baremi s'o vază, să-i culeagă un zâmbet cu înțeles sau o privire drăgostoasă cu care să-și mângăie dorințele până se va ivi clipa neprețuită când s'o poată strânge iar în brațe. Nimic nu-l mai interesa afară de Roza, nici chiar lecturile lui, căci în fiecare frază, printre toate rândurile îi răsărea mereu ea și numai ea, ademenitoare și stârnindu-i noi poftă. Ceasuri întregi își tortura creerii, să cizeleze câte-un vers sau măcar vre-o imagine în care s'o nemurească pe ea... Doamna Lang de altfel se simțea măgulită că a deșteptat o iubire atât de puternică în inima tânărului fără trecut și-i răspundea cu cochetării veșnic noi. Istețimea ei instinctivă născocea cu ușurință prilejurile de întâlnire și de îmbrățișare. Pașiunea aceasta o înviora și o înfrumuseța. Trebuia să facă eforturi să se stăpânească și să nu-și piarză capul cu totul. Prudența femeii însă trezea o gelozie furtunoasă la Titu căruia îi părea rău de orice privire aruncată altuia, de orice vorbă schimbată cu altcineva, iar mai târziu începu să-l doară și gândul că Roza trăește într'o casă cu Lang și că chiar se culcă în acelaș pat. Ii umbla prin minte s'o despartă de soțul ei și s'o iea de nevastă. Intr'un moment de însuflețire îi spuse și ei ce-a hotărât și ea îi mulțumi cu un uragan de sărutări. Repede își dădură seama amândoi că, deoarece el n'are nici un câștig, ea n'ar putea trăi nici

o zi fără Lang. Atunci Titu îi făgădui că o va duce cu el în România, când va fi să plece. Deocamdată însă nu se prea gândea serios să se arunce în vârtejul necunoscutului.

După dibuirile începutului se întâlneau mai ales acasă la ea în vreme cât Lang era la școală. Titu se obișnuia curând și nu-i mai fu frică să nu-l prindă bărbatul. Iși întocmi chiar o replică strașnică pentru orice eventualitate:

— Domnule, ne iubim și te urâm! Slobod ești să îmi orice hotărâre!

Cuvintele acestea i se păreau și demne, și eroice. Din norocire n'avea nevoie de ajutorul lor. Lang era mai orb ca toți bărbații și nici nu visa măcar să-i bănuiască. De multe ori, în pauze, repezindu-se acasă, să mai tragă o dușcă de rachiu ca să-și întărească energiile pedagogice, găsea pe Titu între patru ochi cu Roza. Nu se mira și nu se supăra, ci zicea veșnic foarte senin:

— Aici ești, amice? Ești draguț că mai ții de urât nevastei mele, că eu n'o prea răsfăț. Ce vrei, am îmbătrânit... Dorești un păhărel?

Titu nu se mai ducea nici prin Armadia. Dela serata dansantă nu vorbise mai mult de două ori cu Lucreția Dragu. De când putea strânge în brațe pe Rozica, nu mai zicea că are nevoie de iubiri vapoase. „Oacheșă cu ochii verzi“, cum o preamărise el odinioară în poezie, nu-l mai inspira cătuși de puțin. I se părea o mică ipocrită încrezută... De altfel nu mai simțea nici o trebuință să povestească nimănui cum a cucerit iubirea Rozei. Pasiunea merge mână în mână cu discreția.

Herdelea, încurajat că una din fete și-a găsit norocul urmând sfaturile lui înțelepte, se frământa să asigure și viitorul băiatului. Astrel nu scăpa nici o ocazie de a reaminti lui Titu că vremurile sunt grele, că omul trebuie să-și croiască un drum în viață, că anii trec ca vântul și cel ce n'a muncit

n'are la bătrânețe, și în sfârșit c'ar fi bine să se gândească și el la ziua de mâine. Titu se înfuria înțelegând, căci orice asigurare de viitor însemna o despărțire de Rozica. Dar iarăș nu putea stăruii să se eternizeze în lenevie și deci răspundea morocănos:

— Am zis că eu nu vreau? Găsiți-mi o slujbă, ori ce ar fi, și iată că mă duc! Dacă nu sunteți în stare să înțelegeți talentul meu, am să mă fac chiar și măturător de stradă, ca să vă scăpați de mine și să nu-mi mai bateți capul că sunt trântor și nimic mai mult!

Supărarea lui îi mână pe toți din casă. Fetele săreau și-i luau apărarea. Dăscălița, înduioșată, făcea semne indignate lui Herdelea să-l lase în pace, pe când învățătorul, încurcat, se scărpină în ceafă și, vrând s'o dreagă, îl jicnea mai rău.

Vizitele prea dese la d-na Lang începură cu vremea să bată la ochi oveimei din Jidovița. Fetele hahamului Cahan, bătrâne și înăcrite, neavând altă treabă și fiind vecine cu Lang, se apucară să pândească de câte ori vine Titu, să se uite la ceas când intră și când iese. Și, deoarece Roza făcea pe mândra față de ele și le privea de sus, răspândiră vorba că între unguroaica lui Lang și feciorul dascălului din Pripas nu poate fi lucru curat. De atunci încolo ochii care urmăreau pașii lui Titu se înmulțiră, iar știrea că Rozica pune coarne lui Lang se întinse, trecu și în Armadia stârnind senzație printre învățătorii de acolo, și în sfârșit ajunse la urechile lui Herdelea. Bătrânul nu era împotriva unor astfel de pierderi de vreme, dar punând în legătură nervositatea și nepăsările lui Titu cu svonul acesta, se temu să nu izbucnească cumva vre-un scandal care să periclitizeze viitorul băiatului și se puse de-acuma cu tot dinadinsul să-i găsească mai curând baremi un loc de subnotar undeva, ca să-l îndepărteze din brațele

iubirii primejdioase. Mai ales că, aproape în acelaș timp, dar pe alte căi, vestea sosi și la cunoștința fetelor și a d-nei Herdelea care nu știa cum să blesteme mai dârz pe ticăloasa ce nu se sfiește a-și pune mintea cu un copil.

Astfel toată familia se bucură când învățătorul, într'o seară, vesti că a întâlnit în Armadia pe notarul din Gargalău, care tocmai are mare nevoie de un ajutor priceput și ar primi cu plăcere pe Titu, plătindu-i o leafă foarte bună. Titu îngălbeni.

— Gargalău? zise dânsul cu glas stins, măsurând în gând depărtarea dintre Jidovița și locul surghiunului.

— Gargălău... Nu e departe — răspuse bătrânul parcă i-ar fi ghicit rostul întrebării. Al șaptelea sat dela Armadia... Notarul e un om de ispravă. Aveți să vă înțelegeți ca frații. Și pe urmă acolo poți strânge și bani, căci nu vei avea nici o cheltuială, încât să poți pleca mai târziu unde te îndeamnă inima... Nu-i vorbă să te împotmolești în Gargalău. E ceva provizoriu...

Herdelea vorbea atât de blând că Titu nu găsi puțința să se supere. Dar, fiindcă voia să se sfătuiască mai întâi cu Rozica, răspuse în doi peri:

— Bine, bine... Acum să mă mai gândesc și eu puțin, o zi două... Că doar nu arde...

Roza Lang, simțind că lumea forfotește, îl povățui să se ducă, dar îl puse să jure că nu o va înșela și că va veni cât mai des posibil. În schimb îi făgădui și ea că va merge să-l vadă, fiindcă de acum nu mai poate trăi fără iubirea lui, deși trebuie să fie cu ochii în patru căci o lume întreagă umblă să-i sfâșie inima...

În Joia când Herdelea văzu iar în Armadia pe Friedman și-l încunoștiință că săptămâna viitoare Titu va pleca la post, pe la amiazi se întâlni, prin fața liceului, nas în nas cu judecătorul care toc-

mai eșea dela slujbă. Invățătorul salută respectos, dar băgă de seamă că unгурul încrunță din sprâncene fără măcar să miște din cap. După ce se depărtă câțiva pași, judecătorul îl strigă înapoi și-l întrebă brusc, privindu-l aspru și cercetător:

— Ascultă, domnule Herdelea, d-ta ai făcut unui țaran din Pripas o plângere la minister împotriva mea?

Invățătorul șovăi o clipă și pe urmă răspunse bâlâind cu limba de plumb, abia gășind cuvintele unгурești în minte:

— Eu! Oo, cum vă închipuiți una ca asta? Eu care... respectul legilor...

— Foarte bine — mormăi judecătorul întorcându-i spatele cu dispreț.

Întâlnirea aceasta îi înfipse un cuiu în inimă. Va să zică unгурul bănuiește, poate chiar știe sigur că el e autorul reclamației?... Până acasă întoarse și suci toate urmările posibile ale nenorocitei întâlniri. Dar cum să fi aflat unгурul? Sau poate chiar el însuși o fi scăpat undeva vre-o vorbă trădătoare? Cu neputință n'ar fi, căci între prieteni cam are și el obiceiul să spuie vrute și nevrute. Apoi fusese destul de nerod să se încreadă că l-a pocnit atât de urât încât parcă-l și vedea destituit, de nu și întemnițat... Dacă însă se dovedește acum a avea că el a făcut jalba, atunci unгурul e în stare să-și îplinească amenințarea. Vorbele de deunăzi ale copistului îi răsunau în urechi iarăși, parcă mai înfricoșătoare.

Acasă, sosise scrisoarea lui Pinteia care hotăra cununia pentru Dumineca Tomii. Se sili să se bucure, ca și ceilalți, dar inima îi rămase mohorâtă. Găsi un pretext și se repezi până peste drum, la Glanetașu, să reamintească lui Ion că, dacă ar sufla vre-un cuvânt, ar fi foarte rău pentru amândoi. Flăcăul i se păru cam nepăsător, deși jură iarăș că mai bine să-l taie decât să vândă tocmai pe

domnul învățător care i-a făcut numai bine. Jurămintele lui totuși nu-l liniștiră. Din toată purtarea lui Ion parcă citea mai lămurit primejdia.

Sufletul i se umplu de o îngrijorare dureroasă. Familiei însă nu se îndura să-i mărturisească nimic. De ce să le tulbure bucuria? La urma urmelor poate frica îl face să exagereze, poate că conștiința vinovăției își bate joc de dânsul... Un strop de nădejde îi picură în inimă și porni o luptă vajnică cu presimțirile rele.

5.

Vasile Baci se svârcoli toată noaptea ca pe jăratec. Baba Firoana parcă-i urnise în creeri toate gândurile care acuma nu-și mai regăseau locurile. Stinse lampa brusc ca și când i-ar fi fost rușine de lumină. Prin întunec putea geme mai slobod. Patul i se părea de fier ori cât îndrepta paiele sub cearceaf ca un bolnav ostenit de zăcere. După cuptor, Ana, cu respirația suptă, își ascutea auzul, întocmai ca în noaptea când se frânsese întâia oară în brațele lui Ion, pândind nesomnul tatălui ei și așteptând, la fiecă mișcare, s'o înhațe de picioare, s'o tragă jos din culcuș și s'o zdrobească...

Spre ziuă, fata ațipi puțin. Când se trezi, speriată, în casă pătrunsese zorile albe de iarnă și bătrânul nu se mai vedea. În sufletul ei groaza se măsura cu părerea de rău. Baremi de-ar fi bătut-o, ar fi scăpat de adăstarea aceasta mai chinuitoare ca orice durere. Lacrămile și vaetele i-ar fi ușurat suferința trupească, în vreme ce astfel o piatră de moară îi turtește încetul cu încetul inima, vrând să-i stoarcă un răspuns la întrebarea: ce

vrea să facă tata? Ea de mult își închipuia că bătrânul știe cu cine a păcătuit și se minuna mereu că tace. Uneori se gândea că îndains așteaptă până se va întoarce Ion dela munte. Dar acuma flăcăul era iar acasă și Vasile Baciș se nătângea în tăcere.

Două zile spălase și fiersese în tindă rufele murdare; azi avea de gând să le laie și să le limpezască în Gârla Popii ce curge în dosul casei, la capătul grădinii. Se încălță cu opincile, își suflecă poalele și zadiile, și porni cu toporul subțioară, să spargă ghiața și să-și potrivească locul. În grădină zăpada râdea, albă și sticlitoare, ca obrazul unei fecioare neprihănite. Anei parcă-i era milă s'o calce cu opincile-i greoaie și să strice pojghița de fulgi proaspeți care suspinau dureros sub pașii ei. Din câteva lovituri de topor defundă o gaură rotundă în ghiața groasă de-o palmă și căptușită cu omăt. Apa sbucni afară în bolbociri furioase, ca și când s'ar fi căznit să se smulgă de sub apă-sarea învelitoare de ghiață, înmuind și mânjind fără cruțare zăpada de prin prejur... Apoi fata se duse și reveni, subțioară cu un coș de rufe ude de leșie, peste rufe cu scaunul de lăut și maiul, iar într'o mână aducând o oală cu apă fierbinte în care să-și desmorțească degetele când o va fi răzbit frigul.

Își împărțise lucrurile așa încât să se poată întoarce de mai multe ori în casă cu bucățile lăute și limpezite, să vadă dacă a venit bătrânul. Bătea zdravăn cu maiul rufa așezată pe scaunul lung și cu picioare scurte, ca să iasă mai întâi leșia, apoi o dădea în gârlă, o bătea iar și iar o dădea prin apă, până ce rămânea ca zăpada de curată; pe urmă o storcea bine, o scutura și o puneala o parte... Gerul îi dărdăia carnea și oasele, obo-

seala o istovea din ce în ce. Nu simțea însă nimic. Apa fierbinte se răci în oală, uitată. În schimb capul îi duduia de aceeași întrebare aprinsă: Ce va face? Și cu cât se întetea, cu atât lua parcă mai multe înțelesuri: ce va face tatăl ei, ce va face Ion, ce va face lumea...

I se satorise în creeri siguranța că Baciul s'a dus la Ion... Și acum ghicea mereu, ba că va fi bine, ba că va fi rău... În răstimpuri totuși fără să-și dea seama, se oprea din lucru, trudită de povara ce-o purta sub inimă. Dese ori privirea i se scâldea pierdută în apa care se sbătea la picioarele ei, când ispitoare ca niște șoapte de dragoste, când amenințătoare ca un dușman însetat de răzbunare. Dar gândurile de moarte nu se mai puteau apropia de sufletul ei. Ba, aducându-și aminte cum era cât pe-aici să-și facă seama astă-vară, umblând pe lângă Someș, se mira ce nesocotită a fost și repede se îndrepta din șale, respira adânc și-și mângâia burta rotundă, în neștire, cu mâinile crăpate și roșite de îngheț...

Vasile Baciul plecase, în faptul zilei, brusc, după o noapte întreagă chinuită de șovăiri și chibzuiri. Minte lui, neobișnuită cu frământarea gândurilor, clocotise neîncetat ca o oală plină și descoperită, uitată pe un jăratec mare. O rușine amețitoare îi strângea inima, nu pentru că fata a rămas însărcinată, ci pentru că George nu vine s'o iea... dacă a pângărit-o. Rușinea îl înfură însă când își zicea că, de oarece flăcăul nu se grăbește să fie om de treabă, va trebui să se ducă dânsul să se înțeleagă cu Toma, să nu se întâmple să nască Ana și pe urmă să înghită toți rușinea cu pumnii. Dar adică de ce n'ar veni George, precum se cuvine? Bine, poate că nu se învoește cu sgârcitul de tată-său în privința zestrei... Dar de ce nu trece măcar să-i spue lui că uite așa și așa, că doar nu e peste nouă mări și nouă țări? Ori

poate n'o fi dânsul tatăl copilului? Gândul acesta se imbrâncea uneori în mintea lui, îi zdruncina tot sufletul. Atunci se zvârcolea în pat, sufla ca un balaur, înjura printre dinți și era gata-gata să apuce de gât pe Ana și s'o strângă până îi va stoarce ei desmințirea. Se potolea însă alungându-și din cap asemenea închipuire și zicându-și convins că George trebuie să-și facă datoria. Și, spre a se convinge deplin, încerca să-și reamintească amănunte din purtarea flăcăului, de pe vremea când el îi făgăduia negreșit pe Ana și-i zicea „măi ginere“; mai ales se căznea să retrăiască noapte aceea când, deși doborât de rachi, parcă a auzit gemetele fetei amestecate cu o forăială aspră și înfundată, căci atunci trebuie să se fi întâmplat pozna... Se înșela singur silindu-și în urechi închipuirea unor șoapte groase care n'ar putea fi decât ale lui George și care-i înlesneau sarcina și-i mulcomeau svârcolirile inimii.

În toată frământarea lui nu era nici o ură împotriva Anei. Nici nu se gândea măcar s'o iea în seamă serios. O știa supusă și n'o învinuia. Ii era necaz doar c'a fost atât de proastă de s'a dat lui George înainte de-a-o fi cerut. Era însă sigur că a făcut-o în credința de-a asculta porunca lui, care mereu i-a bătut capul cu feciorul Tomii. Cum să-i găsească vre-o vină, când ea habar n'are ce-i lumea, când ar fi fost în stare să se mărite cu Ion-al-Glanetașului, dacă nu i-ar fi tăiat-o dânsul?

În sfârșit, fiindcă trebuia să hotărască ceva, își zise că dis-de-diminează se va abate pela Toma, să svârle o vorbă în treacăt, așa ca din întâmplare, să știricească gândurile lui și pe-ale flăcăului.

Cum se lumină de ziuă, porni spre Toma ca să-l nemerească negreșit acasă. Eșind pe poartă se gândi

că trebuie să lase laoparte orice sfială și să meargă deadreptul să-l întrebe în ce ape se scaldă... După ce coti însă pe ulița din dos și începu să se apropie de casa lui Toma, hotărârea îi scăzu pas cu pas, iar locul i-l luă rușinea umflată de mândrie.

— Eu să-l rog pe Toma să-mi iea fata? Dar mai bine să-mi smulgă limba! murmură zărind casa de piatră înălțându-se peste coperișele celor dimprejur. Că doar nici eu nu-s fleandură, c'am fost și primar în sat și, slavă Domnului, am ce băga'n gură...

Trecu pe dinaintea casei fără să întoarcă măcar capul. Numai cu coada ochiului se uită și văzu poarta mare, cu stâlpii înfloriți, acoperită cu coțelul de porumbei, apoi coșarul semeț ca o casă de om bogat, plin ochi cu păpușoi, apoi în ogradă o întreagă cireadă de vite dintre care unele lingeau la un bulgăre zdravăn de sare, iar altele rumegau alene suflând fuioare albe de aburi pe nas, apoi însăși casa cu acoperiș de țiglă, cu ferestre domnești împodobite cu chenare late, vinete închise, cu falnice cununi de porumb atârinate de căpriori deasupra prispei, cu ușa tinzii deschisă, unde, pe vatră, ardea o flacăra uriașă în jurul căreia se mișca o femeie și un bărbat, care parcă era George, apoi grădina cât o livadă, cu pomi mulți, cu stoguri de fân și de paie, cu o clae de lemne tăiate.

— Oameni cu stare, ce mai calea valea — își zise Vasile Baciucă ca și când acuma și-ar fi dat de abia seama cât de bogat trebuie să fie Toma.

Își aduse aminte de niște locuri ale lui, semădate cu grâu de toamnă, aproape de drumul spre pădure, despre care auzise că i le-ar fi stricat săniile ce se duceau după lemne. Demult se tot gătea să meargă să vază ce-i cu ele. Își iuți pașii.

Curând eși din sat, uitând că pornise la Toma cuprins numai de gândurile moșiei sale. Iși află pământurile neatinsse, așternute cu pânză groasă de zăpadă... Fiindcă tot a venit până aici și pădurea era aproape, se duse să dea o raită, chibzuind c'ar fi bine să-și mai care câteva sănii de lemne până ce nu începe omătul să se topească, cel puțin să nu mai aibă grija asta până'n iarna viitoare. Invârtindu-se prin pădure și ochindu-și copacii de tăiat, îi veni în minte claua de lemne din grădina lui Toma și apoi hotărârea cu care plecase dânsul de-acasă. Atunci se înfuriă că s'a lăsat înfricoșat și se întoarse grăbit spre sat.

— Adică mie să-mi fie rușine că n'au ei obraz? mormăi el din ce în ce mai supărat. Apoi, dacă-i așa, stai că întorc eu cojocul!

George adăpa vitele. Cumpăna fântânei scârțâia ascuțit în vreme ce găleata plină se înălța greoi.

Vasile Baciú intră în ogradă trântind portița și, apropiindu-se de flăcău, zise cu glas răstit:

— Bine, măi George, apoi așa te porți tu cu mine? Apoi de-aceea te-am ogoit eu ca ochii din cap și te-am îmbrățișat și te-am cinstit, ca să mă faci de rușinea lumii și pe urmă să'ntorci spațele?

George, foarte liniștit, ridică găleata și o răsturnă peste ghiața de câteva degete ce se prinsese în jghiabul de lângă fântână. Apa se rostogoli năvalnic, improșcând boturile care sorbeau cumpătat și sperindu-le așa încât toate se înălțară o clipă ca la comandă.

— Cum ai zis, bade Vasile? făcu flăcăul, întorcând numai capul și ținând cu amândouă mâinile găleata goală.

Nepăsarea și răceala lui George îl scoaseră din țâțâni. Strivi o sudalmă între dinți și apoi urmă, tot dojenitor, dar căutând să se stăpânească:

— Apoi văd că nu ești om de treabă, măi băete, auzi tu?

— Apoi de ce? zise George nemișcat.

— Apoi pentrucă nu ești de treabă, auzi? Te-ai legat de fata mea, ai lăsat-o cu pânțele la gură și amu te faci că nici n'o cunoști... Așa ți-i ție omenia, ai?

— Eu?

— Vezi bine că tu!

Flăcăul dădu drumul găleții, își șterse mâinile pe cioareci și veni lângă Vasile, pășind foarte greoi și având pe față un zâmbet compătimator care-ți pleznează obrazii. Se uită drept în ochii lui Baci și vorbește cumpătat, ca și când ar vrea să risipească din mintea lui orice îndoială:

— Apoi să știi că greșești, bade Vasile, că eu nu-s de vină! Nu, crede-mă! Eu pot să pun mâna pe cruce că nici nu m'am atins de ea... Mie mi-a fost tare dragă Anuța și am venit pela d-voastră și m'am silit în fel și chip să facem cum e mai bine. Apoi dacă s'a întâmplat altfel, nu-i vina mea, bade Vasile. Că eu m'am dat laoparte când am văzut cum e eșit altul noaptea din casă și încă am auzit ce-am auzit...

Vasile Baci pricepu îndată și simți ca și când l-ar fi trăznit cu o măciucă în creștetul capului. Ochii i se roșiră și ograda începu să se clatine mereu mai tare, apoi să se învârtască parcă s'ar fi zdruncinat pământul. Mai ascultă multă vreme jălania flăcăului, imputările lui, mângâerile lui, dar nu le mai înțelegea. Văzu ca prin vis cum vine spre dânsii mama lui George, o bătrână cu ochi veseli și cu glas plângător, care vorbește mult, își frânse mâinile, se închină, se uită spre cer... În creierii lui însă nu mai pătrundea nimic. Acolo se zăvorâse singur gândul că George nu-i vinovat și acuma se svârcolea ca o fiară prinsă în capcană.

Se întoarse acasă, fără să știe cum, năucit, bălăbănindu-se pe picioare mai rău decât dac'ar fi băut trei zile și trei nopți. Drumul i se păru nesfârșit. Deabia aștepta să sosească, să se izbească cu capul de toți pereții, cel puțin astfel să-și astâmpere chinul ce-l rodea neîncetat.

Când deschise poarta, văzu pe Ana care venea de la gârlă cu coșul încărcat de rufe limpezite. Cum o zări, Vasile simți o tresărire aprigă. Intr'o clipă mintea i se luminează iar și în gândurile lui răsări Ion al Glanetașului, cu o înfățișare disprețuitoare și triumfătoare, arătând cu mâna pânțele Anei. Apoi, repede, fata dispăru, rămânând în ochii lui numai burta ei încinsă cu betele tricolore peste zadiile sumese, o burtă uriașă, vinovată, urâtă, ațâțătoare, în care rușinea se lăfăia sfidătoare și trufașă.

Când dăduse cu ochii de tatăl său, Ana se oprise incremenită de privirea lui rece, stăruitoare și sălbatecă ce-i străbătea în inimă ca un pumnal. Groaza i se trezi în suflet atât de sfâșietoare că începu să țipe desperată, cu un glas foarte subțire:

— Nu mă omorî, tătucă, nu mă omorî, nu mă omorî!

Coșul îi căzu din brațe, rufele albe se împrăștiară prin zăpadă, iar mâinile ei moarte se încrucișară, ca o apărare, pe pânțele rotund, în vreme ce țipătul ei se repeta tot mai jalnic, mai slab și mai răgușit.

Intocmai ca fiara care, cu privirea stăpânitoare și-a amețit prada, dar totuși spre a-și spori plăcerea sângeroasă, mai așteaptă un răstimp înainte de-a-o zdrobi, — tot astfel și Vasile Baciuc stătu pe loc sorbind cu ochii desnădejdea Anei și ascultându-i strigătele îngrozite care îl întărâtau ca niște îndemnuri vrăjmașe... Insfârșit cu pași grei și rari, se apropie de ea, își înfipse mâna în părul ei și, cu o smucitură setoasă, o trânti jos. Apoi porni să-i

care pumni în cap, în coaste, în burtă, cu o iuțeală fulgerătoare, gâfâind și mugind:

— Rapandulo !... Rapandulo !... Amu te omor !... Nerușinato !... Feciorul Glanetașului îți trebuia ?... Na, rapandulo !...

Țipetele Anei se întetiră iar, mai dureroase și mai desnădăjduite:

— Iartă-mă, tată !... Nu mă omori, tată !...

Vaetele ei, cu cât mai sfâșietoare, cu atât pe Baciul îl întărâtau mai tare și-l făceau să răcnească mai avan, parcă astfel ar fi vrut să-i înăbușe glasul. Deoarece însă strigătele fetei nu slăbeau, ci se îngroșeau ca și când ar izvorî acum din pânțec, ochii lui umflați de mânie zăriră din nou burta batjocoritoare și îndată începu să o lovească cu piciorul, icnind mai mulțumit, parcă prin fiecare izbitură și-ar răcori sufletul. Mâinile Anei, încrucișate, se sileau instinctiv să prindă loviturile crâncene care-i amenințau rodul păcatului. Și cizmele grele cădeau mereu, sfărâmându-i carnea zdrelită de ger, sdrobindu-i oasele.

Ca niște păsări speriate alergau țipetele fetei, se risipeau chemătoare prin sat, se răsfrângeau peste dealurile zgribulite de frig... Baciul o lovea mereu, parcă tot mai nesăturat. Apoi, ca să-i înăbușe vaetele, o trânti cu capul în zăpada care se roși curând de sângele ce-o podidi pe gură și pe nas, pe când pieptul ei tot mai horăia de gemete nepuțințioase.

Răcnetele și strigătele din ograda lui Vasile Baciul sculară repede în picioare tot satul. Femeile de prin vecini sosiră într'un suflet, dar se opriră spăimântate la poartă și numai de-acolo îndrăzniră să-l roage:

— Las-o, bade Vasile, c'ai omorât-o... Tulai !... Uite-o că nu mai suflă !... Vai de mine și de mine c'a ucis-o !... Săriți, oameni buni, c'o omoară !... Tulai !

Drept cel dintâi bărbat sosi Avrum care, cu curajul dobândit din numeroasele bătălii ce s'au desfășurat în cârciuma lui, intră îndată în ogradă și se rezezi la Vasile:

— Destul, omule!... N'auzi?... Ho, ho! Destul!

Baciu însă nu mai auzea nimic, iar când Avrum i se agăță de brațul cu care lovea, îl scutură ca o pană, izbind mai îndârjit pe fata ce acuma zăcea nemișcată, cu fața la pământ, cu mâinile mereu împreunate pe pânțele, gemând foarte rar și prelung.

Femei și copii, care au văzut sau auzit măcar ceva, răspândeau în sat vestea, cu ochii mari de spaimă:

— Vasile Baciu bate de-un ceas pe Ana și cică vrea s'o omoare!

Câțiva bărbați de prin apropiere, îndemnați de nevestele lor, veniră și încercară să-l ostoiască, fără însă a se rezezi ca Avrum, fiindcă omul, ori ce ar face în ocolul lui, e stăpân și străinul n'are ce să se amestece. Vasile Baciu, plictisit de mulțimea de gură-cască și spre a scăpa de chihăelile din ce în ce mai stăruitoare, târî fata în casă, aproape leșinată, încuiă ușa și urmă bătaia mai cu sete. Strigătele ei se auziră iarăși, dar mai înăbușite:

— Nu mă omori!... Iartă-mă!... Tătucă!...

Prin ogradă și în uliță lumea adunată își făcea cruce, clătina din cap, pe când o babă își frângea mâinile spunând tuturor:

— A nebunit Vasile, oameni buni, și n'are s'o lase până n'o omoară!...

Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, care se nemerise a fi cea dintâi când a început bătaia, văzând acuma că nimeni nu e în stare să scape pe Ana din ghiarele tatălui său, dădu fuga până la domnul învățător și-l rugă să vie degrabă să potolească dânsul pe Vasile Baciu, că de ceilalți oa-

meni nu mai vrea să asculte, atâta-i de păgân. Herdelea sări îndată, își puse pălăria și alergă la fața locului, incredințat că, oricât ar fi de nebun Baci, tot trebuie să se rușineze și să înceteze când îi va porunci dânsul. Fata însă trebui să rămână să povestească din fir în păr ce și cum s'a întâmplat. Domnișoarele și doamna Herdelea se cruciră de sălbăticia bețivanului de Vasile și-l blestema și-l ocărîră cum se cuvine. Apoi Ghighi eși în cerdac, urmată în curând de Laura și de dăscălița, să auză țipetele Anei. Degeaba, căci de-acu nu se putea auzi nimic. Pe uliță însă era mai multă mișcare. Oamenii se strângeau pâlcuri-pâlcuri și vorbeau arătând des înspre locul poznei, mirați sau îngrijorați... La Glanetașu în ogradă, Ion, cu capul gol, stătea ca un par, cu urechile ciulite spre sat, cu fața-i osoasă aprinsă de o mulțumire stranie; Zenobia, în poartă, căuta parcă pe cineva să schimbe o vorbă și să afle amănunte.

— Ai auzit, Ioane, ce-a făcut Vasile Baci? strigă Ghighi din cerdac, cu glas tremurat de milă.

— Auzit, vezi-bine — răspunse flăcăul, strângând nepăsător din umeri.

— Ingrozitor! murmură Laura înfiorată.

— Lasă că bine-i face! Lasă s'o bată zdravăn, că i se cade! adăogă Ion cu un rânjet răutăcios care-i înnegri toată fața.

— Nu ți-e rușine obrazului să vorbești așa, afurisitele și spânzuratule! izbucni doamna Herdelea revoltată. Voi nenorociți fetele și le faceți de răs și pe urmă vă mai bateți joc de suferințele lor... Ticălosule!... Derbedeule!...

Ion strânse iar din umeri, în semn că ocările dăscăliței îi intră pe o ureche și-i ies pe cealaltă. Dar apoi auzi glasul învățătorului, care se întorcea a-

casă vorbind tare cu Macedon Cercetașu, și intră repede în tindă.

— Da ce-i, domnule învățător, ce minune s'a întâmplat? întrebă Zenobia ne mai putându-și stăpâni curiozitatea.

— Intreabă-ți mai bine odrasla, că el știe mai multe ca toți! zise Herdelea supărat. Până am ajuns eu, se isprăvise bătaia — povesti dânsul familiei nerăbdătoare, urcând în pridvor. A lăsat-o mai mult moartă decât vie, biata fată... Am văzut-o. Ți se frânge inima. E plină de sânge și zdrobită ca o grămadă de carne. Vai de sufletul ei, nenorocita!... Acum Vasile s'a mai astâmpărat. L'am dojenit, dar înzadar. Zice că Ana e grea în vre-o cinci luni cu Ion al Glanetașului și că de-aceea a bătut-o...

6.

A doua zi Vasile Baci se așeză de dimineată în cârciumă și bău până târziu după prânz, singur, încrunțat, tăcut, izbind doar în răstimpuri cu pumnul în masă atât de strașnic că Avrum tresărea după tejghea și repede se uita dacă n'a spart cumva vre-o sticlă sau vre-un pahar. Pe urmă plăti cinstit până la un ban, trecu acasă și se năpusti iar asupra Anei, plină de vânătăi, și o bătu până ce o scoaseră vecinii din mâinile lui.

A treia zi însă parcă se mai potoli. Spre amiazi luă de mână pe Ana și-i vorbi foarte liniștit, dar cu aceeași lucire rece și ciudată în ochi, cu care o îngrozise alaltăeri:

— Ascultă-mă, draga tatii, și ia seama bine ce-ți spun, că-s om bătrân și mâncat de toate necazurile din lume. Odată nu m'ai ascultat și tare

rău ai pățit... Acu ce să mai faci? Ai greșit, vezi bine, că cine nu greșește. Așa-i omul. Dar greșeala îndreptare așteaptă, altminteri ne-ar mânca toți câinii.. Acu m'am gândit și eu, și m'am răsgândit, că-s mai hârșăit cu viața... Cu pânțele la gură vezi tu bine că nimeni în lume n'are să te iea..

Vasile Baci se opri, scrâșni din dinți. Dar nu îngădui să-l cutropească mânia ci, înghițind scuipatul, întinse gâtul și urmă mai rar, îndulcindu-și iar graiul:

— Tu ai greșit, draga tatii, tu singură trebuie să-ți îndrepti greșeala... Așa!... Ori poate nu zic bine?... Ba zic, zic... Ei, ș'apoi am socotit că să te duci tu la Glanetașu tău, că tu ți l'ai ales, dacă nu m'ai ascultat, și să te înțelegi cu feciorul... C'asa se cade, fata tatii!... Așa! Să vă învoiți cum o fi mai bine, că eu n'am ce să mă amestec... Așa, draga tatii...

— Apoi să mă duc, tătucă — bâlbăi Ana cu glas plâns, cu ochii încremeniți de spaimă.

— Apoi să te duci, draga tatii — zise Baci mohorându-se iar.

Și Ana porni îndată spre Glanetașu, cu sufletul greu, cu trupul zdrobit. Minte-i era stoarsă ca un burete uscat. Nici o nădejde, dar nici neîncredere. Mergea cum o purtau pașii, ca un câine izgonit. Ii iuțea mersul groaza privirii ciudate a bătrânului în care fâlfâia parcă moartea ei.

Se pomeni în casa Glanetașului, fără să-și dea seama dacă a întâlnit pe cineva în cale, dacă afară e vreme bună ori e vreme rea. Și în casă văzu pe Ion stând la masă, cu un briceag în mână și creștând o ceapă mare, roșie, iar pe masă văzu o pâine de mălai abia începută, o bucată zdravănă de slănină groasă și niște sare pisată într'un nod de pânzătură. La vatră clipocea Glanetașu, cu luleaua atârnată în colțul gurii, cu mâinile în poală, iar Ze-

nobia strângea jăratec sub o cratiță cu trei picioare.

Fata se așază nepoftită pe laviță, căci genunchii îi tremurau ca piftia, și rămase cu ochii umezi ațintiți asupra lui Ion care, liniștit, ca și când nici n'ar fi zărit-o, tăia cu briceagul o mușcătură de slănină, o potrivea pe o felie țeapănă de mălai, o vâra în gură, tăvălea prin sare ceapa crestată și apoi îmbuca dintr'însa cu multă poftă. Ana tăcea fără să știe ce așteaptă și se minuna de nepăsarea lui neînțeleasă, atunci când în sufletul ei clocotesc durerile numai și numai pentru că l'a iubit pe el mai adânc decât orice în lume.

În casă se așternu o tăcere frământată doar de molfăitul flăcăului care, în urechile Anei, răsuna batjocoritor. Apoi deodată glasul Zenobiei, ascuțit și mirat, parcă o trezi dintr'o aiurare:

— Ai mai venit și pe la noi, Anuțo!

Ana nu știa ce să răspundă și totuș își auzi îndată vocea ei însăși, plânsă și fricoasă:

— Am venit, lele Zenobie... am venit pentru Ionică...

Iar se înteleni tăcerea în odaie. Pe urmă Ion scrâșni dinții, mușcând zdravăn din ceapă. Fata ridică speriată ochii spre el, pe când fălcile lui ronțăiau rar și pielea i se întindea și se încrețea pe obraji.

Trecură astfel câteva clipe lungi. Flăcăul se roși înghițind în plin, apoi zise încet, fără să se întoarcă la ea:

— Da ce-i porunca, Ano? Ce vrei cu mine?

— M'a trimis tata pentru...

Dar nu putu isprăvi. Răceala întrebării îi curmă repede glasul. Ochii i se umplură de lacrimi, se plecară și se opriră pe pânțele umflate care, de sughițurile plânsului stăpânit, se svârcolea ca o imputare. Ion se uită la dânsa și-i cântări burta cu o privire triumfătoare.

— Apoi dacă te-a trimis pe tine, rău te-a trimis — zise el, având un surâs de mândrie pe buze și ștergându-și briceagul pe cioareci cu mare băgare de seamă. Așa, Anuțo! Așa să-i spui! Că eu cu tine n'am ce să mă sfătuesc, dar cu dumnealui om vorbi și ne-om chibzui, de s'o putea, că doar oameni sântem... Dar fără tocmeală cum să ne învoim? Cine dracu a mai văzut învoială fără tocmeală? Că nici noi nu sântem câini, nu, nu... Să-i spui negreșit lui badea Vasile, c'asa ți-am spus, ca să știe...

Ana ar fi vrut să mai vorbească, să plângă, să-l roage, să-i cadă în genunchi și totuș se pomeni curând în uliță, mergând spre casă, obosită, suflând greu. Parcă nici n'ar fi auzit ce i-a spus Ion, și nici povețele Zenobiei, care se silise s'o învețe cum să iea cu binișorul pe tatăl său ca să-l dea pe brazda cea dreaptă, și nici ce răspuns aduce. Simțea însă o căldură mai vie în pânțele și din când în când câte-o ușoară svâcnire ce-i umplea inima de bucurie mare și o făcea să uite toate suferințele.

Deabia în fața tatălui ei și întâlnind ochii lui mici, cu sclipiri gălbui, cu albul brăzdat de câteva vinișoare aprinse, cu privirea pătrunzătoare și stranie, o cuprinse iarăș spaima și bolborosi uluită vorbe fără șir. Vasile Baci nu înțelese nimic, dar simți tot și se năpusti asupra ei răcnind:

— Uite hoțul și tâlharul!... Adică vrea să-l rog eu, să mă milogesc eu!

O călcă în picioare și o umplu de sânge, urlând și jurându-se că mai bine îi pune capul pe tăietor, mai bine să-i ardă casa și să-l trăznească decât să se ducă dansul la Glanetașu...

De-aci încolo nu trecea zi să n'o bată, până ostenea. Vecinii se obișnuiră și cu răcnetele lui și cu gemetele ei, încât nici nu mai săriau să o scape,

mai ales că Baciul acuma o snopea în casă, cu ușa zăvorită, să nu-l mai poată opri nimeni. Fata se jigări ca o scoabă, de atâtea bătăi, încât deabia se mai ținea pe picioare. Numai burta îi creștea zi cu zi, bombându-se neîncetat, parcă în ciuda lui Vasile.

Tocmai peste vre-o trei săptămâni Vasile Baciul se nemeri să se întâlnească față'n față cu Ion, pe uliță, aproape de casa preotului. Amândoi avură o tresărire. Flăcăul totuș vru să treacă înainte, fără să se oprească.

— Cum, Ioane, treci așa parcă nici nu m'ai cunoaște? îi zise Vasile Baciul, neputându-se stăpâni, cu un rânjet acru. N'ai tu, băete, nici un pic de rușine?

— Da de ce să am? se opri Ion rece și sfidător.

— Apoi nu știi tu că fata mea a rămas grea cu tine?

— Nu vreau să știu nimic!

— Nu vrei?

— Nu!

— Bine, bine, — scrâșni Vasile — numai să nu-ți pară rău, măi Ioane!

— Da de ce să-mi pară mie rău? făcu flăcăul mai îndrăzneț. Mai bine ia sema să nu-ți pară rău d-tale!

— Adică nu vrei s'o iei? Ai?

— Nu vreau, bade Vasile! Când am vrut eu, n'ai vrut d-ta... Acu nu mai vreau eu, uite-așa! sfârși Ion, urmându-și calea semeț și cu nasul în vânt.

Vasile Baciul murmură o sudalmă cumplită, încleștându-și pumnii. Lumea începu iar să se clatine în jurul lui, întocmai ca atunci în ograda lui Toma Bulbuc, când a simțit întâia oară că i se nărue sufletul. Intinse pașii să ajungă acasă mai repede și, cum

sosi, fără nici o vorbă, se repezi la Ana, parcă mai furios ca totdeauna. Fata se prăbuși sub ploaia de lovituri, țipând disperată:

— Tată, nu mă omorî... Nu mă omorî!... Nu mă omorî!...

CAPITOLUL VI

N U N T A

1.

Notarul din Gargălău, ovreiu ca mai toți notarii comunali din Ardeal, primi pe Titu foarte călduros, de oarece auzise că e poet și nu voia să se creadă că el nu știe să aprecieze poezia, mai cu seamă fiind dintre notarii cei de moda veche care nu prea știau multă carte. Ii potrivi o odaie de culcare la primărie, în cabinetul unde se oficiau căsătoriile civile, ca să nu-l supere nimeni și să poată lucra în tihnă, afară de orele de birou, când i-ar veni inspirația.

— Poeții au nevoie de singurătate și de iubire — îi zise notarul trăgând cu ochiul. Aici însă va trebui să te mulțumești cu muze mai rustice ! Hehehe !...

Masa o lua împreună cu familia Friedman: notăreasa, o ovreică habotnică, grasă, veșnic murdară și cu obrazii înțesați de pistrui, apoi o fetiță de vre-o cincisprezece ani, care se îndrăgosti de Titu dela prima vedere, nădăjduind că-i va face și ei poezii, și însfârșit un băetan de vre-o douăzeci de

ani, student în drept, care învăța acasă și numai la examene se ducea la Cluj...

Totuș Titu se simțea rău aici și, în sinea lui, blestema clipa când s'a învoit să plece de-acasă și să se despartă de Roza. Despărțirea aceasta îi ră-nise inima și-i zdrobise chiar dragostea de viață. Incerca să se mângâe că în fiecare Joi se va duce cu Friedman în Armadia, iar de acolo, sub pretext că vrea să-și vadă părinții, se va rezezi în Jidovița să strângă în brațe pe doamna Lang. Dar o săptămână fără Roza i se părea o veșnicie... Apoi mai ascundea în suflet și durerea că nici n'a putut măcar să-și iea rămas bun dela ea la plecare. Au fost nevoiți să se despartă ca doi străini, fără o sărutare fierbinte, fără o lacrimă alinătoare, căci Lang se nemerise de trândăvise toată vremea pe acasă, tocmai în ziua aceea. Doar o strângere de mână tremurătoare și o privire înmuiată în regrete a putut aduce cu sine în satul străin care i se părea mai mohorât ca o temniță... Și vina tuturor suferințelor lui cădea numai în sarcina notarului. Dacă nu ar fi eșit dânsul în calea lui Herdelea, nici Titu n'ar fi trebuit să părăsească pe Roza... Deaceea tânărul privea pe Friedman și toată familia lui ca pe niște dușmani de moarte și-i ura cât se putea în împrejurările în care se găsea.

De când începuse să iubească pe Rozica, îl apucase o dragoste deosebită pentru toți ungurii și o-vreii, fiindcă ea era ungueroaică măritată cu un o-vrei. Dragostea se manifesta prin plăcerea de a vorbi ungurește. Venind acuma într'un sat ungu-resc, își închipuise că, auzind și vorbind numai ungurește, va avea impresia că e tot în apropierea Rozei și astfel își va mai răcori dorul. Și nă-dejdea aceasta i se spulberă repede. Țăranii care aveau treburi pe la primărie vorbeau mai mult românește, întâi pentru că tuturor le era mai la în-

demână și apoi fiindcă notarul însuși nu cunoștea limba statului decât tocmai cât îi cerea slujba, iar acasă sporovăia numai ovreiește sau românește, căci notăreasa, cu toate silințele, nu fusese în stare să învețe nicio boabă ungurește. Singur feciorul notarului, studentul, se prefăcea că nu pricepe românește; de oarece însă își dădea aere de gravitate savantă, lui Titu îi era scârbă de el și-l ocolea.

Amărât și mâhnit, Titu totuș se puse serios la munca ce i-o împărțea cu dărnicie Friedman care, nefiind sigur câtă vreme va sta la dânsul poetul, căuta să profite de hărnicia lui spre a-și face la zi lucrările rămase și îngrămădite de luni de zile. Pe Titu îl plictisea monotonia aceluiaș formule și tipare, dar nu-l împiedeca de a munci cu râvnă în așteptarea zilei de Joi, când va revedea pe Roza. Se simțea chiar mândru că se jertfește scriind „bilete de vite“, „liste de impozite“ și alte lucruri prozaice, în loc să plutească în sfere senine, să făurească versuri înaripate...

Joia sosi întovărașită de o decepție crâncenă. Notarul îi spuse cu părere de rău că nu-l poate lua cu el în Armadia, că trebuie să umble negreșit prin comună, să zorească strângerea birurilor și să pună sechestre celor rămași prea mult în urmă, de oarece percepția îl amenință cu amendă dacă nu va vărsa în trei zile măcar sumele de pe semestrul trecut.

Parcă nici o zi, în viața lui Titu, n'a fost mai posomorâtă ca Joia aceasta. Fierbea, injura și-și blestema soarta văzând cum pleca Friedman, pe când el trebuia să stea pe loc. Era cât pe-aci să se bată cu băiatul notarului, care veni să-i ție de urât și să discute politică. Pe urmă își zise că Friedman nu putea să-i facă asemenea măgărie decât îndemnat de Herdelea și ca să-l înstrăineze de Roza. Spre a se răzbuna nu eși toată ziua din cancela-

rie, aruncă într'un colț registrele de sechestre și, în schimb, compuse pentru Roza o scrisoare lungă, de nu se mai isprăvea, înflăcărată de patimă și udată de lacrimi, pe care voia să i-o trimită cu un om tocmit înadins, chiar dacă l-ar costa leafa întreagă pe o lună.

A două zi, recitindu-și scrisoarea, i se păru cam umflată și o rupse. Se mai potolise puțin cu speranța Joiei viitoare. Cum a răbdat o săptămână, va mai răbda câteva zile. Revederea va fi cu atât mai plăcută... Notarul îi povesti că s'a întâlnit în Armadia cu Herdelea și cu Ghighi, care îi trimit multe sărutări, și găsi că a făcut foarte bine cruțând pe oameni cu sechestrele, de oarece percepția i-a mai acordat o amânare cu birurile.

Joia următoare Titu păți la fel și totuși se mâhni parcă mai puțin ca întâia oară. Intre timp cunoscu pe preotul calvin, om mărunț, slab și cu o mustață foarte cărunță, și pe preoteasa, grasă, voinică, înaltă ca un jandarm, care erau certați și nici nu vorbeau cu notarul. Cu aceștia împreună Titu ocăra în fiecare seară pe Friedman și astfel se mai răcorea și-și uita aleanul.

În cele din urmă însă trebui să plece prin sat, cu străjile, după biruri. Atunci de abia văzu dânsul mai bine comuna și oamenii. Și văzând, i se strângea inima de remușcări și imputări, și-și zicea din ce în ce mai întristat:

— Uite, ce orb am fost!... Unde mi-a fost sufletul până acum?

Gargalăul era un sat cam de vre-o două ori cât Pripasul, lipit de țărmlul stâng al Someșului, pe un șes drept ca masa. În mijloc se înălța trufașă, cu un cocoș alb în vârful turnului, biserica ungu-rească nouă, iar în apropiere școala satului, cu coperișul roșu de țiglă, cu două etaje, severă și poruncitoare ca o stăpână nemiloasă. Prin prejur se înșirau numai case bune, cele mai multe de pia-

tră, cu ogrăzi largi, acareturi bogate, vite frumoase. Pe la margini, ca niște cerșetori flămânzi, se răzlețeau bordeie murdare, umile, învelite cu paie afumate și, într'un colț, rușinoasă, se ascundea parcă bisericuța românească de lemn, dărăpanată, cu turnulețul țuguiat de șindrila mucigăită.

Fiindcă datoriile mai numeroase erau la mărginași, Titu, povățuit de Friedman, își reîncepu activitatea printre cocioabele pleoștite, întâmpinat pretutindeni de dulăi lăptoși care-l lătrau c'o înverșunare atât de dușmănoasă ca și când ar fi mirosit că vine cu gânduri rele. Umblând din casă în casă și răscolind mizeria până în fund, se simți cuprins încetul cu încetul de o nedumerire mare și atât de stăruitoare că-i zgudui toată firea, mai ales amintindu-i într'una clădirile mândre din mijlocul satului.

— Aci suntem noi, cei oropsiți și săraci, pe când dincolo ei se lăfăesc în belșug — se gândi dânsul în sfârșit, intrând tocmai într'o căsuță foarte hodorogită, cu streșinile așa de joase că trebui să se plece ca să poată pătrunde în tindă.

O babă uscată, încovoiată rău de spinare, cu o broboadă cenușie în cap, îl pofti speriată în casă, repezindu-se să șteargă cu șorțul lavița, ca nu cumva să se murdărească domnișorul dacă ar vrea să șadă. Spaima însă îi licărea în ochii cu care fura când pe Titu, când pe cele două străji rămase în ușa tinzii.

— Apoi să ne iertați, domnișorule, că la noi e urât — murmură baba cu glas jalnic. Ne mănâncă sărăcia și necazurile, domnișorule, păcatele noastre!

Titu o privi lung și se cutremură de o rușine ciudată amestecată cu desgust. Bătrâna i se păru o nălucire din visurile lui, intruchipând mizeria și întunericul. Vru s'o liniștească cu o vorbă blândă, dar nu îndrăzni să deschidă gura și-și vârî na-

sul în registrul de sechestre unde o găsi însemnată cu o datorie de peste două sute de coroane. Când auzi baba de două sute, holbă ochii uluită, rămase câteva clipe cu gura căscată, apoi înțelegând, izbucni brusc într'un hohot de plâns, bolborosind desperată:

— Vai de mine, domnișorule! Două sute!... Vai de mine și de mine!

Lacrimile ei gălgâiau atâta durere încât Titu avu o încleștare în beregată. Se uită zăpăcit la străjile din tindă care se scărpinau în cap sub revărsarea de soare primăvăratic. Lumina vie îl făcu să tresară, ademenindu-l, simțind-o cum i se prelinge în suflet, cum îi pătrunde în toate tai-nițele, schimbându-se într'o milă din ce în ce mai lămurită și mai stăpânitoare.

— Ce-s eu aici? Ce caut eu aici? se gândi atunci dânsul în vreme ce bocetele bătrânei îi murmurau în urechi ca ecoul unei chemări îndepărtate.

— Apoi, uite, babo, trebuie să plătești, că altfel îți iau zăloage și-ți vând tot, tot! vorbi în acelaș timp gura lui cu glas aspru care i se părea atât de străin încât deabia îl mai cunoștea și mirându-se cum poate rosti asemenea cuvinte.

— N'am nimic, domnișorule, afară de sufletul din oase!... N'am!... Dar ia-mi-l, ia-mi-l!... Că feciorul mi-i în cătane de doi ani de zile și cât amarul de pământ ne-a lăsat Dumnezeu, acolo zace în paragină de mă doare inima... Numai sufletul mi-a mai rămas... Acu incaltea ia-mi și sufletul, domnișorule!...

În inima lui Titu izbucni o flacără nouă, ca dintr'un foc mornit prea îndelung. În minte îi răsări întrebarea chinuitoare:

— De ce să-i iau eu sufletul? De ce eu? De ce tocmai eu?

Stătu mult nemișcat, fără să rostească o vorbă

și fără să mai îndrăznească să ridice ochii la baba care plângea mereu, își sufla nasul sgomotos, se închina și se jura. Lui îi era rușine de străji că se înduioșează și totuși n'avea puterea să-și învingă slăbiciunea. Pe urmă deodată se sguđui, se uită iar în registru, clătină din cap și mormăi supărat:

— Atunci poate că sunt greșite socotelile? Ori ce Dumnezeu?... Ori nu se poate?... Adică ce greșeli, ce...?

Se agăță îndată de cuvântul „greșeli“ ca un innecat. Eși furios din casă, urmat de străjile care păseau nepăsător, clătinând din cap ca niște animale trudite. Se duse drept la primărie și spuse indignat notarului că registrul de impozite trebuie să fie greșit. Friedman zâmbi cu superioritate și-i răspunse că garantează exactitatea socotelilor de oarece au fost lucrate chiar de dânsul și copiate de fiul său, un matematician de mâna întâi. Dar, dacă ține să se convingă, slobod e să revadă toate capitolele, deși, după umila-i părere, ar fi mai bine să continue sechestrele și să nu mai piardă vremea degeaba.

Titu își dădu seama că în registru nu poate fi nici o greșală și că-i trebuie doar un pretext spre a nu fi nevoit să mai colinde casele de pe la margini. Se simțea mic și ros de o amărăciune care parcă-i sârbezea sângele și-i infiltra în suflet o scârbă mare de sine însuși. Svârcolindu-se să-și împrăstie simțimântul acesta, se așeză la un birou încărcat de hârțoage și, mașinal, începu să adune, să scadă și să combine fel de fel de cifre, să răsfoiască pentru fiecă nume în câte cinci-șase foliante. În ochii lui însă rămăsese întipărită atât de adânc baba cu fața sbârcită de cute și strâmbată de plâns, încât pe toate paginile tremura chipul ei muștrător, în vreme ce în urechi îi țiuia mereu

ca o imputare din ce în ce mai aspră: „Ia-mi și sufletul, domnișorule!...”

După un răstimp de bâjbâiri, răbdarea îl părăsi. Sări de la masă aproape desperat și porni să se plimbe de ici-colo prin cancelaria colboasă, necăjindu-se să-și gonească vedenia babei din minte. Incercă să fugă cu gândurile la Rozica, la îmbrățișările ei calde, la șoaptele ei dulci. În zadar, căci se pomenea cu închipuirea iarăși în cocioaba dă-răpănată, în fața bătrânei schimonosite de durere, silit să-i audă bocetele dojenitoare. Pe urmă se rușină că, în asemenea clipe, mai vrea să se gândească la Roza Lang și-l cuprinse chiar un fel de silă de femeea care l-a orbit atâta vreme cu iubirea ei svăpăiată, abătându-l din calea lui.

Titu era acuma singur în toată primăria; străjile sforăiau la întrecere pe băncile din tindă. În ferestrele deschise larg primăvara zâmbea în odaie ca o fecioară îndrăgostită. Pașii tânărului, apăsați, când mai rari, când mai grăbiți, răscoleau praful dușumelelor tocite, care, în îmbrățișarea soarelui, se legăna ca o boare aurită... Deodată Titu se opri la o fereastră, cu mâinile la spate, ademenit parcă de viața nouă ce izbucnea atotputernică dincolo de zidurile cancelariei. Privirea lui întâlni peste drum școala ungureasă, trufașă, strălucind într'o poleială de raze. În curtea mare, prundită, cete de copii sburdalnici se fugăreau și se jucau, strigând plini de voioșie, supraveghiați de un învățător tânăr și foarte palid, cu ochii atât de mari că de departe păreau ochelari. Sgomotul și veselia ajungeau în primărie mulcomite într'un murmur cald, întretăiat numai rare ori de țipete scurte, mulțumite. Sufletul lui Titu începuse să se mai învioreze când deodată văzu că învățătorul galben se umflă și se roșește ca un curcan, făcând semn mâniaș unui grup de copii ce stăteau deoparte. Cum copiii rămaseră pironiți locului de frică, învățătorul se duse spre dânșii, amenințându-i cu degetul și strigând. Titu se plecă spre

fereastră și prin zarva de glasuri vesele, auzi totuși limpede cuvintele învățătorului, pline de indignare:

— Numai ungurește!... Ungurește!... Trebuie ungurește!... Ungurește!...

Intr-o clipire toată ființa lui Titu se schimbă într-o ură cumplită împotriva învățătorului. Simți o pornire năvalnică să se repeză la dânsul și să-i infunde în inimă vorbele amenințătoare... Niște bătaii de clopot zdrăngăniră însă atunci și, într'un minut, zgomotele amuțiră și curtea școalei rămase pustie. Numai clădirea scaldată în soare privea parcă mai mândră, mai batjocoritoare, ca o fiară care, după ce și-a înghițit prada, se linge leneșă pe buze. Niciodată până azi nu băgase de seamă că un lucru mort ar putea să exaspereze pe un om. Acuma vedea cum casa roșcovană de peste drum, cu ferestrele mari și sclipitoare, vrea să-l disprețuiască și să-l jignească. Aceasta îl înfuria și-i reamintea iar pe baba speriată și cernită de suferinți.

— Să-i smulg eu nenorocitei și sufletul din oase ca pe urmă coala să strige mai țanțoș: numai ungurește!

Ridică ochii mai sus deasupra școalei, spre cerul albastru, limpede ca o pânză întinsă acoperind nemărginirea. Gândurile lui vedeau tot satul ca pe o hartă uriașă, pătrundeau în casele frumoase, bogate, îngrijite, adevărate lăcașuri de stăpâni răsfățați de soartă, se plimbau prin ogrăzile mândre unde întâlneau țărani unguri sfătoși, cu izmene largi ca rochiile, cu mustați răsucite, hodorogind în gura mare... Apoi, ușoare și iuți ca năzdrăvanii din basmuri, ocoleau satul, poposeau în cocioabele necăjite, printre alți țărani, împovărați de nevoi, oropșiți de Dumnezeu și de oameni, sleiți de muncă și de sărăcie.

— Și totuși al nostru e viitorul! își zise Titu înse-

ninându-se. O cetate încercuită de o oștire desculță! Degeaba ne înfruntă cu școala amenințătoare, degeaba cântă cocoșul în vârful bisericii... Apăsarea noastră nu încetează o clipă! Mulțimea noastră înaintează mereu... Zidurile lor meșteșugite se clatină și se fărâmițesc îndată ce le atinge suflarea vieții noastre încătușate... Stăpânii tremură în fața slugilor! Slugile! Noi sântem slugile! Al lor e trecutul, al nostru e viitorul!...

Il gâdila un răs de mulțumire. Increderea în sine îi alungase sbuciumările și gândurile negre. Iși aduse aminte cum în Săscuța, acum vre-o zece ani, când a trecut spre Bistrița, singur văcarul era român și stătea într'o hrubă în capul satului, pe când azi, fără școală și fără biserică, jumătate comuna e românească.

— Acolo alți stăpâni sânt cutropiți încetul cu încetul de slugile oropsite, dar pline de viață! se gândi dânsul, simțindu-se foarte fericit că are cinstea să facă parte din neamul obijduiților.

Când fu poftit la masă, era atât de bine dispus că înveseli toată familia notarului care era cam supărată de oarece le pierise o găscă, îndopată și îngrijită de însăși doamna notăreasă. După prânz Titu se cufundă într'o discuție pasionată cu Friedman și fiul său asupra românilor. Studentul încerca mereu să vorbească ungurește, dar Titu nu răspundea decât românește, parcă ar fi uitat dintr'odată și cu desăvârșire limba cealaltă sau parcă s'ar fi temut că își va pierde graiul în clipa când ar mai rosti un cuvânt unguresc. Notarul și mai ales feciorul său susțineau cu înverșunare că politica românească e greșită din temelie, fiind pornită dintr'un simțimânt de ură împotriva stăpânitorilor legali ai țării și că prin urmare se va sfârși printr'un faliment. Titu critica, din ce în ce mai îndârjit, râvna ungarilor de a ucide prin desnaționalizare un neam întreg cu un

trecut îndoliat de suferințe și de vitejie, și dovedea că, împotriva acestei tendințe criminale, românii sunt siliți să lupte pe viață și pe moarte.

— Pardon, pardon — îl întrerupse în cele din urmă notarul, vrând să-i dea lovitura de grație. Sânt sigur că mai curând sau mai târziu, șovismul d-tale are să te gonească în România, ca și pe ceilalți martiri ai dumneavoastră, care exploatează încrederea bietului popor în cărturarii săi... Mă rog, în privința aceasta eu nu mă înșel niciodată...

— Unde-i norocul să pot trece și eu în țară! suspină Titu cu mândrie.

— Lasă, că asemenea noroace nu întârzie prea mult — zise Friedman ironic. Ei bine, grozav aș vrea să te întâlnesc după ce vei fi cunoscut mai bine Țara Românească! Grozav!... Ai să vezi dumneata acolo libertate și fericire, d-ta care aici cărtești și te revolți neîncetat... Chiar te rog să-mi scrii și mie o carte poștală... Făgăduiești?

— Desigur! strigă Titu îmbujorat de însuflețire. In orice caz măi rău ca aici nu poate să fie!

— Nuuu? Zău?... Crezi d-ta? sări notarul supărat că n'a izbutit să-l dea gata. Apoi știi d-ta că în România d-tale nimic și nimeni nu e stabil? Dacă ochii d-tale se întâmplă să nu-i placă boerului, a doua zi ai sburat... Acolo nu-s legi și nici administrație ca în țara aceasta blagoslovită pe care d-voastră o calomniați pe toate cărările. Nu, domnule! Acolo bunul plac al ciocoilor dictează milioanele de robi în zdrențe... Să nu-mi vorbești, te rog, mie de România, că eu o cunosc mai bine ca d-ta!... Trei ani am stat acolo în tinerețe, dar n'am să uit până voi închide ochii cât am îndurat!

— Insfârșit, oricum ar fi, bine sau rău, cel puțin știu că tot e românesc și numai românesc! făcu

Titu cu un zâmbet triumfător care pe notar îl răcăia mai tare decât dacă ar fi răcnit. Și prin urmare nu poate veni orice fleac de renegat să-ți impună să vorbești și să simți ca un străin!

— Ești un șovinist cum nici nu mi-aș fi putut închipui, nu degeaba ești poet român! zise studentul, căutând să fie ironic, pe ungurește.

La sfârșitul discuției Titu se simți mândru ca un comandant de oaste după o bătălie câștigată. Era mai ales mulțumit pentru că a avut curajul să-și declare fără înconjur sentimentele adevărate, ca și când ar fi făcut-o în fața unor închizitori fieroși.

În amurg, în loc să se ducă la preotul calvin ca să bârfească împreună cu preoteasa apucăturile obraznice ale notarului, precum obișnuia, se hotărî brusc să meargă la preotul român. Acuma îi era rușine că, fiind aici de aproape de o lună, a legat cunoștință cu toți surtucarii unguri, dar n'a umblat deloc să vadă măcar pe păstorul turmei desculțe și oropsite.

Casa preotească era în preajma bisericeții, pe o uliță dosnică, în marginea satului. Titu găsi numai pe doamna preoteasă, o țărancă secătuită de muncă, și trei fete modeste, foarte rușinoase și cam prostuțe. Toate s'au bucurat și l'au poftit îndată în „casa dinainte“, o odaie împodobită cu țesături și cusături țărănești și cu o masă în mijloc, așternută cu față albă, pe care trona o biblie veche, legată în piele roasă, între o cruce mică de argint și alta mai mare de lemn. Stângăciile și sfiala fetelor, ca și vorbele apăsate ale preotesei, care altădată l'ar fi făcut să râdă, acum i se păreau pline de farmec.

— Dar Sfinția Sa? întrebă dânsul când, după sleirea banalităților de rigoare, fetele amuțiră ne-mai știind ce se cuvine să vorbească.

— E la biserică, are o nuntă — răspunse repede fata cea mai mare, slăbuță, uscată, cu mâinile roșii. Au venit adineauri niște unguri să-i cunune. C'aici așa-i obiceiul. Intâi se cunună la biserica lor, dar pe urmă vin și la tata că zice că slujba noastră e mai sfântă...

— E mai sfântă — repetă Titu mașinal.

În curând sosi și preotul, bătrân, cu hainele murdare, cu barba neîngrijită și cu niște ochi blânzi ca de apostol. Avea fața transfigurată de o mulțumire mândră. Dădu mâna cu Titu, îl așeză la masă, porunci fetelor să aducă un pahar de vin și apoi, când rămaseră singuri, îi zise cu o imputare ușoară, frățească:

— Mă bucur, fiule, c'ai mai venit și pela noi... Așa se și cade. Căci trebuie să ne iubim unii pe alții toți cei de-o limbă și de-o lege. Deaceea m'am mirat și m'a durut că ne-ai ocolit până azi...

Titu plecă fruntea parc'ar fi așteptat o binecuvântare și rosti domol, ca un vinovat muștrat de re-mușcare:

— Iartă-mă, părinte!

2.

Svonul și apoi știrea că Ion nu vrea să iea de nevastă pe Ana, deși nu tăgăduiește că cu dânsul a rămas însărcinată, se răspândi, mai ales cu ajutorul Zenobiei, în tot satul. Celor ce spuneau că nu o iea fiindcă nu se învoește de zestre cu Vasile Baci, le astupau gura cei ce știau că flăcăul nici nu vrea să stea de vorbă cu tatăl fetei și că deci și-a bătut joc de ea înadins și numai ca să se răzbune pe Baci pentru că nu i-a dat-o de bună

voe, ba încă odinioară, la horă, l'a și bruftuluit de față cu toată lumea. În casa Herdelea însă purtarea lui Ion era privită ca o ticăloșie fără pereche. Bătăile ce le suferea Ana din pricina lui stârneau zilnic valuri de lacrimi și explozii de milă pentru victima „prașcăului” Glanetașului, cu toate că până atunci fata lui Vasile nu se bucurase de nici o considerație în familia învățătorului. De câte ori auzea că Baciul bate pe Ana, amândouă fetele lui Herdelea plâneau cu hohote și blestemau pe Ion, având de partea lor fățiș și pe dascălița care nu se ostoia până ce nu striga din cerdac spre casa Glanetașului: „Să vă fie rușine obrazului!” Deși nu se arăta, învățătorul se indigna tot atât de mult ca și muierile, fiind un sentimental fără seamăn și având oroare de bătaie, încât chiar în școală, când se întâmpla să-l scoată din sărite vre-un copil și să-i tragă două-trei la palmă, avea remușcări zile de-a rândul. Laura mai încercă de câteva ori să explice flăcăului că nu-i șade frumos ceeace face, dar Ion parcă innebunise, tăcea și rânjea ca un câine turbat.

— Nici n'am mai văzut așa blestemăție — murmura Herdelea, clătînând din cap, seara când vorbeau de feciorul Glanetașului. Parcă-mi pare rău acum că nu l-am lăsat să fi stat în temniță, să-i mai treacă buiecia...

Dealtfel Ion însuși trăia într'o tulburare atât de ciudată că aproape nu-și dădea seama ce mai voia și unde vrea să ajungă. De când a înfruntat pe Vasile Baciul i se părea că toată lumea îl dușmănește și totuși se simțea mai fericit ca totdeauna. Aci era de o veselie uimitoare, glumea cu cine-i eșea în cale, aci se înfuria și suduia din senin, căutând oricui ceartă și bătaie. Mai ales când îi pomenea cineva de Ana se sborșea și fulgera; iar în cele din urmă vedea un vrăjmaș de moarte în oricine rostea în fața lui numele ei sau pe al lui Vasile.

Intr'o Duminică, tocmai în vremea liturghiei, bătu crunt pe tatăl său, pentru că îl sfătuisese, foarte pe departe, să se înțeleagă cu Vasile Baci, de oarece ar fi auzit că acuma ar fi bucuros să-i dea fata și chiar o zestre frumoasă.

Avea clipe când își zicea că se poartă ca un prostănac, alergând după cai verzi, în loc să stea de vorbă cum se cuvine și să caute o învoială cinstită. Se gândea atunci că Vasile Baci, încăpățânat cum e, poate să se răzgândească, să lase pe Ana să nască și s'o ție acasă cu copilul până ce va veni altul s'o ceară de nevastă. Au mai fost și alte fete cu copii din flori care totuș s'au măritat, dar încă fata bogătașului Vasile Baci?... Asemenea închipuirii îl făceau însă mai dârz.

— Mai bine să rămân tot calic, decât să mă frece ei pe mine! își răspundea cu un simțământ de mare mulțumire.

Câte odată îi venea să izbucnească, să strige în gura mare că și-a împlinit gândul, că de acum poate avea și pământ și de toate, numai să vrea dânsul, căci toate numai de voința lui atârnă. Așteptarea de azi îi umplea ființa de o plăcere ne mai simțită. Tocmai fiindcă i-ar fi fost ușor să puie capăt tuturor neînțelegerilor, nu se îndura, parcă s'ar fi temut că, îndată ce va fi dobândit ce a râvnit atât de vijelios, vor începe poate alte sbuciumări, necunoscute și mai grele.

Intr'una din zilele acestea fu chemat grabnic la judecătorie în Armadia, printr'un aprod trimis îndins după dânsul. Se duse îndată, nepăsător, fără să se sfătuiască cu nimeni, ca și odinioară, când cu pâra lui Simion Lungu. Nici capul nu-l mai durea de ce i s'ar putea întâmpla acolo, de vreme ce planul lui a izbutit și fericirea e atât de aproape, că doar să întindă mâna s'o culeagă.

Un domn străin, gros și gras, cu ochelari negri, cu fața plină și rotundă ca o lună, îl întrebă cine

i-a făcut jalba împotriva domnului judecător? Ion nu stătu pe gânduri nici un minut, ci spuse îndată ca Herdelea i-a făcut-o... Numai după ce-a isprăvit și a văzut pe preotul Belciug alături de judecătorul mânios, mai la o parte, și-a dat seama că s'a pripit și și-a adus aminte cum a făgăduit învățătorului de atâtea ori că nu-l va vinde nici în ruptul capului. De aceea căută s'o dreagă, adăogând că el n'a lăsat pe Herdelea și l-a rugat în genunchi până l'a înduplecat. Domnul străin însă nu-l mai ascultă, fiind ocupat să dicteze ceva pe ungurește altui domn care scria foarte repede la un birou. După un răstimp apoi domnul străin, care vorbea stricat românește, îl întrebă dacă s'a gândit bine ce a făcut, iar când dânsul răspunse că s'a gândit, îi zise că plângerea lui e mincinoasă și prin urmare, în loc de două săptămâni, acuma poate să fie închis două luni, de nu și mai mult... Ion, cu o înfățișare nepăsătoare, tăcu. Pe urmă un aprod îl scoase afară.

Până ce ajunse în uliță, flăcăul se mai gândi că n'ar fi trebuit să spună pe Herdelea. În uliță își zise că și în temnițe oameni trebuie să stea și că ori o săptămână, ori o lună, tot un drac e... Apoi toată afacerea aceasta fu îngropată sub noianul grijilor cu Ana, cu Vasile Baci, cu pământurile lor care vor fi ale lui...

Fiindcă Ion, dela o vreme încoace, nu mai mergea așa de des pe la Herdelea ca înainte și niciodată n'a deschis vorba despre încurcăturile lui cu Ana, familia învățătorului deabia după vreo săptămână și întâmplător a aflat cum odrasla Glanetașului nici n'a vrut să asculte pe Vasile Baci, când a încercat să-l descoase asupra gândurilor lui cu fata batjocorită. Domnișoarele și doamna convinseră lesne pe Herdelea că el, ca învățător și om luminat, e dator să intervină, să povățuiască și la nevoie să dojenească pe „destrăbălatul care nu mai

are frică nici de Dumnezeu și nici de oameni". Măgulit, învățătorul chemă îndată pe Ion, care răspunse că vine, numai să arunce întâi niște ogrinzi în ieslele Dumanei.

— Păcat că nu-i aici și Titu — murmură Herdelea, așteptând aproape mișcat să sosească flăcăul. Am cam băgat de seamă că Titu are multă influență asupra nebunului... Ei, dar acuma săracul Titu cine știe cum se trudește în Gargalău! Căci de, pâinea cea de toate zilele greu se agonisește și cu multă sudoare!

Ion intră, dar la primele cuvinte se burzului, se roși, se înfurie și curând i-o trânti, fără rușine, învățătorului:

— Dar mai lăsați-mă în seama necuratului, că doar nici eu nu-s copil și știu bine ce fac și cum trebuie să mă port! Apoi zău așa! N'o iau, domnule învățător, pentru că n'am poftă s'o iau. Și drept să vă spun, mi-i urâtă Ana ca mama pădurii și nu mi-ar mai trebui să știu că badea Vasile mi-ar pune coala'n palmă tot hotarul Pripasului... Ce-s eu vinovat c'a rămas ea cu pânțele la gură? Io-s vinovat? Ea-i de vină, că de nu i-ar fi plăcut, nu s'ar fi lăsat... Că doar n'am rugat-o eu, păcatele mele...

Herdelea se cruci ascultându-l și amuți, iar fețele fugiră în salon ca să nu fie nevoite să mai audă asemenea vorbe păgâne. Numai dascălița nu-și pierdu cumpătul, ci aprinzându-se de indignare, îi zise căutând totuși să-și păstreze demnitatea:

— Nu ți-i rușine ție, măi băete, să vorbești așa în fața noastră, oameni cum se cade? Astea-s vorbe de om zdravăn? Nici țiganii cei mai nemernici n'ar îndrăzni să facă și să grăiască precum îndrăznești tu! Frumos îți stă, n'am ce zice... Noi te-am crezut mai de treabă și mai așezat ca pe alții, dar văd că

n'ai pereche în blestemății... Da, da, bine-a zis cine-a zis că din coadă de câine nu faci până-i lumea sită de mătase... Foarte bine a zis...

— Lasă-l, dragă, lasă-l mai încet, că-i tânăr și nu știe ce vorbește — interveni Herdelea împăciuito-
tor, uitându-și hotărîrea energică de adineaori în fața îndrăjirii flăcăului, și încercă să-l îmblânzească reamintindu-i că, de câte ori i-a ascultat sfaturile, numai bine i-a mers, și stăruind mai ales asupra pățaniei cu Simion Lungu, când fusese cât pe-aci să-i putrezească oasele prin cele temnițe și când nu-mai jalba, pe care i-a făcut-o dânsul, l-a scăpat teafăr.

Învățătorul n'apucă să isprăvească. Pe Ion blân-
dețea aceasta îl sugruma fiindcă îl silea să se ruși-
neze. Dar nevrînd să se dea învins, își aduse a-
minte de domnul străin dela judecătorie și sări
mânios, strigând:

— Că bine m'ai sfătuit, domnule învățător! Mai
bine nu mă sfătui ai și mă lăsa i în pace să stau în-
chis atunci două săptămâni, decât să stau acu două
luni ori poate și doi ani!... Lasă că am aflat și noi
cum s'au întors lucrurile, că doar nu sântem tocmai
așa de proști...

— Va să zică asta ți-e recunoștința, măi Ioane?
zise Herdelea înfricoșat de îndrăzneala feciorului.
După ce m'ai rugat o seară întregă, și tu și ai tăi,
să nu te las, acuma ai obraz să-mi faci imputări?
Uii că tot plângerea mea te-a scăpat de temniță...

— M'a scăpat, cum să nu mă scape... Zi mai bine
că ți-ai bătut joc de neștiința mea cum nici n'ăși
fi putut crede, că doar mai frumos cum m'am purtat
eu cu d-voastră nu s'a purtat nimeni... Dar acu
nu-i nimic! Să fim sănătoși! De-acu oi ști și eu
să mă feresc și să umblu după capul meu... Să dea
Dumnezeu noapte bună!...

Eși repedè, trântind ușa și bodogănind până acasă.

Atâta obrăznicie incremeni chiar și pe d-na Herdelea, încât deabia într'un târziu putu zice:

— A înebunit de tot beciznicul! ceeace se potrivea și cu părerea domnișoarelor care, reapărând, nu mai știau cum să-și astâmpere revolta.

Până noaptea târziu uimirea nu se potoli în casa Herdelea. Asemenea necuviință din partea unui sătean nu li se mai întâmplase niciodată.... Și supărarea tuturor era mai mare pentru că tocmai Ion dovedea atâta nerecunoștință și lipsă de respect. Fiindcă toți l-au iubit, acuma toți îl ocărau la întrecere. Familia învățătorului îl privise întotdeauna ca pe un om al casei, mai isteț și mai spălat ca ceilalți țărani. Herdelea se mândrea că l-a avut elev și-l lăuda pretutindeni. Ce-i drept, și Ion fusese veșnic săritor și nu se codea, dacă i se cerea, ba să alerge până'n Jidovița sau Armadia, ba să mai sfarme niște lemne pentru bucătărie... În serile lungi de iarnă, când plictiseala omoară satele, când de frica ei oamenii se culcă odată cu găinile, feciorul Glanetașului petrecea de multe ori în casa învățătorului, ascultând sau spunând basmuri, cântând ori jucând loton și durac... Insași d-na Herdelea, care nu-și ascundea disprețul față de proști, cum le zicea dânsa țăranilor, cu Ion vorbea ca și cu o persoană de seama ei, mai ales că el rămânea mereu cuviincios... Și acuma, acelaș Ion nu se rușinează să răcnească și să amenințe pe domnul învățător!

— Dac'ar fi fost acasă Titu, sânt sigură că-l plezne! zise Ghighi, războinică.

Herdelea însă mai mult se întristase decât se mâniase. Din toate vorbele lui Ion, îl izbiră în deosebi cele despre plângerea împotriva judecătorului. Apoi o bănuială îi săgetă inima: dar dacă nebunul s'a apucat să spuie pe undeva cine i-a făcut jalba?...

Nu mai văzuse de mult pe Ghiță Pop dela judecătorie, dar parcă simțea că comisiunea de anchetă trebuie să fi umblat prin Armadia și deci se prea poate să fi fost chemat și Ion... Atunci nenorocirea e pe drum...

— Te pomenești că mai dăm și de belea din pricina reclamației cu obraznicul ăsta! vorbi Laura care, de când se logodise, împerechiase seriozitatea cu pesimismul.

— Nu m'aș mira deloc! adăogă dăscălița mângâindu-și gura și nasul. Dela astfel de proști te poți aștepta la tot ce-i mai rău!

— Hodoronc-tronc! făcu Herdelea. Lăsați, că nu-i nici dracul așa de negru cum se pare... O fi blestemat Ion, dar rău nu-i! Omul o fi având cine știe ce necazuri, ș'apoi la necaz omul vorbește vrute și nevrute!

În vreme ce sufletul îi sângera de presimțirea nenorocirii, trebui să zâmbească, să glumească, și să convingă familia că nu-i nici o primejdie... Dăscălița și fetele, obosite de indignare, dormiră ca scăldate. Numai Herdelea se frământă toată noaptea cu ochii deschiși, speriați, căutând zadarnic să innee în întuneric vedeniile apăsătoare...

3.

Preotul Belciug, fiind innegrit în plângerea lui Ion la fel cu judecătorul, fusese chemat ca informator în fața comisiunei, prezidată de primul procuror, al tribunalului din Bistrița. Răspunse surâzând cu cernic la toate întrebările, simțindu-se curat ca floarea spinului și nevrând să pară că e cuprins de vrepornire dușmănoasă față de nimeni, deși în sufle-

tul lui fierbea împotriva lui Ion care a cutezat să-l pârască. De altfel îi veni foarte ușor să se lămură, că, având doar să-și repete declarațiile făcute cu prilejul procesului din care se înțelegea că feciorul Glanetașului este un element periculos pentru ordinea legală din Pripas și că, în interesul obștesc, trebuia negreșit scuturat puțin ca să-și vie în fire.

— Nu sânt om de legi și deci nu pot vorbi decât ca un simplu profan — făcu dânsul drept încheiere. Totuși mi s'a părut și mi se pare că domnul judecător n'a fost destul de sever cu delicventul. De altminteri cea mai bună dovadă că amenințarea pedepsei n'a avut efectul dorit, este înafară de însăși plângerea aceasta, care constituie o calomnie prea îndrăzneată, este, zic, faptul că chiar acuma reclamantul e eroul unui scandal cum nu s'a mai pomenit în satul nostru...

Când însă preotul auzi din gura lui Ion însuși că Herdelea este autorul adevărat al plângerii, se roși de mare mânie.

— Asta-i culmea ipocriziei! se gândi el. Pe deoparte îmi vine la colindat și mă pofteste la logodna fetei, iar pe de altă parte mă târăște pe la judecăți! Insfârșit, bine că s'a făcut dovada!

De-acuma era dovedit că învățătorul i-e dușman și prin urmare se credea îndreptățit să caute și el să-l lovească, și încă tocmai când îi va fi lumea mai dragă.

— Dacă-i vorba de făcut rău, apoi am să-i arăt că nu e greu de loc! se hotărî dânsul.

Cu cât i se înrădăcină în suflet convingerea că Herdelea e marele vinovat, cu atât găsi mai multe împrejurări ușurătoare pentru Ion, care, la urma urmelor nu poate fi decât victima intrigilor învățătorului. Il compătimi și-i păru rău că a fost nevoit să mărturisească împotriva bietului flăcău. Se gândi tot mai des la dânsul și din ce în ce cu mai

multă duioşie. Adică pentru ce îl urmărise cu atâta înveşumare? Acuma, chibzuind mai bine lucrurile şi întâmplările, recunoaşte că s'a pripit când l'a dojenit în biserică şi c'a greşit îndemnând pe Simion Lungu să-l pârască. Da, da, s'a pripit, căci dreptatea adevărată a fost de partea lui Ion... Deci trebuie să încerce să-şi răscumpere greşelile şi să facă ceva pentru sărmanul om oropsit. Şi, fiindcă ştia bine neînţelegerile dintre el şi Vasile Baci, îşi propuse să-i impace, convingând pe Ion să iea pe Ana, iar pe Baci să-i îplinească dorinţele în ce priveşte zestrea. De altfel, dacă ar izbuti, ar împrăştia şi ruşinea ce apasă asupra satului din pricina lor. Adevărat că Ana nu-i nici întâia, nici ultima fată care a păcătuit: pe valea Someşului sunt chiar unele sate unde mai toate miresele umblă cu copilaşul de mână. În Pripas însă, de când e Belciug în fruntea credincioşilor, nu s'au pomenit copii din flori. Şi apoi ce face Vasile Baci e strigător la cer. Bine, a greşit fata şi e vinovată, dar pentru o greşală nu poţi să omori pe om. Atâta cruzime nu s'a mai auzit. S'a dus vestea şi prin alte comune cum o lasă în fiecare zi vânătă şi zdrobită de bătae...

Preotul mai cumpăni câţeva vreme planul, ca să nu aibă pe urmă să-şi impute iar vre-o pripire. Din zi în zi însă îl găsea mai măreţ. Herdelea are să îngălbenească de necaz când va afla că până şi Ion al Glanetaşului, unealta lui nenorocită, tot la popa caută adăpost sufletesc. Apoi, în afară de recunoştinţa flăcăului, va dobândi şi încrederea lui Vasile Baci, pe care păţania fetei l-a prăpădit şi care ar fi bucuros acuma s'o vază măritată chiar şi cu feciorul Glanetaşului, măcar că s'a jurat şi s'a laudat atâta că nu i-o dă nici mort. Aici Belciug simţea o nouă arsură a conştiinţei sale, căci şi el îl asmuţise odinioară pe Baci să nu-şi nefericească fata cu un destrăbălat bătăuş şi tâlhar... În sfârşit preotul mai nădăjduia că din împăcarea aceasta poate

să folosească și biserica cea nouă ceva. Căci râvna lui cea mai scumpă în viață era să vadă înălțându-se un sfânt locaș de piatră, falnic și frumos, în locul celui vechiu și dărăpănat care îi făcea necinste atât lui, cât și satului întreg. De vre-o zece ani aduna ban peste ban, cu o patimă mereu crescând, contribuind el însuși cu aproape toate veniturile bisericii și impunându-și singur toate economiile în favoarea visului său. Realizarea începuse printr'o colectă, făcută de doi săteni fruntași, Toma Bulbuc, și Ștefan Hotnog, prin toate comunele Ardealului, cu o scrisoare de învoire din partea episcopului. Trebuind bani mulți, Belciug căuta să insuflă și țăranilor ambiția de a dărui pentru biserica cea nouă la toate prilejurile, dar mai ales la nunți, la botezuri, la morți... Din nenorocire, credincioșii erau mai greoi la pungă ca păstorul, încât deabia acuma se putuseră începe tratative cu câțiva arhitecți vestiți din Bistrița, și încă nu se știa dacă suma adunată va ajunge... În reveriile lui cucernice, Belciug vedea noua biserică triumfătoare, trâmbițând lumii silințele vrednice ale unui preot modest. Ba mai vedea și bisericuța cea veche, așa săracă și umilă cum era, mutată în satul Săscuța, unde românii se înmulțiseră și, neavând unde să se închine, veneau Duminecile în Pripas să asculte sfânta liturghie... Numai să-l învrednicească Dumnezeu să-și poată continua opera și să lumineze sufletele oamenilor.

Duminecă, înainte de a începe slujba, puse pe primar să poruncească lui Vasile Baciui să vie la dânsul acasă, după amiază, împreună cu Ana, iar straja fu însărcinată să-i trimită pe Ion, împreună cu Glanetașu și Zenobia. Nu voia să se știe de ce-i cheamă și nici să bănuiască unii că a poftit și pe ceilalți.

— Cum sunt de îndârjiți amândoi, ar fi în stare să nici nu vie — își zise Belciug, frecându-și mâinile cu înfrigurare. Pe când așa, dacă se vor în-

tâlni față în față în casa mea, nu se poate să nu cadă la invoială!

Cei dintâi sosiră Vasile Baciuc cu fata. Țăranul era puțin cherchelit, fiindcă se grăbise să înghită o jumătate de rachiu mai înainte de a-i fi spus primul vorba preotului, iar Ana avea ochii umflați și arși de plâns și încerca zadarnic să-și ascundă burta sfidător de rotundă. Pe el îl pofți să șează, pe când ea rămase în picioare, cu ochii în pământ, lângă ușă.

Ca să nu-i dea vreme să răsufle, Belciug îl luă repede, că face rău de-și stâlcește fata, c'a ajuns de râsul lumii, că omul la nenorocire să nu-și piardă judecata, că Ana a greșit, dar orice greșeală se poate îndrepta cu bună voință, dar încăpățânarea e mama tuturor relelor, că doar nici Ion nu-i țigan, ba încă-i fecior sârguitor și isteț, deși n'are avere, și poate să fie un ginere mai de treabă ca mulți alții... Ana izbucni în lacrimi, iar Vasile Baciuc răspunse înduioșat și amărât:

— Da cum n'aș vrea eu, domnule părinte? N'am încercat eu în toate chipurile? L'am și rugat, eu, om bătrân... Dar nu vrea nici măcar să mă asculte. Nu vrea și nu vrea. A batjocorit-o și amu ne freacă... Apoi ce să mai știu eu ce face? D-ta ești om sfânt și drept și înțelept... Invață-mă d-ta și eu fac orice!

Preotul își petrecu mâna prin păr, mulțumit de răspunsul țăranului, și tocmai se pregătea să-l povățuiască să nu fie sgârcit, că doar pentru odrasla lui dă, iar nu pentru străini, când auzi pași de opinci în tindă și apoi un ciocănit sfios în ușă.

— Intră! murmură dânsul repede, încântat.

Glanetașu deschise încet și cu respect ușa și își puse îndată căciula jos lângă cuptor, în vreme ce Zenobia și Ion intrară mai cu curaj și dând bună ziua. Toți trei se arătară uimiți văzând pe Baciuc și pe Ana, cu toate că atât ei cât și ceilalți bănuiseră

de ce au fost chemați. Belciug dădu mâna cu Glanetașu și cu Ion, aruncând o privire la Vasile Baci, prin care parcă-l poftea să priceapă cât de mult îi cinstește, pe urmă vorbi flăcăului cu un glas blând, învelind dojana în rugăciune:

— Aud și nu cred că tu n'ai vrea să iai pe fata asta nenorocită, după ce vezi bine și recunoști că ești vinovat și c'ar trebui să-ți îplinești datoria creștinească... Apoi așa nu-i frumos, măi Ioane! Că fata urâtă nu-i, de neam rău nu-i, pe drumuri nu-i... Spune și tu, nu vorbesc eu bine?... Tu deasemenea ești un băiat cum se cade, cuminte, așezat... Cum se poate una ca asta?

— D'apoi, domnule părinte, băiatul ar vrea — răspunse Glanetașu în locul flăcăului, scărpinându-se în cap și cu ochii la Vasile Baci. Cum să nu vrea, domnul părinte — adăogă iar după o pauză, dar oprindu-se iar scurt, parcă n'ar îndrăzni să sfârșească, pe când Ion plecă fruntea cu o mișcare ce vroia să arate că da, într'adevăr el ar vrea.

Se lăsă o tăcere mai lungă și pe urmă, brusc, se porniră să vorbească în acelaș timp și Vasile, și Ion, și Glanetașu. Preotul însă le curmă avântul, făcând un semn cu mâna, și le zise blajin, cu un zâmbet cucernic și împăciuitor:

— Iacă de-asta v'am adunat! Acu să vă tocmiți și să vă învoiți ca oamenii, că vrajba-i bună numai între țigani...

Belciug se așeză tacticos la masă și apoi ridică ochii la dânșii, așteptând tocmeala și păstrându-și pe buze surâsul binevoitor pentru toți. Bărbații însă stăteau încurcați, cu privirile ațintite asupra lui, ca și când într'însul ar vedea singura lor mântuire. Zenobia ofta des și-și dădea ochii peste cap, vrând astfel să arate tuturor că e pătrunsă de seriozitatea clipei, iar Ana, topită de rușine, plângea înăbușit, căutând să se facă cât mai mică și să-și acopere burta cu mâinile încrucișate pe care picurau în răs-

timpuri câte-o lacrimă fierbinte... Se auzea aspru tictacul ceazornicului de pe serin, acoperit numai câteva clipe de uruitul unei căruțe pe uliță... În tăcerea ce stăpânea ca o dușmănie mută, sbârni apoi deodată vocea lui Vasile, gros și răgușit, încât toți parcă se speriară și întoarseră capetele spre dânsul:

— Eu nu mă codesc deloc, domnule părinte... Eu îi dau fata... Uite-o! Să și-o ia și să fie sănătoși!

Vorbele acestea desteleniră amorțeala așteptării. Ion se mișcă pe scaun, își drese glasul puțin și zise liniștit, dar uitându-se numai sub masă, la picioarele preotului, întinse și arătând tălpile ghetelor pe care se prelungeau vine subțiri de apă murdară din noroiul lipit pe margini:

— Nici eu nu mă codesc, că m'ar bate Dumnezeu, numai că vreau să știu ce iau și ce-mi dă... Am dreptate, domnule părinte, ori n'am?

Amândoi se adresau numai preotului și nici nu se uitau unul la altul. Nimeni nu lua în seamă pe Ana și deci nimeni nu văzu cum înseninarea alungă spaima din ochii ei, pe măsură ce cuvintele bărbaților se înmoaie și se apropie.

— Ii dau fata acuma, iar după moartea mea, lor le rămâne tot ce am agonisit, că doar n'am să duc nimica pe cealaltă lume... Cât trăesc însă nu vreau să rămân pe drumuri și s'ajung la bătrânețe să cer de pomană — făcu Baciul mai răspicat, mereu cu privirea spre Belciug.

— D'apoi cu fata ce să fac eu, bade Vasile? se ridică atunci și Ion aprins. Spune-mi d-ta, ce să fac? Am eu avere ca d-ta, am eu pământ?... Ori d-ta vrei să ne băgăm slugi amândoi ca să nu pierim de foame?

— Să munciți și să vă faceți! strigă Vasile Baciul.

— Ooare?... Da pân'acu n'am muncit? Pân'acu nu mi-am sfărâmat deajuns oasele? Că slavă Dom-

nului, cu mâinile în sân n'am stat! Și avut-am oare vre-un folos din toată truda? Am rămas tot ca degetul de gol... Ș'acu ai vrea să mai hrănesc și pe fata d-tale, că ți se pare că dâșii nu-mi sunt până peste cap!

Arată cu degetul pe rând, pe tatăl-său și pe mă-sa care dădură din cap foarte posomorâți, vrând astfel să înduioșeze pe adversar și să dea o mână de ajutor feciorului.

— Cât trăesc eu, nu dau nimic!... Asta s'o știți dinainte! Nici un creițar și nici o palmă de loc! Mai bine o omor și o îngrop; cel puțin să știu c'am omorât-o eu, pentru că nu și-a ținut cinstea și nu m'a ascultat pe mine... Așa! Uite-așa!

— Apoi dacă-i așa, degeaba ne-am mai ostenit și am necăjit pe domnul părinte — zise Ion învârtindu-și pălăria în mâini și îndreptându-se pe scaun ca și când ar fi dat să se scoale și s'ar fi răsgândit înainte de-a sfârși mișcarea.

Belciug, speriat că i s'a stricat planul, ar fi vrut să intervie și să-i domolească, și nu știa cum s'o facă. Tuși de câteva ori în semn că ar dori să vorbească. Se împânzi iar o tăcere, acum însă nervoasă și frământată de scârțâitul scaunelor... Înainte de-a deschide el gura, Vasile Baciuc izbucni din nou:

— Dac'ai socotit să-ți bați joc de fată ca să-mi smulgi moșia, apoi rău te-ai socotit, că nu ți-ai găsit omul... Nu, nu, băete!... Hm... Știu că ți-ar plăcea... Dar eu... hm... lasă pe mine... Nu, nu, Ioane, să mă ferească Dumnezeu și Maica Precista!

În clipa următoare Ion, Zenobia și Glanetașu protestară indignați, acoperind îndemnurile la cumpătare ale preotului... Deabia acuma se rupse gheața aveau și se încinse o vorbărie de vre-o trei ceasuri, aci apropiindu-se, aci gata să se iea de păr ca peste un minut să se mulcomească iar. Numai Ana tăcea mîlc și suspina ca o osândită care-și așteaptă verdictul.

În sfârșit Vasile Baciș consimți să dea cinci locuri și o pereche de boi, dar pământurile să fie scrise pe numele Anei. Ion însă ținea morțiș că-i trebuie toată moșia, deoarece Baciș nu mai e în stare să o muncească, fiind cam bătrân, și încredințându-l că, drept recunoștință, îi va purta de grije și nu-i va eși niciodată din cuvânt.

Când ajunseră aci, Belciug se ridică triumfător. Greu a fost să înceapă tocmeala. Deacuma au să se dea pe brazdă, oricât s'ar mai ciondăni. Dar atâta vorbărie îl plictisi în cele din urmă, mai ales văzând că se înserează și încă n'au căzut la învoială. Astfel îi trimise să continue acasă hărțuiala și, dând mâna cu bărbații le zise zâmbind:

— Ei, să fie într'un ceas bun și cu noroc! Și la nuntă să nu uitați nici pe Dumnezeu din cer și biserica lui de pe pământ!

Ciorovăiala dintre potrivnici se reluă mai aprigă pe drum. Se amenințau, se injurau, se opreau, dădeau din mâini, își sopteau cine știe ce, dar tocmeala nu mai înainta de loc. Când sosiră în fața casei lui Vasile Baciș, amândoi se gândiră să lase așa cum vrea celălalt și să sfârșească, și totuși se răsgândiră repede nădăjduind fiecare că amânarea va aduce apă la moara lui. Singură Ana era zorită, tremura și se uita rugătoare când la tatăl ei, când la Ion, îngrijorată că se vor despărți, fără a-i hotări soarta sau a-i fi curmat suferințele. Și într'adevăr se despărțiră jurându-se, atât flăcăul cât și Vasile, că ori rămâne cum a spus dânsul, ori nici să nu se mai întâlnească.

Vasile Baciș, simțindu-se gătit, pleznea de mânie și, ca să se răcorească, găsi un clenciu Anei și o bătu iar până când o umplu de sânge... Toată noaptea și a doua zi fu crâmpoșit de gânduri negre. Înțelegea acum lămurit, ceea ce bănuise de când a prins de veste că feciorul Glanetșului umblă să sucească mintea Anei: „Va să zică vrea să-mi iea

pământurile!“ Ii răsăreau sudori reci pe frunte gândindu-se că va fi nevoit la urma urmelor să se îndoie și să trăiască din mila calicului... Iși fierbea creerii căutând să năSCOcească un mijloc care să-l scape din ghiarele hoțului și se bucura numai la închipuirea că ar găsi ceva să-l înșele cât mai cumplit... Dar oricât se căznea, nu putea stoarce nimic. Poate dacă l-ar mai amenința că va lăsa pe Ana să nască și că nu o va mărita niciodată? Amenințarea i se părea atât de slabă, încât nici el însuși n'o credea. Cum s'o primească atunci cellalt? Mai mult l-ar întărâta...

Ion era vesel și mulțumit. Era sigur că până la urmă Vasile Baci u îi va da tot și-și făcea mereu cruce mulțumind lui Dumnezeu că l'a ajutat să izbândească. A doua zi în zori cutreeră hotarul să cerceteze mai bine toate locurile viitorului său socru și să se bucure văzându-le, fiindcă de-acuma sunt ale lui. Pela amiazi se sfădi rău cu Glanetașu care iar încercă să-l sfătuiască să nu întindă coarda prea tare.

— Decât m'ai învăța pe mine, mai bine ai pune și d-ta mâna pe ceva, că mănânci pâinea lui Dumnezeu degeaba, mai rău ca un trântor! îi strigă feciorul cu dispreț.

Seara, însoțit de mă-sa, de Floarea, nevasta lui Macedon Cercetașu, și de soacra primarului, o babă specialistă la pețituri și tocmeli, se duse la Vasile Baci u care de altfel îl aștepta și chiar chemase pe Firoana și pe nevasta dascălului Simion Butunoi, să poată ține piept asalturilor. Ana îndulcise o oca de rachi u, căci băutura desleagă limbile și îmblânzește inimile. Toată târguiala fu reluată dela început cu mai multă râvnă și violență, fiecare parte urmărind să păcălească cât mai tare pe potrivnic. Cuvântul însă îl aveau în deosebi femeile care se certau țigănește și, drept dovezi și argumente, se ocărau întâi unele pe altele, apoi pe Ion, pe Ana,

pe Glanetașu, pe Baciș și toate neamurile lor cunoscute și necunoscute... În loc de apropiere, mai rău se înrăiră și se despărțiră hotărâți să nu mai reînceapă convorbirile, ceea ce, firește, nu-i împiedcă să se întâlnească iar peste câteva zile și iar să se certe fără rezultat.

Doarece, tot ciorăvăindu-se, intraseră în postul mare, Vasile Baciș se gândi că cununia nu se poate face în niciun caz până după Paști, se lăsă mai greu spre a câștiga timp pentru a găsi mijlocul de a-și înșela ginerele. Dar nici Ion nu se grăbea de loc, și se prăpădi de răs când Vasile vru totuș să-l sperie că nu-i mai dă pe Ana... Apoi, cu două săptămâni înaintea sărbătorilor se învoiră într'o jumătate de ceas, încât flăcăul se miră cât s'a făcut Baciș de îngăduitor. Primi să-i dea zestre toate pământurile și amândouă casele, cerând doar să fie scrise, după cununie, pe numele amândurora. Deocamdată, după cununie, Ana se va muta la Glanetașu, împreună cu o pereche de boi, un cal, o vacă cu vițel, o scroafă cu șapte purcei, un car nou și altele mai mărunte ce se cuvin unei mirese și neveste tinere. În aceeași zi se duseră la notar pentru înștiințările legale și pe urmă la preot să facă strigările de cuviință așa fel ca nunta să se serbeze chiar a doua Duminecă după Paști.

Din clipa aceasta Vasile Baciș trăi într'o sbuciumare parcă el ar fi fost mirele. Toată ziua nu-și găsea locul și nu mai știa cum să-și ascundă nerăbdarea. De teamă să nu scape vre-o vorbă trădătoare, nu mai dădea pe la Avrum, dar bea mai mult ca de obicei acasă. Acum i se părea că vremea trece prea anevoe și-l rodea frica să nu-i strice cineva sau ceva socotelile.

4.

După întrevederea cu preotul român, Titu se simțea alt om, mai luminat, mai curat. Se gândi mult la viața lui de până atunci și o găsi stearpă și rușinoasă. Parcă umblase prin lume cu ochii închiși, de nu văzuse nimic. Plăcerea lui de-a vorbi ungurește i se părea acum nespus de caraghioasă. Ce folos că mâzgălise poezii, când sufletul lui fusese înțelenit de nesimțire? Ce folos că citea tot ce-i cădea în mână, împuindu-și mintea cu gândurile altora, dacă nu căutase să știe ce se petrece în jurul lui? Ce să mai închipuești drame și tragedii pentru glorie, când în fața ta se desfășoară tragedia unui popor întreg, mai dureroasă în mușenia ei decât orice născociri romantice?

— Menirea mea este să trăesc în mijlocul neamului vitregit de soartă, să-i alin suferințele, să-i simt durerile, să fiu sprijinul lui! își zicea dânsul cu mândrie în clipele de însuflețire.

Seara stătea tolănit pe canapeaua ce-i slujea drept pat, nu aprindea lumina și făcea zeci de planuri de viitor, care de care mai năpraznice. Se vedea când cu făclia în mână, în fruntea unei mulțimi imense de țărani, călăuzindu-i spre lupta de desrobire, când rătăcitor din sat în sat mângăind jelaniile oamenilor năpăstuiți, învățându-i cum să-și ușureze traiul și ațâțând în sufletele lor focul nădejdei de mai bine, când în capul unui grup de soldați cu steagul tricolor fâlfâind în vânt... Își zugrăvea în minte chinurile ce le va îndura vitjește pentru poporul lui și foarte deseori se visa în fundul unei temnițe, legat în lanțuri și totuș fericit în inimă, simțindu-se martir care prin jertfa sa trebuie să smulgă izbânda tuturor... Și închipuirile acestea îi umpleau ființa de plăceri sufletești nebănuite.

În lumina zilei însă zâmbea de visurile îndrăznețe ca de niște aiurări bolnave și-și zicea că, în locul lor, ar fi mai frumos să făptuiască acuma ceva. Toate planurile și hotărârile nu fac doi bani dacă rămân neimplinite. Îl rodea nevoia de a porni îndată și se necăjea că nu știe ce ar putea face, parcă sub aripile sufletului i-ar atârna picioare de plumb... Avu o bucurie când îi dădu prin gând să rupă orice relații cu toți ungurii și să nu vorbească decât românește. Și fiindcă la cancelarie trebuia să scrie ungurește hârțiile oficiale, îl cuprinse scârba de slujba ce o făcea.

Totuș pe Roza Lang n'o uita și chiar se gândea cum ar putea-o așeza și pe ea în cadrul vieții lui noi, fără a-și încurca năzuințele. Îi era rușine însă când își amintea că i-a declarat dragoste în ungurește și că întâia lui iubire pățimașă e o ungueroaică. Se consola doar zicându-și că nu e imposibil ca Roza să fie ovreică, precum e și Lang, iar atunci n'ar mai sta nici o piedică în fața amorului lor, știut fiind că ovreii nu prea cunosc sentimentul național.. Deoarece trecuseră câteva săptămâni de când se despărțise de ea, acuma n'o mai dorea cu atâta înverșunare, dar era sigur că, dacă ar revedea-o, ar iubi-o mai nebunește. Deaceea hotărî că iubirea aceasta nu se contrazice deloc cu planurile lui și că, în general, ura niciodată nu poate cuprinde pe femeile asupritorilor. Spre a fi cu totul liniștit, făcu legământ că o va învăța și pe ea românește.

Acuma după ce credea că și-a tras o nouă linie călăuzitoare în viață, notarul Friedman îi era indiferent. În inima lui îl privea dela o înălțime foarte mare și-l considera mai puțin ca pe un buștean de carne. Rău îi părea doar că notarul nu pricepea schimbarea lui. Dacă ar fi priceput, i-ar fi făcut imputări, ceea ce l-ar fi bucurat. Prinse însă simpatie de vajnicul student care se înfură că Titu nu mai vrea să vorbească deloc ungurește și care nu-l mai socotea din „șovinst” și „agitator”.

Avea remuşcări că n'a căutat până acuma să cunoască măcar din cărţi România, ţara spre care se îndreaptă azi toate gândurile lui înaripate. Era nenorocit că nu-şi poate procura nici cel puţin câteva vederi din „paradisul românesc“, cum o botezase dânsul într'o discuţie cu notarul. Găsea criminali pe toţi dascălii români care nu sunt în stare să înfrunte opreliştele guvernului unguresc şi să înveţe pe elevi a respira aerul patriei lor adevărate.

Fiindcă Friedman umblase şi chiar stătuse ani de zile în România, Titu îl zgândărea mereu să-i mai spună ce e pe-acolo, fără însă să se arate că el nu prea ştie bine nici pe hartă cum e ţara. De obicei suferea auzind povestirile notarului, care nu obosea zugrăvindu-i ţărani storşi de sărăcie alături de boeri ce nu-şi cunosc numărul moşiilor, sate mai miserabile ca nişte colonii de robi alături de oraşe otrăvite de lux şi desfrâu, clăcaşi ce se svârcolesc în beznă, surtucari cărora li-e ruşine să vorbească româneşte şi se fălesc sporovăind franţuzeşte, ciocoi spilcuiţi care nu cunosc nici Dumnezeu nici legi.

— D-ta vezi România cu ochi ungureşti — zicea totdeauna Titu, încercând să-i oprească ocările.

— Aşa crezi?... Dacă vei trece vre-odată pe acolo, ai să-ţi aduci aminte de mine şi vei recunşti că n'am exagerat... D-voastră cei fanatici de-aici, nici nu vă puteţi închipui ce înseamnă România. Eu să am puterea în mână, v'aş aduna pe toţi şi v'aş trimite pe socoteala statului să staţi măcar un an în paradisul d-tale. Sunt sigur că v'aş vindeca de iredentism. Căci, domnule, află că cei de dincolo nici nu vor să audă de d-voastră!

— Asta-i culmea! sări Titu.

— Nu vor să audă, domnule, şi cei mai mulţi chiar vă urăsc, fiindcă i-aţi plictisit cu martirii dumneavoastră!... Dealtfel transilvănenii au pe-acolo o poreclă foarte caracteristică. Când îi zici dumneata „frate“, el îţi zice „boanghină“!

Firește, Titu nu credea nici o vorbă din ce-i povestea de rău notarul, ci își închipuia tocmai contrariul. Iar dacă Friedman scăpa din întâmplare și câte un cuvânt mai bun, Titu se mândrea ca și când lauda l'ar fi privit direct pe dânsul.

Zi cu zi simțea însă că locul lui nu este aici, într'un cuib unguresc, mai ales că e silit să îndeplinească o slujbă nenorocită, îndreptată tocmai împotriva celor săraci și năpăstuiți. Lipsa lui de zel nu scăpa notarului care, în urma câtorva neglijențe, îl pofti să facă mai puțină politică și mai multă treabă, altminteri va fi nevoit sa-și caute un practicant mai harnic.

Aproape de Paști, Friedman îi ceru cu energie să înceapă îndată punerea sechestrului la cei în reștanță cu plata dărilor, explicându-i că, din pricina târăgănelilor lui, s'a ales cu un avertisment fulgerător, el, notar bătrân și conștiincios. Titu, jicnit, porni prin sat, umblă toată ziua și seara se întoarse cu un car de zăloage, adunate însă numai dela unguri. Când află aceasta Friedman, se roși de mânie și-i declară, de-abia stăpânindu-se:

— D-ta vrei să mă amesteci în încurcături politice, mi se pare... Așa nu mai merge, regret... Trebuie să ne despărțim!

— Conștiința mea e curată, în orice caz! răspunse Titu cu o demnitate însoțită de un zâmbet modest.

În aceeași seară notarul îi făcu socoteala, îi plăti patruzeci și cinci de coroane, iar a treia zi, fiind Joi și având treburi în Armadia, îl duse și pe Titu până la Berăria Rahova, de unde îl luase odinioară.

5.

Macedon Cercetașu, îndată ce eși din biserică, aduse învățătorului Herdelea știrea că popa umblă să împace pe Ion cu Vasile Baciș și că chiar i-a chemat la dânsul acasă pentru după amiază să-i puie față'n față. Herdelea nu zise nimica, dar în sufletul lui se amărî. Purtarea lui Belciug i se părea revoltătoare. Caută adică să momească pe Ion ca să-i facă sânge rău? Sau poate astfel vrea să răsplătească flăcăului vreo infamie săvârșită față de binefăcătorul său?... Ii veni în minte imputarea lui Ion și acum înțelese de unde vine nerecunoștința lui: Belciug... „Va să zică popa l'a ademenit să mă trădeze... Iată până unde merge murdăria unui cărturar! Se solidarizează cu un țaran împotriva mea...”

Dealtfel de când îl oprise judecătorul înaintea liceului și mai ales de când s'a întâmplat obrăznicia lui Ion, învățătorul era aproape sigur că primejdia îl paște rău din pricina jalbei nenorocite. Blestema în ascuns ceasul care l'a făcut să se înduioșeze de necazul flăcăului ticălos. Toată nădejdea îi fusese în ancheta despre care-i spusese Ghiță Pop. Dacă judecătorul va fi găsit cât de puțin vinovat, atunci Herdelea e salvat. Deși licărirea aceasta era atât de vagă, că și lui i se părea himerică. Când însă, după ieșirea lui Ion, a alergat în Armadia și a aflat dela Ghiță Pop că ancheta a trecut și a stabilit imparțialitatea judecătorului, dându-i toată dreptatea pentru felul cum a procedat, învățătorul a început să se aștepte la orice. Copistul n'a fost în stare să-i spună prea multe amănunte, căci cercetarea s'a făcut în taină, ca să nu zdruncine autoritatea justiției; dar atâta tot a putut afla Herdelea că, printre cei dintâi, au fost ascultați Belciug, Ion și

Simion Lungu... Cum nici unul dintr'înșii nu i-a suflat lui nici o vorbă despre ce s'a petrecut, înseamnă că trebuie să se fi petrecut ceva rău pentru dânsul. Poate că, dacă ar fi vrut într'adevăr să știe, Ion ar fi mărturisit tot, fără înconjur. Herdelea, în realitate, nu dorea siguranța. Mai voia să creadă că până în cele din urmă se vor îndrepta toate în bine. Curiozitatea îl ațâța, iar frica îl oprimea. Inchidea ochii și căuta să amâne cel puțin lovitura, dacă n'o poate ocoli, căci răul nu sosește nici odată prea târziu... Și așa, în loc să cerceteze la obârșie unde ar fi putut găsi tot ce-l rodea, bătea adeseori drumul Armadiei, iscodind mereu pe Ghiță Pop dela care știa că nu poate culege nimic sigur.

Umblând zadarnic pela Ghiță Pop, într'o după amiază frumoasă, notarul Stoessel din Jidovița îl strigă pe fereastră să-i dea o citație sosită de vre-o trei zile și pe care n'a avut ocazia să i-o trimită acasă. Herdelea îngălbeni.

— S'a spart buba! își zise dânsul, încredințat că citația e în legătură cu afacerea judecătorului.

Mai uluit fu însă văzând că e vorba de o nouă incurcătură. Era pârât să plătească o sumă însemnată firmei Bernstein din Bistrița dela care cumpărase acum trei ani mobila de salon în rate lunare de câte douăzeci de coroane. Herdelea nu fusese de părere să-și mai îngreueze leafa cu asemenea datorii zadarnice, mai ales că avea regulat rețineri pentru alte avansuri și incurcături pe urma cărora creditorii încasau ce li se cuvenea direct dela percepție. El zisese că, precum au stat fără salon atâția ani de zile, ar mai putea sta până se vor mai ușura puțin. Dar fetele atâta l'au cicălit încât a trebuit să recunoască în cele din urmă că au dreptate și că e nevoie de o odae mai drăguță unde să poată primi pe viitorii pețitori... Vre-o doi ani de zile a și plătit ratele la vreme, căci Laura, de frică să nu ră-

mână iar fără salon, nu lăsase nici odată să se adure mai mult de două-trei și se ducea chiar ea să pună banii la poștă. De când a intervenit însă bobota măritişului, Laura nu s'a mai interesat, iar bătrânul având de tute alte cheltueli urgente, își zicea că jidanul poate să mai aștepte și ascundea somațiile ce-i veneau în fiecare lună tot mai amenințătoare, ca să nu le vadă fetele și să-și aprinză paie în cap. Pe urmă, după ce se adunară multe rate, își găsi scuza că nu poate plăti o sumă așa de mare, și că va aranja lucrurile după nunta Laurei, când va mai scăpa de greutateți... Acuma iată că firma a pierdut răbdarea și-i cere să achite imediat atât ratele din urmă, cât și pe cele viitoare, conform contractului, peste trei sute de coroane.

— Trei sute de coroane! murmură Herdelea cu un zâmbet desperat. Și tocmai azi, în preajma nunții!

Până acasă cumpăni bine toată nenorocirea. Că nu poate plăti acuma asemenea sumă, era sigur. Va să zică trebuie să se silească mai ales să câștige timp până după nunta fetei. De aici are să pornească cu socotelile... Întâi și întâi n'are să arate acasă citația și nici să pomenească despre judecată, spre a evita certurile, lacrămile, blestemele și spaima familiei. Toate are să le descurce el liniștit, fără svâcniri sgomotoase. Din nefericire termenul judecării e înainte de Paște. Asta-i mai greu. Dar fiindcă tot nu poate plăti și nici altă apărare, afară de sărăcie, n'are, de ce s'ar mai duce la judecată. Lasă să-l condamne. Polița tot nu cunoaște amânări. Pe urmă se va învoi el cu avocatul firmei cumva, poate acoperind cheltuelile de judecată și reluând ratele... Până atunci trec sărbătorile, trece nunta Laurei și se mai simplifică lucrurile...

Intră acasă vesel, ca și când ar fi câștigat la loterie. Deși citația îl ardea în buzunar, luă pe dascălița de mijloc, o învărti de câteva ori tinerește și

o pupă zdravăn pe amândoi obrazii, stârnind râsul fetelor și indignarea doamnei Herdelea care, smulgându-se din brațele lui, îl ocări:

— Ho, nebunule!... Nu ți-i rușine, om bătrân și fără minte, măcar de copii ăștia care te văd și te judecă!

Cum neplăcerile nu vin niciodată singure, în preziua judecății, pe înserate, tocmai când se așteptau mai puțin și chiar vorbeau de cât se jertfește bietul băiat într'o slujbă ingrată pentru ambițiile unui poet, iată că se deschide ușa și apare însuși Titu, zâmbitor, aducând și poșta din Jidovița împreună cu o circulară prin care Herdelea era înștiințat că inspectorul Cernatony, protectorul lui, a trecut la pensie și că, până la numirea titularului, a fost însărcinat subinspectorul Horvat să-i țină locul.

— Se vede că s'au ingrămădit numai pe capul meu toate nenorocirile! se gândi Herdelea posomorât.

Titu ponegri din răspuseri pe „jidanul din Gargalău“ care umbla să-l facă unealta lui întru apăsarea românilor din comună și se declară fericit c'a scăpat teafăr din cuibul acela de străini unde la fiecare pas trebuia să îndure jicniri în sentimentele lui cele mai sfinte. Dăscălița și fetele îl laudară că bine a făcut de n'a mai stat în serviciul unui reneșat neșimțitor. Invățătorul înțelegea însă numai atâta că tânărul a fost concediat și a rămas iar fără pâine, ceea ce însemna o greutate mai mult pe capul lui cărunțit de necazuri, tocmai acum când grijile au început să-l copleșească mai aprig. Mai dureroasă era totuși știrea despre retragerea bătrânului Cernatony, căci ridica la orizont amenințarea întregii lui cariere dăscălești. Cernatony a fost om de suflet și a trecut multe cu vederea; Horvat, urmașul lui însă e un unghur furios care și până acuma a încercat să-i facă zile fripte,

veşnic nemulţumit că copiii din Pripas nu vorbesc ungureşte.

Anevoe a putut închide ochii Herdelea în noaptea aceea. Grijile îl năpădeau ca nişte stafii furioase, îl înconjurau şi-l chinuiau. Somnul sănătos al celorlalţi parcă îi mărea suferinţa. Cumplit e să-ţi porţi singur crucea, fără măcar să te poţi mângâia împărtăşind durerea cu cei dimprejur, cu cei ce sunt aşa de aproape şi totuşi nu pricep nimic... Poate nici odată povara vieţii n'a simţit-o mai apăsătoare şi viitorul mai întunecat...

Dimineaţa porni spre Amaradia, nu ca să se prezinte la proces, ci să fie pe acolo, să afle cel puţin ce se urzeşte împotriva lui. Titu îl însoţi până în Jidoviţa, unde se opri să zică bună ziua cunoşcuţilor şi prietenilor pe care nu i-a văzut de aproape două luni, dându-i întâlnire la prânz la Berăria Rahova. Invăţătorul se învârti prin Armadia, nerăbdător, intră la Banca Someşana, trecu pe la doctorul Filipoiu, care avea să fie naşul Laurei şi cu care mai vorbiră despre amănuntele nunţii. Titu n'avu noroc să găsească pe Roza Lang şi astfel sosi curând şi el în Armadia; îi veni nenorocita idee să facă o vizită Lucreţiei Dragu, şi fu primit foarte rece, de oarece domnişoara era acum în vorbă serioasă cu profesorul Oprea. Mai hoinări prin târguşor, supărat din pricina Lucreţiei, iar spre amiază, ne mai având ce face, se îndreptă spre berărie, unde găsi pe tatăl său la o masă, singur, cu o bere dinainte, mohorât. Tânărul începu să-i bată capul cu păţaniile lui din Gargălău şi să-i declame patetic despre menirea lui, despre planurile lui şi despre revelaţia ce a avut-o în faţa primejdiei ungureşti. Herdelea tăcu multă vreme abătut, apoi văzând că Titu nu mai încetează, îl întrerupse cu o imputare dureroasă:

— Tu parcă trăeşti în altă lume, dragul tatii!... Tu alergi după visuri şi nu bagi de seamă că realitatea ne sugrumă, gata-gata să ne doboare!

Titu rămase o clipă cu gura căscată și nesimțind amărăciunea din vorbele bătrânului, urmă cu un gest larg, mareț:

— D-ta niciodată n'ai înțeles avânturile generoase!

Și în gând mai adăogă: „Nu de geaba sunt unii oameni prin Armadia care spun că tata e cam renegat... Cam au ei dreptate, cum se vede!”

— Dar nici tu n'ai înțeles greutățile noastre, cu toate că acum ești om în toată firea și ar trebui să fii cât de cât sprijinul meu și al familiei — zise Herdelea cu aceeași dojană în glas.

— Ce înseamnă grijile noastre mărunte față de nevoile cele mari ale neamului! strigă Titu cu gura plină. Nu e român, tată, cel ce pune interesele personale mai presus de cele obștești!

Învățătorul zâmbi trist și, în vreme ce tânărul își desvolta ideile naționale, se gândi că tot așa a fost odinioară și dânsul, de mult, până ce n'a știut ce sunt sarcinile vieții, până ce nu a dat piept cu lumea. Deșteptarea a fost crâncenă. Visurile s'au spulberat mai repede ca închipuirea și în locul lor s'a pomenit cu lupta istovitoare pentru ziua de mâine. Și, vorbind parcă cu sine însuși sau cu amintirea trecutului îndepărtat, rosti domol:

— Ce bine ar fi dacă viața s'ar potrivi cu visurile, dacă omul ar putea trăi din visuri!

În berărie era puțină lume. Doar câțiva profesori, cari scăpaseră mai de vreme dela liceu, și vre-o doi funcționari dela Banca Someșană. Toți întrebare pe Herdelea când e nunta domnișoarei Laura și nu-l scoteau din „socrule” și din felicitări sgomotoase.

— Atâta mulțumire aș fi avut și eu, și acumaiat-o înneacă într'un potop de nenorociri! se gândea învățătorul căutând să răspundă cât mai vesel. Se vede că așa mi-a fost mie scris, să nu am în viață nici o bucurie deplină!

În prag se ivi deodată judecătorul, întovărășit de un avocat ungar din Bistrița, reprezentantul casei Bernstein. Cum îi zări, Herdelea tresări, se făcu ca ceara și, fără să vrea, bătu în masă cu paharul gol, murmurând:

— Chelner, plata!

— Mai stai, tată, ce Dumnezeu, că doar nu arde! zise Titu surprins că tatăl său vrea să plece tocmai când începe să vie lume mai bună.

Judecătorul își roti privirea prin sală, văzu pe Herdelea și avu un gest de neplăcere pe care acesta îl prinse, deși numai cu coada ochiului. Pe urmă se așeză la o masă aproape, tocmai în fața învățătorului, continuând a se întreține cu avocatul care nu se sinchisea de nimeni, cufundat cum era să-i explice ceva. Herdelea nu îndrăznea să ridice ochii, dar simțea că privirea judecătorului îl sfredelește. Ne mai putând-o suferi, își luă inima în dinți și se uită drept în ochii vrăjmași, plecând apoi iar capul în semn de salutare. Judecătorul nu răspunse, ci-l măsură cu aceeași căutătură rece.

Și pe când dânsul se perpelea astfel, Titu, cu glas mai scăzut, îi sporovăia de poporul nostru, de idealul suprem, de chemarea imperioasă... Vorbele lui răsunau în urechile bătrânului ca un bâzâit obositor.

Peste câteva minute judecătorul puse ușor mâna pe brațul avocatului, ca să-l întrerupă, și apoi îi zise brusc lui Herdelea, cu o voce moale dar pe atât mai pătrunzătoare:

— Știi că știu tot, domnule Herdelea! Tot! Absolut tot!

— Cum? întrebă învățătorul năucit de spaimă.

— Ia, te rog, nu te mai preface! Din capul locului am bănuț că numai opera d-tale poate să fie... Ei, acuma știu că nu m'am înșelat în bănuțiala mea... Firește, nu face nimic. Eu te onoram cu prietenia mea, pe când d-ta mă calomnii la

minister și umblai să-mi zdrobești cariera. A, desigur nu face nimic... Dar nu înțeleg de ce ai fost laș și m'ai mințit când te-am întrebat deunăzi? Atâta curaj puteai să ai și d-ta!

— Domnule judecător, trebuie să știți... vă rog... O explicație sinceră, negreșit că va... Căci nu se poate astfel să... Vă rog foarte mult! bâlbâi Herdelea foarte umil gândindu-se să se apropie cu scaunul de masa judecătorului și să-i ceară iertare; dar limba deabia i se mai mișca de frică și sub asprimea privirei în care simțea un clocot de ură.

— Lasă, lasă, nu te mai osteni! Explicațiile ai să le dai tribunalului... Sper că nu te așepți să fii cruțat, cum nici d-ta nu m'ai cruțat pe mine? Sper! zise judecătorul cu un râs ciudat și punând iar mâna pe brațul avocatului ca să-și urmeze vorba.

Titu ascultase uluit obrazniciile judecătorului și se rușină văzând umilința și groaza tatălui său.

— Ce-i, ce s'a întâmplat? întrebă de mai multe ori, trăgându-l de mânecă, fără a primi vre-un răspuns, căci bătrânul rămăsese cu ochii țintă la judecător, așteptând parcă să-i mai întâlnească privirea, să-l roage, să-i arate toată desnădejdea și teama, și să-l îmblânzească. Judecătorul însă nu-l mai luă în seamă, ca și când pentru dânsul nici n'ar mai exista un Herdelea. În schimb, după un răstimp, se întoarse avocatul și-i spuse grăbit, negustorește:

— A, domnul Herdelea!... Nici nu te văzusem... Avem ceva de vorbit împreună... De ce n'ai venit azi la proces?

Invățătorul își croi în minte un răspuns, dar, până să deschidă el gura, avocatul își reluase convorbirea cu judecătorul, mai aprinsă.

Herdelea simți o moliciune mare în tot corpul, iar vederea i se tulbură încât i se păru că e a-

pucat într'un vârtej amețitor din care zadarnic se sbate să se desprindă. Auzea ca prin vis întrebările lui Titu, curioase și nerăbdătoare, „ce este, ce este?” și în acelaș timp vorbele avocatului, topite într'o uruială întreruptă din când în când de glasul judecătorului, atât de cunoscut și atât de îngrozitor. Clătina mereu din cap cu o înfățișare desperată și cu niște ochi arși de întrebarea: „Ce vreți cu mine? Ce vreți? Ce vreți?” Vârtejul însă vuia neîncetat în creerii lui.

Intr'un târziu apoi uruitul vorbelor avocatului încetă, judecătorul dispăruse și lumea parcă reîntra în făgașul ei obișnuit. Pe ferestrele mari, în odaia plină de miros de mâncări și băuturi, băteau fâșii largi de lumină albă primăvăratecă, înseninându-i sufletul. Acuma toate mesele erau ocupate. În aerul cald se ciocneau crâmpene de convorbiri, râsete șgomoase, strigăte flămânde și zângăniri de farfurii și de tacâmuri... Și la masa lui, lângă Titu, se așează avocatul ungur cu o figură nepăsătoare care însă voia să pară îngrijorată și compătimitoare.

— Judecătorul e foarte supărat... Ai intrat în belea mare cu dânsul... Și e o fire căinoasă care nu iartă!

Atât Herdelea, cât și Titu încercară să vorbească, dar avocatul grăbit nu le dădu răgaz, ci continuă îndată cu altă voce:

— Pe urmă de ce n'ai venit la proces, domnule?... Foarte rău! Foarte rău! Poate c'am fi căzut la învoială cu mai puține cheltueli... Acuma, ca să nu zici că-s om fără suflet și că fug de o înțelegere cinstită, deși sentința o am în geantă, totuși îți propun să...

Să-i sechestreze mobila, să fixeze un termen de licitație — toate numai de formă, ca să fie asigurată casa Bernstein că nu va pierde banii ce i se cuvin de drept. Pe urmă la licitație se va prezenta numai el, avocatul, va cumpăra în numele fir-

mei toată mobila pe prețul ce-i mai datorează Herdelea, fără a ridica însă nimic din casă, iar învățătorul va iscăli o poliță nouă pentru toată suma împreună cu cheltuelile de proces și de licitație.

— Ei, și ca să vezi ce inimă am, iacă, stabilit ziua sechestrului pentru după Paște, Joi, să faci și d-ta sărbătorile în tihnă. Eu tot mai am Joi și alte afaceri în Armadia, așa că te pot scuti de cheltuiala călătoriei mele... Termenul licitației îl vom fixa atunci... Așa! Aide, dă mâna! Ne-am înțeles, va să zică... Aș mai zăbovi, dar după prânz, la cinci, am o licitație mare în Bistrița, de la care nu pot lipsi... Va să zică Joi după Paște, pela nouă dimineața... Din partea mea poți fi liniștit! Măcar de-ar fi căpcaunul de judecător om de înțeles ca mine... Ei, la revedere pe Joi!... Dânsul e fiul d-tale? Imi pare foarte bine!... La revedere!...

Herdelea nici nu apucase să deschidă gura. De altfel nici nu avea ce zice, căci era doar la discreția avocatului care, dacă voia, îl putea face de rușine tocmai în ajunul nunții Laurei, vânzându-i cu toba tot din casă.

— Lasă că-i bine așa cum a zis ungurul — vorbi Titu văzând descurajarea tatălui său și înțelegând acum s buciumările lui. Se pare om cum se cade... Cum îl cheamă, tată?

— Cum, tu nu-l cunoști pe Lendvay? zise Herdelea, adăogând apoi cu o teamă aproape copilărească: Sechestrul, licitație... vai de capul meu! Ce-o să zică mă-ta? Ce-o să zică Laura?

— Adică, cum, ce-o să zică? strigă tânărul înflăcărat. Dar nu le-ar fi rușine să mai zică ceva?... Pentru cine ai dumneata necazurile astea acum, dacă nu pentru ele?... Ori crezi că-s așa de proaste să nu priceapă nici atâta? Mă mir că te mai gândești la ele... Apoi parcă cine știe ce lucru mare-i un sechestrul și o licitație de formă! Că

doar ți-a spus și de zece ori că sunt numai de formă...

Mergând spre casă cu Titu, învățătorul își mai ușură inima povestindu-i ce întorsătură a luat plângerea lui Ion și că desigur chiar Ion l'a pârât că i-a făcut-o.

— E o canalie și Ion, firește! zise Titu din ce în ce mai insuflețit, căci în afacerea aceasta el nu vedea decât că tatăl său e un martir al iubirei pentru țaranul român. Dar ce are aface, tată! Trebuie să fii mândru că suferi fiindcă ai apărat pe un român, chiar dacă românul s'a întâmplat să fie un mișel... E o faptă superbă!

— Dar tu nu-ți inchipui ce urmări grele poate să aibă! gemu bătrânul puțin mai îmbărbătat gândindu-se la cuvintele judecătorului despre „calomnie“ și „tribunal“.

— Cu cât vor fi mai grele, cu atât te vei ridica mai sus în stima tuturor! zise tânărul invidios că nu este el în locul învățătorului, să se poată lăuda pretutindeni cu sacrificiile lui pentru cauza neamului.

Dăscălița și fetele, auzind de sechestrul și de licitație, se așternură pe bocete și vaete că rușinea aceasta ne mai pomenită are să prăpădească norocul Laurei, fiindcă Pinteia are să afle și să-i întoarcă spatele... Ca să arate cât sunt de convinse că așa are să fie, fetele nici nu mai continuă în ziua aceea lucrul la trusou, lăsând în mașina de cusut un cearceaf de plapomă aproape isprăvit, cu sumedenie de ajururi și dantele și cu monogramul ei brodat frumos într'un colț. Titu se sili toată după amiaza și toată seara să le explice că sunt proaste dacă nu vor sau nu pot să înțeleagă că e vorba numai de o formă. Femeile însă nu admiteau nici o lămurire și Laura nu se liniști decât zicându-și că ea nu va mai fi aici să-i crape obrazii de rușine când vor veni cu toba să pângărească salona-

șul în care și-a țesut ea visurile ei de fată... Fi-rește că, în asemenea atmosferă, nici Herdelea și nici Titu nu mai îndrăzniră să le mai pună în cu-rent și cu amenințările judecătorului, deși tânărul se lăuda.e că are să le spună tot din fir în păr.

Având acuma un suflet cu care putea vorbi de temerile ce-l apasau, învățătorul se simți mai înviorat și mai ușurat. Până una alta însă trebuia să vadă mai deaproape de școală, căci se putea lesne întâm-pla să-i pice o vizită a subinspectorului care, după retragerea lui Cernatony, se va arăta desigur și mai zelos ca în trecut, în nădejdea că o să fie nu-mit el inspector. Deaceea mai citea, nu lipsea dela școală, ca să fie pregătit pentru orice împrejurare. Râvna aceasta de altfel îi făcea bine risipindu-i pu-țin gândurile mohorâte.

Intr'adevăr, în ultima zi înainte de vacanțele Pa-ștelor, se opri o caleașcă falnică în fața școlii. Era subinspectorul Horvat care înadins venise așa de târziu și pe neașteptate. Stătu în clasă vre-o două ore, cercetând tot, ascultând pe toți copiii, încur-cându-i numai pe ungurește și strâmbându-se urât dacă nu-l înțelegeau... Insfârșit iscăli jurnalul-pro-gram și spuse lui Herdelea, încruntat:

— Ar fi bine să te ocupi mai mult și mai se-rios... Îți recomand chiar să te ocupi, dacă nu vrei să ne certăm!

Trăsura plecă cu dânsul în goană, vrând să ins-pecteze în aceeași zi și școlile din Jidovița și din Armadia.

Herdelea, cu pălăria în mână, își făcu cruce când nu-l mai văzu și murmură amărît:

— O, bată-te mânia lui Dumnezeu, că acru mai ești!

Oftă, dădu drumul copiilor și porni spre casă cu capul în pământ.

— Asta-i răsplata după treizeci de ani de muncă! se gândi dânsul abătut. Numai cinci ani... numai

cinci ani să-mi mai ajute Dumnezeu! Pe urmă ai dracului să fie toți inspectorii din lume... Din pensioara mea voi trăi și eu omenește cu baba, că până atunci poate să se așeze și copiii, dacă o vrea Atotputernicul.

El care-și bătea joc de dascălița pentru că bolborosea mereu rugăciuni, acuma, când nevoile și neplăcerile se țineau de dânsul ca scaiul de oaie, își puneă toată nădejdea în puterea cerească și-și întărea inima înălțându-și cugetul fierbinte și umilit spre Dumnezeu.

Seara, după cină, pe când Herdelea povestea amănunțit vizita subinspectorului, se pomeniră în casă cu Ion, cu o înfățișare foarte fericită, răspândind parcă numai bucurie în jurul lui. Familia învățătorului rămase trăznită de îndrăzneala aceasta. Titu, încetul cu încetul, spusese totuș surorilor lui și apoi mamei cum a trădat Ion pe Herdelea și că urmarea poate să fie o mare nenorocire. Aceasta, precum și purtarea flăcăului în vremea din urmă, făcuse ca acuma să fie privit drept cel mai netrebnic om din sat. Astfel fără a-i răspunde la bună-seară, dascălița, tremurând de mânie și scăpărând scântei din ochi, se năpusti asupra lui:

— Gros obraz ai, becisnicule, dacă, după ticăloșiile pe care le-ai făcut învățătorului, mai îndrăznești să ne treci pragul!

Ion însă nu se sfii de loc și zise liniștit și supus, dar cu aceeași față mulțumită;

— Acu iertați-mă!... Zău, doamnă, iertați-mă!...

— Apoi da, acuma să te iertăm după ce ți-ai bătat joc de noi cum ți-a plăcut! strigă doamna Herdelea. Cât te-am ajutat noi și te-am ogoit, nu-i vrednic capul tău. Iar drept mulțumire te-ai dus și ne-ai vândut ca Iuda!

— Ce-a fost a trecut — vorbi flăcăul iarăși mai cald. A trecut... Toate au trecut... Câte-am pățit și-am pățimit eu, numai Dumnezeu le știe... Am greșit, văd bine, dar...

— Greșala ta însă poate să mă bage pe mine în temniță și să-mi pierd tot rodul muncii de treizeci de ani! îl întrerupse învățătorul care, mai moale ca toți, se și împlânzise puțin.

— Ai să vezi dumneata cum oi îndrepta eu tot ce-am stricat... Nu-ți fie frică, domnule învățător! Am să stau eu în temniță oricât, un an, zece, dar dumitale n'are să ți se smintească nici un fir de păr! Credeți-mă și pe mine astădată!... Că azi sunt și eu fericit, domnule învățător! Acu am pământ, am de toate... Acu numai sănătate să-mi dea Domnul!

— Să-ți fie de bine! murmură iar Herdelea mai rece, amintindu-și că învoiala dintre Ion și Vasile s'a făcut în urma intervenției lui Belciug.

Flăcăul întoarse ochii pe rând spre fiecare din casă parc'ar fi cerut ajutor, dar toți tăceau întunecați. După o pauză încurcată, tot el trebui să reînceapă:

— Apoi uite de ce-am venit acu, domnule învățător și doamnă!... Am venit să vă spun că nu mă mișc de-aici până nu-mi făgăduiți că mă cununați d-voastră!

Toată familia protestă într'un singur glas, deși toți fură mișcați de rugămintea ticălosului. Titu, care până atunci se făcuse că citește spre a nu fi nevoit să vadă pe trădătorul lor, acuma ridică puțin nasul, se uită la dânsul și se miră cât era de schimbat la față. Părea mai smead și mai hotărât. Pielea i se lipea și lucea pe umerii obrazilor, iar în ochi avea o lumină mândră de biruitor.

Herdelea se codi îndelung că nășitul înseamnă cheltuială mare, că tocmai și el are sarcini multe cu nunta domnișoarei, că de ce nu-l cunună popa... Dar Ion se jură că mai bine strică toată învoiala, decât să se gândească la alți nași, îl încredință că nu trebuie să cheltuiască nici un ban și însfârșit stăruind atât de mult și atât de călduros încât învățătorul fu nevoit să primească:

— Bine, Ioane, bine... S'o facem și pe asta că multe am mai făcut noi pentru tine și de puțină recunoștință am avut parte... Dar poate de aci încolo să fim mai norocoși!

Ion, plecând, sărută mâna, întâi domnului ș'apoi doamnei, ceeace îndemnă pe dăscălița să zică mai potolită:

— E mare ticălos, dar cel puțin are inimă bună, săracul!

6.

Titu iar pățea ca odinioară: umbla după Roza și n'o putea întâlni. Doar că azi parcă nu mai era atât de nerăbdător ca atunci. Acuma avea o emoție stranie care-l făcea să nu se prăpădească cu firea pentru a o vedea. Dorea chiar s'o neme-rească, de s'ar putea, într'o clipă când să fie și Lang acasă, sau oricine, numai să nu fie îndată singuri.

A doua zi după vizita subinspectorului, Titu porni din nou spre Jidovița și bătu la ușa în fața căreia îi tremurase inima de fericire de atâtea ori. Găsi pe Roza singură, plângând, într'un capot murdar de stambă, cu părul vâlvoi.

— Asta să fie femeea pe care am iubit-o cu atâta patimă acum abia două luni? se gândi dânsul, sărutându-i mâna foarte jenat.

Stătu încurcat câteva clipe, iar femeea plânse mai cu foc, parcă revărsându-și durerea în fața lui, ar fi căutat să-i trezească mai multă compă-timire. Titu însă nu vedea decât o schimonosire a gurii pe care a sărutat-o, și-și zicea într'una uluit:

— Și ce frumoasă mi se părea atunci!

Apoi doamna Lang îi spuse printre șiroaie de lacrimi că ea e cea mai nenorocită ființă pe lume fiindcă, după toate celelalte, acum a rămas și pe drumuri. Subinspectorul Horvat a sosit eri din se-nin și, ducându-se la școală, n'a găsit acolo pe Lang care sforăia acasă, deoarece venise dimineața dela un chef din Armadia. A trimis după el și l'a așteptat aproape un ceas până ce l'a deșteptat ea și la momit să se îmbrace și să plece la datorie. Dar cum l'a văzut subinspectorul, l'a și mirosit că-i beat și nici nu l'a mai lăsat să intre în clasă, ci l-a izgonit spunându-i să se considere suspendat și să se bucure dacă nu va propune ministerului să-l îndepărteze pentru totdeauna din învățământ.

— Ce-o să ne facem acum! urlă Roza frângându-și mâinile. Unde să ne ducem? Și bietul Lang... bietul Lang! Dumneata știi ce suflet nobil are și cât e de bun!... N'a zis nimic, nu s'a plâns nimă-nui, dar eu văd cum suferă... O, Doamne, Doamne! Spune d-ta dacă asta e dreptate!

Ii zicea „d-ta“ și Titu simțea că așa se cuvenea și parcă se bucura că lucrurile au luat întorsătura aceasta. Ii spuse câteva cuvinte banale de încurajare și vorbind se gândea:

— A murit o femeel... S'a stins o iubire în sufletul meu... Sau poate că nici n'a fost iubire? De-ar fi fost adevărată, moartea ei m'ar durea... Nu, nu, n'a fost iubire... Un foc de pae... N'am iubit-o și nu m'a iubit, și cu toate acestea ne-am strâns în brațe, ne-am jurat credință, ne-am mințit... Ridicol! Ridicol! Ridicol!

Ii venea chiar să-i trântescă și ei cuvântul acesta, drept mângâere. Numai Lang i-a scăpat din situația care i se părea mai mult plicticoasă decât tristă. Lang era beat și zâmbea ca un filozof care a găsit taina fericirii:

— Ai auzit ce mi-a făcut măgarul?... Ha, ha, și crede el că m'a turtit pe mine!... El, pe mine!...

Ce idiot!... Bah, un hoț, o canalie, un mizerabil... gata! Nu-i pot face onoarea nici să-l înjur!... Rozico, mai e cumva vre-un strop de rachiu? Aide, dă-ne câte un păhărel!... Vivat, Titule! Trăiască victimele, jos călăii!

— Când spuse Titu acasă ce-a pățit Lang, d-na Herdelea zise cu adânc dispreț:

— El ca el, vai de zilele lui... Dar ea-i o blestemată fără pereche... Dacă a fost ea în stare să se țină până și cu practicantul notarului... Ți-e și scârbă!

Titu se roși ca și când i-ar fi șfichuit obrajii cu un biciu de foc:

— Va să zică în vreme ce eu o purtam în suflet și în visuri, ea...

7.

În ziua când veni avocatul Lendvay cu sechestrul, fetele și doamna Herdelea, ca să nu fie nevoite a vedea asemenea umilință, plecară în Armadia la doamna Filipoiu să se sfătuiască asupra ultimelor amănunte privitoare la nunta Laurei și să iea dela tipografie invitațiile tipărite pe hârtie sidefată, să le trimită din vreme tuturor. Avocatul, dealtfel, isprăvi toată afacerea în câteva minute, încât Titu se prăpădi de răs seara, când femeile se înapoiară din Armadia frânte de oboseală.

Infrigurarea nunții stăpânea deacuma toată casa... Rochia de mireasă era gata. O lucruse însăși Laura și o făcuse o minunăție. Incercând-o ultima oară, înainte de a o pune în dulap până 'n clipa cea mare, toată familia a izbucnit în aplauze de admirație, atât era Laura de frumoasă într'însa... Tot salonul era alandala de rufele mirosind a nou, de

rochiile și hainele împrăștiate pe toate mobilele și prin toate colțurile.

Cu trei zile înainte sosi George Pintea și trase la hotel în Armadia, dar stând de dimineața până seara în Pripas, neclintit de lângă Laura. Amândoi erau foarte mișcați și vorbeau cu o plăcere amestecată cu groază de ceremoniile care le vor da dreptul să nu-și mai ascundă iubirea în fața nimănui.

Laura slăbise puțin, dar așa îi ședea mult mai bine, în deosebi cu ochii veșnic umezi și strălucitori de o nerăbdare nelămurită. Acuma toate îndoielile i se părea c'au părăsit-o și se simțea mulțumită văzând pe Pintea alături de ea. Ii tremura inima ca sub o mângăere blândă.

— Mi-e drag! se gândea dânsa înduioșată. Sărăcuțul! Și cum nu-l puteam suferi odinioară! Mare neroadă am fost!

Ghichi, băgând de seamă că-i face plăcere, îi repeta într'una că o invidiază.

— Spui adevărat, Ghichițo?... Crezi tu că voi fi fericită?

— O, cât aș vrea să fiu în locul tău! mințea Ghichi care, în sufletul ei, nu înțelegea, cum poate să iea o fată frumoasă și rară ca Laura pe un omuleț care nu știe nici măcar să danseze ca lumea.

Pintea era foarte galant și aducea mereu mai ales bomboane, fiindcă Laura le împărțea cu ei, după ce mușca din fiecare cu gurița ei, încât îndrăgostitul mire se jura că n'a mai gustat nici odată asemenea bunătăți.

În ajunul nunții însă George veni cu niște daruri cari îi uimira pe toți: un inel cu un briliant impresurat de rubine ca niște vârfuri de ace de foc, cercei de aur cu stropi de diamante, și un colan de platină cu o cruciuliță de aur având la fiecare capăt câte-o steluță de smaragd.

— Pupă-1! strigă învățătorul văzând bogățiile acesteia strălucitoare, iar cum Laura, zăpăcită de bucurie, stătea țintită locului, o luă de mână și îi făcu vânt în brațele mirelui, îndemnând-o cu însuflețire: Pupă-1, Lauro, n'auzi?... Pupă-1!

În dimineața cununiei sosiră părinții lui George și frații lui mai mici, Marcu și Vasile. Ceilalți, fiind împrăștiați prea departe prin lume, n'au putut veni, dar toți au trimis telegrame de felicitări pe care Bălan dela poșta din Armadia avea grija să le transmită îndată la Pripas prin curieri ocazionali. Amândoi frații mirelui îndrăgiră pe Laura și făcură curte Ghighiței, încât ea îi găsea mult mai draguți ca pe George.

În fața cuscrilor, care de altminteri nu veniseră cu mâna goală, Herdelea oferă tinerilor „din partea bătrânilor“ un serviciu de cafea cu lapte, modest și frumos. Tot atunci Titu dăruie lui George o tabacheră de piele de crocodil, cumpărată din banii lui.

— Eu vă dau ceva ce n'o să vă dea nimeni, căci toți se gândesc numai la mireasă... Ei bine eu m'am gândit la mire, fiindcă mi-e mai drag ca mireasa! vorbi dânsul mângâind pe Laura.

Ghichi se porni pe plâns văzând că numai ea n'are ce să le ofere, până ce noul ei curtezan și cumnat Marcu îi spuse că, dimpotrivă, ea poate să le dăruiască lucrul cel mai de preț și anume câte o sărutare miresei și mirelui, sau dacă i-e rușine, poate să le dea pe amândouă miresei care însă să fie obligată a transmite una mirelui.

În Jidovița, notarul Stoessel primi pe distinșii nuntași cu toate onorurile, oficiind mai patetic formele cununiei civile. La sfârșit își îngăduie să ție și un mic discurs în care spuse că e fericit c'a avut cinstea să împreune cu articole de lege două inimi atât de tinere și pline de speranțe.

Cununia fiind într'o Duminică, biserica cu două turnuri din Armadia se umplu de oameni care nu se mai săturau laudând frumusețea și gingășia Laurei, dar și înfățișarea simpatică a lui George. Rochia miresei stârni entuziasmul cunoscătoarelor. Toate prietenele ei erau în păr, împreună cu mamele invidioase, dar mai mișcate păreau Elvira Filipoiu, și Lenica Spătaru, ele fiind și domnișoare de onoare.

Șase preoți, între ei și Belciug pe care Herdelea îl poftise înadins ca să nu mai observe și Armadienii neînțelegerile lor, în frunte cu protopopul bătrân, le binecuvântară legătura, iar corul studenților cântă parcă mai mișcător ca întotdeauna. Când protopopul le puse întrebarea solemnă, mirele răspunse cu un glas falnic de răsună biserica; mireasa însă rosti un „da“ atât de mititel și de timid, parcă i-ar fi fost rușine să n'o audă lumea. În clipa aceea doamna Herdelea nu se mai putu stăpâni și izbucni într'un hohot de plâns, ceea ce înduioșă pe toți și făcu chiar pe Laura să lăcrimeze puțin, ca să se adeverească vorba că nu-i mireasă care să nu plângă.

Nunta fu serbată la Berăria Rahova, în sala de la etaj pe care berarul o împodobise feeric și unde se adună toată domnia din Armadia și împrejurimi. Mireasa zăbovi puțin până se schimbă într'o elegantă toaletă de călătorie, culoare cafenie, și o pălărioară foarte drăgălașă, căci era hotărît ca, îndată după cununie, tinerii căsătoriți să plece spre parohia lui George, dar cu un înconjur care să dureze cel puțin o săptămână, săptămâna de miere... Aici primiră felicitările sgomotoase în cursul cărora Laura se roși până 'n vârful nasului, deoarece domniile mai îndrăzneți îi doreau în deosebi odrasle numeroase. La masă deabia atinseră mâncările și băuturile; muzica faimosului Goghi din Bistrița însă le sporea amândurora emoția.

Apoi George șopti ceva Laurei și amândoi se

ridică. Lăutarii intonară un marș nupțial care-i petrecu până jos în stradă unde îi aștepta cea mai bună trăsură din Armadia, să-i ducă la Bistrița, iar deacolo să-și continue călătoria cu trenul.

Doamna Herdelea îmbrățișă lung pe Laura înmuindu-se reciproc de lacrimi. Fiindcă Ghighi plânse câte puțin toată ziua, acuma izbuti s'o sărute fără bocete, deși tremura de durere. Despărțirile ținură vre-un sfert de ceas, urmând la rând Herdelea și Titu, apoi familia Pinteia de Laura, apoi familia Herdelea de George, apoi George de părinții și frații lui... Și tot timpul țiganiilor cântau marșul nupțial, pe când sus, în ferestre, invitații priveau curioși și mișcați, iar jos, în stradă, o mulțime de lume căsca gura și asculta muzica.

Însfârșit mirii se suiră în trăsură și vizitiul dădu bici cailor. Batiste multe fâlfăiră în vânt, noi valuri de lacrimi se revărsară.

— Drum bun!... Să ne scrieți!... De pretutindenii!... Negreșit!... Adio!...

Trăsura se depărtă și se micșoră repede. Într'însa o batistă mică albă flutura neobosită ca o aripă speriată. Pe urmă șoseaua înghiți și trăsura și batista... Rudele se întoarseră la mosafiri. Începură toasturile, urmară glumele și veselia până ce deodată muzica atacă un vals lin, legănat, care ademini tineretul... Mândru și înduioșat, Herdelea umbla mereu de ici-colo, ciocnind cu unii, zâmbind cu alții, căutând să vază pe toți mulțumiți. El era azi omul cel mai fericit de pe pământ. Ziua de mâine cine știe ce-o mai aduce. Grijile și necazurile sunt veșnice, pe când fericirea e atât de nestatornică.

În vremea aceasta însă trăsura cu tinerii căsătoriți alerga grăbită, trecu iute prin Jidovița și se îndreptă spre Pripas. Laura ședea buimăcită, cu ochii drept înainte, neîndrăznind să se uite la „bărbatul" ei. Inima i se topea într'o tristețe nelămurită.

Vedea cum rămân în urmă râpele, livezile, lanurile, pădurile, dealurile care au fost martorii tinereții ei, care i-au fost atât de dragi și pe care îi părăsește acum poate pentru totdeauna. Tot hotarul se legăna și parcă-i zicea adio, mut și totuși înțelegător... George i se părea mai străin ca oricând și se mira cum pleacă ea alături de un străin într'o lume străină și necunoscută, lăsând aici lumea care o iubea și pe care o iubea. Prin minte îi fulgera întrebarea înfricoșată: „Cine-i străinul acesta?”

În Pripas opri trăsura în fața casei părintești. Cobori și făcu câțiva pași în ogradă, privind însetată pereții albi cu ferestrele speriate și coperișul cârpit ici-colo cu șindrila nouă, ca și când ar fi vrut să ducă cu sine măcar clădirea în lumina ochilor. Câinele casei se gudură la picioarele ei și-i linse vârful pantofilor, parcă ar fi simțit că pleacă departe aceea care nu uita niciodată să-i arunce de mâncare. Laura îl mângâia ca pe un prieten și șopti cu genele înlăcrimate:

— Adio, Hector, adio... Acuma plec...

Apoi trăsura porni înainte. Peste câteva clipe casa nu se mai vedea. În porți țărani cunoscuți se uitau mirați după domnișoara care se duce cine știe unde, scoteau pălăria și rostiau urări pe care ea nu le auzea... În dealul de unde drumul coboară spre Săscuța, Laura întoarse capul să mai vadă odată satul ei împrăștiat între dealuri, ascuns sub o pânză străvezie de fum albăstrui. Apoi își îndreptă privirile numai înainte... Șoseaua albă, șerpuitoare se svârcolea sub picioarele cailor.

Ochii Laurei erau plini de lacrimi și sufletul ți atât de încărcat încât îi venea să strige ajutor sau să sară jos din trăsura care o smulgea din lumea tinereții... Atunci însă simți cum îi cuprinde mijlocul un braț ocrotitor și atingerea aceasta i se păru blândă ca o alinare și ca o tăvărașie în sin-

gurătatea ce o înconjura. Intoarse fața spre George în ochii căruia văzu limpede iubirea vie ce-i risipi deodată toate îndoelile. Pe buzele ei înflori un zâmbet în vreme ce lacrămile aninate în gene îi picurau pe obraji îmbujorați.

— Te iubesc! murmură bărbatul, strângându-i mai puternic mijlocul.

Cuvântul răscoli adânc sufletul Laurei. Se lipi de umărul lui George, dându-și seama acuma că vorba lui e în stare să-i fărmece o lume nouă, tot atât de dragă și poate mai bună decât aceea care a rămas în urmă. Și buzele ei răspunseră încrezătoare:

— Te iubesc!

8.

Din clipa când Vasile Baci, în fața peștitoarelor, îi făgăduise tot, Ion fu cuprins de o adevărată beție de fericire și de încredere. Era atât de plin de sine însuși încât se gândea numai la pământurile lui, plănuia cum să le muncească mai bine, cum să lăzuiască un petec de pădure, și habar nu mai avea nici de Vasile și mai ales de Ana, parcă ea n'ar fi ținut de zestre... Doar când îi pomenea numele cineva, își aducea aminte că și ea mai este pe lume, și se încrunta ușor.

În schimb Ana nu se gândea decât la dânsul. Uitatie erau rușinea și bătăile și suferințele. Ea nu știa nici de planuri, nici de vicleşuguri... Sufletul ei dornic de iubire aștepta împlinirea visului ca o mântuire și gura ei șoptea numele lui cu aceeași nerăbdare plăcută ca și în nopțile bune de odinioară.

Nunta ținu trei zile, după obicei... Sâmbătă porni tot alaiul, în căruțe, la notar, în Jidovița. În frunte călăreții pocneau mereu din pistoale, pe când în căruța întâi lăutarii își frângeau degetele cântând și totuș nu se auzea decât grohăitul gordunei. Apoi venea o căruță cu mirii și cu druștele, apoi o brișcă cu nașii având pe obraji gravitatea cerută de împrejurări, apoi altă căruță cu părinții mirilor și câteva fețe mai spălate, în mijlocul căroră Zenobia era cea mai sgomotoasă, apoi altele încărcate cu flăcăi și fete ce chiuiau și se sbenghiuiau.

Deabia acum înțelese Ion că împreună cu pă-mântul trebuie să primească și pe Ana și că, fără ea, n'ar fi dobândit niciodată averea. Nu mai schimbă cu ea nici o vorbă de câteva luni. I se părea o străină și nu-i venea să creadă că în pânțele ei se plămădește o ființă din sângele lui... O privea și se mira c'a putut el săruta și îmbrățișa pe fata aceasta uscată, cu ochii pierduți în cap de plâns, cu obrajii gălbejiți, cu pete cenușii, și care, împopoțonată cum era astăzi, părea și mai urâtă. În aceeași vreme genunchii lui atingeau genunchii Floricăi, pe care Ana și-o alesese drușcă cu pe Margareta lui Cosma Ciocănaș. Florica era aprinsă în obraji, cu buzele roșii, umede și pline, cu ochii albaștri și limpezi ca cerul de vară și avea în toată înfățișarea o veselie sănătoasă pe care se silea și nu izbutea s'o ascundă. Ion își aduse aminte cum a strâns-o în brațe astă-toamnă și mai înainte, cât i-a fost de dragă și cum i-a făgăduit c'o va lua de nevastă. Ii era rușine că acum se însoară cu alta și de rușine îl bufnea un răs protesc și nu-și putea lua ochii dela Florica. Privirea lui stăruitoare pe fată o zăpăcea și o făcea să vorbească mereu, foarte grăbită și aproape înfricoșată, ba cu mireasa care lacrima de fericire, ba cu Margareta care era bosumflată, ca

totdeauna când se mărita vre-o fată din sat, deoarece își zicea că mirele ar fi luat-o pe ea, dacă nu l'ar fi momit altele.

După ce îi însemnă în registru și le citi pe ungurește cele cuvenite, notarul aruncă ochii spre burta miresei, zâmbi și zise neoficial:

— Văd că v'ați grăbit... Nu face nimic, să fie cu noroc!

Ion râse cu poftă, ca și ceilalți bărbați, dar îndată își luă seama și, părându-i-se că notarul a vrut să-și bată joc de urâtenia Anei, se uită repede la Florica ce stătea cu ochii în pământ, stăpânindu-se anevoe să nu izbucnească într'un răs sburdalnic. Coborând din cancelarie și pe când în curte trozneau pistoalele, Ion se gândi deodată:

— Adică ce ar fi oare dacă aș lua pe Florica și am fugi amândoi în lume, să scap de pocitania asta?

Dar tot atât de repede îi veni în minte pământurile și adăogă în sine cu dispreț:

— Și să rămân tot calic... pentru o muiere!... Apoi să nu mă trăznească Dumnezeu din senin?

Belciug, nădăjduind mereu într'un dar mare pentru biserica cea nouă, făcu o slujbă frumoasă ca la domni, deși faptul că cununau soții Herdelea îi cam ciuntise încrederea. Lui Ion i se păru că și popa s'a uitat batjocoritor la Ana, ceeace iar îi răscoli în inimă dragostea cu Florica.

Ospățul era la socrul cel mic. Câteva vedre de rachiu îndulcit înălțară curând veselia oaspeților. Urările și chiuiturile se încrucișau și se ciocneau în aerul îngroșat de miroșuri grele. Vasile Baciuc se îmbătă cel dintâi, încântat că i s'a împlinit planul, strigând într'una ginerului său cu un glas ciudat și trăgând șiret cu ochiul:

— Lasă că-ți dau eu ție pământ... N'ai grije... Iți dau, iți dau!...

Starostele nunții, Macedon Cercetașu, vorbea numai în versuri, cum șade bine unui staroste isteț, amestecând însă în toate neprețuitele lui comenzi militărești... În casă, în tindă, în ogradă jucătorii asudau, lăutarii își alungau oboseala cu rachiu... Bucătăreasa mare, mama Floricăi, suflecată până'n genuchi și cu un linguroi uriaș în mână, umbra printre mesele încărcate, laudându-și mâncările și chiuind la întrecere cu Zenobia care, de mândră ca era soacră mare, se îmbătase tun. Nașii veniră la ospăț împreună cu Titu și Ghighi, și vorbiră mult de Laura cu frunțașii ce-i înconjurau, ciocnind totuși în sănătatea mirilor și spunând tuturor că tinerii sunt foarte potriviți și o să trăiască bine.

Pela miezul nopții urma să joace pe bani mireasa. Fiindcă Ana, cu sarcina ei, s'ar fi ostenit prea tare, îi ținu locul drușca întâi, adică Florica. Mirele o învărti de câteva ori voinicește și apoi aruncă un zlot de argint în strachina înflorită. Herdelea scoase o hârtie de douăzeci de coroane, dar puse pe Titu să joace. Pe urmă veniră toți oaspeții, pe rând, dăruind fiecare după cum îl lăsa inima și punga... În vremea aceasta Ana ședea pe laviță, rușinată că n'a putut juca ea, geloasă puțin că Ion ar fi strâns pe Florica mai tare ca ceilalți și totuși mulțumită, plutind parcă într'un nor de fericire atât de mare că se simțea răsplătită pentru toate suferințele.

Când se isprăvi jocul miresei, Briceag începu o *Ardeleană* pipărată, în care se amestecară bătrânii cu tinerii. Ion jucă iar cu Florica și 'n vâlmășagul asurzitor, se pomeni curând aproape de ușă, unde era mai întuneric. Nu deschisese gura nici unul din ei; fata chiar nici nu îndrăznea să-l privească în ochi; el însă fierbea și-și încleștase degetele în șoldurile ei pline, uitând de tot pe Ana, închipuindu-și că Florica e mireasa lui... Deodată apoi îi șopti răgușit, cu ochii înflăcărați:

— Numai tu mi-ești dragă în lume, Florico, auzi tu?... Auzi?

O strânse sălbatic la piept, crâșnind din dinți încât fata se spăimântă și se uită disperată împrejur.

În aceeași clipă Ana tresări ca mușcată de viperă. Simți că nădejdiile ei de fericire se risipesc și că ea se prăvale iar furtunos în aceeași viață nenorocită. Se porni brusc pe un plâns amar care să-i alunge presimțirile nemiloase... Cine iea însă în seamă lacrimile unei mirese?... Ion, așezându-se mai târziu lângă ea, îi zise nepăsător:

— Acu ce te mai bocești? Că doar nu mergi la spânzurătoare...

— Norocul meu, norocul meu! murmură Ana mai îndurerată.

— Oare cât s'o fi strâns? întrebă apoi Ion încet, fără să se mai sinchisească de plânsul ei, uitându-se lacom la farfuria cu bani pe care nașul îi număra a doua oară, ca să nu se întâmple vre-o greșeală.

Ziua a treia ospățul se mută la socrii mari, unde mireasa se duse acuma cu lada de zestre, urmată de atâta amar de vite și galițe că deabia încăpeau în ograda Glanetașului.

Vasile Baci era vesel ca și când ar fi scăpat de o grijă mare. Se uita batjocoritor la Ion, care se umfla în pene simțindu-se biruitor, și-și zicea mereu mai mulțumit:

— Stai, melenașule, stai să vezi tu cine-i Vasile Baci!

